T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
GENEL TÜRK TARİHİ BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

DÖNEMİN BASININA GÖRE 1919 SEÇİMLERİ VE MECLİS-İ MEBUSAN'IN OLUŞTURULMASI

BAHAR BİLGEN

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. İLKER ALP

EDİRNE 2011

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
GENEL TÜRK TARİHİ BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

BAHAR BİLGEN tarafından hazırlanan **DÖNEMİN BASININA GÖRE 1919 SEÇİMLERİ VE MECLİS-İ MEBUSAN'IN OLUŞTURULMASI** konulu **YÜKSEKLİSANS** tezinin sınavı, Trakya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 12. maddeleri uyarınca **18.10.2011 Salı** günü saat **15.30'da** yapılmış olup, tezin ..Kabul Edilmesine..... **OYBİRLİĞİ/~~OYÇOKLUĞU~~** ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ	**KANAAT**	**İMZA**
Prof. Dr. İlker ALP (Danışman)	Kabul Edilmesine	
Yrd. Doç. Dr. Sabri Can SANNAV	Kabul Edilmesine	
Yrd. Doç. Dr. Bülent YILDIRIM	Kabul Edilmesine	

Jüri üyelerinin, tezle ilgili kanaat açıklaması kısmında "Kabul Edilmesine/Reddine" seçeneklerinden birini tercih etmeleri gerekir.

T.C
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞİ VE YAYIMLAMA İZİN FORMU

Referans No	**418190**
Yazar Adı / Soyadı	BAHAR BİLGEN
Uyruğu / T.C.Kimlik No	T.C. 55252341142
Telefon / Cep Telefonu	2826599218 5339245907
e-Posta	bilgen.bahar@hotmail.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	DÖNEMİN BASININA GÖRE 1919 SEÇİMLERİ ve MECLİS-İ MEBUSÂN'IN OLUŞTURULMASI
Tezin Tercümesi	ACCORDING TO THE PRESS OF THE TERM 1919 ELECTIONS AND FOUNDATION OF OTTOMAN PARLIAMENT
Konu Başlıkları	Tarih
Üniversite	Trakya Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bölüm	Tarih Bölümü
Anabilim Dalı	Tarih Anabilim Dalı
Bilim Dalı / Bölüm	Genel Türk Tarihi Bilim Dalı
Tez Türü	Yüksek Lisans
Yılı	2011
Sayfa	171
Tez Danışmanları	Prof. Dr. İLKER ALP
Dizin Terimleri	Meclis-i Mebusan=Ottoman Parliament Misak-ı Milli=National Pact
Önerilen Dizin Terimleri	1919 Seçimleri=the Election of 1919 İstanbul'un İşgali=Congverenge of İstanbul
Yayımlama İzni	Tezimin yayımlanmasına izin veriyorum Ertelenmesini istiyorum

a.Yukarıda başlığı yazılı olan tezimin, ilgilenenlerin incelemesine sunulmak üzere Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi tarafından arşivlenmesi, kağıt, mikroform veya elektronik formatta, internet dahil olmak üzere her türlü ortamda çoğaltılması, ödünç verilmesi, dağıtımı ve yayımı için, tezimle ilgili fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere hiçbir ücret (royalty) ve erteleme talep etmeksizin izin verdiğimi beyan ederim.

28.11.2011

İmza:.....

Yazdır

Tezin Adı: Dönemin Basınına Göre 1919 Seçimleri ve Meclis-i Mebusân'ın Oluşturulması

Hazırlayan: Bahar BİLGEN

ÖZET

Bu tezin konusu Ekim 1919–Mart 1920 dönemi arasındaki siyasi süreçtir. 1919 Seçimleri, son Osmanlı Mebusân Meclisi, Misâk-ı Milli kararları yalnız dönemin basın organlarının gözlüğüyle ele alınmıştır. Tezde dönemin basın organlarından Yenigün, Alemdar, Hâkimiyet-i Milliye ve İrâde-i Milliye Gazeteleri incelenilerek burada yer alan haberler doğrultusunda konular incelenmiştir. Milli Mücadele yanlısı gazetelerin yanı sıra Milli Mücadeleye karşı olan gazetelerden de yararlanılmış bu bağlamda haberlerin zıtlığı da ortaya konulmuştur.

Öncelikle Kongreleri izleyen 1919 seçimleri, Son Osmanlı Meclis-i Mebusân'ını oluşturduğu gibi 23 Nisan 1920'de Ankara'da toplanan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin de temelini, çekirdeğini meydana getirmiştir. Seçim düşüncesi, Birinci Dünya Savaşı'nın bitmesiyle birlikte gündeme getirilmiştir. Seçim kararı Sivas Kongresi sonucunda Anadolu'daki bağımsızlıktan yana güçlerin, yani Heyet-i Temsiliye'nin, Mustafa Kemal'in başkanlığındaki baskısı sonucu alınabilmiştir. Bilindiği gibi Eylül 1919 sonunda, Anadolu'nun İstanbul'la ilişkilerini kesmesinden sonra Damat Ferit Paşa istifa zorunluluğunda kalmış, yerine gelen Ali Rıza Paşa hükümeti 9 Ekim 1919'da *"Mebuslar seçimine mahsusu kararnameyi"* yayınlamıştır. Ali Rıza Paşa, hükümetin amacının milleti temsil edecek Meclis-i Mebusan'ı biran önce açmak olduğunu belirmektedir. Böylece ülke seçim atmosferine girmiştir. 7 Ekim kararnamesinin yayınlanması ve seçimlerin başlanılmasına fiilen karar verilmiş oluyor, seçimlerin nasıl yapılacağı da "*İntihâb-ı Mebusân Talimatnamesi*" ile tespit ediliyordu.

Seçimler neticesinde oluşturulan mecliste Misâk-ı Milli'nin ilan edilmesi de son derece önem taşımaktadır. Misâk-ı Milli bir Osmanlı Parlamentosu kararı ise de onu hazırlayanlar milletten aldıkları yetki ile bunu yapmışlardı.

Ve Meclis-i Mebusân'ın, Mustafa Kemal Paşa tarafından hazırlanmış olan Erzurum ve Sivas Kongreleri'nde alınan kararları benimseyen, ulusal sınırlar içinde tam bağımsız bir Türk Devleti'nin esaslarını kapsayan Misâk-ı Milli'nin kabulünün ardından İstanbul'un işgali ve Mebusân Meclisi'nin kapatılması ele alınmıştır.

Anahtar kelimeler: 1919 Seçimleri, Meclis-i Mebusan, Misâk-ı Milli, İstanbul'un işgali.

Name of Thesis: According to the Press of the Term 1919 Elections and Foundation of Ottoman Parliament

Prepared by: Bahar BİLGEN

ABSTRACT

This topic of this thesis is the political period between October 1919 March 1920. 1919 elections, Last Ottoman Deputies Assembly, National Pact's determinations were handled only by the view of that periods media agencies. By researching the media agencies of the term Yenigün, Alemdar, Hâkimiyet-i Milliye and İrâde-i Milliye journals and the news on these journals were researched. Via getting the benefits from both National Struggle supporting and opposing journals, the contrast of the news were presented.

Primarily, following the Congress 1919 election, like the Last Ottoman Deputies Assembly's creation, brought about the basis of Grand Nationl Assembly of Turkey meeting on the 23 April 1920 in Ankara. The idea of election came out soon after the I. World War's end Election desicion with the result of Sivas Congress, was determined by the independance supporters in Anatolia, it means Represantative Committee which was leaded by Mustafa Kemal. As it is known, at the end of September 1919, after Anatolia's releations with İstanbul were cut, Damat Ferit Pasha was forced to resing and recovering Ali Rıza Pasha indicated that the aim of the government was to establish the Council of Deputies in the shortest time which was going to represent the nation. So the country came in the mood of the election. Publishing of 7 October decree and starting the elections were decided actually, how to do the elections was identified in Deputees Elections Instructions.

In the council which was created with the results of the elections, declaretion of National Pact was extremly important. However National Pact was a decision of Ottoman Parliament, the people who were setting it, had done it with the authority that was taken form the nation. And the Council of Depulies accepting National Pact, occupation of Istanbul and closing the Council of Deputies were held.

Key words: the Election of 1919, Ottoman Parliament, National Pact, Congverenge of İstanbul

ÖNSÖZ

Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlanan, "*Dönemim Basınına Göre 1919 Seçimleri ve Meclis-i Mebusân'ın Oluşturulması*" adını taşıyan bu çalışmamızda, 1919 Seçimlerinin basında nasıl yankı bulduğu, hangi aşamalardan geçtiği ve seçim sonuçları değerlendirilmiştir. Meclisin açılması ve bu Mecliste alınan Misak-ı Milli kararlarını, ardından İstanbul'un işgali basına dayandırılarak konu edinilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun artık son dönemlerini yaşayıp, Türkiye Cumhuriyeti'nin temellerinin atıldığı süreçte basın organlarının incelenmesi, yakın tarihe ışık tutacak nitelikte olması bakımından önemlidir. Basın tarihine ilişkin çalışmalar henüz sınırlı olup, bu alanda pek çok gazete araştırılmayı beklemektedir.

Araştırmanın temel kaynaklarını, dönemin basın organlarından Yenigün, Alemdar, İrâde-i Milliye, Hâkimiyet-i Milliye Gazeteleri teşkil etmektedir. Çünkü seçimler gibi bir konuda hükümet üyelerinin, siyasi partilerin ve çeşitli oluşumların görüşlerinin yansıdığı en önemli kaynak basındı. Diğer taraftan basın kamuoyunun görüşlerini yansıtması açısından da önemli idi. Tezin konu edindiği süreçte basın, Anadolu'da ulusal mücadele etrafında birleşenler ve işgal güçleri ile uzlaşma yolunda İstanbul Hükümetiyle birlikte hareket eden basın olmak üzere iki cepheye bölünmüştür. Bu bölünme İstanbul basını ve Anadolu basını olarak kategorize edilebilir. İstanbul basını burada coğrafi bir niteleme olmayıp, Anadolu'daki Milli Mücadele'ye karşı olan basın olarak anlaşılmalıdır. *Yenigün, Vakit, İleri, Akşam, İkdam İstiklal* gibi gazeteler Milli Mücadele'nin yanında yer alırken, İstanbul Hükümeti'ne yakınlığı ile bilinen *Alemdar, Peyâm-ı Sabah*, , *Yeni İstanbul* karşısında bir yayın çizgisi izlemişlerdir.

Bu çalışmada amaç, siyasi olarak oldukça hareketli geçen Ekim 1919 – Mart 1920 tarihleri arasındaki siyasi olayların tedkikidir. Tarih araştırmalarında nadiren kullanılan gazetelerden faydalanarak tarihi araştırmalarda yeni açılımlar sağlamak, farklı bilgilere ulaşmak tezin ana amacını teşkil etmektedir.

1919 seçimlerinin ne şekilde gerçekleştiği, son Osmanlı Meclis-i Mebusân'ın hangi ortamda oluşturulduğu ve Misak-ı Milli kararlarının nasıl yankı bulduğu gazetelere dayandırılarak incelenmektedir. Basının milletin kanaatlerine nasıl tercümanlık ettiği, içtimai ve siyasi desteğin sağlanması açısından vazifelerini ne şekilde yerine getirdikleri yan amaç olarak kendiliğinden gelişecektir. Ayrıca incelemeye konu olan başlıkların yanı sıra yaşanan hükümet değişiklikleri ve bu değişliklerin basında nasıl yankı bulduğu araştırmanın amaçları arasında yer almaktadır.

Konu seçiminden tezin şekillendirilmesi ve son halini almasına kadar her aşamada benden yardım ve desteğini esirgemeyen, fikirlerinden yararlandığım saygıdeğer hocam Prof. Dr. İlker ALP'e teşekkürden daha fazlasını borçlu olduğumu belirtmek isterim. Bu süreci benim için kolaylaştıran ve desteğini hiç eksik etmeyen İbrahim Karaloğlu'na, çalışma sırasında gazete koleksiyonlarına ulaşmamda yardımcı olan Firdevs Kol ile İsa Sınmaz'a katkılarından dolayı için teşekkür ederim. Yine akademik çalışma yapmam konusunda beni destekleyen ve devamlı yanımda olan aileme sevgi ve saygılarımı sunarken ayrıca ismini sayamadığım emeği geçen herkese teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET i
ABSTRACT iii
ÖNSÖZ iv
İÇİNDEKİLER vi
KISALTMALAR ix
GİRİŞ 1

I. BÖLÜM

FERİT PAŞA KABİNESİNİN İSTİFASI VE ALİ RIZA PAŞA HÜKÜMETİNİN KURULMASI

A. Ferit Paşa Kabinesinin İstifası ve Yeni Hükümetin Kurulması İçin Yapılan Çalışmalar 10
1. Ferit Paşa Kabinesinin İstifası 10
2. Ali Rıza Paşa Hükümetinin Kurulması 11
a) Hükümet ve Heyet-i Temsiliyye'nin Anlaşma Çabaları 13
B. Ali Rıza Paşa Hükümeti Döneminde İstanbul ve Anadolu'da Seçim Meseleleri 17
1. Ali Rıza Paşa Hükümeti ve Seçimler 17
a) Seçim Kararnâme Sureti 17
b) Teshil İntihâbât Heyeti 19
c) Seçim Komisyonu 20
2. Seçimin Yapılış Şekli 21
a) İntihâb-ı Mebusân Talimatnâmesi 21
3. Hükmet, Fırka ve Cemiyetlerin Seçim Hazırlıkları 25
4. Gayr-i Müslimlerin Seçimlerdeki Durumu 30
a) Museviler ve Seçim 31
b) Rumlar ve Seçim 32
c) Ermeniler ve Seçim 33

5. İşgal Edilen Bölgelerde Seçim Sorunu 34
a) İzmir Livası 35
b) Adana Livası 37

II. BÖLÜM

ANADOLU'DA VE İSTANBUL'DA SEÇİM SONUÇLARI VE KAMUOYUNDAKİ YANKILARI

A. Anadolu'da ve İstanbul'da Seçim Sonuçları 38
1. Anadolu'da Seçim Sonuçları 38
2. İstanbul Mebuslarının Tespiti Meselesi ve İstanbul'daki Seçim Sonuçları 45
a) Seçim Sonuçlarının Mukayesesi 54
b) Seçim Neticesinin Yankıları 55
c) Lütfi Fikri Bey'in İstifası 58
d) Boşalan Mebusluklar İçin Yapılan Seçim 61
B. Meclis-i Mebusân'ın Açılması Meselesi ve Meclis-i Mebusân'da Görev Dağılımı 63
1. Meclis-i Mebusân'ın Açılış Süreci 63
a) Meclis-i Mebusân'ın Toplanma Yeri Meselesi 65
b) Meclis Reisinin Seçimi 67
c) Meclis-i Mebusân'ın Açılması 67
2. Meclis-i Mebusân'da Görev Dağılımı 73
a) Şube Reisi ve Kâtiplerinin Seçimi 73
b) Başkanlık Seçimi 75
3. Ali Rıza Paşa Kabinesinin Programı 76
4. Felâh-ı Vatan Gurubunun Oluşturulması 78
a) Misâk-ı Milli'nin İlanı 79

III. BÖLÜM

ALİ RIZA PAŞA HÜKÜMETİNİN İSTİFASIYLA YERİNE SALİH PAŞA HÜKÜMETİNİN KURULMASI VE İSTANBUL'UN İŞGALİ

A.Ali Rıza Paşa Hükümeti'nin İstifası ve Salih Paşa Kabinesi 83
1.Ali Rıza Paşa Hükümeti'nin İstifası..... 83
2. Salih Paşa Kabinesi..... 85
a) Salih Paşa Kabinesi'nin Oluşturulması..... 86
3. İstanbul'un İşgali..... 89
a) İstanbul'un İşgalinden Sonraki Vaziyet..... 96
b) İstanbul'un İşgalinin Neticesi ve Mahiyeti..... 98
4. Salih Paşa Hükümeti'nin İstifası..... 100
Sonuç..... 102
Kaynakça..... 105
Ekler..... 107-158
Dizin..... 159-160

KISALTMALAR

T.B.M.M:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.T.K.Y:	Türk Tarih Kurumu Yayınları
A.g.e:	Adı geçen eser
Bkz:	Bakınız
Vd:	ve diğerleri
C.:	Cilt
s.:	Sayfa

GİRİŞ

Anayasa, seçim yasaları, siyasal partiler ve örgütlenme yasası gibi bir dizi düzenleme seçim hukukunu meydana getirir. Şekli anlamda ise, normlar hiyerarşisinde en üst sırayı işgal eden ve kanunlardan farklı ve daha üstün bir usulle konulan ve değiştirilebilen hukuk kurallarının bütünü olarak tanımlanmaktadır. Siyasal rejimleri niteleyen ve belirleyen başlıca hukuksal metin anayasalardır. Yasalar arasında bir hiyerarşi olmamakla birlikte, seçim yasaları; parlamento, meclis, içtüzüğü gibi düzenlemeler anayasal düzeyde yasalar olarak adlandırılır. Bunlar siyasal rejim ve toplum hayatı açısından oldukça önemlidirler.

Demokrasi Yunanca iki sözcükten oluşur. *Deme* eski Yunancada mahalle, *kratos* ise yönetmek demektir. Anlam olarak bakıldığında ise *demokrasi;* tüm üye veya vatandaşların, organizasyon veya devlet politikasını şekillendirmede eşit hakka sahip olduğu bir yönetim biçimidir. Türkiye'de ilk genel seçimler 1876'nın son ayında başlamış 1877 yılında tamamlanmıştır. Dolayısıyla Türkiye'de genel seçimlerin 130 yıllık bir tarihi vardır. Yerel seçimlerin tarihi ise genel seçimlerden de eskidir. Osmanlı modernleşmesinin milat noktası olan Tanzimat Fermanı'nın ilanı sırasında muhassıl meclisleri[1] için üye seçimiyle başlayan yerel seçimlerin tarihi de 167 yıl geriye gitmektedir 1839 yılında Sultan Abdülmecit tarafından ilan edilen Tanzimat Fermanında bir yandan birçok temel hak ve hürriyet tanınmış, diğer yandan da devlet iktidarının kullanılmasına ve sınırlandırılmasına ilişkin birçok ilke kabul edilmiştir. Tanzimat Fermanı bir *"anayasa"* değil, *"anayasal belge"*dir. Tanzimat Fermanı, hukukî biçimi itibarıyla, Sened-i İttifak gibi bir işlem, yani bir *"misak"* değil, bir işlem, bir *"ferman"*dır.

[1] Muhassıllık Meclisleri, Tanzimat Fermanı ile öngörülen ancak başarılı bir netice elde edilemeyen bir reformdur. Vergi reformunun uygulanması için sancaklara doğrudan hükümetçe atanan kişilerin yanında bir mal, bir nüfus ve emlak katibi verilerek her sancak merkezinde vergilerin saptanıp dağıtımı ve diğer işlerin görüşülüp kararlaştırılması amacı ile oluşturulmuştur. Ancak bilgisizlik, ulaşım sorunları, yıllardır hazineye vergi ödememiş olanların çıkardığı huzursuzluk yüzünden istenilen olumlu sonuç alınamamıştır. Vergi tahsil işinde muhassıllık denemesi kısa sürerek 1842 yılında uygulamaya son verilmiştir Ayrıntılı bilgi için bkz. İlber Ortaylı, *"Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880)"*, Ankara 2000, s. 43.

Ferman usûlünde hükümdar, tek taraflı olarak, kendi isteğiyle, kendi kendini sınırlandırmakta, tebaasına birtakım haklar bahşetmektedir[2].

Tanzimat Fermanıyla beraber 19. yüzyılın başında devlet işleri hakkında konuşanın dilini, dinleyenin kulağını kesip hatta siyasetlerinin lazım geldiği, yani idam cezası verilmesi gerektiğini söyleyen anlayıştan, yaklaşık 40 yıl sonra, bu insanların "söylemeleri" ve "dinlemeleri" için yerel meclisler oluşturulması gündeme gelmiştir. Türkiye'de ilk seçim uygulaması, Tanzimat'ın ilanıyla beraber, seçme hakkına sahip kişilerin il merkezinde bir araya gelerek seçilme yeterliliğine sahip adaylar arasından *"muhassıl meclislerine"* üye seçmesi ile başlamıştır. İlk seçimler bir yanıyla "doğrudan demokrasi"ye benzeyen bir uygulamadır. Kısaca ilk seçim yöntemine değinilecek olursa; bir tür yerel mâlî meclis olan muhassıl meclislerine adayları seçmek için, seçmenler vilayet merkezindeki salonlarda bir araya gelirler, adaylar salonda toplanan seçmenlerin önüne birer birer çıkar, adayı isteyenler bir tarafa, istemeyenler bir tarafa toplanarak seçim tamamlanırdı. Eşitlik durumunda ise kura çekilirdi.

Taşrada mali işlerin yürütülmesi, yolsuzlukların ve kötü uygulamaların önüne geçilmesi amacıyla, "muhassıl" adında maliye memurları atandı[3]. Muhassıl'a yardımcı olması amacıyla, merkezden atanan iki katip, yörenin bazı kamu memurları, gayrimüslim halkın bulunduğu yerlerdeki dini temsilciler ve yörenin ileri gelenleri arasında yapılan seçimler sonucunda dört kişilik muhassıllık meclisleri oluşturuldu. Temel görevleri verginin tespiti ve tahsili olan bu meclis, merkezi idarenin bir uzantısı olması ve hiçbir özerkliklerinin olmamasına rağmen, bazı üyelerinin seçimle işbaşına gelmeleri nedeniyle, yerel yönetim kurumlarının ilk örneği sayılmaktadır[4]. Memleket Meclisleri diye de anılan Muhassıllık Meclisleri, beklenen idari ve mali amaçları gerçekleştiremediği için, 1841 yılında yetkileri valilere devredilerek kaldırılmıştır[5].

---

[2] Coşkun Üçok - Ahmet Mumcu, *"Türk Hukuk Tarihi"*, AÜHF Yayınları, 1982, s. 313.
[3] Bilal Eryılmaz, *"Belediyelerde Demokrasi Geleneği ve Değişim İhtiyacı"*, *Çağdaş Yerel Yönetimler*, c.11, s. 3, Ankara 2002, s. 8.
[4] Mustafa Ökmen - Abdullah Yılmaz, "*Klasik Dönemden Tanzimat'a Osmanlı Kenti ve Yerel Yönetimler"*, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, s. 23, Nisan 2009, s. 108.
[5] Adalet Aladağ, *"Dünden Bugüne Türkiye'de Yerel Yönetimler ve Seçimleri Üzerine Notlar"*, Kent Gündemi, Ocak 2004, s. 22.

Yinede muhassıl meclisleri yerel meclis ve seçim geleneğinin başlangıcını oluşturur. O kadar ki 1877 yılında ilk Osmanlı Parlamentosu açıldığında, taşradan gelen mebuslar İstanbul mebuslarını küçümseyeceklerdir. Çünkü başkent İstanbul'da o güne kadar seçim olmadığı gibi seçimle iş başına gelen bir meclis de yoktur. Gerek muhassıl meclisleri gerek il idare ve il genel meclisleri uygulaması taşrada yapılmış, İstanbul dâhil edilmemişti. İlk parlamento seçimlerine karar verildiğinde, seçimlerin bir an önce yapılabilmesi için iki dereceli seçimlerin birincil seçmenleri taşrada seçilmiş bu üyelerden oluşturulmuştu. Bir anlamda yerel meclisler, parlamento seçimlerinin kaynağı durumundaydı.

Tarih boyunca seçmen olmanın, yurttaşlık, yaş, cinsiyet, eğitim, ikametgâh, ırk, toprak sahipliği ve sosyal-ekonomik statü gibi ölçüler olmuştur. Osmanlı Devleti'nde 23 Aralık 1876 tarihinde II. Abdülhamit tarafından bir ferman ile Kânun-i Esasi ilan edilmiş ve I. Meşrutiyet olarak adlandırılan dönem başlamıştır[6]. Meşrutiyetin ilanı ile oluşturulan 1876 tarihli ilk anayasa olan Kanun-i Esasi ile ilk defa yazılı Anayasa sistemine girilmiş ve ilk defa meclis açılarak meşruti bir idareyle tanışılmıştır. Zira bu gelişme halkın temsilcileri vasıtasıyla yönetime katılmasına imkan sağlamıştır. Kânun-i Esasi, halkı temsil eden bir kurucu meclis tarafından hazırlanmıştır. Hukuki olarak ise Padişahın tek yanlı bir işleminden doğmuştur. Kânun-i Esasi monokratik anayasa yapma usullerinden bir olan "ferman" usulüyle yapılmıştır[7].

1876 Kânun-i Esasinde, devletin temel organları, modern sistematiğe uygun şekilde yasama, yürütme ve yargı olarak üçe ayrılarak düzenlenmiştir. Türk tarihinde bir yasama organı, yani *"parlamento"* ilk defa Kânun-i Esasiyle kurulmuştur. Kânun-i Esasi'nin kurduğu yasama organının adı *"Meclis-i Ûmumi*"dir. Meclis-i Ûmumi, *"Heyet-i Âyan"* ve *"Heyet-i Mebusân"* isimli iki heyetten oluşmuştur. Heyet-i Âyan günümüzün senatolarına tekabül eden ikinci meclistir. Heyet-i Âyan azası doğrudan doğruya padişah tarafından atanmış üye sayısı Heyet-i Mebusanın üye sayısının üçte birini geçmemiştir.

---

[6] Sina Akşin, *"I. Meşrutiyet Üzerine Bazı Düşünceler"* ,Uluslararası Mithat Paşa Semineri, 8-10 Mayıs 1984, Ankara 1986, s. 30.

[7] Bülent Tanör, *"Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri: 1789-1980"*, Der Yayınları, İstanbul 1995, s. 111.

Heyet-i Mebusân üyeleri ise Osmanlı tebaasından her elli bin erkek nüfusa bir temsilci seçilmesiyle kurulmuştur. Seçimler dört yılda bir *"gizli oy ilkesi"* ile yapılmıştır.

28 Ekim 1876'da yürürlüğe konulan Talimat-ı Muvakkateye göre, seçimler iki dereceli idi. Yani önce *"birinci seçmen (müntehib-i evvel)"*ler, "ikinci (müntehib-i sâni)"leri seçiyor, sonra da ikinci seçmenler "mebusları" seçiyorlardı. İki dereceli seçim sistemi, genel oya duyulan güvensizliği yansıtır. Genellikle halkın doğrudan milletvekili seçmeleri için yeterli "olgunluğa" ulaşmadığı, dolayısıyla karar verirken hata yapabileceği düşünülür. Bu nedenle, önce genel oyla ikincil seçmenler seçilir. Ardından sayıları sınırlı ikinci seçmenler de milletvekillerini seçerler. Bu sistemin savucuları, birinci seçmenlerin milletvekillerini tanımadıkları için doğru tercih yapamayacaklarını ileri sürmüşlerdir. Bu nedenle birinci seçmenler, kendi çevrelerinde bildikleri, az çok tanıdıkları ikinci seçmenleri ve ikinci seçmenlerin de milletvekillerini seçmelerinin daha isabetli olacağını ileri sürmüşlerdir[8].

Mebus seçilebilmek için şu şartlar aranmaktaydı: (erkek olmanın dışında) a) Bir mebusun herkes tarafından inanılır ve güvenilir olması, bunun için de halk arasında ahlakının ve gidişatının temizliği ile tanınmış ve bilinmiş olması; b) Devletin resmî diline (Türkçeye) vâkıf olması; c) 25 yaşından küçük olmaması; d) Ömründe hiç bir cinayet veya politik suçla mahkûm olmamış bulunması; e) Memleketinde az çok emlâk sahibi olması; f) Osmanlı Devleti uyruğundan olması koşulları aranmaktadır. Birinci Meşrutiyet dönemindeki iki genel seçim de geçici düzenlemeler esas alınarak yapılmıştır[9].

Meclis-i Mebusân'da 1877'de bir seçim yasası (İntihâb-ı Mebusan Kanunu) kabul edilmiş, ancak II. Abdülhamit imzalamadığı için yürürlüğe girememiştir. Kanun resmiyet kazanmadan ilk Meclis-i Mebusan 28 Haziran 1877'de Osmanlı Rus Savaşı çıkması nedeniyle dağıtılmıştır. II. Abdülhamit bu yasayı 1908'de, II. Meşrutiyet'te onaylamak zorunda kalacaktır. 1877 yılında yapılan bu yasa 1946'ya kadar, bazı değişikliklerle yürürlükte kalmıştır.

---

[8] Kemal Gözler, *"Türk Anayasa Hukuku"*, Bursa 2000, s. 28
[9] Bülent Tanör, *"Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri",* İstanbul 1999, s. 146.

İkinci genel seçim aynı yıl, yine zaman darlığı nedeniyle aynı esaslara göre yapıldı. Meclis 13 Aralık 1877'de açıldı. Birinci Meclis'in 2. devresi de denilen bu Meclis 38 Ayan, 96 Mebusân (56'sı Müslüman)'den oluşmuş ve Umumi Meclis olarak adlandırılmıştır. Ancak Osmanlı-Rus Savaşı sebebiyle padişah Kanun-i Esasi'nin kendisine verdiği yetkiye dayanarak 14 Şubat 1878'de meclisi dağıttı ve böylece Meclis tatil edildi[10]. Bu süreçte Meclissiz ve seçimsiz kalındı. Bu sürecin ardından 19 Temmuz 1908'de yayınlanan Hattı Hümayun'da Padişahın: *" Umumi işlerin meşrutiyet usulüyle yapılmasının kendi fikrimiz olarak Kanun-i Esasi ilan olunmuş iken muhtelif felaketler umumun menfaatlerine galebe etmesinden söz konusu kanunun katili hakkında ihtarlar artmış ve nihayet Saffet Paşa'nın sadareti zamanında bu tatil devletçe kararlaştırılmıştır. O günden bu güne kadar geçen zaman zarfında gelişen durum, fikir ve genel temayüller neticesinde memleketin meşrutiyet idaresine kabiliyetinin görünmesi ile Kanun-i Esasi'nin tüm hükümlerinin yürürlüğe konması ve Meclis-i Mebusan'ın her sene toplanmasına müsaade edilerek Bab-ı Alimizce her tarafa bildirildi…"* açıklamasıyla uzun tatil sona ermiştir.

31 yıl önce hazırlanan seçim kanununa göre seçim, sancak esasına göre yapılacaktı. Her sancak kendi mebusunu seçecekti. Buna göre nüfusu 50.000 - 25.000 arasında değişen yerleşim birimleri 50.000 kabul edilerek bir mebus seçeceklerdi. 75.000 ve daha fazla nüfuslu sancak 2 mebus seçecekti. 17 Aralık 1908'de açılan Meclis-i Mebusan, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin üyeleri tarafından temsil edildi. Bu özellik daha sonra 1912 ve 1914 seçimlerinde de korundu. İkinci Meşrutiyetten sonra kurulan ilk ve aynı zamanda üçüncü Osmanlı Meclisi diyebileceğimiz bu meclisin başkanlığına Ahmet Rıza Bey getirilmiş ve 1912 yılına kadar devam etmiştir. Bu meclis Kanun-i Esasi'de büyük değişiklikler yaparak Padişah'ın yetkilerini önemli ölçüde kısıtlamış ve yemin etme mecburiyetini getirmiştir. Buna göre; Padişah, şeriat, anayasaya uymaya, vatan ve millete sadakate yemin edecekti. Sadece sadrazam ve şeyhülislamı tayin edebilecekti. Barışa, ticarete, arazinin ilhak veya terkine ait antlaşmalar Meclisinin onayına sunulacaktı. Meclis başkan ve vekillerini meclisin kendisi seçecekti. Ayrıca kanun teklifinde bulunmanın ön şartı da kaldırılmıştır.

---

[10]Kemal Gözler, *"Türk Anayasa Hukuku"*, Ekin Kitapevi Yayınları, Bursa 2000, s. 28.

21 Ağustos 1909 da yürürlüğe giren bu değişikliklerle bir bakıma yeni bir Kanun-u Esasi yapılmış oluyordu. Muhalefetin gittikçe güçlenmesinin yanında İttihat ve Terakki'nin içinden de gelen hoşnutsuzluk ve ayrılmalar cemiyeti seçime zorlamış ve cemiyet Sadrazam Said Paşa'ya baskı yaparak Ayanın da onay vermesiyle 18 Ocak 1912 tarihli irade-i seniyye ile meclis feshedilmiştir. Bunun üzerine tarihimize *"Sopalı Seçim"*, *"Dayaklı Seçim"* olarak geçen 1912 seçimleri Ocak ayı sonlarında başlamıştır. Seçimler İttihat ve Terakki'nin ağır baskısı altında geçmiştir. Çünkü, askerî, mülkî ve idarî amirlerin neredeyse tamamı İttihat ve Terakki mensubuydu. Dolayısıyla seçmenlere büyük baskılar yapılmış yer yer fiili tecavüzlere varan baskılarla karşılaşılmış ve tabii olarak cemiyet seçimi kazanmıştır.

Ancak Dördüncü Meclis'in ömrü çok kısa olmuştur. 4 Mayıs 1912'de ilk toplantısını yapmış ve 5 Ağustos 1912 tarihli irade-i seniyye ile feshedilmiştir. "Bâb-ı Ali" baskını olarak adlandırılan darbeden sonra İttihatçılar hükümete hakim oldular. İttihat ve Terakki, tek parti rejimini kurdu. Nisan 1914'de yapılan beşinci genel seçimlerde parlamentonun neredeyse tamamı İttihatçı adaylardan oluşmuştu. Parlamento, 14 Mayıs 1914'te açıldı. Bu seçimlerden önce seçim yasasında önemli bir değişiklik yapılmış, ordu mensuplarının, askerlik hizmetinde bulundukları süre içinde birinci ve ikinci seçmen olamayacakları hükme bağlanmıştı. Osmanlı İmparatorluğu bu meclisin görev süresi içinde I. Dünya Savaşı'na girmiş ve yenilmişti. Bu meclis, Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından kısa bir süre sonra 20 Aralık 1918'de feshedildi.

1919 yılında, Meclis-i Mebusân'ın açılması için büyük mücadeleler verilmiştir. Devrin siyasî iktidarı, Damat Ferit hükümeti, istenilen bu seçimi yapmakta gecikiyordu. Seçim yapılmayınca, ülkenin yani halkın temsilcilerinin Sivas Kongresi'nde bir araya gelmiş oldukları kabul edilebilirdi. Bu İstanbul için önemli bir tehlike idi.

Bu gelişmeleri takiben 30 Eylül 1919'da Ferit Paşa istifa etti ve yerine 2 Ekim 1919'da Ali Rıza Paşa Kabinesi kuruldu. Damat Ferit'in yerini alan Ali Rıza Paşa hükümeti, seçimlerin yapılmasını istemişti[11].

Yeni kurulan kabinenin bu isteği dışında hareket etmesine de imkan yoktu. Çünkü öncelikle, Anadolu hareketi ve İstanbul'da bulunan siyasi kuruluşlar her ne pahasına olursa olsun seçim istiyordu, bu istek Damat Ferit Paşa'nın sonunu hazırlamıştı. Milli isteklere karşı uygulanan sert politikalar, başarı kazanmaktan daha çok İstanbul'u ve Saray'ı yıpratmaya başlamıştı. Bu durumda Sultan Vahdettin'in belirttiği gibi Ali Rıza Paşa Hükümeti bir anlaşma ve uyuşma görevini yüklenmiş bulunuyordu. Bu şekilde hareket çizgisi belirlenen hükümetin ilk adımı Anadolu ile anlaşma sağlamak ve seçimler konusunda somut girişimlerde bulunmaktı[12].

30 Ekim 1918'den 1920 senesi başlangıcına kadar Türkiye'de otuz üç siyasi parti ve dernek kuruldu. Bunların yanına gayri siyasi olan siyasi teşekküller de dahil edilebilir ki tüm bu gruplar 1919 seçimleri ile ilgileniyorlardı. Buradaki tereddüt, Müdafaa-i Hukuk yapılanması gerçekten samimi bir İstiklal Mücadelesi mi yoksa İttihatçılığın dirilişi mi sorusundan kaynaklanıyordu. Hürriyet ve İtilaf Fırkası, seçime katılıp katılmama konusunda tereddütteydi. Fakat Anadolu'da Müdafaa-i Hukuk Derneklerinin yoğunluğu ve ağırlığı anlaşılınca seçimlere girmekten vazgeçti.[13] Ancak Hürriyet ve İtilaf Fırkası, şubelerini ve bazı cemiyetleri, seçimler konusunda Hükümete baskı yapma konusunda kendisi ile birlikte hareket etmeye çağırdı. Bunların arasında Sosyal Demokrat Fırkası, Vahdet-i Milliye Heyeti, Kürdistan Teali Cemiyeti, İngiliz Muhipler Cemiyeti, Sulh-ü Selamet-i Osmaniye Fırkası, Trabzon ve Havalisi Adem-i Merkeziyet Cemiyeti, Nigehban Cemiyet-i Askeriyesi, Radikal Avam Fırkası sayılabilir.

---

[11] Tuncer Baykara, *"Atatürk ve Seçim"*, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, s. 12,c. IV., Temmuz 1998, s. 5.
[12] Taha Niyazi Karaca, *"Son Osmanlı Meclis-i Mebusan Seçimleri"*, TTKY, Ankara 2004, s. 165.
[13] Tarık Zafer Tunaya, *"Türkiye'de Siyasal Gelişmeler (1876-1938)",* İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2002, s. 33.

Bu siyasi teşkilatların yanında gayri siyasi cemiyetler de seçimlerde etkili olmaya çalışacaklardı. Gayri siyasi cemiyetler içerisinde Teceddüt Fırkası, Osmanlı Mesai Fırkası, Milli Ahrar, Türkiye İşçi ve Çiftçi Fırkası, Ahali İktisat Fırkası, Milli Türk Fırkası, Osmanlı Sosyalist Fırkası, Osmanlı Çiftçiler Cemiyeti ve Milli Kongre sayılabilir.

Ali Rıza Paşa Hükümeti Döneminde yapılan son genel seçim Aralık 1919'da gerçekleştirildi. Bu sırada ülkenin bir kısmı fiilen işgal edilmişti. İşgal altındaki yerlerde, örneğin Yunan ordusunun işgal ettiği İzmir'de seçim yapılmadı. Adana'da da seçimler yapılamamıştı. Ancak İstanbul'daki Adanalılar gizlice toplanarak ikinci seçmenlerini seçtiler. Bunlar da, 4 mebus seçerek son parlamentoya gönderdiler. Seçim Mustafa Kemal Atatürk'ün önderlik ettiği Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adayları ezici bir çoğunlukla kazandılar. Bu arada ilk sosyalist mebus olan Numan Usta da parlamentoya girmişti. Kısa ömürlü olan son Osmanlı Meclisi 12 Ocak 1920'de Fındıklı'daki binada toplandı. Anadolu hareketinin lideri Mustafa Kemal, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Temsiliyye namına, son Osmanlı Meclisi başkanlığına kutlama telgrafını çekmiştir. Anadolu hareketini destekleyen bu meclisin aldığı en önemli karar 17 Şubat 1920'de kabul edilen Misâk-ı Milli oldu. Bu beyanname bağımsız bir devlet için gerekli bütün unsurları dikkate alarak bu devletin dayanacağı ideolojik esasları yani milliyetçilik, batıcılık, demokrasi gibi prensiplerden bahsediyordu. Bu esaslardan hareketle varış noktasının teokratik bir saltanatın ihyasından tamamen farklı bir devletin oluşacağını tahmin etmek zor olmayacaktı[14].

Osmanlı Mebuslar Meclisi, müstakil bir Türkiye'nin kabul edebileceği en son şartları tespit eden Misâk-ı Milli'yi kabul etmesiyle Müttefik devletlerinin istediklerini değil, ancak kendi istediğini yapmıştır. Onun için İtilaf Devletleri'nin bu meclise karşı tutumları, 28 Ocak'ta vapurla İstanbul'a gelen İstanbul milletvekili Reşat Hikmet Beyi tutuklayacak kadar sert olmuştur. İtilaf Devletleri herhangi bir bahane ile bu meclisin üyelerine ve kararına karşı harekete geçmeyi düşünmüşlerdir[15].

---

[14] Tarık Zafer Tunaya, *"Devrim Hareketleri İçinde Atatürk ve Atatürkçülük"*,Turhan Kitabevi, Ankara1981, s. 188.

[15] Selahattin Tansel, *"Mondros'tan Mudanya'ya Kadar"*, c. III. MEB Yayınları, İstanbul 1991, s. 20.

İtilâf Devletleri bu suretle, çeşitli sebepler ve bahanelerle İstanbul'un işgalini olgun hale getirmişlerdir. İleri sürdükleri görünürdeki sebep, Ermenilerin ve İstanbul'daki yabancıların hayatlarını güvenlik altında bulundurmak gereğiydi. Halbuki, gerçek sebep başkadır. Özellikle İngilizler, milli iradenin gelişmesinden tasalanmışlardır. Kendilerince İstanbul'daki meclis, milliyetçiliğin bir propaganda merkezi ve kalesi haline gelmiştir. Serbest bırakılırsa, siyasi dokunulmazlık kalkanına sığınarak, İstanbul'daki Türkler, kısa zamanda ve geniş ölçüde teşkilatlanır ve bu kent, bir milyonu aşan nüfusuyla işgal kuvvetlerini tehtit edebilirdi. Bunun için de, önce resmen askeri işgal altına almak ve meclisi dağıtmak gerekirdi[16]. 16 Mart sabahının erken saatlerinde İngiliz bahriye askerleri Şehzadebaşındaki Muzika karakolunu basarak altı askeri şehit etmiş ve on beşini de yaralamışlardır. Bundan sonra sırasıyla Harbiye Nezareti'ni, Tophane'yi işgal etmişler, aynı zamanda İngiliz harp gemileri rıhtıma yanaşarak karaya asker çıkarmaya başlamışlardır. Bir taraftan Beyoğlu'na giderlerken, diğer taraftan da kuvvetli bir müfreze Meclis-i Mebusân'ın bulunduğu binanın yolunu tutmuştur.

16 Mart 1920'de İstanbul'un işgal edildiği gün, mebusların bir kısmı tutuklanıp, Malta Adasına sürüldüler. İstanbul'un işgal edilmesinden sonra Son Osmanlı Meclis-i Mebusân'ı 18 Mart 1920'de son toplantısını yaptı ve 5 Nisan 1920'de kürsüye siyah bir bez örtülerek 1876'da kurulmuş olan Osmanlı Parlamentosu fiilen de tarihe karıştı.

[16] Cihat Akçakayalıoğlu, *"Atatürk Komutan, İnkılapçı ve Devlet Adamı Yönleriyle"*, ATASE Yayınları, Ankara 1998, s. 246.

I. BÖLÜM

FERİT PAŞA KABİNESİNİN İSTİFASI VE ALİ RIZA PAŞA HÜKÜMETİNİN KURULMASI

A-Ferit Paşa Kabinesinin İstifası ve Yeni Hükümetin Kurulması İçin Yapılan Çalışmalar

1. Ferit Paşa Kabinesinin İstifası

Ferit Paşa Kabinesinin aylardan beri devam eden ve hiç kimseyi, hiçbir tarafı memnun edemeyen hali son zamanlarda bir kat daha artmıştır[17]. 1 Ekim tarihinde Ferit Paşa saat onda Daire-i Hariciyeye gelerek kabine üyelerini toplantıya davet etmiştir. Yapılan toplantıda dönemin dahili ve harici şartları değerlendirilerek hükümetin nasıl bir yol takip edeceği ve kabinenin mevki hakkında görüşülmüştür. Görüşmeler esnasında Maârif Nâzırı Sait Bey ile Harbiye Nâzırı Süleyman Şevik ve Nâfıa Nâzırı Abuk Ahmet Paşalar istifa etmişlerdir. Nâzırlardan bazıları henüz istifanın yersiz olduğu hususunda oylarını bildirmişlerse de istifa eden nâzırlar istifalarını geri almamakta ısrar ettiklerinden Ferit Paşa da Hükümetin istifasına karar vermiştir.

[17] I. Damat Ferit Paşa Hükümeti, Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın içinden çıkmış ve *"Fırka Hükümeti"* ismini almıştı. Çok zayıf temele dayanan bu hükümet ancak bir ay kadar yaşamıştır. II. Hükümet ise, her ne kadar Hürriyet ve İtilaf Fırkası ile Sulh ve Selamet'e dayanıyor görüntüsünde olsa da mümkün olduğunca fırkalardan kopma eğiliminde olmuştu. Bu durum hükümete karşı genel bir hoşnutsuzluğu ortaya çıkarmış nitekim fazla dayanamayarak istifa etmiştir. Damat Ferit Paşa'nın başkanlığında diğer bir III. Hükümet kurulmuştu. Ferit Paşa Anadolu Hareketinin blöf olduğunu her vesile ile tekrar ediyordu. Bu hareketi kötü olarak göstermek için elinden geleni yapıyordu. Ferit Paşa memleketin heyet-i umumiyesi tarafından istenmediği halde bir türlü mevkisini terk etmiyor memleketin kendisine muhtaç olduğunu düşünüp ancak kendisinin bu müşkil işleri çevirebileceği fikrini taşıyordu. Ancak son dakika geldiğini ister istemez anlayınca memleket için yıkıcı devreden ibaret olan siyaset hayatına hitam vermeye razı olmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. *Vakit Gazetesi*, No: 689, 3 Teşrin-i Evvel 1335 (3 Ekim 1919), s. 1.

Ferit Paşa Kabinenin Heyet-i Umumiyyesi itibariyle istifasını yazmış ve istifa kabul edilmiştir[18]. Alemdar Gazetesinde, Ferit Paşa için, *"Talat kadar bencil ve gururlu. İttihat Terakki Hükümeti kadar mantıksız ve Tevfik Paşa Hükümeti kadar da faydasız bir şekle büründüğü ve devletin bu zâtın Sadrazamlığı zamanında adeta Avcı Sultan Mehmet zamanına döndüğü, Köprülünün kendisine rakip olabilecek sadrazamları birer bahane ile harcadığı gibi Ferit Paşa'nın da rakib addettiği şahsiyetleri bertaraf ettiğini"* yazmaktadır[19]. Üçüncü Damat Ferit Paşa Hükümeti'nin istifası hemen hemen her kesimi memnun etmiş ve kamuoyu Ali Rıza Paşa Hükümeti'nin kurulmasından sonra yeni bir bekleyiş içine girmiştir[20]. Damat Ferit Paşa'nın istifası olayı İtilaf Devletleri tarafından ise tamamen Anadolu'nun büyük bir zaferi ve güç gösterisi olarak tanımlanmıştır.

2. Ali Rıza Paşa Hükümetinin Kurulması (2 Ekim 1919)

Damat Ferit Paşa'nın resmen istifa etmesinden hemen sonra aynı gün Sultan Vahdettin, Tevfik Paşa'yı Saray'a davet etti. Tevfik Paşa, sağlık durumunun bugünlerde Hükümetin idaresini üstüne almaya müsait olmadığından af buyrulmasını istirham etmiştir. Bunun üzerine Padişah Meclis-i Ayân Azâsından ve sabık Heyet-i Vükelaya memur olan Ali Rıza Paşa'yı huzuruna kabul ederek yeni kabineyi oluşturma vazifesini vermiştir[21]. Ali Rıza Paşa bu görevi kabul ederek yeni hükümetin oluşturulmasına başlamıştır[22]. Yeni kabinenin oluşturulması üzerine Padişah tarafından hatt-ı hümâyûn yayınlanmıştır.

---

[18] *Alemdar Gazetesi*, No: 2, 3 Teşrîn-i Evvel 1335 (3 Ekim 1919), s. 1.
[19] *Alemdar Gazetesi*, No: 307, 18 Teşrîn-i Evvel 1335 (18 Ekim 1919), s. 1.
[20] Taha Niyazi Karaca, *Son Osmanlı Meclis-i Mebusan Seçimleri*, TTKY-Ankara-2004, s. 163.
[21] *Alemdar Gazetesi,* No: 292, 3 Teşrîn-i Evvel 1335 (3 Ekim 1919), s. 1.
[22] Mustafa Kemal Paşa'nın girişimleri sonucu işgal devletlerine dayanan Damat Ferit kabinesi 30 Eylül 1919'da istifa etmek zorunda bırakılmıştır, Ayandan Ali Rıza Paşa sadrazamlığa getirilmiştir. Damat Ferit kabinesinin düşürülmesi, Heyet-i Temsiliye'nin yeni milli hareketin gücününün önemli bir göstergesi olmuştur. Bkz. Durmuş Yalçın (vd), **"*Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*"**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara-2005, s. 182.

Hatt-ı Hümâyûn Sureti;

Vezîr-i maâl-i semîrim Ali Rıza Paşa:

Ferit Paşa Kabinesinin vuku'-i istifasına ve sizin der-kâr olan ehliyyet veliyakatinize binaen mesned-i sadaret rütbe-i sâmiyye-i vezâret ve müşîrî ile uhdenizde tevcih ve meşîhat-i islâmiyye dahi Haydarizade İbrahim Efendi uhdesine tefviş olunmuş ve Kanun-i Esasi'nin 27'inci maddesi ahkamına tevfikan teşkil eylediğimiz heyet-i cedide-i vükela tarafından tasdik edilmiştir. Bir müddetten beri efkar-ı ahalide hâsıl olub su-i tefehhüm sebebiyle tezayüd etmekte bulunan asar-ı tefrika ve şikâkın izalesiyle beyn-el-ahali vifâk ü vahdetin temin ve dahil-i memalikte sükun ve intizamın takriri ile Şerâid-i Kanuniyye dairesinde intihâbâtın bir an evvel icrâ ve heyet-i mebusan'ın ictimâğa davet eylemesi matlub-ı kat'imizdir. Heman Cenab-ı Kadir-i Mutlak selamet-i mülk ve millete hâdim olacak teşebbüsat-ı hayriyyenizde muvaffak buyursun Amin bahr mürselin.

6 Muharrem sene 1338

Mehmet Vahdettin

Sadrazamlık görevini kabul eden Ali Rıza Paşa bir kısım nâzırları bir önceki kabinedeki görevlerinde bırakarak yeni kabinesini çok kısa sürede oluşturdu. Sadrazam Ali Rıza Paşa tarafından oluşturulan 13 kişilik kabine listesi şöyledir:

Sadrazam: Ayândan Ali Rıza Paşa, Şeyhülislam: Haydarizâde İbrahim Efendi, Hariciye Nâzırı: Mustafa Reşit Paşa, Dahiliye Nâzırı: Damat Şefik Paşa, Harbiye Nâzırı: Ferik Cemal Paşa, Bahriye Nâzırı: (ibkaen)Salih Paşa, Şurayı Devlet Reisi: Ayândan Abdurahman Şerif Bey, Maârif Nazırı: (ibkaen) Said Bey, Evkâf Nâzırı: (vekaleten) Said Bey, Ticaret ve Ziraat Nâzırı: (ibkaen) Hadi Paşa, Nafıâ Nâzırı: Abuk Paşa[23].

[23] *Alemdar Gazetesi*, No: 292, 3 Teşrîn-i Evvel 1335 (3 Ekim 1919), s. 1.

Aynı gün, hükümetin resmileşmesini sağlayan hatt-ı hümayuna göre Ali Rıza Paşa ve hükümetine verilen görev; ortaya çıkan karışıklıkların ve anlaşmazlıkların bir an önce giderilmesi, seçimin süratle gerçekleştirilip Meclis-i Mebusân'ın bir an evvel teminine çalışılması idi.

Yeni kurulan kabinenin bu tercihler dışında hareket etmesine imkan yoktu. Yeni kabinenin kurulmasından hemen sonra Heyet-i Temsiliye tarafından Padişah'a gönderilen istirhâmnâme ile yeni hükümetin hukuka uygun hareket etmesi ve derhal seçimleri yapması talep edilmişti[24]. Anadolu hareketi ve İstanbul'da bulunan siyasi kuruluşlar her ne pahasına olursa olsun seçim istiyordu ki bu istek Damat Ferit Paşa'nın sonunu hazırlamıştı. İkinci olarak milli isteklere karşı uygulanan sert politikalar, başarı kazanmaktan daha çok İstanbul'u ve Saray'ı yıpratır hale geldiğinden Ali Rıza Paşa Hükümeti anlaşma, uyuşma görevini yüklenmiş bulunuyordu. Ferit Paşa Kabinesinin sükutu ile yeni kabinenin oluşmasından haberdar olan Anadolu vilayetlerinden de bu sebeple şenlikler düzenlendiği ve yeni kabineye noksansız yardım edenlerin kalacaklarını birbiri ardına gönderdikleri telgraflarla temine başladıkları görülür[25].

a) Hükümet ve Heyet-i Temsiliyye'nin Anlaşma Çabaları

Hükümetin kurulmasının ardından Mustafa Kemal Paşa bir genelge hazırlayarak tüm hükümetle uyuşma şartlarını ileri sürmüştür. Genelgeyi tüm illere, sancak merkezlerine Belediye Başkanlarına ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerine gönderdiği gibi genelgenin bir suretini de Ali Rıza Paşa'ya göndermiştir. 3 Ekim'de kabinenin kurulması münasebetiyle gönderilen telgrafta Anadolu'nun hükümetten istediği esaslar belirtilmiştir. Bu esaslar şunlardır;

[24] *İrâde-i Milliye Gazetesi*, No: 6, 7 Teşrîn-i Evvel 1335 (7 Ekim 1919), s. 1.
[25] *Alemdar Gazetesi*, No: 292, 3 Teşrîn-i Evvel 1335 (3 Ekim 1919), s. 1.

1-Hükümet-i cedidenin Erzurum ve Sivas Kongrelerinde tayin ve tesbit edilen teşkilat ve mekasid meşrûa-i millete riayetkar kalması.

2-Meclis-i Milli'nin ini'kâd murakebe-i fiiliyeye başlayıncaya kadar mukaderat-ı millet hakkında güna taahüdata girişilmemesi.

3-Sulh Konferansında tayin-i mukadderat-ı millet ve memlekete memur olacak murahhasların milletin bihakkın amalini müdrik ve itimadına mazhar elh-i vukuf ve iktidardan intihâb buyrulması[26]. Maddelerde Kuvâ-yı Milliye'nin istekleri Ali Rıza Paşaya bildirilmiştir.

Dahiliye Nâzır-ı Cedidi Şerif Paşa Hazretleri de umum-ı vilayât-ı şahaneye yeni kabinenin süratle oluşturulmasına dair bir tamim telgrafı göndermişlerdir. Bu telgrafta *"kendilerinin Dahiliye Nezaretini kabul eyledikleri ve kanunun mutâ' bulunacağı bilâ-tefrik cins ve mezheb-i umum-i teb'â-i Osmaniyye hakkında adl ve refet ile muhamele edilerek bademe hiçbir suretle şikayeti mucib bir hareketin vukuğa getirilmemesine sarf-ı dikkat edileceği gibi intihâbâtın sürat-i icrasıyla Meclis-i Mebusân'ın bir an evvel temine çalışacakları ve kabine erkanının bu hususta müttehid-i rey bulundukları tasrih edilmektedir*[27]*"*. Mustafa Kemal Paşa bu telgrafa cevap olarak gönderdiği telgrafta şunları söylemiştir;

"Heyet-i Milliye-i Vükela tarafından neşredilip Dahiliye Nezaretince sureti vilayâta tamim edilmiş olan beyânnâme-i resmî mütalaa-güzar-ı acizanemiz oldu. Vatan ve milletin bugüne kadar maruz olduğu şerâit-i tarihiyyenin en tehlikelilerinden doğmuş bir vahdet-i milliyeye istinad eden teşkilât-ı kânuniye ve harekât-ı meşruamızın sabık kabine tarafından su-i tefsir edilmesi, şimdiye kadar hükümetin millete iskâd etmesine ve milletten istifâdesine mani' oluyordu. Te'sirât-ı zarresi malum olan bu su-i tefehhümüm heyet-i celîlelerince bu suretle izâlesi ve hükümete mutâlib ve âmâl-i milliye dairesinde idare-i umûr edeceğinin ilanı bugünden itibaren hükümeti gayr-i kâbil tefrîk olacak bir surette birleştirmiştir.

[26] *Vakit Gazetesi*, No: 694, 8 Teşrin-i Evvel 1335 (8 Ekim 1919), s. 1.
[27] *Alemdar Gazetesi*, No: 292, 3 Teşrin-i Evvel 1335 (3 Ekim 1919), s. 1.

Maksad-ı mukaddesemizin tehannününde en mühim amil olacak olan bir vahdet-i umumiyenin temin buyurulmasından tevellüd şükrân-ı milliyi tebrîkât-ı mahsusamıza terdifen arz ederiz ferman[28]".

Anadolu ve Rumeli Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti

Heyet-i Temsiliyyesi Namına

Mustafa Kemal

Bu şekilde başlayan Anadolu ile yeni hükümet arasındaki ilişkiler kısa sürede her iki tarafın kendi ince siyasi üsluplarıyla mücadele ettikleri bir ortama dönüşmeye başlamıştır. Ali Rıza Paşa'nın Mustafa Kemal Paşa'dan Kongre Beyannamesini istemesi hükümet hakkındaki kanıları sarsmıştır. Ali Rıza Paşa'nın ve İstanbul'da Saray'ın çevresinde bulunanların Erzurum ve Sivas Kongrelerinden ve bu kongrelerde alınan kararlardan habersiz olma ihtimali yoktu. Çünkü Damat Ferit Hükümeti zamanında alınan istihbaratta Anadolu'daki en küçük gelişmenin dahi takip edildiği bilinmektedir. Buna rağmen Kongre kararlarının istenmesi hükümetin zaman kazanmak ve *"siz Anadolu'da bir şey yapıyorsunuz, fakat bundan bizim haberimiz yok"* ifadesinden başka bir şey değildi. Hükümet her ne kadar bir anlaşma görevini yüklense de bu görevi gerçekleştirirken Anadolu'nun Heyet-i Temsiliyye'nin kendi otoritesinin üstünde olduğunu kabul etmesi oldukça zor bir gerçekti[29].

Mustafa Kemal Paşa tarafından, Erzurum ve Sivas Kongrelerinde tayin ve tespit edilen teşkilata, millete saygı gösterdiği takdirde Kuvâ-yi Milliye'nin yeni kabineyle şerefleneceğini ve Ferit Paşa'nın sebebiyet verdiği ayrılığın kalben sona ereceği arz edilmektedir[30].

---

[28] *İrâde-i Milliye Gazetesi,* No: 8, 12 Teşrîn-i Evvel 1335 (12 Ekim 1919), s. 3.

[29] İstanbul ile muharebenin kesilmesinden İstanbul Hükümeti'nin devrilmesine kadar, Sivas'taki Temsil Heyeti geçici hükümet olarak Anadolu'da devlet otoritesini yerine getirmiş ve bir yürütme organı olarak görev yapmıştır. Böylece, milletin İstanbul Hükümeti olmadan da kendisini idare edebileceği anlaşılmıştır. Bkz. Durmuş Yalçın (ve diğerleri), a.g.e, s. 182.

[30] *Vakit Gazetesi*, No: 695, 9 Teşrin-i Evvel 1335 (9 Ekim 1919), s. 1.

Kesin bir neticeye varılamadığı gibi daha sonraki süreçte Hükümet ile Heyet-i Temsiliyye'nin pazarlıklarına Amasya'da da devam edilmiştir. Amasya'da yapılan görüşmeler protokole bağlanmıştır. Böylece hükümet o güne kadar yasa dışı saydığı örgütü yasal ve eşdeğer olarak görmüştür[31]. Bu durum Kuvâ-yı Milliyeyi daha da güçlendirmek için haklı bir dayanak olmuştur.

Meclis-i Mebusân'ın 12 Ocak 1920'de açılması üzerine, bir aya yakın bir süre bekleyiş içerisine giren İstanbul hükümeti bu süre içinde önce kamuoyunda Meclisin açıldığı ve padişahın bu doğrultuda Kuvâ-yi Milliyeyi istemediği propagandasını yapıyordu. Sadrazam Ali Rıza Paşa'nın imzasıyla 14 Şubat 1920'de bütün vilayetlere gönderilen tamimde, kurulduğu andan beri hükümetin aslında Saray'ın tespit ettiği politikaların uygulayıcısı olduğu ve amacının milli teşkilatı başta da belirttiği gibi yok etmek yada İstanbul'a bağlı hale getirmek olduğu tam anlamıyla ispatlanmış olmaktadır.

[31] 20-22 Ekim 1919 tarihleri arasında Amasya'da yapılan görüşmelerde Temsil Kurulu'nu Mustafa Kemal, Rauf ve Bekir Sami Beyler İstanbul Hükümeti'ni Bahriye Nazırı Salih Paşa temsil etmiştir. Bu görüşmelerin önemli sonuçları şunlardır: Birincisi, Erzurum ve Sivas Kongreleri'nde teşkil edilen milli teşkilat ve Temsil Heyeti İstanbul Hükümeti tarafından resmen tanınmış. İkincisi, Sivas Kongresi kararları İstanbul Hükümeti tarafından da kabul edilmiştir. Üçüncüsü, Milli iradeyi hakim kılacak meclisin toplanması için seçimlerin yapılmasının kabul edilmesidir. Dördüncüsü, milli davaya karşı çekingen davranan birçok kimse, İstanbul Hükümetine mensup bir nazırın Kuvâ-yı Milliye temsilcileriyle anlaştığını görünce tereddütleri ortadan kalkmış ve milli hareketin yanında yer almışlardır. Bkz. Durmuş Yalçın (ve diğerleri), a.g.e, s. 183-184.

B. Ali Rıza Paşa Hükümeti Döneminde İstanbul ve Anadolu'da Seçim Meseleleri

1. Ali Rıza Paşa Hükümeti ve Seçimler

Hükümetin resmi beyanâmesinde bildirdiği üzere seçimlerin başlaması hususu mümkün olduğunca çabuklaştırıldı ve 7 Ekim günü 1919 yılı seçimleri için teşkil edilen kararnâme-i mahsusa yayınlandı. Hemen arkasından Dahiliye Nezareti yayınladığı bir genelge ile bütün vilayetlerin kararnâmeye göre hareket etmelerini istedi. 1919 senesi mebusan seçimlerine mahsus kararnâme 1919 yılı seçimlerini resmen başlatmıştır[32].

a) Seçim Kararnâmesi Sureti

"1- İş bu kararname mu'cibince intihâbâtın icrasına mübaşerat için vuku' bulacak tebliğ tarihinden itibaren nihayet on beş gün zarfında mer'î-i intihab mebusan kararnamesinin on birinci maddesine tevfikan hak itihaba haiz her Osmanlı Tezkere-i Osmaniyyesine hamilen müntahib-i sâni intihâbât için mensup olduğu şube-i intihabiyeye davet olunacaktır. Yine mezkur kararnâmenin yirmi birinci maddesine tevfiken ilan olunacak içtimaata esbat vücud eden müntehibler ikinci derece müntahiblerin intihâbâtına başlayacaklardır.

2- Şube-i intihâbiyenin ikinci derece müntehebları adediyle devâir intehabının mebusları adedi en son intehabattaki müntahib-i sâni ve mebuslar miktarının adedidir.

[32] 1919 seçimleri 1908 de yasalaşan ilkeler uyarınca yapılmıştır. Seçimlerde temel ilke iki dereceli seçim düzeninin varlığıdır. Bu ilkeye göre seçim iki aşamada gerçekleşiyordu. Birinci aşamada seçme ve seçilme hakkına sahip olan tüm vatandaşlar, bölgelerinde tespit edilen sayılara göre ikinci seçmenleri seçtikten sonra, ikinci aşamada da seçilen ikinci seçmenler milletvekillerini seçmekteydiler.

3- Müntâhibler nâhiye merkezlerine vürûdlarında atik intihâb-ı mebusân kararnâmesinde gösterilen hey'et-i mahsûsaya Tezkere-i Osmaniyelerini irâe etmeğe mecburdurlar. Tezkerelerini irâe edenler yedlerine heyetçe verilecek mahtûm pusulalara reylerini tahrir ve sandığa vaz' ederler. Müntâhibler pusula tevdiğini müteâkıb irâe ettikleri tezkereler heyetçe tamgalanıyor. İsimleri madde-i atiyede gösterilen deftere kayd olunur.

4- Şubelere memur olan heyetlere oy veren müntahiblerin isimlerini mübin bir defterde tutmağa ve bu defteri müntahib-i sâniler inhayı mütehakib Hükümet-i mahalliyyeye tedi' eylemeye mecburdur.

5- Bir kazaya merbût şuabât-ı intihabiyede ikinci derecede müntehab olanları tayin ettikten sonra nihayet beş gün zarfında bunlar mebusları intehab etmek üzere reisi kaza olan kasabaya davet edileceklerdir.

6- Âtik intihâb-ı mebusan kararnâmesinin işbu mevâd ile teâruz etmeyen ahkâmı kema-kemâ-kân ma'mûlün bih olacaktır.

7- İşbu kararnamenin ahkamı bu defa icra kılınacak intihâbâta münhasırdır.

8- İşbu kararname tarihi neşrinin ferdasından itibaren mer'î-ül-icradır.

9- İşbu kararnâmenin icrayı ahkamına Dahiliyye ve Adliye Nâzırları memurdur"[33].

[33] *Alemdar Gazetesi,* No*:* 298, 9 Teşrîn-i Evvel 1335 (9 Ekim 1919), s. 1.

b) Teshîl İntihâbât Heyeti

Seçim işlerini en ziyade alaka ile takip eden müesseselerden biri de Milli Kongredir. Bu müessese seçim işleri için *"Teshil İntihâbât Heyeti"* namıyla bir heyet vücuda getirmiş ve Vükelâ-yı Devâi'den Baha Bey bu işlere memur edilmiştir. Baha Bey Milli Kongrenin ve Heyet-i Teshiliyyenin yegâne maksadının sarfı milli ve hakiki bir seçim yaptırmak olduğunu söylemiştir[34].

Seçim için gerekli sandıkların tamiri, pusulalar için kağıt temini, mühürlerin basılması, oy sandıkları için katip bulmak gibi meselelerle ilgilenmektedir. Teshil İntihâbât Heyetinin 20 Teşrin-i Evvel Pazartesi gününden itibaren her Daire-i İntihâbiyedeki Heyet-i İdareden birer ve bu yetkiye sahip birer veya ikişer kişi dokuz gün sıra ile Milli Ta'lîm ve Terbiye Cemiyeti merkezini toplayacak ve Ârâ-yı Umumiyye ile görüşerek müntehib-i sânileri tesbit eyleyecektir.

Ayrıca hükümet seçimde İstanbul'u üç Daire-i Belediyye'ye ayırma niyetinde olmasına karşın Teshil İntihâbât Heyeti'nin fikrince bu müntehib-i sânilerin tesbitinde güçlükler olacağından dokuz Daire-i Belediyye ayrı ayrı müntehib sânileri seçecektir. Davet edilen Seçim Dairelerinin Delegeleri günler belirlenerek[35] Milli Talim ve Terbiye Cemiyeti binasında Teshil İntihâbât Heyeti huzurunda toplanacaklar ve müntehib-i sânileri tesbit edeceklerdir[36]. Bu suretle seçimin nihayet yirmi, yirmi beş güne kadar hitam bulması bekleniyordu. Baha Beyin fikrince bundan kestirme yol da bulunmamaktadır.

---

[34] *Yenigün Gazetesi*, No: 215, 22 Teşrîn-i Evvel 1335 (22 Ekim 1919), s. 2.
[35] Belirlenen günler için bkz. *Yenigün Gazetesi,* No: 211, 18 Teşrîn-i Evvel 1335 (18 Ekim 1919), s. 1.
[36] *Yenigün Gazetesi*, No: 211, 18 Teşrîn-i Evvel 1335 (18 Ekim 1919), s. 1.

c) Seçim Komisyonu

Seçimin en iyi şekilde geçmesini sağlamak için Dahiliyye Nezâreti İdâre-i Vilayet Müdürü Nazmi ve Şehremini Muavini Raif ve Mülkiye Müfettişlerinden Salim Beylerden oluşan bir komisyon oluşturulmuştur[37].

Bu komisyonun görevi taşra ve İstanbul'da seçimlerin kanun dairesinde yapılmasını sağlamak ve seçimler konusuyla uğraşmaktı. İlk olarak komisyon 13 Ekim'de toplanarak İntihâb-ı Mebusân Kanununu incelemiştir[38]. 14 Ekimde komisyon seçimlerinin bir an önce yapılması için ayrı bir talimatnâmeye ihtiyaç duyularak talimatnâmeyi hazırlamaya karar vermiştir. Ertesi gün hazırlanan talimatnâme on iki madde olarak tespit edilmiş fakat daha sonra talimatnâmenin on altı maddeden meydana geleceği belirtilmiştir[39]. 17 Ekimde Dahiliye Nazırı Paşa Hazretlerine takdim edilmiştir. *"İntihâb-ı Mebsân Talimatnâmesi"*[40] 18 Ekim günü Meclis-i Vükela'da görüşülerek kabul edilmiş ve 19 Ekimde tasdik edilerek bütün vilayetlere bildirilmiştir.

[37] *Alemdar Gazetesi*, No: 301, 13 Teşrîn-i Evvel 1335 (13 Ekim 1919), s. 1.
[38] *Alemdar Gazetesi*, No: 301, 13 Teşrîn-i Evvel 1335 (13 Ekim 1919), s. 1.
[39] *Vakit Gazetesi*, No: 703, 17 Teşrîn-i Evvel 1335 (17 Ekim 1919), s. 2.
[40] *Alemdar Gazetesi*, No: 305, 17 Teşrîn-i Evvel 1335 (17 Ekim 1919), s. 1.

2. Seçimin Yapılış Şekli

a) İntihâb-ı Mebusân Talimatnâmesi

Seçim talimatnâmesinde seçimlerin ne şekilde yapılacağı, kimlerin oy vereceği, oyların geçerli sayılması için uyulması gereken kuralların neler olduğu, seçmenlerin ne şekilde toplanacakları gibi konular üzerinde durulmuştur[41].

İntihâb-ı Mebusân Talimatnâmesi gereğince seçimler şu şekilde yapılacaktır:

"*Madde 1- Bin üç yüz otuz beş senesi mebusân intihâbâtına mahsus 11 Muharrem 1338 ve 7 Teşrin-i Evvel 35 tarihli emirname mucibince intihâbâtın icrasına mübâşeret için kararnamenin Takvim-i Vakayi ile neşrinin ferdâsı olan 1335 senesi Teşrin-i Evvelinin onundan itibaren nihayet on beş gün zarfında 1293 tarihli İntihâb Mebusan Kararnamesinin (10, 20, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 39) uncu maddelerinde muharir muamelatı ifâ' ve ikmal ve yevm ictimâ' tayin edilecektir.*

Madde 2- Yevm-i ictimağda Tezkire-i Osmaniyesini ibrâz eden her Osmanlının zirde dördüncü maddede muharrer hakk-ı intihâbâta haiz olduğu imam, papaz, haham ve Heyet-i İhtiyariyelerle sair icap edenlerden bit-tahkik anlaşıldıktan ve evsafıyla ismi Defter-i Mahsusa kayd edildikten sonra yedine Hey'et-i Teftişiyenin mührüyle mahtûm pusulalardan bir adedi verilip nâhiye veya veya mahallesi içinde intihâb-ı sâbıkta ne miktar müntahib-i sâni intihâb edilmiş ise emniyet ettiği kesândan o kadarının isimlerini pusulasına yazacağı ve yazısı olmayanlar emniyet ettiği adama yazdıracağı ve şayet pusulada müntahib-i sâni olacak miktardan ziyade isim yazar ise yazdığı isimlerin ibtidasından başlanıp sıra ikinci derecede müntahib

[41] Bu talimatname ile bütün Anadolu'da seçimler başlamıştı. Osmanlı İmparatorluğu'nda yeni bir seçim yasası hazırlanmasına fırsat olmadığı için, 1876 Kanun-ı Esasi'ye dayanarak hazırlanan geçici seçim yönergesine göre, seçim stratejisi izlenmiştir. Çünkü ülkede baş gösteren iç ayaklanmalar Bolu ve Ankara çevresine kadar dayanmış olup, bunları durduracak yeteri kadar kuvvet de bulunmadığından, vakit kazanmak amacıyla mevcut olan İntihab-ı Mebusan Kanunu'na dayanılarak hareket edilmiştir. Seçimler Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin gayretleri ile Kolordu kumandanları ve valilerin gözetiminde, önceki iki dereceli seçimlerde *"Müntehib-i Sâni"* (İkinci seçmen) olarak seçilenler Müdafaa-i Hukuk Heyetleri, Belediye Heyetleri ve milletçe ne kadar seçilmiş heyet varsa hepsinin katılımıyla yapılmıştır. Bkz. Bülent Tanör, *"Türk Anayasa Hukuku"*, Bursa 2000, s. 29.

olmak için talep olunan miktarı kayd olunarak ziyadesi ke-en-lem-yekün hükmünde tutulacağı ve ikinci derece müntahib olacakların adedinden daha az isim yazarsa yazdığı isimlerin kabul ve kayd olunacağı ve eğer bir nahiyede ikinci derecede üç müntahib olmak lazım gelirken pusulasının üstüne bir adamın ismini üç defa yazarsa yalnız bir isme itibar edileceği ve yazılan isimler okunamaz surette ise ke-en-lem-yekün hükmünde bulunacağı ve pusulaya imza vaz' edilmeyeceği mümkün mertebe tefhîm olunacak ve pusulanın tevdiini müteakib tezkerenin zuhuru damga olunacağı gibi pusulaların sandığa ilkasından sonra da hakk-ı intihâb isti'mâl eylediğini Müş'ir-i Tezkere-i Osmaniyeye bir işaret-i mahsûsa vaz' olunacaktır[42].

Madde 3- 1293 tarihli Mebusân Kararnâmesinin otuz dördüncü maddesi mucibince pusulaların sandûğa vaz'ından mukaddem imam, papaz ve haham tarafından Zât-ı Hazret-i Padişahînin duayı ömr ve şevket-i şahaneleri kıraat edilecektir.

Madde 4- 1293 tarihli Mebusan Kararnâmesinin on birinci maddesinde muharer olduğu vecihle yirmi beş yaşını ikmal etmeyen ve hukuk-u medeniyyeden sâkıt bulunan ve tâbiiyet-i ecnebiyede veya o iddada bulunan veya mevkiten hîdmet-i ecnebiye imtiyâzına hâiz bulunan veya nizâmen iflâs ile mahkum olup iâde-i i'tibâr etmiş veya hâkim lâhik olup da hacizden kurtulamamış olanlar veya doğrudan doğruya devlete azıcık vergi vermeyenler intihâb hakkından sâkıttır.

Müntâhib-i sâniler ile mebusların vergi ile mükellefiyetleri meşrût değildir. Emlâk ve temti' vergileri gibi a'şâr agnâm rüsûmu ve tarik bedeli vergiden maduddur. Bu madde mucebince intihâbtan sâkıd olanlar intihâb defterine kayd edilmeyecektir.

---

[42] Bu maddeye her ne kadar oy kullanmak için gerekli şart seçmenlerin nüfuz cüzdanlarını (tezkere-i Osmaniyye) ibraz etmeleri yeterli görülmüş ise de, seçimlerde bu konu büyük karışıklıklara yol açmıştır. Büyük bir savaştan çıkan halkın çoğu yerlerini değiştirmiş, karışıklıkta kaybetmiş veya çıkan yangınlarda kül olmuştur. Bu durumda hükümet 19 Kasım günü aldığı karar ile nüfus tezkeresi olmayanların da seçimlere katılması kararını almıştır. Daha sonra aldığı diğer kararla da tezkeresi olmayanlara acilen birer tane çıkarılmasını bildirdi. Bkz. Yengün Gazetesi, No: 212, 19 Teşrîn-i Evvel 1335 (19 Ekim 1919), s. 2.

Madde 5- Müntahib-i sânilerin suret ve keyfiyet-i intihâbları ve ârânın tasnifi ve sandukların muhafazası ve intihâb mazbatalarının tanzim ve tâhriri gibi hususât sâlifû'zikr 1293 tarihli İntihâb Kararnamesinin 19, 22, 31, 32, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44 üncü maddelerinden muharer usul-i vukuada tevfikan icra olunur.

Madde 6- Mevâdd-ı sâlife ahkâmına tevfikan ithâb edilen müntahib-i sâniler intihâblarının hitâm tarihinden itibaren nihayet beş gün zarfında mebusları intihâb etmek üzere re's-i kaza olan kasabaya davet edilerek mezkur 1293 tarihli kararnamenin 17, 45, 46, 47, 48, 49, 50 inci maddeleri ahkâmına tevfikan mebuslar intehâb edilecek ve bu muamelâtın hitâmını müteakib 51, 52, 53, 54, 55, 56 ıncı maddelede beyan ve irâe edilen muamelât ifâ olunacaktır.

Madde 7- Hey'et-i Teftişiyye varaka-i mahsusalar ile intihâb olunacak mebusanın miktarını ilan edecektir.

Madde 8- 1293 tarihli Mebusân Kararnâmesinin defâtir-i intihâbiyesinin tanzim ve tashîhine ve bunlara ait muamelâtın ifâsına ve müntahib-i sânilerin tayin miktarına müteallik 3, 4, 5, 65, 7, 8, 9, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 21, 23, 58, 59, 60, 61 inci maddeleri ihkâmı işbu 1335 senesi intihâbının nazar-ı itibara alınmayacak ve bu mevâdd de bahs olunan defterler yerine balada 2 inci maddede gösterildiği vecihle biri müntahib olanların evsâf ve esâmisini ve diğeri müntahib-i sânilere ait mezâbıt-ı intihâbiyeye kayda mahsus olmak üzere yalnız iki defter tutulacaktır.

Madde 9- Meclis-i Mahsusa Vükelâ'nın 18 Eylül 1324 tarihli kararında musarrah olduğu vecihle intihâbâta müteallik muamelatın icra ve ikmali için kurâ ve nevahiye igramları icab eden me'murîn ve ketebeye verilecek ücûrâtın ol-emrde kaza veyahud Liva Meclis İdarelerince mikdarları takdir ve tayin olarak verilecek mazbata üzerine işbu ücûrât varirâdât-ı belediyesi müsait olan yerlerde mahalleri Daire-i Belediyyesi müsait veyahut mevcut olmayan yerlerde dahi mahalleri mal sandıklarından i'tâ edilecektir.

Madde 10- Müntahib sâniler evsaf-ı matlubeye haiz her Osmanlı mebusu intihâb edebilirler. Ancak bir kimse üçten ziyade Daire-i İntihâbiyede nâmzedliğini vaz' edemez. Nâmzedler bil-merci'e nâmzedliklerini kayd ettirecekler veyahud mebusluğa ehil olduklarını musaddak-ı intihâbâ salih olanlardan lâ-akall üç yüz kişiye bir varaka tahtim ettirerek bil-vasıta tebliğ edeceklerdir. Mebusluğa nâmzedliğini vâz' eden zevat bi'l-fi'l hidmet-i devlet bulunan me'murîn Hey'et-i Teftişeyye'ye giremez.

Madde 11- Bâlâda zikrolunan kararnamenin otuz dokuzuncu maddesi hükmüne tevfikan Heyet-i Teftişiyyenin tensibi ile icab eden mahallerde muvakkat şuabât-ı intibahiye teşkil edilebilecektir.

Madde 12- Berrî ve Bahri erkân ve ümera ve zâbitân ile küçük zâbitân ve jandarma ümera-i zâbitân ve efradının rütbe-i askeriyeye hâiz ve üniformayı lâbis ve bilcümle mensubun askeriyenin hidmet-i askeriyyede bulundukları müddetçe gerek müntehib evvel ve gerek münetehib-i sâni sıfatıyla hak intihâblarını isti'mâl edemeyecekleri 25 Eylül 328 tarihli kanun mevkit iktizâsından olup bu gibiler intihâba idhâl edilecek ve yalnız ordu hidmetinde bulunan bil-umum mütekaidîn-i berriye ve bahriye ve silah altında bulunmayan ihtiyad-ı zâbitân ve efradı ile firâd-ı redîfe ve müstahfaza hakk-ı intihâblarına isti'mâl edebileceklerdir.

Madde 13- Me'murinden olan müntahib-i evvellerin müntehib-i sâniler için rey verecekleri gün vazifeleri başına geç gelmeğe müsaade edilecektir.

Madde14- Hey'et-i Teftişiyye: 1293 tarihli İntihâb Mebusân Kararnamesinin onuncu maddesi mucibince mecâlis idarenin a'zâ-yi müntahibesiyle mecâlis belediyye a'zâsından terkib olunacaktır. Muamelât-ı İntihâbiyeyi tetkik ve tâkib etmek üzere dersaadet için muktezi Hey'et-i Teftişiyye Meclis Vekili kararına müsteniden üç yüz yirmi dört senesi intihâbât icra edildiği vecihle Meclis İdare-i Vilayet a'zâyı müntahbesiyle el-yevm Şehr-i emaneti şuâbât idariyesinde intihâbât ile meşgul olan İntihâb Encümenleri Azâsından kanunun tayin ettiği miktarın Şehr-emanetince tefriki suretiyle teşkil olunacak ve bir şu'be-i idariye dahilinde cemiyet-i umumiye a'zâlığına mütealik intihâbın intâcını müteâkıb işbu a'zâ-ı müntahibe

Hey'et-i Teftişiyye alınarak İntihâb Encümenlerinden vekaleten alınmış olan a'zâyı mevkitenin vekaletlerine nihayet verilecektir.

Taşralardan Mecalis Belediyyesi henüz teşkil etmeyib daima Belediyye Encümenleri müteşekkil bulunan yerlerde Hey'et-i Teftişiyyelerdir Dersadette yapıldığı vecihle belediye intehâbâtının intâcından sonra yine vekalete alınmış olan işbu a'zâyı mevkitenin vekaletlerine nihayet verilecek ve belediyye encümeninin teşkil edilmiş bulunan yerlerde de Hey'et-i Teftişiyyeler yalnız meclis idare az'â müntehibesinden teşekkil kalınacaktır.

Madde 15- Mebusân intihâbâtında muhalif kanun ma'mûlâtında bulunanlar hakkında 1293 tarihli kararnamenin 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75 inci maddelerinde mücâzat tatbik edilir ve bu muamelâttan bir seneye kadar hepsi müstelzim olanlar kaza ve bir seneden ziyade hepsi icab edenler liva muhakem adliyesinde rüyet olunur[43].

3. Hükümet, Fırka ve Cemiyetlerin Seçim Hazırlıkları

Meclis-i Mebusân'ın asgari bir müddet zarfında toplanması için intihâbât meselesinin nihayet bulması gerekiyordu. 7 Ekim Kararnâmesinin yayınlanmasıyla seçimlerin başlamasına fiilen karar verilmişti, seçimlerin nasıl yapılacağı da *"İntihâb-ı Mebusan Talimanâmesi"* ile tespit edilmişti.

Ali Rıza Paşa Kâbinesi, eski kabinelerden farklı olarak vakit kaybetmeden intihâbât işleriyle ciddi suretle meşgul olup seçimleri çabuklaştırmak için 16 maddeden oluşan yeni bir kararnâme oluşturulmuştur. Seçimin süratle icra ve ikmaline kefil olan bu kararnameyi neşr ederek her tarafa tebligâtı dahi icra eylemektedir. Aynı zamanda işgal altında bulunan vilayetlerde seçim icrasına İtilaf Devletleri teşebbüsatta bulunmuştur[44]. İntihâbât etrafındaki faaliyetlerin ikincisi fırkalara aittir.

---

[43] *Yenigün Gazetesi*, No: 212, 20 Teşrîn-i Evvel 1335 (20 Ekim 1919), s.2.
[44] *Yenigün Gazetesi*, No: 211, 18 Teşrin-i Evvel 1335 (18 Ekim 1919), s. 1.

Hürriyet ve İtilaf Fırkası evvelce mebusân intihâbâtına intihâbın serbest olarak gerçekleşeceğine inanmadığı için iştirak etmeyeceğini belirtmiş ve bu fikrinde son günlere kadar ısrar etmişti. Hatta 13 Teşrîn-i Evvel de makam-ı sadarete ikinci defa olarak verilen muhtırada dahi seçimin tarafsız olarak icrasından endişe edilmekte olduğunu beyan etmiş ve hükümetten doğabilecek böyle bir durumunda seçime katılmamak için izin istemiştir. Ancak Sadrazam Paşa hükümeti seçimlere hiçbir kuvvet tarafından müdahale edilmesine müsaade etmeyeceğini temin etmiştir. İşte bu teminat üzerine fırka başkanları aralarında artık intihâbâta iştirakta bir mahzur kalmadığını kararlaştırmışlar ve şubeye bildirmişlerdir[45]. Ayrıca Hürriyet ve İtilaf Fırkası namı altında faaliyet gösteren başkanlar Anadolu'da vukua gelen Harekât-ı Milliye ile ilgili olarak *"tahminen beş aydan beri dimağı İstanbul'da olarak Anadolu'da yapılmakta ve bugün pek acı semerâtı görülmekte bulunan teşkilat"* olmak üzere tasvir etmiştir. Yenigün Gazetesi bunu Hürriyet ve İtilaf yağmacılarının kendi emellerine muvaffak olamayan her şeyi dünyanın en fena hareketi olarak göstereceklerinin tabii olduğu için muhtıra da başka bir lisan kullanmayacağının aşigar olduğunu belirtiyordu[46]. Hürriyet ve İtilaf Fırkası dördüncü bir tâkrir daha hazırlamışlardır. Kendilerine teminat verilmedikçe seçime iştirak eylemeyeceklerini beyan etmektedirler[47]. Halbuki diğer fırkaların faaliyetlerinde serbest oldukları gibi bu fırkanın da istediği gibi çalışmasına hiçbir mani bulunmamaktadır.

Milli Ahrar ve Çiftçi Fırkaları[48] siyasi meselelerde en çok faaliyet gösteren fırka olmuştur. He iki fırka da seçim için adaylarını tayin etmiş bu adaylar etrafında propagandaya, taşrada teşkilat vücuda getirmeğe başlamışlardır. Milli Ahrar Fırkası seksen kadar aday gösterme arzusundadır.

---

[45] *Yenigün Gazetesi*, No: 214, 21 Teşrin-i Evvel 1335 (21 Ekim 1919), s. 1.
[46] "Hürriyet ve İtilafın Takriri Münasebetiyle" başlıklı yazı için bkz. *Yenigün Gazetesi*, No: 214, 21 Teşrin-i Evvel 1335 (21 Ekim 1919), s. 1.
[47] Hürriyet ve İtilaf Fırkasının şubelere gönderdiği tamim; "Harekat-ı Milliye namı altındaki tahakküm dolayısıyla serbest intihâb mümkün olmayacağından intihâbâta iştirak edilemeyeceği hükümete bildirilmiştir. Ef'al-i gayr-i kanuniyye tedkik için fırkamızdan da murahhaslar terfik olunmak şartıyla bir heyet izamını talep ediyoruz". Bkz. "*Milli Varlığımızın İmtihanı Arfesinde"*, *Alemdar Gazetesi*, No: 316, 28 Teşrin-i Evvel 1335 (28 Ekim 1919), s. 1.
[48] Fırkalar Arasında İttihadın Tarihçesi için bkz. *Yenigün Gazetesi*, No: 208, 15 Teşrîn-i Evvel 1335 (15 Ekim 1919), s. 1.

Ankara mebusu sabık Mahir Seyit, Çorum mebusu sabık Münir, Prens Sabahattin ve Yusuf Akcura Beyler bu nâmzedler arasındadır[49]. Milli Ahrar Fırkası Rum ve Ermenilerin de seçimlere katılmaları doğrultusunda çalışmıştır. Ancak büyük ümitlerle girdikleri seçim mücadelesinden yenik olarak ayrılacaklardır. Bu da fırka içinde çatışmaları beraberinde getirecektir. Şimdiye kadar Çiftçiler için çalışan Çiftçiler Derneği bu defa tam bir Çiftçi Fırkası olarak ortaya çıkmıştır.. İstanbul için pek müstesna ve güzide adaylar seçilerek ve tesbit edilmiştir[50]. *Çiftçiler Derneği* taşrada mebusan adaylıkları için Antep: Ziraiden İsmail Cenab Bey, Urfa: Şeyh Safvet Efendi, Karesi: Mehmet Vehbi Bey, Celalettin Arif Bey, Macid ve Eşref Beyler, Gelibolu: Washington Sefir-i Sabıkı Rüstem Bey, Tekfurdağı: İâşe Nazırı Sabık Raşid Bey, Dersim: Lütfü Fikri Bey, Sinop: Rıza Nur Bey, Genç Sancağı: Mehmet Efendi, Afyon Karahisar: Ziraiden Selim Bey'i aday göstermiştir.

Köylü gazetesine göre Hürriyet ve İtilaf Fırkası da İzmir'de; Tevfik Paşa, Adliye Nazırı Sabık İsmail Sıtkı, Doktor Mekşelizade Hüsnü, Halil Beyzade Nuri, Tokadizade Şekip, Ödemişten Hacı Mümtaz Beyler. Fakat Hürriyet ve İtilafın İzmir şubesi bu adayları kabul etmemiş, ve aşağıda isimleri verilen kişilerin adaylığını ilan etmiştir: Hacı Ali Paşazade Refik, Mehami Sadık, Dava Vekili İbn-i Hazım Ferit, Tokadizade Şekip, Halil Beyzade Nuri ve Hafız İsmail Beyler[51].

Osmanlı *Ahal-i İktisat Fırkası* da, gerek İstanbul gerek taşrada mebus adaylarını tayin etmiştir. Fırkanın İstanbul'dan göstereceği ve Milli Kongreye takdim edeceği adaylar şunlardır: Ahmet Cevdet Bey (İkdam Gazetesi sahibi-İktisâdiyyunundan), Mustafa Zühtü Bey (Dârü'l-fünun İktisâdiyat Müderrisi), Hamit Bey (Bank-ı Osmani Meclis İdare Azasından- İktisâdiyyundan), Faik Nüzhet Bey (Maliyye Vâridât Müdir-i Sabık- Mâliyyundan), Muslihiddin Adil Bey (Tarik Gazetesi Baş Muhariri- İktisâdiyyundan), Ahmet Ferit Bey (Nafiâ Nâzırı sabık-İktisâdiyyundan), Celal Nuri Bey (İleri Gazetesi Ser-muhariri), Rauf Ahmet Bey (İstiklâl Gazetesi Muhariri), Ahmet Selahattin Bey (Dârü'l-fünun Hukuk-i Düvel

[49] *Yenigün Gazetesi*, No: 206, 13 Teşrîn-i Evvel 1335 (13 Ekim 1919), s. 1.
[50] *Yenigün Gazetesi*, No: 210, 17 Teşrîn-i Evvel 1335 (17 Ekim 1919), s. 1.
[51] *Yenigün Gazetesi*, No: 211, 18 Teşrîn-i Evvel 1335 (18 Ekim 1919), s. 2.

Müderrisi), Celalettin Arif Bey (Baro Heyet Reisi)[52]. Yapılan çalışmalara rağmen fırka, 1919 seçimlerinde başarılı olamamıştır.

*Sulh ve Selamet Fırkası'*nın İstanbul nâmzedlerine gelince tarafsız olanlardan; Kamil Paşazade Abdullah Bey, Prens Sabahattin Bey, Nafia Nazırı Abuk Ahmet Paşa, Mütareke Komisyonu Reisi Fahrettin Bey, esbak Dersim mebusu Lütfi Fikri Bey. Fıkradan olanlar; İsmail Hakkı Paşa, Ferit Paşa, Doktor Rıfat Hüsameddin Paşa, Erkan-ı Harbiye Mirlivalığından emekli Sermed Paşa, Mirliva Şükrü Paşadan oluşmaktadır[53]. Sulh ve Selamet-i Osmaniyye Fırkası, önce seçim çalışmalarını Milli Kongre içerisinde yürütme yoluna gitmiştir fakat Milli Kongre'deki fırkaların anlaşamayarak dağılmasından sonra seçimlere bağımsız katılacağını açıklamıştır. İstanbul ve taşrada seçimlere katılan fırka seçimler sonucu Amasya ve Kırkkilise'den iki tane mebus çıkarmayı başarmıştır. Meclis-i Mebusân'da kendisini temsil eden ve mebus bulunduran tek siyasi fırka, Sulh ve Selamet-i Osmaniyye Fırkası olmuştur.

Türkiye İşçi Derneği ve Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Reisi tarafından Amele toplantısı yapılmıştır. Toplantıda Bütün Türkiye ve İstanbul'un büyük bir ekseriyetinin işçi ve amelelerden oluşturduğunu fakat bu koca ekseriyetin sesini duyuracak tek bir mümessilin bulunmadığının altı çizilmiştir. Bugüne kadar olduğu gibi yine amelelerin, haklarını müdafaa edebilecek bir mebusanın bulunmayacağına kanaat etmişlerdir[54]. Bunun üzerine kendi seslerini duyuracak onları temsil edecek kişiyi kendi içlerinden seçip Meclise göndermek üzere çalışmalara başlamışlardır.

"*Mühendis Cemiyeti* de Meclis-i Mebusân'da mühendislerden birkaç mebusânın bulunmasını muvafık görmüş ve Yusuf Mamar, Burhaneddin Reşit, İzzettin Refik, Necip, Selahattin, Hüseyin, Refik Seyid, Cevdet Beylerin intihâb edilmesi için efkar-ı umumiye ilanına karar vermişlerdir[55]. Partilerin yapmakta olduğu bu çalışmaları Alemdar Gazetesi bu yetersiz bulunmaktadır.

---

[52] *Yenigün Gazetesi*, No: 212, 19 Teşrîn-i Evvel 1335 (19 Ekim 1919), s. 2.
[53] *Alemdar Gazetesi*, No: 308, 21 Teşrîn-i Evvel 1335 (21 Ekim 1919), s. 1.
[54] *Yenigün Gazetesi*, No: 215, 22 Teşrîn-i Evvel 1335 (22 Ekim 1919), s. 2.
[55] *Alemdar Gazetesi*, No: 317, 29 Teşrîn-i Evvel 1335 (29 Ekim 1919), s. 1.

Gazeteye göre; fırkaların program itibariyle neticelenmeyecek olsa dahi bir gaye temin etmelerinin gerektiği, bu seçimin fırka esası üzerine yapılmasının müthiş bir hata olacağı ve seçim meselesinin millet varlığını kurtarmak meselesi olduğu vurgusu yapılmaktadır[56]. Vakit Gazetesinde ise seçim çalışmalarına yön vermek üzere şu cümleler yer almaktadır; *"Bugün bizim için seçim demek, adet yerini bulsun diye her tarafta gelişi güzel bir mebus çıkarıp İstanbul'a getirmek değildir. Vaziyet karşısında hukukunu müdafaa edecek, milletin azim ve kabiliyetine her vecihle tercüman olabilecek insanlardan oluşan bir fikir ordusu oluşturmak manasına gelir. Bugün İstikbale dair bütün ümitlerimiz İstanbul'da biran evvel vatanperver bir heyet oluşmasındadır"*[57].

Yenigün Gazetesi ise seçimlerin millet iradesi çerçevesinde yapılacağından, hükümetin milli bir hükümet olacağı ve bu sayede millet harice karşı hukukunu müdaafa edip, dahilide de hayatını kendi eliyle tanzim edecektir. Bu bakımdan seçimlerin son derece önem arz ettiğini vurgulamaktadır ve bu konuya ilişkin; *"Her memlekette her hangi bir zamanda yapılacak herhangi bir intihâbta metalik hakkında milletin rey'ini almak icab eden mühim bir mesele bulunur. Bugün bizim intihâbâttın yegane mevzuh ve gayesi de Türk Milletinin istiklalini, hakkını, hürriyetini, bir kelime ile bütün varlığını kurtarmaktır. Binaen aleyh mesele:*

1-Ne, herhangi bir sınıfın menfaati meselesidir,

2-Ne muhafazakârlık ve hürriyetperverlik gibi bir hassiyat ve hayat anlayışı meselesidir,

3-Nede bir siyaset-i hâriciyye meselesidir, bilakis mesele, tam ve hakiki manasıyla:

-Milletin varlığını kurtarmak meselesidir[58]" şeklinde ifadeler yer almaktadır.

---

[56] *Yenigün Gazetesi,* No: 209, 16 Teşrîn-i Evvel 1335 (16 Ekim 1919), s. 2.
[57] *Vakit Gazetesi*, No: 695, 9 Teşrin-i Evvel 1335 (9 Ekim 1919), s. 1.
[58] *Yenigün Gazetesi*, No: 209, 16 Teşrîn-i Evvel 1335 (16 Ekim 1919), s. 2.

Bu gelişmeler olurken İstanbul'da seçim faaliyetlerinde bulunan Milli Kongre Cemiyeti, Hürriyet ve İtilaf Fırkası ile birlikte çalışmak için bir davet yapmıştı. Hürriyet ve İtilaf Fırkası ise bu çağrıya verdiği cevapta; seçimlerin tarafsız yapıldığı takdirde ancak seçimlere katılacaklarını fakat Milli Kongre'de toplanan İntihâb Encümeni'nin kanunsuz olduğunu bildirmişti. Milli Kongre ise Hürriyet ve İtilaf'a gönderdiği cevapta Cemiyetin amacını anlatarak İttihat ve Terakki ile alakaları olmadığını, tarafsız bir seçim yapmak için uğraştıklarını söylüyor ve fırkanın da katılmasını istiyordu[59]. Fakat seçimlere katılmama kararı veren fırka, bu tür işbirliği teşebbüslerinde bulunmamaya özen gösteriyordu. Hükümet ve fırkaların yanı sıra millette bizzat seçim işleriyle yakından ilgilenmektedir[60].

4. Gâyr-i Müslimlerin Seçimlerdeki Durumu

Mustafa Reşit Paşa Gayr-i Müslimlerin seçimlerdeki durumu ile ilgili olarak şunları söylemiştir: *"Millî Gayr-i Müslimenin intihâbâta iştirak edip etmeyecekleri hakkında bir karar ithaz etmiş olduklarını zannetmiyorum. Fakat bütün hükümetle beraber arzu ettiğim şey onların da intihâbâta iştiraklarıdır. Esasen bu milletin menfaati de bunu iktizâ eder. Çünkü bu suretle arzu ve emellerini ilân edeceklerdir*[61].

Yenigün Gazetesinde; seçimlerin sonunda Rum Metropolithanesi ile Ermeni Murahhasahanesi nüfusu altında bulunanların seçimlere iştirak etmedikleri fakat bu memleketin evladı olduğunu düşünen bazı Rum Ermeni ve Musevilerin reylerini kullandıkları belirtilmiştir[62].

---

[59] *Yenigün Gazetesi*, No: 223, 30 Teşrîn-i Evvel 1335 (30 Ekim 1919), s. 1.
[60] *Yenigün Gazetesi*, No: 211, 18 Teşrîn-i Evvel 1335 (18 Ekim 1919), s. 1.
[61] *Yenigün Gazetesi*, No: 210, 17 Teşrîn-i Evvel 1335 (17 Ekim 1919), s. 1.
[62] *Yenigün Gazetesi*, No: 252, 28 Teşrîn-i Sâni 1335 (28 Ekim 1919), s. 1.

a) Museviler ve Seçim

Musevi Cemiyetinin seçimlere iştirakına dair birçok rivayetler dönüp dolaşmasıyla beraber Hahamhane muhafili seçimde temsil nesebi usulünün bırakılmasını talep etmiştir. Diğer taraftan Musevi vatandaşlarımız için seçim esnasında Musevilere rehberlik etmek üzere bu işi bilen kişilerden oluşan bir cemiyet tesis edilmiştir. Hahambaşı Vekili İsak Ariel Efendi; Musevilerin mebusân seçimine iştirakını esas itibariyle Hahamhane'nin kabul ettiğini fakat Meclis-i Mebusân'da cemaat itibariyle ve temsil nesbi usulüne göre temsil edilmesini şart olarak gördüğünü belirtmişti. Açık ifadeyle Hahamhane Milleti Museviye'nin Mebusân Meclisinde Cemiyyet-i Museviyyeyi temsil edip kendi tarafından tayin edilecek mebuslar bulundurmasının istenildiğini belirtiyordu. Teklif ettikleri tarzda gerçekleşen seçim neticesinde ise her unsurun adedi mukayese edilebilecek ve bu meyanda Türk unsurunun ekseriyetinin meydana çıkacağını ekliyorlardı. Ayrıca teklif ettikleri tarzda seçilecek bir Musevi mebusân memleketin menfati namına söz söylediği zaman cemaatin hissiyatına da tercüman olacağından Musevi bir mebusun bulundurulmasının önemli olduğu açıklanmaktadır[63].

Yukarıdaki gelişmeleri takip eden süreçte, Musevi münevverlerinden oluşan İntihâb Heyetinin fırkalarla müşterek çalışmasını teklif etmiştir. Museviler arasında itibarı olan pek çok kişinin imzalarını içeren bir istidâ Adliye Nezaretine takdim edilmiş ve Hahamhanenin seçime iştirak etmesinden dolayı beyan-ı şikayet olunmuştur. Bunun üzerine Adliye Nezareti Hahamhaneye bir tezkere göndererek protesto etmiş ve seçimin dini işlerden ayrı tutulmasını talep etmiştir. Hahamhanenin Adliye Nezaretine verdiği cevapta seçime katılmak için komisyon teşkil edildiği bildirilmiştir[64].

---

[63] *Yenigün Gazetesi*, No: 211, 18 Teşrîn-i Evvel 1335 (18 Ekim 1919), s. 2.
[64] *Yenigün Gazetesi*, No: 214, 21 Teşrîn-i Evvel 1335 (21 Ekim 1919), s. 2.

Adliye Nezareti'nin Hahamhaneyi protesto ettiği günlerde Milli Kongre'de bir telgraf göndererek, İntihâb Encümeni kurduklarını ve buna Hahamhane'nin katılmasını istendi.[65]. Bu isteğe cevap veren Hahamhane; Adliye Nezareti'nin Hahamhane'nin seçimlere karışmaması için uyarıda bulunduğunu söylüyordu[66]. Milli Kongre'ye verilen bu cevap, seçimlere katılmak istemeyen Musevilerin ikna olmayacağını gösteriyordu. Bu grubun yanında ikinci gurup ise bağımsız olarak çalışıp, Musevilerin seçimlere katılmasını sağlamaya çalışıyordu. Bu amaç için de Osmanlı Musevilerinin seçimlere katılmasını sağlamak üzere *"Osmanlı Musevileri İntihâb-ı Milli Cemiyeti"*ni kurarak[67], Musevilerin tümünü seçimlere dahil etmek için çalışmaya başlamışlardı. İşte bu cemiyet Hahamhane tarafından Milli Kongreye verilen cevaba göre Adliye Nezareti'nin işârı vecihle seçimle Hahamhane'nin hiç alakadar olmayacağına ve milletin bu hususta serbest bulunduğu yolundaki cevabı nazar-ı dikkate almış ve Musevi Milleti'nin seçim için irşâdına karar vermişti. Bu gayenin temini için muhtelif yerlerde konferanslar verilecekti. Musevi işleriyle meşgul salahittar bir zâtın ifadesine nazaran Dârü'l-fünun Müderrislerinden Mişon Ventura Efendi İstanbul ve Avram Galanti Efendi de İzmir'den adaylıklarını koymuşlardı[68].

b) Rumlar ve Seçim

Yenigün Gazetesinde, Rum Patrikhanesinin mebusân seçimine katılmamaya karar vermiş olmasına rağmen vilayetteki Rum mümaşirlerin büyük bir kısmının seçime iştirak etmek fikrinde olduğu belirtilmiştir[69]. Alemdar Gazetesinde de Rumların bazı yerlerden aldıkları talimat neticesinde son dakikada seçime iştirak ederek çoğunluğu elde etmek için çalışmaya karar verdikleri haberleri yeralmıştır[70]. Ekim ayı süresince İstanbul basınında yer alan bilgilerde seçimlere katılan Rumların haberleri görülmüştür.

---

[65] *Yenigün Gazetesi*, No: 216, 23 Teşrîn-i Evvel 1335 (23 Ekim 1919), s. 2.
[66] *Yenigün Gazetesi*, No: 217, 24 Teşrîn-i Evvel 1335 (24 Ekim 1919), s. 2.
[67] *Yenigün Gazetesi*, No: 209, 16 Teşrîn-i Evvel 1335 (16 Ekim 1919), s. 1.
[68] *Yenigün Gazetesi*, No: 221, 28 Teşrîn-i Evvel 1335 (28 Ekim 1919), s. 1
[69] *Yenigün Gazetesi*, No: 211, 18 Teşrîn-i Evvel 1335 (18 Ekim 1919), s. 1.
[70] *Alemdar Gazetesi*, No: 305, 17 Teşrîn-i Evvel 1335 (18 Ekim 1919), s. 1.

Fakat bu arada Venizelos'tan *"seçimlerde çoğunluk sağlayın şeklinde"* emir geldiği[71] ve Rumların sahte nüfus tezkereleri ile seçimlere katıldığı haberi hem basını, hem de hükümeti telaşa sürüklemişti. Fakat işgal edilen bölgelerde Rumların seçime katılmadıkları belirtilmiştir.

c) Ermeniler ve Seçim

Ermeni Patriği Zaven Efendi bir Rumca gazeteye Ermenilerin suret-i kat'iyyede intihâbâta iştirak etmeyeceklerini te'yid etmiştir[72]. Yine Ermeni ve Rum Patriklerinin güya Anadolu'da Gayr-i Müslimlerin tehlikeli bir vaziyette bulunduklarını her tarafa hatta Düvel-i Muazzama-i İtilafiyye Memleketlerine de bildirmişlerdir[73]. Ermeni Patriği Zaven Efendi'nin Neologos Gazetesinde neşr edilen mülakatında da aynı fikri ileri sürmesi üzerine Anadolu ve Rumeli Müdafai Hukuk Cemiyeti Heyet-i Temsiliyyesi namına Mustafa Kemal Paşa basına şu telgrafnâmeyi göndermiştir:

"Ermeni Patriği Zaven Efendi ahîren (Neologos) Gazetesinde neşr ettiği bir mektubunda birçok Ermeni ailelerinin Harekat-ı Milliyye-i ahireden ... Erzincan, Erzurum, Samsun, İzmit ve Adapazarı gibi Anadolu havalisinden muhâceret etmekte olduklarını der-miyân ve bu suretle milletin sarf hukuk milliyesini müdafaa emeliyle vücuda getirdiği ve hatta bir Ermeni veya anâsır gayr-i Müslim aleyhdarlığı ile şaibedâr etmek istiyor. Bunun için hakikati bu kere ayrıca tevzih-i mecburiyet görülmüştür.

Evvela Erzincan ve Erzurum havalisinden hicret eden katiyen hiçbir Ermeni ailesi yoktur. Sâniyen İzmit, Adapazarı, Samsun havalisinde olduğu gibi bilcümle Anadolu'da asayiş ve beyn-el-anâsır hüsn-âmiziş el-hamdü lillâh her zamankinden

---

[71] *Vakit Gazetesi*, No: 704, 18 Teşrîn-i Evvel 1335 (18 Ekim 1919), s. 1.
[72] *Yenigün Gazetesi*, No: 206, 13 Teşrîn-i Evvel 1335 (13 Ekim 1919), s. 1.
[73] Mondros Mütarekesi'nden sonra tarihi bağımsızlık istekleri için uygun bir zemin bulduklarını düşünen Ermeniler İtilaf Devletlerinin yardımı ile Kilikya bölgesine yerleştirildiler. Bu kasıtlı çalışmaların sonucu olarak Eylül ayı içinde, 1600 kişi Adana'ya, 600 kişi Tarsus'a ayıca 5700 Ermeni muhacir de daha kuzey kısımlara yerleştirilmişti. Bu durumda hükümet 26 Ekim'de aldığı bir kararla Kilikya bölgesine giden Ermenilerin engellenmesini sağlamaya çalıştı. Hükümetin bu tavrı Ermeni Patrikhanesi'nin İtilaf Devletleri temsilcileri nezdinde protestolarda bulunmalarına yol açmıştır. Ermeniler de Rumlar gibi nüfus çoğunluğu sağlayıp emellerine ulaşmak için gayret sarf ediyorlar, diğer taraftan da yapılacak seçimleri boykot ediyorlardı, bunun en açık anlamı ise Osmanlı idaresinden ayrılma ve seçimlere katılmayarak nüfus iddialarını tehlikeye atmama düşüncesi idi.

pek ziyade bariz ve şayan-ı teşekkür bir derecededir. Hatta cebhane vesair mahaller rüesa-yı ruhâniyyesi ve Amasya, Tokad vesair livaların ahâli-i hırıstiyaniyesi tarafından Harekât-ı Milliyyenin tamamen müruci bulunduğu telgraflarla Dahiliyye Nezaretine ve Ecnebi Mümessillerine bildirilmiştir.

Sâlisen hilâf-ı hakikat olarak Anadolu Harekat-ı Milliyyesini Bolşevizm diye ilan eden, bu memleketi daima İttihâtçı hareketiyle şûriş-i mütemadi içinde görmek ve göstermek isteyen Ferit Paşa Kabinesinin beyanatından ürkerek birkaç zengin aile kendilerince emin gördükleri bir tarafa nakl-i hane eylemişler ise de buda mütarekeden beri Adana ve havalisinde ve müstakil Ermenistan'daki ekseriyeti temin için Ermeni Komisyonları ile bizzat Patrikhanenin teşvikatına kabilen ailelerdir.[74]"

Ayrılıkçı politika izleyen Ermeni Patrikhanesi resmen seçimlere katılmamış ve protesto etmiştir. Ancak ülke içerisinde seçimlere katılan Ermeniler de yok değildir.

5. İŞGAL EDİLEN BÖLGELERDE SEÇİM SORUNU

Osmanlı Devleti için işgal edilen bölgelerde seçim yapılması endişe verici bir durumdu. Çünkü bu bölgelerde eğer Müslüman olmayan unsurlar çoğunluk sağlarsa, yapılan seçimlerle toprakların devletten ayrıldığının kanunen ispat edilmesi anlamı ortaya çıkabilirdi. Hükümetin aldığı seçim kararı üzerine başlayan seçim hazırlıkları, Yunan ve Fransız işgal bölgelerinde görülmemişti. İtilaf Devletleri ile yaşanan yoğun diplomasi savaşı ve çeşitli protestolar eylemleri ile bu bölgelerin mebussuz kalmaması için seçimlerin yapılmasına çalışılmıştır.

Heyet-i Temsiliyye'ye göre işgal altında bulunan bölgelerde seçimlerin yapılması ve bu mebusların Meclis'te bulunmalarının şart olduğu beyan edilmiştir. Nitekim Mustafa Kemal Paşa hükümete gönderdiği bir yazıda; haksız işgale uğrayan bölgelerden mebus çıkarılmasının hedefleri olduğunu, bu suretle millet işgali tanımadığını tüm dünyaya ilan etmiş olacaktı. Bunun için de hükümetin olaya müdahale ederek Adana, Musul, Aydın Valisine ve Maraş, Antep, Urfa sancaklarına seçim yapılması için kesin emir vermesi gerektiğini söylemiştir.

[74] *Yenigün Gazetesi*, No: 215, 22 Teşrin-i Evvel 1335 (22 Ekim 1919), s. 2.

a) İzmir Livası

İzmir'deki seçim çalışmalarına gelince; her ne kadar Yunan Yüksek Komiseri tarafından seçimlerin yapılması yasaklanmış olsa da halk seçimlere katılıyordu. İzmir basını da bu çalışmalara destek oluyordu. *İzmir sancağı mebusluğu için üç yüz imza ile İzmir val-i esbâkı Mahmut Muhtar ve Nurettin Paşalar ile Tanzimat Dairesi Reisi Sadeddin Bey ve esbak Selanik Valisi Hüseyin Kazım Bey ve Londra Darülfünun Müderrisi İzmirli Çiftçi Ali Rıza Bey ve Türk Anonim Şirketi Müdürü Mustafa Nuri Bey ile Bekir Behlül Beyin nâmzedlikleri ahali tarafından resmen ilan edildi*[75]. İzmir'in içinde bulunduğu durum itibariyle intihâbâtın burada önemli bir ehemmiyeti vardır. İzmir ve havalisi işgal altında bulunmalarına rağmen Osmanlı hakimiyeti altında bulunuyor ve her tarafta Osmanlı memurları vazifelerini yapmaya devam ediyordu. Yunanlılar seçimin yapılmasına mani olmak için Osmanlı hakimiyetine karşı bir zorba teşkil ediyordu.

İzmirlilerin isimleri verilen adaylardan hangileri üzerinde karar kılacaklarsa bir an evvel kararlarını vermeleri istenmiştir. İzmir halkının bu faaliyetleri üzerine General Nider Vali İzzet Beye göndermiş olduğu bir tezkerede seçimin icrasına mani olmuştur. Tezkere gayet kısadır. Tezkerede *"İzmir'de idare-i arfiye cari olduğu cihetle ictimaât memnû bulunduğu ve binaenaleyh intihâbâtın icrasına müsaade edemeyeceğini"* bildiriyordu. Vali bu tezkereyi alınca derhal meclis idare-i vilayeti toplantıya davet etti. Görüşmeler yapıldı ve bu teşebbüsün protesto edilmesine karar verilmişti.

Protestonun muhteviyatı şu şekildedir; "*intihâbâtın icrasını mani etmesine ortada hiçbir sebep yoktur. İşgal altında bulunan havalide sükun ve asayişin mücadele-i intihabiyeyle müntehil olacağına dair ortada hiçbir imare yoktur. Adil ve hukuki bir nokta-i nazarda Yunan Kumandanlığının bu tedbir-i zahirisi tamamen gayrimeşrudur. Zira İzmir ve havalisi işgal altında bulunmasına rağmen hükümet-i Osmaniye altında bulunuyor ve her tarafta memurin-i Osmaniyye ifâ-yı vazife ediyor.*

[75] *Yenigün Gazetesi*, No: 229, 5 Teşrîn-i Sâni 1335 (5 Kasım 1919), s. 1.

Bu şerait tahtında intihâbâtın icrasını mani eylemek, Osmanlı hükümetine karşı zorba teşekkül ediyor. Bu esasatı nazar-ı dikkate alan vilayet memnûiyete (yasaklara) *rağmen intihâbâtın icrasına devam edecektir*".

Ancak İtilaf Devletleri mümessilleri Yunan Kumandanı Nider'i haklı göstermeye çalışarak "*Memleket-i Osmaniyenin işgal altında bulunan diğer vilayetlerinde intihâbâtın yapılmasına müsaade olunsa bile kendisinin buna müsaade edemeyeceğini*"[76] belirtmişlerdir. İzmir bölgesinde seçimlerin durdurulmasını eğer yine devam ederse fiilen engellenmesini gerektiği belirtilmektedir. Bütün engellemelere rağmen İzmir sancağında adaylığını ilan edenlerin adedi yirmi ikiye ulaşmıştı[77]. İzmir sancağı müntehib-i sânileri Menemen sancağında toplanarak İzmir adına mebuslarını seçmişlerdir. Seçimleri; Nurettin Paşa, Hüseyin Kazım Bey, İsmail Hakkı Efendi, Sadeddin Bey, Süleyman Çavuş, Maarif Müdürü Ziya Bey kazanmışlardır[78]. Fakat yapılan seçimler geçerli sayılmamış ve Yunan kuvvetlerince bu seçimlere el konulmuştur. Aynı şekilde Aydın vilayetine bağlı olan yerlerden Seferihisar kazası, diğer havaliden evvel müntehib-i sâni seçimini gerçekleştirmek ve mebuslarını seçmek için müntehib-i sânileri Belediye dairesinde toplamıştı. İşte o sırada Yunan Jandarmaları Belediye dairesine gelmiş, toplantıyı dağıtmışlar ve müntehib-i sânileri durdurarak hapishaneye göndermişlerdir[79]. Tutuklanan otuz beş müntehib-i sâni zorla İzmir'e götürülmüş, fakat burada Vali İzzet Bey'in gerekli girişimleriyle serbest bırakılmışlardır.

Ocak 1920'ye kadar tüm girişimlere rağmen seçimler yapılamamıştır. Sonraki süreçte ise Menemen'de gerçekleştirdikleri türden bir uygulamaya başvurarak Kuşadasını merkez sancak olarak tespit etmişlerdir. Ödemiş kazasının Yaylanbolu, Kehlas bölgelerinde seçimler yapılarak seçimlerle ilgili konular da Meclis-i Mebusan'ın takdirine bırakılmıştı. Neticede Aydın, Manisa, Denizli mebusları ile Meclis'in kabul ettiği İzmir merkez livası mebusları Aydın Vilayeti'ni temsil etmişlerdir.

---

[76] *Yenigün Gazetesi*, No: 237, 13 Teşrîn-i Sâni 1335 (13 Kasım 1919), s. 1.
[77] Nâmzedlerin isimleri için bkz. *Yenigün Gazetesi*, No: 230, 6 Teşrîn-i Sâni 1335 (6 Kasım 1919), s. 2.
[78] *Yenigün Gazetesi*, No: 230, 6 Teşrîn-i Sâni 1335 (6 Kasım 1919), s. 2.
[79] *Yenigün Gazetesi*, No: 23, 13 Teşrîn-i Sâni 1335 (13 Kasım 1919), s. 1.

b) Adana Vilayeti

Mütarekeye aykırı olarak Fransızlarca işgal edilmiş bulunan Adana Vilayeti'nde de durum farklı değildi. Önce seçimlere müdahalede etmeyeceklerini bildiren Fransız yetkililer, daha sonra seçimlerin yasak olduğunu bildirmişler ve seçim çalışmalarına katılanlara ağır cezalar uygulanacaklarını duyurmuşlardır. Buna Adana halkı protestolarla cevap vermiş, Osmanlı hükümeti de seçimlerin yapılabilmesi için bazı girişimlerde bulunmuştur. Ayrıca Meclis-i Mebusân'da Adana Vilayetini mebuslarının bulunmasını gerekli gören Mustafa Kemal ve Heyet-i Temsiliye'de bu konuda çeşitli girişimlerde bulunmuşlardır.

İlk olarak Cemal Paşa ardından da İstanbul'da bulunan Kilikyalılar Cemiyeti Başkanı ile görüşmeler olmuştur[80]. Yapılan tüm girişimlere rağmen Fransızların Adana'da seçim yapılmasına izin vermemesi üzerine, merkezi İstanbul'da bulunan Kilikyalılar Cemiyeti aracılığıyla İstanbul'da bulunan Adanalılardan seçilen müntehib-i sânilerle Adana Merkez Sancağı, Cebel-i Bereket, Mersin ve Kozan Sancakları için Avni, İsmail Baha, Yusuf Ziya ve Niyazi Beyler mebus olarak seçilmişti[81]. Adana Vilayeti için seçilen bu mebusların durumunu görüşen hükümet, konu hakkındaki kararı Meclis-i Mebusân'a bırakmıştı. Meclis-i Mebusân'da 20 Şubat 1920 tarihinde özel bir celse ile yapılan görüşmeler sonucunda, Adana Vilayeti için tespit edilen mebusların mazbataları kabul edilmiştir.

---

[80] Taha Niyazi Karaca, "*Son Osmanlı Meclis-i Mebusan Seçimleri*", TTKY, Ankara 2004, s. 339.
[81] Taha Niyazi Karaca, a.g.e. s. 340.

II. BÖLÜM

A- ANADOLU VE İSTANBUL'DA SEÇİM SONUÇLARI VE KAMUOYUNDAKİ YANKILARI

1. ANADOLUDA SEÇİM SONUÇLARI

Önceki Meclis-i Mebusân'ın feshinden beri yapılması Kânun-i Esâsi hükmünce gerekli olan ve Sadr-ı Sâbık Damat Ferit Paşa zamanında bir aralık icrasına başlanmak gerektiği belirtilmesine rağmen bir türlü yapılamayan verilen sözü yerine getirilmeyerek feryâda sebep olan seçim meselesi Ali Rıza Paşa Kabinesinin hükümetin başına geçmesiyle halledilmeye başlanıldığı malumdur[82].

Damat Ferit Paşa'nın 27 Temmuz'da vilayetlere gönderdiği Meclis-i Vükela kararı ile seçimlerin başlamasına dair bir emir verilmişti. Fakat bu kararı destekleyecek yeni bir talimatnâme hazırlanmamış, aksine seçim kararı önünde duran bazı engeller kararın harekete geçmesine imkan tanımamıştı. Fakat Ali Rıza Paşa Hükümetinin 7 Ekim'de seçim kararnâmesi ve arkasından 1919 yılı için hazırlanan talimatnâme yayınlanınca bütün Anadolu'da seçimler hemen başlamıştı. 1919 yılına ait bu seçimler 15 vilayet, 35 mülhak liva ve 16 müstakil livada yapılmıştır. Mondros Mütarekesi'nden sonra işgal edilen ve daha önceki Meclis-i Mebusân'da temsil edilen Musul, Beyrut, Suriye ve Halep gibi vilayetler ile 1918 yılı sonunda işgal edilen Kars, Ardahan, Batum ve Urfa'da seçimler resmen yapılamamıştır. Dolayısıyla, işgal edilmeleri sebebiyle bu vilayetler Son Osmanlı Meclis-i Mebusân'ında temsil edilememiştir.

Anadolu'da yapılan seçimler Heyet-i Temsiliyye'nin yoğun ve titiz çalışmaları sonucunda kendi inisiyatifi altında gelişmişti. Heyet-i Temsiliyye mümkün olduğunca her bölgeden adaylığını koyan mebusları kendisi tercih etmek istemiş, uygun gördüklerini de gerekli yerlere salık vermişti.

---

[82] *Yenigün Gazetesi*, No: 225, 1 Teşrîn-i Sâni 1335 (1 Kasım 1919), s. 1.

Fakat Heyet-i Temsiliyye'nin bu tarz çalışması tam anlamıyla sonuç vermemişti. Özellikle Balıkesir civarında *"Balıkesir ve Havalisi Hareket-i Milliye Redd-i İlhak Heyeti"* etkili olmuş, bir anlamda Heyet-i Temsiliyye'den bildirilen isimler dikkate alınmamıştı. Elbette ki Heyet-i Temsiliyye'nin çok etkili olduğu bölgelerde vardı. Fakat öyle olmasına rağmen, seçimler konusunun önemi tam anlamıyla anlaşılamamış olmasından kaynaklanıyor olsa gerek, Heyet-i Temsiliyye'nin Müdafaa-i Hukuk merkezine bildirdiği isimlerin önemli bölümü o bölgelerden kazanamamıştır[83].

1919 genel seçimleri Osmanlı Devleti'nde yapılan altıncı ve son genel seçim olmuş, ülkenin içinde bulunduğu tüm olumsuzluklara rağmen demokratik bir ortam içinde gelişmiştir. Seçim sonuçlarından seçimi ezici çoğunlukla Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin adaylarının kazandığı sonucuna varılabilir. Ve yine 1919 seçimleri, bağımsızlık savaşı öncesinde, bu savaşı hazırlayan ve yürüten temel düşünce çerçevesinde tüm ülke halkının noksansız katılımını sağlama açısından önemli bir aşamadır. Müdafa-i Hukuk Heyeti Temsiliyesinin bir dizi kongrelerden sonra aldığı kararları İstanbul hükümeti karşısında ısrarla savunması, o hükümeti seçime razı etmesi ve seçime ağırlığını koyması katılımın aşamaları olarak sayılmaktadır.

Vilayet ve Mülhak Livalardan Seçilen Mebuslar

Osmanlı Devleti'nde 1919 tarihli İdare-i Umumiye-i Vilayet Kanun-u Muvakkat kanunun 1. maddesine göre *"vilayetler livalara, livalar kazalara, kazalar nevahiye ve nevahiyeler karyelere münkasımdır"*. Vilayet ilin karşılığıdır ve başında vali bılunmaktadır. Liva: vilayet ile kaza arasında bir idari birimdir. Livalara, sancak ve mutasarrıflık da denmektedir. Livalar mülhak (vilayetlere bağlı) ve müstakil liva (doğrudan doğruya Dahiliye Vekaletine bağlı) olmak üzere ikiye ayrılır.

[83] Taha Niyazi Karaca, a.g.e., s. 162.

Mütareke sonrasında Osmanlı İmparatorluğunun 15 vilayeti, 17 müstakil livası, 35 mülhak livası ve 392 kazası bulunmaktadır. 1919 seçimleri (15) vilayet, (35) mülhak liva ve (16) müstakil livada yapılmıştır[84].

1-Erzurum Vilayeti

a-) Erzurum Merkez: Mustafa Kemal Paşa, Celaleddin Arif Bey, Hüseyin Avni Bey, Süleyman Necati Bey, Zihni Bey, Ziya Bey.

b-)Erzincan Livası: Belediye Başkanı Halil Bey.

c-)Beyazıd Livası: Eski mebuslardan Şefik Bey.

2-Sivas Vilayeti

a-) Sivas Merkez: Hüseyin Rauf Bey, Kara Vasıf Bey, Ziya Bey, Ethem Bey, Samih Fethi Bey.

b-)Amasya Livası: Bekir Sami Bey, İsmail Hakkı Paşa, Ömer Lütfi Bey[85].

c-)Tokat Livası: Ömer Feyzi Efendi, Ahmet Bey, Şevki Bey.

d-)Karahisar-ı Şarki (Şebinkarahisar): Fazıl Efendi[86].

3-Harput Vilayeti

a-) Elazığ Merkez: Muhiddin Bey, Mustafa Şükrü Efendi, Hüseyin Avni Efendi.

b-) Dersim Livası: Hasan Hayri Efendi.

c-) Malatya Livası: Feyzi Efendi, Hacı Mehmet Efendi.

---

[84] Mondros Mütarekesi'nden sonra işgal edilen ve daha önceki Meclis-i Mebusân'da temsil edilen Musul, Kerkük, Beyrut, Suriye, Trablus, ve Halep gibi bölgelerde, yine 1918 yılı sonunda işgal edilen Kars, Ardahan, Batum ve Urfa vilayetlerinde seçimler resmen yapılamamıştır. Dolayısıyla, işgal edilmeleri sebebiyle bu vilayetler Son Osmanlı Meclis-i Mebusân'ında temsil edilememiştir. Bkz. Taha Niyazi Karaca, a.g.e.,s. 340.

[85] *Yenigün Gazetesi*, No: 225, 1 Teşrîn-i Sâni 1335 (1 Kasım 1919), s. 1.

[86] *Yenigün Gazetesi*, No: 228, 4 Teşrîn-i Sâni 1335 (4 Kasım 1919), s. 1.

4-Diyarbakır Vilayeti

a-)Diyarbakır Merkez Mebusları: Zülfü Bey, Fevzi Bey.

b-)Ergani Livası Mebusları: Rüştü Bey, Kadri Efendi, Fevzi Efendi.

c-)Mardin Livası: Mithat Bey, Ebulula Bey

d-)Siverek Livası Mebusları: Bekir Sıtkı Bey[87].

5-Bitlis Vilayeti

a-)Bitlis Merkez: Sadullah Efendi, Resul Efendi.

b-)Genç Livası: Celal Bey.

c-)Muş Livası: Hacı İlyas Sami Efendi.

d-)Siverek Livası: Halil Hulki Efendi.

6-Van Vilayeti

a-)Van Merkez: Hakkı Bey, Haydar Bey, Münip Bey.

b-)Hakkari Livası: Mazhar Müfit Bey, Asaf Bey.

7-Trabzon Vilayeti

a-)Trabzon Merkez: Bahriyeden müs'tafi (istifa eden) Ali Şükrü Bey, Ali Şefik Bey, Giresunlu Dizdar Zade Eşref Bey, Erkan-ı Harbiye Kaymakamlarından müs'tafi Hüsrev Bey, İsmail Bey, Hasan Hüsnü Bey, Nafia Müsteşarı Muhtar Bey.

b-)Gümüşhane Livası: Zeki Bey, Rıfkı Bey.

c-)Lazistan (Rize) Livası: Asım Bey, Osman Nuri Bey[88].

---

[87] *Alemdar Gazetesi*, No: 312, 31 Kânûn-i Evvel 1335 (31Aralık 1919), s. 1.
[88] *Yenigün Gazetesi*, No: 271, 17 Kânûn-i Evvel 1335 (17 Aralık 1919), s. 2.

8-Kastamonu Vilayeti

a-)Kastamonu Merkez: Besim Bey, Suat Bey, Yusuf Kemal Bey, Şükrü Bey.

b-)Çankırı (Kengiri)Livası: İsfandiyar Zade Behçet Bey, Hacı Tevfik Efendi.[89]

c-)Sinop Livası: Doktor Rıza Nur Bey, Zeki Bey.

9-Ankara Vilayeti

a-)Ankara Merkez: Ömer Mümtaz Bey, Hoca Atıf Efendi, Hilmi Bey, Şeyh Tayyip Efendi, Ahmet Rüstem Bey.

b-)Çorum Livası: İsmet Bey, İsmail Kemal Bey.

c-)Kırşehir Livası: Rıza Bey, Ali Rıza Bey.

d-)Yozgat Livası: Erkan-ı Harbiyye Ferikalığından münkaid İsmail Fazıl Paşa, Yusuf Bahri Bey[90].

10- Konya Vilayeti

a-)Konya Merkez: Hacı Bekir Efendi, Kazım Hüsnü Bey, Mehmet Vehbi Efendi, Mustafa Kazım Efendi, Ömer Vehbi Efendi.

b-)Burdur Livası: Hüseyin Bey.

c-)Isparta Livası: Mersinli Cemal Paşa (72 oy), Seyfullah Efendi (47 oy)[91].

[89] *Yenigün Gazetesi*, No: 265, 12 Kânûn-i Evvel 1335 (12 Aralık 1919), s. 1.
[90] *Yenigün Gazetesi*, No: 252, 28 Teşrîn-i Sâni 1335 (28Kasım 1919), s. 2.
[91] *Yenigün Gazetesi*, No: 262, 8 Kânûn-i Evvel 1335 (8 Aralık 1919), s. 1.

11-Hüdavendigar (Bursa) Vilayeti

a-)Bursa Merkez Osman Nuri Bey, Hacı İlyas Efendi, Ahmet Münir Bey[92].

b-)Bilecik Livası: Mercimekzade Ahmet Sadık Bey, İnegöllü mebus-ı sabık Mehmet Bey[93].

12-Edirne Vilayeti

a-)Edirne Merkez: Faik Bey (60 rey), Edirneli Avukat Mehmet Şeref Bey ile Muhabirinden Galip Bahtiyar Bey (40 rey)[94].

b-)Gelibolu Livası: Celal Nuri Bey, Şakir Bey.

c-)Kırlareli (Kırkkilise) Livası: Hürriyet ve İtilaf Fırkası Reisi Mehmet Bahaddin Efendi, Dahiliye Nazırı esbak Mustafa Arif Bey[95].

d-)Tekirdağ (Tekfurdağı): Rahmi Bey (53 rey), Süleyman Faik Bey (41)[96].

---

[92] *Yenigün Gazetesi*, No: 230, 6 Teşrîn-i Sâni 1335 (6 Kasım 1919), s. 1.
[93] *Yenigün Gazetesi*, No: 271, 17 Kânûn-i Evvel 1335 (17 Aralık 1919), s. 1.
[94] 6 Teşrin-i Sâni tarihli *Vakit Gazetesinde*, Mahmut Mahir Bey "*Edirne intihâbâtı şâyi' olduğu şekilde neticelenirse bütün mesaimiz heba olacak*" tarzında beyanatta bulunmuştur. Yenigün sütunlarında da adı geçen zevatın rey kazanmalarında ne Teşkilat-ı Milliye ne de başka bir taraftan zerre kadar müdahale olmadığı belirtilmişti. Çünkü bu zevatın Edirnelilerin sevgi ve hürmetini kazandıkları ifade edilmektedir. Bkz. *Yenigün Gazetesi*, No: 233, 9 Teşrîn-i Sâni 1335 (9Kasım 1919), s. 1.
[95] Bu noktada Hürriyet ve İtilaf Fırkasının seçimler öncesi intihâbâta iştirak edip etmeme konusu hatırlara geliyor. Yenigün gazetesi sütunlarında *"Hürriyet ve İtilaf intihâbâta iştirak etmiyorsa Kırkkilise Mebusunu da istifa ettirmesi lazım gelir. Fakat öyle değil, İstanbul Hürriyet ve İtilafı başka, taşra Hürriyet ve İtilafı başkadır. İstanbul'da bir mühirle birkaç adam, taşrada neticede yine efrad milletten olan bir takım ictihad sahibleri var. Bakalım buna ne diyecekler?"* şeklinde cümleler yeralmıştır. Bkz. *Yenigün Gazetesi*, No: 233, 9 Teşrîn-i Sâni 1335 (9Kasım 1919), s. 1.
[95] *Yenigün Gazetesi*, No: 257, 3 Kânûn-i Evvel 1335 (3 Aralık 1919), s. 2.

Müstakil Livalardan Seçilen Mebuslar

1- Eskişehir Livası: Abdullah Azmi Efendi, Hacı Veli Efendi.

2-Antalya Livası: Hamdullah Suphi Bey, Yusuf Talat Efendi.

3-İçel Livası: Mut'lu Ali Rıza Efendi.

4-İzmir Livası: Hakkı Bey, Sırrı Bey, Ali Bey.

5-Bolu Livası: Cevat Abbas Bey, Tunalı Hilmi, Mehmet Efendi, Hafız Tayyar Efendi.

6-Canik (Samsun) Livası: Bağdat Vali ve Kumandanı esbak Cavit Paşa, Dava Vekili Bafralı Emin Bey, Çerkes Hacı Ahmet Efendi, Mebus-ı esbak Mehmet Ali Bey, Şükrü Nasih Bey, Ali Fuat Efendi[97].

7-Çatalca Livası: Hayrettin Bey.

8- Karahisar-ı Sahip (Afyon): Ali Bey, Mustafa Hulusi Efendi, Ömer Lütfi Bey.

9-Karasi (Balıkesir) Livası: Esbak Karasi mebusu Abdülaziz Mecdi Efendi, Fuat Bey, Kuva-yı Milliye Darü'l Hak Heyet Reisi Hacim Muhittin Bey, Orhan Şemseddin Bey, Erdek eşrafından Rasim Bey.

10-Biga (Çanakkale-i Sultaniye) Livası: Eski Mutasarrıf Süleyman Bey, Yahya Sezai Bey.

11-Kayseri Livası: Ahmet Hilmi Bey, Belediye Reisi Ahmet Rıfat Bey, Mevlevi Şeyhi Ahmet Remzi Efendi[98].

12-Kütahya Livası: Ali Bey, Mehmet Ragıp Efendi, Rasih Efendi.

13-Maraş Livası: Abdülkadir Paşa, Tahsin Bey.

14-Menteşe (Muğla) Livası: Halil İbrahim Efendi, Mustafa Hilmi Efendi.

---

[97] *Alemdar Gazetesi*, No: 312, 31 Kânûn-i Evvel 1335 (31Aralık 1919), s. 1.
[98] *Yenigün Gazetesi*, No: 252, 28 Teşrîn-i Sâni 1335 (28Kasım 1919), s. 1.

15-Niğde Livası: Merhus mutasarrıfı Nevşehirli Ata Bey, Mehmet Emin Bey, Niğdeli Sadık Beyzade Muhiddin Bey.

16-Ayıntab Livası: Ali Cenani Bey, Abdullah Efendi.

2. İSTANBUL MEBUSLARININ TESPİTİ MESELESİ VE İSTANBUL'DAKİ SEÇİM SONUÇLARI

1919 yılı seçimleri açısından en önemli bölge hiç şüphesiz İstanbul idi. Hemen herkesin gözü İstanbul üzerinde bulunuyordu. On bir tane mebus çıkaracak olan İstanbul'un Beyoğlu ve Üsküdar olmak üzere iki sancağı vardı. İstanbul merkez ile birlikte bu üç sancak on üç seçim bölgesine ayrılmıştı. Bu bölgelerden çıkarılacak müntehib-i sâniler İstanbul mebuslarını seçeceklerdi. Bütün bu seçim daireleri Ekim ayı ortalarında esas defterlerini hazırlayarak askıya çıkarmışlardı. Şehremaneti ise sayıları yüz elliyi bulan seçim sandıklarını kullanıma hazırlamıştı.

24 Teşrin-i Sâni tarihiyle İstanbul müntehib-i sâni seçimine başlanmıştır[99]. Müntehib-i sâni seçimi, iki dereceli seçimde mebus seçiminin bir önceki aşamasıdır ve büyük öneme sahiptir[100]. İstanbul basını temsil ettiği görüşler doğrultusunda seçim kampanyasına başlamıştır. Kimi seçimin hem milli bir hak, hem de milli bir vazife olduğunu belirtilerek herkes vazifesinin başına çağrılmaktadır. Müntehib-i sâniliğe seçecekleri kişilerin, mebuslarını seçeceklerinden asıl önemli günün o gün olduğunun altı çizilmektedir[101].

---

[99] Bayezid, Kadıköy, Adalar, Anadoluhisarı Devâir belediyesinde müntehib-i sâni intihâbâtına başlanmıştır. Sandıklar saat dokuzda güşâd edilerek dörde kadar rey kabul edilmiştir. Sandık başlarında iki katib, bir memur ve o mahallenin Heyet-i İhtiyariyesi bulunmuştur. Rey verecek zevâtın o mahalleden olup olmadığı Heyet-i İhtiyariyeden öğrenilerek, Tezkere-i İhtiyariyesi talep edilerek Tezkere-i Osmaniyye bir katip tarafından mühürlenmiştir, diğer katib ismini kayd etmiştir. Kişiye numaralı bir rey pusulası itâ edilmiş, rey pusulası doldurulduktan sonra tekrar nüfus tezkeresi muayene edilerek pusula sandığına ilka edilmiştir. Memur pusulanın sandığa vaz' ve ilkasına nezaretle tekrar tezkere-i osmaniyye tetkike salahitttar olmuşlardır. Bkz. *Yenigün Gazetesi*, No: 248, 24 Teşrîn-i Sâni 1335 (24 Kasım 1919), s. 2.

[100] *Yenigün Gazetesi*, No: 248, 24 Teşrîn-i Sâni 1335 (24 Kasım 1919), s. 2.

[101] *Yenigün Gazetesi*, No: 249, 25 Teşrîn-i Sâni 1335 (25 Kasım 1919), s. 1.

Seçimler konusunda Türkoğlu, "*intihâb hakkını kullan vereceğin reylerle memleketin geleceğini sen tayin edeceksin*"[102] ifadesini kullanmaktadır. "*Hepimizin en büyük düşüncesi: intihâbât*" derken kimileri de "*seçim başlıyor İttihatçılara rey vermeyiniz"*[103] başlığıyla seçimlerde etkili olmaya çalışıyordu.

23 Kasım'da toplanan Heyet-i Teftişiyye bütün seçim dairelerine gönderdiği bildiri ile, müntehib-i sâni seçimlerinin bir hafta içinde bitirilmesini[104] istemişti. Fakat İstanbul adaylarının tayini meselesi uzamıştı. Bu durum Milli Kongre'deki topluluğun tılsımına benzetilerek neticelenemediği, seçim için *"her gün yarın, öbür gün kesin suretle olacak deniyor, yine olmuyor"*[105] şeklinde ifade ediliyordu. Milli Talim ve Terbiyye binasında Siyasi Fırkalar ile Milli Kongre'nin delegelerinden oluşan İntihâbât Encümeni İstanbul mebus adaylarını tayin için her fırkanın on aday göstererek adaylar Umumi Encümen İntihâbı tarafından incelenilerek İstanbul mebusları adedine indirilecekti. Bu usul başlıca iki sebepten dolayı kabul edilmiştir. Evvela her fırkanın kuvvetini ölçmek ve kuvveti nispetinde kendisine aday tayin etme hakkını vermek. İkinci olarak ise bu defaki Meclis-i Mebusan en ziyade harb ve sulh meselelerini halledecek, yani memleketin hayatı ve istikbali ile meşgul olup siyasi fırka programlarının icaplarını göz önüne almayacaktır[106].

Hayat ve memleketin istiklali için fırkaların hemen hepsi birinden çıkacak mebusun diğerlerini temsil edeceğini düşünmekteydi. Bu sebeple de fırkaların ortak çalışması gerekiyordu[107]. Seçim meselesi için*"meselenin fırkalar arasında bir vesile-i ihtilaf olmaktan değil. Çoktan beri ictimaî bünyemizde hissedilen hastalık bu işte de yakamızı bırakmadı demektir: malum ya, ekseriyetle biz Türkiyeyi İstanbul'dan ibaret farz ederiz, kanun yaparken, usûl koyarken hep İstanbul'u düşünürüz.*

---

[102] *Yenigün Gazetesi*, No: 210, 17 Teşrîn-i Evvel 1335 (17 Ekim 1919), s. 2.
[103] *Alemdar Gazetesi*, No: 305, 16 Teşrîn-i Evvel 1335 (16 Ekim 1919), s. 1.
[104] *Alemdar Gazetesi*, No: 342, 24 Teşrîn-i Sâni 1335 (24 Kasım 1919), s. 1.
[105] *Yenigün Gazetesi*, No: 248, 24 Teşrîn-i Sâni 1335 (24 Kasım 1919), s. 2.
[106] *Yenigün Gazetesi*, No: 248, 24 Teşrîn-i Sâni 1335 (24 Kasım 1919), s. 2.
[107] Milli Türk Fırkası son günlerde teşkil ettiği için bu esasın kabulünde reyi yoktur. Ayrıca Milli Türk Fırkası milliyet-i esasi ve ismi ile ortaya atıldığından teşekkül edemezdi. Cemiyetler Kanununun dördüncü maddesinde; "kavmiyet ve cinsiyet esas ve ünvanlarıyla siyasi cemiyetler teşkili memnûdur". Bu madde karşısında ne Milli Türk ne de Milli Kürt vs. fırkalar teşkil edemezdi. Bkz. *Yenigün Gazetesi*, No: 248, 24 Teşrîn-i Sâni 1335 (24 Kasım 1919), s. 2.

Milli Kongre'de bütün velayatına kolayca yüzlerce nâm-zed koydu da İstanbul'un on nâm-zedini bir türlü tayin edemiyor. Bütün kavga bundan çıkıyor[108] şeklinde ifadeler gazetelerde yer almaktadır. Ayrıca seçimler sırasında basında yer alan haberler arasında, "*sandık başlarının ümit edildiği kadar kalabalık bulunmadığı, halkın bu önemli milli vazifeyi ihmal ettiğini ve bunun caiz olmadığı"* belirtilerek *"halkın sandık başlarına giderek kendi hayatı ve mukadderatı hakkında söz söyleyecek olan mebusları seçmesini ve bunu yaparken de kendi kanaatleri vicdanları ile rey vermeleri*[109] özellikle vurgulanıyordu.

Halkın seçimler konusundaki bilgisizliği, tecrübesizliği aşikardır. Seçimin ne demek olduğu, önemi, neler kazandıracağı, yanlış seçimler yapıldığı takdirde doğuracağı sonuçlar, seçimler boyunca gazetelerde bazen başlık bazen uzun makaleler şeklinde yer almıştır. Fakat gazeteler de kendi içinde Hürriyet ve İtilaf çizgisinde olanlar ve Heyet-i Temsiliyye çizgisinde olanlar şeklinde ayrılıyordu. Böylece basın yoluyla halkı bilgilendirmeye yönelik çalışmalarda tarafsızlık söz konusu olamıyordu. Olaylar yazanın bakış açısıyla yeniden anlamlanıyordu. Alemdar Gazetesi; adayların Milli Kongre tarafından gösterildiği için itirazın kabul edilmesi gerektiğini yazıyordu. Açıklama olarak da *"Milli Kongre tarafından aday gösterilmiş olmak İttihatçılığı yok etmeğe kafi midir? Eğer Milli Kongre gerçekten ârâ-yı milliye müehid bir mecra dahilinde bulundurmak, onun yabancı anasıra mağlub olmamasını temin eylemek istiyorsa her şeyden evvel nâmzedlerini İttihatçılığa hiç sürülmemiş, lekesiz nâmzedlerden intihâ eylemelidir. O levsiyyata fiilen temas etmemiş olanlar bile, hiç olmazsa mensup oldukları cemiyetin cinayetlerinden mütevellid zararlar bir derece telafi oluncaya kadar böyle umumi millet işine karışmamalıdır. Vahdetin temini için bundan başka çare yoktur*[110] ifadelerine yer veriyordu.

---

[108] *Yenigün Gazetesi*, No: 248, 24 Teşrîn-i Sâni 1335 (24 Kasım 1919), s. 1.
[109] *Yenigün Gazetesi*, No: 248, 24 Teşrîn-i Sâni 1335 (24 Kasım 1919), s. 1.
[110] *Alemdar Gazetesi*, No: 309, 20 Teşrîn-i Evvel 1335 (20 Ekim 1919), s. 1.

Milli Kongre aşağıdaki beyanatnâmeyi neşr etmiştir: *"Bu devre-i intihâbiyenin mahiyet hususiyyesi nazar-ı dikkate alınarak mebus nâmzedlerinin fırka hissiyatına maluben tefrikine bedel ahlak, irfan hidemât nezdi millete müteârif ve kabiliyet intihâbiyeye malik ve istiklali vatana hasr-ı hayat fedakarlığını ibraza mütemail zevata tasri emrinde fırkalarla cereyan eden müzakerat-ı medide esas müttehizeye muvafık surette neticelenemediler. Milli Kongre ... santral evsaf-ı lazımeyi haiz olmak üzere zirde esamisi derc edilen zevatı tefdir ettiğini ahali-i muhteremeye arz ederiz*[111].

Milli Kongre'nin kendi namına mebusân nâmzedi olarak belirlediği isimler şunlardır: *Ahmet İhsan Bey Servet-i Fünun sahibi, Celalettin Arif Bey Baro Heyeti Reisi, Hamit Bey Bank-ı Osmanî Heyet-i İdare Azasından, Hüsnü Ferit Bey Milli Banka Müdür-i sanisi, Hüseyin Kazım Bey Şehr-emini esbak, Reşat Hikmet Bey Hariciyye Müsteşarı sabık, Reşit Sadi Bey Londra Sefaret Baş Katibi sabık, Rauf Ahmet Bey İstiklal Gazetesi Baş Muhariri, Sabahattin Bey, Adnan Bey, Fuat Selim Bey Sefir sabık, Kemal Atıf Bey, Alimiyeden Evkaf Müsteşarı esbak, Lütfü Fikri Bey Dersim mebus-u esbakı, Mişon Ventura Efendi, Yusuf Ziya Bey, Ticaret-i Bahriye Mahkemesi Reisi*[112].

Yenigün Gazetesi, Milli Kongre ile fırkalar arasında, İstanbul mebus adaylarının tespiti meselesinden dolayı ihtilaf zuhur ettiğini belirtmekte ve bu anlaşmazlığın zuhur etmemesi gerektiği fikrindedir. Fırkacılık hislerinin başka düşüncelerin üstün geldiği kanısındadır. Ayrıca gazetede Milli Ahrar Fırkası erkanından Mahir Sait Beyin beyanâtı incelenmektedir ve Mahir Sait Bey'in Milli Kongre'de ittihatçılığa meyli olduğundan ve Milli Kongre'nin ilan ettiği adayların bu temâyülü göstermeye kafi olduğunu belirtmesi üzerine bu sözlere cevaben Mahir Sait Beyin bu hususta belli başlı hiçbir delil gösteremediğinin altı çizilmektedir. Milli Kongre Reisi Esat Paşa da bu sözlere cevaben; "*Milli Kongrenin takib ettiği gayelerden biri ve en mühimi böyle tehlikeli zamanlarda velev ki zaif olsun vahdeti muhafaza etmek el birliğiyle çalışmak olmasına göre Milli Kongre, değil fırkalardan hatta hiçbir fırkaya ve cemiyete mensub olmayan münferidmenver zevattan dahi*

[111] *Yenigün Gazetesi*, No: 252, 28 Teşrîn-i Sâni 1335 (28 Kasım 1919), s. 2.
[112] *Yenigün Gazetesi*, No: 252, 28 Teşrîn-i Sâni 1335 (28 Kasım 1919), s. 2.

iftirâkı düşünmez. Buna rağmen Milli Kongreden ayrılmış veya ayrılacak fırkalar varsa esbâbını fırkalarda veya fırkacılıkta aramalıdır"[113] şeklinde bir açıklamada bulunmuş olduğunu ayrıca Milli Kongre'nin başlı başına ne bir cemiyet ve ne de bir fırka olduğunu vurgulamıştır.

Milli Kongre ile fırkalar arasında anlaşmazlık ortaya çıkınca bütün fırkalar kendi başlarına hareket etmeye başlamışlardır. Sulh ve Selamet Fırkası da kendi başına hareket etmeye karar vermiştir. Milli Türk Fırkası Heyet-i İdaresi fırkanın seçime iştirakı konusunda görüşmeler yapmaktadır. Milli Ahrar Fırkasının da zaten kendi başına hareket etmeye karar verdiğinden her fırkanın İstanbul seçiminde kendi hesabına hareket edeceği anlaşılmaktadır[114]. Milli Kongre fırkaların ayrılması üzerine seçim ile kesinlikle meşgul olmamaya karar vermiştir. Bundan sonra seçimlere seyirci kalacağını[115] ifade etmiştir. Seçimler neticesinde ise Hürriyet ve İtilaf Fırkasının seçimlere katılmayacağını ilan etmesine rağmen geri çekilmek yerine seçimlere fazlasıyla katıldığı hatta bunu müdahale derecesine vardırdığı, fırkanın çalıştığı ve saf halkı kandırdığı haberleri basına yansımıştır[116].

2 Kânûn-i Evvel'de Milli Ahrar ve Ahali İktisat Fırkaları İstanbul için gösterecekleri adaylar hakkında görüşülmüştür. Milli Ahrar Fırkası Katib-i Umumiyyesi Cami Beyin verdiği malumata göre; Milli Ahrar Fırkasının gösterilecek adayların Milli Ahrar'dan olması şart koşulmadığından seçim listesine fırkaya mensub olmayan zevâtı da ekleyecektir. Milli Kongre'nin neşr ettiği aday listesindeki saygın kişilerden bazıları Milli Ahrar Fırkasında aday olarak gösterilecektir. Çiftçiler Derneği tarafından ise Sabahattin, Hamit, Hasan Ferit, Rauf Ahmet, Salahaddin Beyler ile İsa Ruhi Paşa'nın nâmzedlikleri ilan edileceği tahmin olunmaktadır[117].

---

[113] *Yenigün Gazetesi*, No: 254, 30 Teşrîn-i Sâni 1335 (30 Kasım 1919), s.2.
[114] *Yenigün Gazetesi*, No: 255, 1 Kânûn-i Evvel 1335 (1 Aralık 1919), s. 2
[115] *Yenigün Gazetesi*, No: 257, 3 Kânûn-i Evvel 1335 (3 Aralık 1919), s. 1.
[116] *Yenigün Gazetesi*, No: 255, 1 Kânûn-i Evvel 1335 (1 Aralık 1919), s. 2.
[117] *Yenigün Gazetesi*, No: 255, 1 Kânûn-i Evvel 1335 (1 Aralık 1919), s. 2.

Milli Ahrar Fırkasının İstanbul Adayları; Kemal Mithat, Asaf Muammer, Cami, Reşat Hikmet. *Ahali İktisad Fırkasından;* Faik Nüzhet, Sosyalist Refik Nevzat, müstalillerden Sabahaddin, Lütfü Fikri, Celalettin Arif, Rauf Ahmet ve Ahmet Salahattin Beyler. *Çiftçiler Derneği'nin* Adayları; (Baro Reisi) Hasan Ferit Bey, (İtibar-ı Milli Bankası Müdürü) Hamit Bey, (Bank-ı Osmanî Heyet-i İdare Azasından) Reşat Hikmet Bey, (Hariciye Nezareti Celilesi Müsteşar-ı Esbakı)Reşit Sadi Bey, (Paris Sefaret-i Seniyyesi Başkatibi) Rauf Ahmed Bey, (İstiklal Baş Muharriri) Selahaddin Bey, (Darü'l-fünun Müderrislerinden) Fuat Selim Bey, (Şura-yı Saltanat-ı Seniyyeden) Lütfü Fikri Bey, (Dersim Mebus-ı Esbakı ve Sabah Başmuharriri) Mişon Ventura Efendi (Darü'l-fünun Müderrislerindendir).[118]Çiftçiler Derneğinin fırkacılıktan çıkıp vatan ve milletin menfaatine hizmet ettikleri anlaşılır.

Yenigün Gazetesi de İstanbul için on bir aday belirlemiştir bunlar: Ahmet Hikmet Bey, Celaleddin Muhtar Bey, Hamit Bey, Halit Ziya Bey, Reşat Hikmet Bey, Rauf Ahmet Bey, Salahaddin Bey, Mehmet Akif Bey, Adnan Bey, Ferit Bey, Yusuf Akçura'dır. Ayrıca gazetede bu listenin gelişi güzel isimlerden oluşmadığı, uzun uzun düşünülüp kararlaştırılmış bir liste olduğu, isimleri verilen kişilerin memlekette siyasi ihtirasa hiçbir surette karışmadıkları belirtilmektedir. İsimleri geçen bu kişilerin Yenigün tarafından ileri sürüldüğü görülünce kendilerinin ittihatçılıkla itham edilecekleri fikri de ileri sürülmüştür. Bu düşünceyi açıklamak içinde karşıt görüşte olanların, istedikleri dolapları çevirmeye yardım etmeyen herkesin ittihatçı sayması ve ittihatçı olmanın onların nazarında iyisi kötüsünün olmadığıdır. Onlara kim ki ittihatçıdır o dünyanın en fena adamıdır şeklinde açıklamaya gidilmiş ve artık bu hezeyanlara ehemmiyet verenlerin kalmadığı[119] ifade edilmiştir.

---

[118] *Yenigün Gazetesi*, No: 261, 7 Kânûn-i Evvel 1335 (7 Aralık 1919), s. 1.
[119] *Yenigün Gazetesi*, No: 259, 5 Kânûn-i Evvel 1335 (5 Aralık 1919), s. 2.

Milli Türk Fırkasının İstanbul Adayları şunlardır: Sabık Nafıa Nazırı Ahmet Ferit Bey, Hilal-i Ahmer Murahhası Sabık Darü'l-fünun Müderrislerinden Akçuraoğlu Yusuf Bey, Darü'l-fünun-i İktisat Müderrisi Mustafa Zühtü Bey, Erzurum Vali-i Sabıkı Şair Ahmet Emin Bey, Hilal-i Ahmer Katib-i Umumîsi Darü'l-fünun Müderrislerinden Doktor Adnan Bey, Maarif Heyet-i Teftişiye Müdürü Darü'l-fünun Müderrislerinden İsmail Hakkı Bey[120].

Yeni İstanbul Adayları

Heyet-i Teftişiyye'ye yeniden gerçekleşen müracaat üzerine İstanbul mebusluğuna adaylığını açıklayanlar şunlardır; Maliye Emlak-ı Amiriye Müfettişi Muhyiddin, Şura-yı Devlet Aza-yı Sabıkasından Necip Efendizade Vahid, Maarif Müsteşar-ı Sabıkı ve Tarik Gazetesi Başmuharriri Darülfünun müderrislerinden Muslihiddin Adil Beydir. Yenigün Gazetesinde Muslihiddin Adil Bey için*, "gerek hayat-ı idariyesinde ve gerek siyasi münasebatında ciddi bir vukuf ve mümtaz bir zekâ ile temeyyüz eylemiş en güzide ricalimizden olmak itibarıyla, namzetliği hem kendi tarafından hem de ahali tarafından ayrı ayrı vaz' olunmuştur. Refikîmize muvaffakiyet temenni ederiz"*[121] şekilde açıklamalaya yer verilmiştir.

Sulh ve Selamet Fırkasının İstanbul için belirlediği adayların diğer fırkalardan ayrı tayin ve tespit ettiği belirtilmektedir. Aday olarak gösterdiği isimler şunlardır; *Fırka Katib-i Umumiyesi Harbiye Nazır-ı Sabıkı Ferid Paşa, ulemadan Ahmed Fazıl Efendi, Erkân-ı Harbiye Mirlivalığından mütekâid Sermet Paşa, Konya Vali-i Esbakı Semih Rıfat Bey, Ticaret ve Ziraat Nâzır-ı Esbakı Kamil Paşazade Abdullah Bey. Müstakillerden: Maarif Nazırı Sait Bey, Prens Sabahattin Bey, Hüdavendigar Valisi Hazım Bey, Şura-yı Saltanat-ı Seniyyeden Safa Bey, Lütfü Fikri Bey*[122].

[120] *Yenigün Gazetesi*, No: 264, 10 Kânûn-i Evvel 1335 (10 Aralık 1919), s. 1.
[121] *Yenigün Gazetesi*, No: 255, 1 Kânûn-i Evvel 1335 (1 Aralık 1919), s. 1.
[122] *Yenigün Gazetesi*, No: 257, 3 Kânûn-i Evvel 1335 (3 Aralık 1919), s. 2.

Ayrıca Sulh ve Selamet Fırması, Yenigün Gazetesinde açıklanan listedeki isimlerin bazıları içinde değil mebus olmalarına çalışmak, bu kişilerin mebus olmalarına şiddetle engel olunması gerektiği ve Yenigün'ün iyi bir aday listesi takdim edemediği belirtilmiştir[123].

23 Kasım'da toplanan Heyet-i Teftişiyye bütün seçim dairelerine gönderdiği bildiri ile müntehib-i sâni seçimlerinin bir hafta içinde bitirilmesini istemişti. Bu arada toplam yetmiş sekiz kişi mebusluk için adaylığını ilan etmişti. Bunlar; bizzat kendisi adaylığını koyan 14 kişi, Çiftçiler Derneği adına 10, Ahal-i İktisat 11, Milli Kongre 11, Sulh ve Selamet 5, Müstakillerden 5, Türkiye Sosyalist Fırkası 2, Milli Ahrar ve Ahal-i İktisat'ın müştereken 11, Sosyal Demokrat 4 kişi olmak üzere mebus seçimlerine katılmıilardı.

İstanbul seçiminin son günlerine yaklaşıldığında seçimlerdeki perişanlık usulsüzlüklerden kaynaklanıyordu. Seçimlere katılımın az olduğu gözleniyordu. Milli Kongrenin de seçim işlerinden elini çekmesiyle kargaşa hali daha da artmıştı. Alemdar Gazetesinde, seçime yalnız İstanbul halkının yüzde yirmi ikisinin iştirakından söz edilmektedir. Alemdar Gazetesi eksik katılım ise seçilen mebusların şahıslarıyla alakalı olarak hiç olmazsa günaha girmemiş olmak için halkın katılmadığı, intihâbâta suistimal karıştığı, Milli Kongre namı altında teşekkül eden heyetten bir kısmının kanaat ve muhalefetine rağmen İttihat ve Terakkicilerin mebusluğunu temin hakkında olduğundan intihâbâta iştirak etmeyerek geri vaziyette kaldıklarını yazmakta idi. Bu intihâbâtın son derece zayıf olduğu vurgulanarak sadece isminin seçim olduğu belirtilmişti[124]. İstanbul'da bulunan Heyet-i Teftişiyye, bütün seçim dairelerinden müntehib-i sânilerin hazır olduğu hakkındaki haberi alır almaz, yayınladığı bir tamim ile bunları 18 Aralık'ta Darülfunun konferans salonunda yapılacak olan mebus seçimlerine davet etmiştir. İstanbul mebuslarını seçecek olan müntehib-i sâniler dört yüz altmış dokuz olarak tespit edilmiştir. Bu kişiler Millet Meclisinde Payitaht halkını temsil edecek kişileri seçeceklerdir. Vatanın hangi köşesinden seçilmiş olursa olsun her mebus milletin vekili saffetine haiz bulunacaktır.

---

[123] *Yenigün Gazetesi*, No: 257, 3 Kânûn-i Evvel 1335 (3 Aralık 1919), s. 2.
[124] *Alemdar Gazetesi*, No: 362, 13 Kânun-i Evvel 1335 (13 Aralık 1919), s. 1.

18 Aralık'ta İstanbul'da Darülfünun konferans salonunda toplanan 469 müntahib-i sâni verdikleri oylarla Millet Meclisinde Payitaht halkını temsil edecek milletvekilerini seçeceklerdir. Müntehib-i sânilerin reylerini verirken en ziyade düşünecekleri, dikkat edecekleri nokta kendilerinin vatanın en nazik ve vahim günlerinde *"milletvekili"* sıfatıyla meclise gönderecekleri kişilerin kin ve garez taşımayan, milli meseleler karşısında şahsi bütün hislerini unutabilen, namuslu, ahlaklı milletperver olmaları hususudur[125]. Tarihi anda ilk oy pusulası Mahkeme-i Temyiz Reis-i Sabıkı Osman Bey tarafından sandığa atılmıştır. Müntehib sâni olup aynı zamanda Heyet-i Tetişiyye Reis Vekili bulunan Hariciye Evrak Müdür-i Umumisi Hayrettin Bey rahatsız olduğu için seçime gelememiş, rey vermemiştir. Makriköy müntehib-i sânilerinden Macid Karakaş Bey ile Üsküdar müntehib-i sânilerinden Şura-yı Devlet Maliye Dairesi Reisi Nazif Bey mazeret belirterek rey vermemişlerdir. Bütün devair ve kazalar müntehib-i sânileri bir iki kişi istisna kabul edilirse, tamamen reylerini vermişlerdir[126].

İstanbul için belirlenen mebuslar şunlardır:

1)Osmanlı Bankası İdare Heyeti Üyesi Hamid Bey (362 oy)

2)Baro Başkanı Celalettin Arif Bey (350 oy)

3)Darülfunun Hukuk Profesörü Ahmet Selahaddin Bey (349 oy)

4)Hariciye Eski Müsteşarı Reşat Hikmet Bey (299 oy)

5)Şeyhülislamlık eski Müsteşarı Kamil Efendi (289 oy)

6)Hilal-i Ahmer Genel Sekreteri Dr. Adnan Bey (235 oy)

7)Kiev Eski Sefiri Muhtar Bey (221 oy)

8)Profesör Mişon Ventura Efendi (190 oy)

9)Dersim eski Mebusu Lütfü Fikri Bey (164 oy)

---

[125] *Yenigün Gazetesi*, No: 272, 18 Kânûn-i Evvel 1335/18 Aralık 1919, s. 2.
[126] *Yenigün Gazetesi*, No: 272, 18 Kânûn-i Evvel 1335/18 Aralık 1919, s. 2.

10)Milli Banka Müdür Yardımcısı Hasan Ferit Bey (159 oy)

11)Zeytinburnu Fabrika Ustabaşısı Numan Usta[127] (159 oy)

a) Seçim Sonuçlarının Mukayesesi

Oyların tamamı 4750 kadardır. *Milli Türk Fırkası* altı nâmzed ile bu oyların 431'ini kazanmıştır. Bu fırka adaylarını sadece kendi fırkasından olmak üzere göstermiş, diğer fırkaların yaptığı gibi müstakillerden, tarafsızlardan kimseyi aday göstermemiştir. 431 oyu Milli Türk Fırkası yalnız başına kazanmıştır. *Sulh ve Selamet Fırkası* fırkaya mensup adaylarıyla yalnız 34 oy alabilmiştir. Sulh ve Selamet Fırkasının haricindeki adaylarla beraber kazandığı oylar 398'dir.

Sulh ve Selamet'in 10 aday ile kazandığını Milli Türk Fırkası yalnız altı adayla kazanmıştır. Sulh ve Selamet için en manidar rakam, fırkasına mensup adaylarla kazandığı 34 adet oydur.

Milli Ahrar Fırkası ise bu fırka yalnız kendi adaylarıyla 325 oy almıştır. Bunların arasından kendi şahsiyetiyle 299 oy alan Reşat Hikmet Bey çıkarılacak olursa Milli Ahrar'a 26 rey kalmaktadır. Milli Ahrar ile Milli Türk Fırkası için yapılacak başka bir mukayese de Milli Türk Fırkası altı adayıyla 431 rey aldığı halde Milli Ahrar Fırkası yine altı adayıyla Reşat Hikmet Bey de dahil olarak 325 rey almıştır. Başka bir yönü ise Milli Ahrar'ın aylarca faaliyet göstermesine karşın Milli Türk Fırkası seçimin arefesinde doğup esas faaliyete imkan bulamamasıdır. Milli Türk Fırkası bu netice ile iftihar edip istikbale doğru emin adımlarla yürüyebilir[128].

---

[127] İstanbul seçiminin en büyük özelliği bir işçinin ilk defa olarak Meclis-i Mebusan'a girmiş olmasıdır. Numan Efendi Zeytinburnu fabrikasında fişekçi ustasıdır. Numan Efendi Türk Sosyalisti olarak belirtilir. Numan Efendi "Bizim Meclis-i Mebusan'da ilk mühim işimiz sulh meselesi olacaktır. Türkiye'nin bir manda yönetimi altına verilmesinin asla kabul edilemeyecek bir fikirdir" şeklinde ifadeleri yer almaktadır. Ayrıntı için bkz. "İlk Sosyalist", *Yenigün Gazetesi*, No: 270, 20 Kânun-i Evvel 1335 (20 Aralık 1919), s. 1.

[128] *Yenigün Gazetesi*, No: 272, 18 Kânûn-i Evvel 1335 (18 Aralık 1919), s. 1.

b)Seçim Neticesinin Yankıları

Seçimlerin nihayet bulmasının ardından basının gündemini seçim sonuçları ve bu sonuçlara dayalı yorumlar oluşturmaktadır. Yenigün Gaztesinde İstanbul seçiminin neticesi hakkında şu yorum yer almaktadır; *"Seçimin neticesinden çıkarılan en mühim, en bariz mana olarak İstanbul halkının fırkaların hiçbirinden memnun olmadığıdır*[129]. Bu memnuniyetsizliğin sebebini de seçilen mebusların arasında fırkalarca aday gösterilmiş olan hakiki fırkacılardan olanların hemen hemen hiç birinin olmayışını göstermektedir. Örnek olarak; üç yüz ve daha fazla rey alan Raşit Hikmet, Celalettin Arif, Ahmet Salahaddin ve Hamit Beyler hiçbir fırkaya mensup olmayan kişilerdir. Bu kişilerin fazla oy kazanmalarındaki etkenin de ahlak, irfan, kendilerini duyulan itimat olduğu fikridir. Yenigün Gazetesi Esbak Nafıa Nazırı Ferit Bey'in kazanamamış olmasından dolayı müteessir olduklarını belirtir. Fakat onun yerine halkın daha az fırkacı olarak tanıdığı Doktor Adnan Bey Milli Türk Fırkasının yegane kazanan fırkacı adayı[130] diye belirtmiştir. Hürriyet ve İtilaf Fırksı ise başka bir sınıf, başka bir zümre teşkil ettiği düşünüldüğünden fırka olarak anılmamaktadır.

Aylarca yapılan propagandaların, kavgaların gürültünün sonunda netice nihayet belirlenmiştir. Ancak bu defa daha şiddetli olarak seçim sonuçlarının değerlendirilmesi süreci başlamıştır. Seçimlerin ertesi günü seçimlerin sonuçlarına duyulan tepkiler, düşünceler mütareke basınında yer alıyordu. Mütareke basını baştan beri sürdürdüğü tavrı devam ettiriyordu. Bu noktada basın organlarını Hürriyet ve İtilaf çizgisindeki gazeteler ve diğerleri olarak ikiye ayırabiliriz. Yenigün Gazetesi bu tasnifi; *"Evvela gazeteleri ikiye ayırmak lazım gelir, Karşı Gazeteleri ve onlara benzeyen İstanbul Gazeteleri İstanbul Gazeteleri bir tarafta, diğer Türk Gazeteleri bir tarafta"*[131] şeklinde yapmaktadır. Alemdar Gazetesine göre İstanbul seçimleri, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kongre seçimleriydi[132].

---

[129] *Yenigün Gazetesi*, No: 274, 20 Kânûn-i Evvel 1335 (20 Aralık 1919), s. 2.
[130] *Yenigün Gazetesi*, No: 274, 20 Kânûn-i Evvel 1335 (20 Aralık 1919), s. 2.
[131] *Yenigün Gazetesi*, No: 275, 21 Kânûn-i Evvel 1335 (21 Aralık 1919), s. 2.
[132] *Alemdar Gazetesi*, No: 368, 19 Kânun-i Evvel 1335 (19 Aralık 1919), s. 1.

Alemdar daha çok seçimleri protesto etmişti, seçimlerin baskı altında yapıldığını ve İttihatçıların entrikalar çevirdiklerini sürekli olarak idda etmişti[133]. Alemdar Gazetesi ve Refik Halit Bey yeni mebusları birer birer eleştirmektedir. Bu eleştirileri şöyle sıralayabiliriz. Celaleddin Arif Bey; *"Mûmâ-ileyhim kalıbı, kıyafeti bakkaliye sahiplerini hatırlatır"*. Ahmet Selahattin Bey; *"Kendisinin ittihatçıların muhakemsesinde müdafasını deruhte eylediği zevat hakkında parlak fikirleri hatırdan çıkamamıştır. Meclis-i Mebusân'da dahi devam edeceği tabiidir. Ahmet Selahattin Bey; Muma-ileyh Almanlara karşı olan düşmanlığı ile şöhret almıştır. Hare girmemek için son derece uğraştığı halde muvaffak olamamıştır. Bundan me'yûs olarak belki Almanya imparatorunu linet ile insafa getirmek ümidiyle tevbil-i sulh mükâfatının imparatora verilmesini teklif eylemişti. Eğer bu, mümkün olsaydı, imparator utanacak ve hemen her teklifi kabul ederek müsellah bir devlet olmaktan vazgeçecekti. Mahaza mecliste yine aynı mücahedesine devam edecektir"*. Kamil Efendi*: "Son derece Talatvari hürriyet fikriyesi ile tanınmıştır. Ahmet Rıza Bey'le Ayanda uzun boylu münakaşatı vardır"*. Doktor Adnan Bey; *"kendisinin de taht-ı itirafında olduğu, vecihle Talat Paşa'nın mehab-ı sadıkıdır. Adnan Bey memlekette ne kadar fırka, cemiyet, cemaat var ise cümlesine dahil olmak fırsatını fevt etmemiştir. Hürriyet ve İtilaf'ın bir şubesinde dahi kaydı bulunduğu rivayet edilmektedir"*. Ahmet Muhtar Bey; *"İşte bu zât bir deha-yı siyasiyyedir. İttihat ve Terakki Bâb-ı Âli darbe-i hükümetini yaptığı zaman alelacele Hariciye Nezareti'ne getirilmiş ve hemen memleketi alelacele kurtarmıştır. Kendisi son derece mabih-il-vech bir zâttır. İttihat ve Terakkiye* peyk *olanların kuyruğu gibidir. Daha doğrusu: Büyük tiyatrolarda esaslı aktörlere rahatsızlık gibi ani mevâni'de vekalet edebilmek için ihzar edilen şahsiyetlere benzer. İntihâbât Komedisinde dahi Ahmet Nesimi Bey'in rahatsızlığına binaen hemen sahneye çıkarılmıştır"*. Numan Efendi; *"intihâb eden müntahibler daha maa-l-teessüf kendisini henüz tanıyamamışlardır. Yakında* (İfham) *da resmini görür ve yine tanıyamazlar"*[134] şeklinde ifadelere yer verilmektedir.

[133] *Alemdar Gazetesi*, No: 369, 20 Kânun-i Evvel 1335 (20 Aralık 1919), s. 1.
[134] *Alemdar Gazetesi*, No: 369, 20 Kânun-i Evvel 1335 (20 Aralık 1919), s. 1.

Gazetelere göre seçim sonuçlarına bakılacak olursa; Peyâm-ı Sabah Gazetesinde *"İttihat Terakki öldü, yaşasın İttihat Terakki"* diye bir lisan kullanıyor. Alemdar çizgisinde hareket eden Sabah Gazetesi ise seçimlerin tarafsız yapılmadığı iddasında bulunarak, eğer tek dereceli seçimler olsaydı bu şekilde olmazdı, şeklinde açıklamalar yapıyordu. İfham Gazetesi ise, seçim sonuçlarını fikrin zaferi olarak değerlendiriyor ve seçimlerin altında farklı şeyler aramamak gerektiğini, bunun mantıksız olacağını ileri sürüyordu[135]. Milli Türk Fırkası adaylarından birinin kazanmış olmasına rağmen Yenigün Gazetesi, Vakit Gazetesinin intihâbâttan kısmen memnun olduğunu, çünkü kazananlardan yedisi Vakit'in de aday listesi içinde olduğunu belirtiyordu. Ayrıca seçilmelerini istedikleri Sabahattin Bey, Reşit Bey, Ahmet Ferit Bey, Rauf Ahmet Bey için ise Vakit'in mütessir olduğunu ekliyordu[136]. İkdam Gazetesi seçimin şu veya bu fırkanın lehinde veya aleyhinde olarak hükmedebilecek bir şekilde olmadığına inanmaktadır.

Hem hükümet hemde Anadolu hareketi için oldukça önemli olan 1919 seçimleri, o günkü şartlara göre oldukça sağlıklı bir ortamda yapılmaya çalışılmıştır. Ancak buna rağmen gerek hükümetin, gerek hükümeti ele geçirmeye çalışan Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın, gerek eski ittihatçıların gerekse giderek güçlenmeye başlayan Müdafaa-i Hukuk grubunun ya da Kuvâ-yı Milliyecilerin bazı yerlerde seçimlerde etkili oldukları fikri oluşmaktadır. Fakat genel düşünce seçimlerin büyük çapta tarafsızlık ve özgürlük içinde yapıldığı yönünde olmuştur.

---

[135] Taha Niyazi Karaca, a.g.e., s. 172.
[136] *Yenigün Gazetesi*, No: 275, 21 Kânûn-i Evvel 1335 (21 Aralık 1919), s. 1.

c) Lütfi Fikri Bey'in İstifası

Lütfü Fikri Bey, İrâde-i Milliye Gazetesindeki makalesinde şunları söylemiştir,*"Olabilir ki Meclis-i Mebusan'da bulunmak isteyen bir takım zatlar vardır ki şahısları için İstanbul'da lüzumu kadar emniyet görmüyorlar ve bunun için Meclis-i Mebusan'ın aher bir yerde ictimâğını arzu ediyorlarsa böyle bir arzu ve ma'zur olabilir fakat bu zevatın cemiyetlerinden katiyen eminim ki Meclis-i Mebusan'ın nakli halinde husûlünden korktuğumuz fenalıkları şöyle ciddiyetle düşünülürse bize hak vermekte bir an tereddüt etmeyecek ve icabında şahıslarını millet uğruna feda edeceklerdir".*

Lütfü Fikri Bey'in yukarıdaki ifadesinden anlaşılan İstanbul'da toplanacak olan milletvekillerinin oldukça mühim tehlikelere maruz kalacaklarına hükm edilmektedir. Seçilen mebuslardan bazılarının şahısları için İstanbul'da yeterli emniyet görmemelerine ihtimal vermesi ve bundan dolayı bu mebusları mazur görecek kadar tehlikeyi ciddi telakki etmesi şu satırlarla eleştirilmektedir; *"Demek, Lütfü Fikri Beyefendi zaten demek istiyorlar ki İstanbul'da, kanunların, usullerin, an'anât-ı milliyenin fevkinde her türlü mukaddesâta tecavüz etmesi melhûz bir kuvvet vardır. Ve bu kuvvet milletvekillerinden bazılarını, Kanun-i Esasi'nin zamân ve kefaleti altında bulunan masuniyetlerinden mahrum bırakabilir. Bu ihtimali kabul ettikten sonra Meclis-i Mebusân'ın mahiyet-i istiklali, orada cereyan edecek müzakeratın serbesti mi kalır?*"[137].

18 Aralık'ta yapılan seçimde kazanan Lütfi Fikri Bey, kazanmasının hemen sonrasında Alemdar Gazetesi "Lütfi Fikri Bey'e" başlıklı yazısında, Lütfü Fikri Beyin İttihatçılarla aynı listede olmasından dolayı istifasını istiyordu. Lütfi Fikri Bey daha önceki bir konuşmasıda şu sözleri sarf etmişti; "hiçbir şeye değişmek istemediğim vazifemi bir mevkiye feda edecek olursam emin olunuz ki aynı talie uğramam, hiç olmazsa vaaz için söyleyecek söz hatırıma gelmez ise kürsüden inmek

[137] *İrâde-i Milliye Gazetesi*, No: 5882, 14 Teşrin-i Sâni 1335 (14 Kasım 1919), s. 1.

hatırımdan çıkmaz"[138]. Fakat söylediği sözle çelişerek 19 Aralık'ta Dahiliyye Nezareti'ne istifasını vermiş bulunuyordu.

Yenigün Gazetesi, bir gün önce listelerde kazandığını gördükleri Lütfi Fikri Bey'in bir istifanâme ile ayrılmasını İstanbul mebusunun tiyatro merakı olarak ele alıyor. Buna dayanarata şu yorumda bulunuyor; *"Bazen tiyatrolarda hiç beklenilmeyen bir zamanda, hatırda olmayan bir vaka arasında yine hatıra gelmeyen bir aktör, birden sahnede gözükerek herkesi heyecana sokar ve her taraftan alkış toplar; işte bu hadise de böyle bir tiyatro vakasına benziyor"*[139]. Ancak bu istifa bir tiyatro olmayıp çok tehlikeli olarak görülmektedir ve millet işleriyle çocukça entrikalar arasında pek çok mesafe vardır ve eğer yeni meclis'in de ittihatçı olduğuna inanıyorsa ona karşı mücadele etmek için en iyi yerin Meclis-i Mebusân olduğunu belirtiliyordu. Lütfi Fikri Beyin, istifa ederek farkında olmadan entrikacıların eline kürek verdiği düşünülüyordu.

Lütfi Fikri Beyin bazı dostlarına *"Dersim intihâbâtı cebimde, oradan muhakkak çıkacağım.. kuvvetli bir ekseriyet bulamazsam İstanbul'u kabulde tereddüt edeceğim!"* ifadesinden yola çıkılarak tereddütten süratle karara geçtiğini istifasıyla gösterdiği belirtilmektedir. Lütfi Fikri Beyin Dersim'i İstanbul'a tercih ederek vatani bir hata işlediğini sükunetle düşündüğünde kavrayacağı, bu vahim zamanlarda politikacıların çok samimi olmaya mecbur oldukları bu hakikati Lütfi Fikri Beyin iş işten geçince anlayacağı çünkü istifasından *"dar ittihatçılar kadar muzır olan itilafçıların"* hakkıyla istifa ettikleri, farkında olmadan entrikacılara malzeme olunduğu ve bu durum da Lütfi Beyin yalnız olmadığı yazılmaktadır. Bütün karşı gazeteleri, Rum ve Levanten organlarının uzun zamandır her ele birer kürek verdikleri ve bütün memleketçilerin farkında olmadan onlara yardım ettikleri vurgulanmaktadır.

---

[138] *Alemdar Gazetesi*, No: 369, 20 Kânun-i Evvel 1335 (20 Aralık 1919), s. 1.
[139] *Yenigün Gazetesi*, No: 275, 21 Kânûn-i Evvel 1335 (21 Aralık 1919), s. 2.

Seçilenlerin adedi on bir kişidir. Bu şahısların yedisi hemen her listede mevcuttu; Celalettin Arif Bey, Hamit Bey, Adnan Bey, Salahaddin Bey, Lütfi Fikri Bey, Hasan Ferit Bey, Reşat Hikmet Bey, Mişon ve Nature Efendi. Neticede onda sekizi itibarıyla, yani dörde karşı sekiz ekseriyetiyle çok büyük bir ekseriyeti memnun etmiştir. Mesela bazı gazetelerin ileri sürdükleri adaylar arasında Reşat Hikmet Bey bulunmamakla beraber seçimi kazanmış olmasına bu gazetelerin hiç biri itiraz etmemiştir. Sonuçların bu kadar ses getirmesi bir sebebe değil, birkaç sebebe bağlanmaktadır: Öncelikle en önemli aday Sabahaddin Beyin önce mebus olmamaya karar vermiş bulunması ve bunun müntehib sânilerden bir kısmı nezdinde kesin kabul edilmeli ki hakikat de böyle idi. Diğeri Reşit Bey'in mebusluğu kabul edip etmeyeceğinin de şüpheli bulunması. Bir kısım ittihatçıların birleşerek oy vermeleri şeklinde yorumlanmaktadır. Sonuç olarak ise asıl kabahatin dar kafalı ittihatçıların değil, geniş kafalı münevver, fakat maalesef toplanamayan, birleşemeyen, türlü türlü mesleklere, düşüncelere sahip olan memleketçilerindir. Sabahaddin Bey mebus olmak istemediği halde niçin onun adaylığında ısrar edildi? Reşit Bey hareket göstermiyordu, neden ona taraftar olundu? Neden Rauf Ahmet Bey'le Ahmet Ferit Bey'in mebuslukları için daha çok çalışılmadı?[140].

Seçim öncesi ortaya çıkan seçim kampanyalarında İttihatçılık kavramı baş göstermiştir. Anadolu'ya yakın isimlerin ittihatçı, yaptıkları çalışmaların ise İttihatçılık olarak nitelendirildiği görülmektedir. Meşrutiyete geçiş, Meclis vasıtası ile halkın yönetime dahil edilebileceği böylesine önemli bir süreç bu olayların gölgesinde gerçekleşmiştir. Mecliste halkı temsil hakkına layık kişilerin tespiti esnasında İstanbul'a yakın olanlar Anadolu'ya yakın olanlar şeklinde sınırlar çizilerek asıl gayeden uzaklaşıldığı görülmektedir. Partilerde de aynı mücadele söz konusudur. Seçim neticelendiğinde aynı vaziyet devam etmiştir. Bütün olmayı başaramamışlığın vermiş olduğu buhranlı süreç artarak devam ederek ayrışmalar daha belirgin olarak kendini göstermektedir.

[140] *Yenigün Gazetesi*, No: 276, 22 Kânûn-i Evvel 1335 (22 Aralık 1919), s. 1.

d) Boşalan Mebusluklar İçin Yapılan Seçim

Lütfi Fikri Bey'in istifası üzerine boşalan İstanbul mebusluğu için yeni bir intihâb yapılacaktır. Ayrıca ortada Celalettin Arif Bey'in de istifa etme ihtimali vardır. İstanbul mebusunun son günlerde Erzurum'dan da intihâbı gerçekleştiğinden bir iki gün daha beklenip bir toplanışta iki işi birden görmenin müntehib-i sâniler için daha kolay olacağı belirtilmişti[141]. Celalettin Arif Bey'in Erzurum veya İstanbul mebusluklarından hangisini kabul edeceği sorusu cevaba kavuştuğunda yeni mebusân intihâbâtının yapılmasına karar verilmiştir.

Şehremaneti, Lütfi Fikri Bey'in ve diğer boşalan mebuslukların yerine seçim yapılması için Heyet-i Teftişiyye'ye emir vermişti[142]. Bu emir üzerine üç tane İstanbul mebusluğu için 10 Ocak'ta seçim yapılmasını kararlaştıran Heyet-i Teftişiyye durumu müntehib-i sânilere duyurdu[143]. Üç mebusluktan biri Lütfi Fikri Bey'e, diğeri Erzurum Mebusuluğunu seçen Celalettin Arif Bey'e, üçüncüsü ise Milli Banka Müdür Yardımcısı olan ve mebus seçildikten sonra ölen Hasan Ferit Bey'e aitti. Ayrıca bu süreçte zihinleri meşgul eden diğer bir mesele, İstanbul müntehib-i sânilerinin ikinci defa olarak Lütfi Fikri Bey'i onu seçmeleri ve bu durumda ne yapılacağı idi. Bunun olabileceği, İstanbul müntehib-i sânileri arasında tiyatro meraklılarının bulunduğu ve Lütfi Fifri Bey'e oy verebilecekleri bu durumda Lütfi Fikri Bey'in nasıl tavır sergileyeceği akılları meşgul etmekteydi. Eğer müntehib-i sâniler tekrar kendisinde ısrar ederlerse Lütfi Bey bu defa İstanbul mebusluğunu kabul edebilirmiş. İşte ikinci bir tiyatro darbesi olarak bu durum görülmektedir[144].

Heyet-i Teftişiyye'nin çağrısı üzerine 10 Ocak 1920 tarihinde Darülfunun Konferans Salonunda toplanan 469 müntehib-i sâniden 326'sı bulunduğundan ve bu sayı yeterli görülmediğinden seçim başka güne ertelenmişti. Müntehib-i sânilerin onda sekizinin bulunması gerekiyordu.

---

[141] *Yenigün Gazetesi*, No: 287, 2 Kânûn-i Sâni 1336 (2 Ocak 1920), s. 1.
[142] *Yenigün Gazetesi*, No: 286, 1 Kânûn-i Sâni 1336 (1 Ocak 1920), s. 2
[143] *Yenigün Gazetesi*, No: 286, 1 Kânûn-i Sâni 1336 (1 Ocak 1920), s. 2
[144] *Yenigün Gazetesi*, No: 287, 2 Kânûn-i Sâni 1336 (2 Ocak 1920), s. 1.

Oyların atılması saat ikiye kadar devam etti, fakat kanunen lazım gelen ekseriyet bulunamamıştı. Şile, Ömerli, Geğbüze, Kartal müntehib-i sânileri lodosun tesiriyle gelemedikleri gibi, bazıları da rahatsızlıklarından dolayı katılamamışlar. Oylarını veren müntehib-i sânilerin adedi son dakikada 362'ye ulaşmıştır. Eğer daha on iki müntehib-i sâni seçime iştirak etmiş olsaydı oyların adedi 374 olacaktı ki bu 467 müntehib-i sâninin onda sekizidir ve seçim neticelenecektir. Saat ikide sandık kapanıp mühürlenmiş ve diğer müntehib-i sânilerin de oyların vermeleri için tayin edilecek güne kadar muhafaza için zabıtaya teslim edilmiştir.[145] Bu durumda Heyet-i Teftişiyye ikinci olarak 15 Ocak gününü tespit etmişti. 15 Ocak günü de 42 müntehib-i sâni sandığa oyunu atmıştır. Bu defa intihâbâta iştirak edenlerin sayısı 405'e ulaşmıştır ki 467 kişi olan umum müntehib-i sânilerden yalnız 62'si oy vermemiştir. İfham Gazetesi Başyazarı Ahmet Ferit Bey 283, Bern eski Elçisi Fuat Selim 279, İstiklal Gazetesi Başyazarı Rauf Ahmet Bey 194 oy ile mebus olmuşlardı[146].

[145] *Yenigün Gazetesi*, No: 296, 11 Kânûn-i Sâni 1336 (11 Ocak 1920), s. 1.
[146] *Yenigün Gazetesi*, No: 301, 16 Kânûn-i Sâni 1336 (16 Ocak 1920), s. 2.

B. Meclis-i Mebusân'ın Açılması Meselesi ve Meclis-i Mebusân'da Görev Dağılımı

1. Meclis-i Mebusân'ın Açılış Süreci

Seçimlerin ve Meclis-i Mebusân'ın karşılaştığı en önemli sorunlardan biri de Meclis'in açılmaması için ortaya atılan düşünceler ve yapılan çalışmalar idi. Öyle ki bu çabalar, üç ay süre ile devam eden ve Aralık'ta biten seçimleri sonuçsuz bırakacak şekilde gelişmişti. İstanbul'a gelen mebusların miktarının azlığı Meclisin açılmasının önünde engel teşkil ediyordu. İstanbul'da bulunan mebusların henüz kırk beşi Meclis Katibi Umumiliğine müracaat ederek isimlerini kaydettirmiş bulunuyor. Buda mebusânın mühim bir kısmının henüz yollarda olduğunu, bir kısmının da intihab edilmekte olduğuna bağlanmaktadır[147]. Kânun-i Esâsi'de Meclis-i Mebusân'ın açılması için ne kadar mebus bulunması lazım geldiği hususunda bir kayıtta bulunmamaktadır[148]. Meclis-i Mebusân'ın tamir edilecek olması hususu ve birkaç neden daha ortaya atılarak Meclis'in açılmasına mani olmaktadır. Yenigün Gazetesi bu durumu *"işte alaturka meşrutiyeti diye buna derler!"*[149] şeklinde ifade etmektedir. Dahiliyye Nezâreti bir tamim yayınlayarak "Meclis-i Mebusân'ın işbu Kânun-i sâninin 12'inci günü resm-i güşâdı mukarrerdir[150] buyurmuştur.

Hürriyet ve İtilaf Fırkası ile yandaşı bazı fırka ve cemiyetler seçimlerle İttihatçıların büyük bir çoğunluk elde edeceği düşüncesinde bulunuyorlardı. Bu düşünce doğrultusunda hareket eden Hürriyet ve İtilaf ile yandaşları çeşitli vesilelerle Meclisin açılmaması konusunu gündeme getiriyorlardı. Diğer taraftan Damat Ferit ile Hürriyet ve İtilaf yakın bir işbirliğine girmiş, Ferit Paşa'nın Balta Limanındaki köşkünde iktidarı elde etmek için görüşmeler yapıyorlardı.

---

147 *Yenigün Gazetesi*, No: 288, 3 Kânûn-i Sâni 1336 (3 Ocak 1920), s. 1.
148 *Yenigün Gazetesi*, No: 277, 23 Kânûn-i Evvel 1335 (23 Ocak 1919), s.1. Farklı bir kaynakta ise "Kanun-i Esasi'nin gerekli hükmüne göre yeni açılacak Meclis'te çoğunluğun sağlanabilmesi için, daha önceki Mecliste bulunan üyelerin üçte ikisine ulaşması gerekli idi" yazmaktadır. Bkz. *Sabah Gazetesi*, No: 10810, 20 Kânun-i Evvel 1335 (20 Aralık 1919), s. 1.
149 *Alemdar Gazetesi*, No: 322, 3 Teşrîn-i Sâni 1335 (3 Kasım 1919), s. 1.
150 *Yenigün Gazetesi*, No: 296, 11 Kânûn-i Sâni 1336 (11 Ocak 1920), s. 2.

Nitekim seçimlerin neticelenmesinden hemen sonra önce İngiliz Muhibleri Cemiyeti, Meclis-i Mebusân'ın açılmaması için Padişah nezdinde teşebbüslerde bulunu. Diğer taraftan İngiliz istihbarat raporlarına göre, Hürriyet ve İtilâf'ın organize ettiği bir komite Meclis'in açılmasını engellenmek için çalışmalara başladı. Bu isteklere İtilâf devletleri de katılmış görünüyordu. Bütün bu baskılar neticesinde Sultan Vahdeddin Meclis-i Mebusân'ın açılmasını bir süre için ertelemeyi uygun buldu. Fakat meclisin açılmayacağı dedikoduları üzerine mebuslardan oluşan bir heyet sadrazam Ali Rıza Paşayı ziyaret ederek açılış tarihini sormuştu. Sadrazam Paşa bu heyete verdiği cevapta, her ne kadar meclisin açılması hususu hükümetçe de çok arzu edilse de, bazı acil kanunlar düzenlendiği için, ancak bu kanunlar hazırlandıktan sonra açılabileceğini belirtiyordu[151].

Meclis-i Mebusân'ın toplanmasında, İstanbul Hükümeti'nin özellikle İngilizlerin ve Heyet-i Temsiliyye'nin bir takım hesapları vardı. İngilizler *"İrâde-i Milliye, Milletin İstiklali ve Milli Meclis"* gibi söylemlerden huzursuzluk duyuyor, Anadolu'nun desteğini alıp günden güne büyüyen Heyet-i Temsiliyye'den rahatsız oluyorlardı. Bu önlemenin yolunu Meclis-i Mebusân'ın açılışında görüyorlardı. Çünkü Meclis-i Mebusân açılır ise Temsil Heyetinin görevinin son bulacağına inanıyorlardı.

İstanbul Hükümeti ise; Meclis-i Mebusân tekrar toplanırsa Heyet-i Temsiliyye'nin elindeki üstünlüğün tekrar kendilerine geçeceği inancına sahipti. Böylece Anadolu hareketi kontrol altına alınacaktı. Milli idareyi hakim kılmayı hedefleyerek yola çıkan Mustafa Kemal ve arkadaşlarının da milli bir meclisin açılmasıyla ilgili düşünceleri vardı. Geri dönüşü olmayan bir yola girmişler, teşkilatlanmışlardı. Ortak olarak aldıkları karar sonrası Heyet-i Temsiliyye olarak devam edemeyeceklerini anlamışlar ve Anadolu hareketinin sürdürülmesi için ulusal bir meclisin derhal açılma zorunluluğu doğmuştu.

[151] Taha Niyazi Karacan, a.g.e., s. 342.

a)Meclis-i Mebusân'ın Toplanma Yeri Meselesi

Seçimin sona ermesiyle Meclis-i Milli'nin Bursa'da toplanacağı yolunda bir haber vardı ve bu onaylanmakta idi[152]. Alemdar Gazetesi, toplanacak olan Meclis-i Mebusân'ın İstanbul'da değil bir Anadolu vilayeti merkezinde toplanmak isteniyor oluşunun sebebini kavrayamadıklarını belirtmektedir. Bu durum şöyle açıklanmaktadır; *"Eskiden beri altı yüz elli senelik bir tarihin şan ve şerefi üzerine kurulan payitaht-ı saltanat ve hilafetin yerinden oynatılması, başka bir kasabaya nakletmek arzusuna düşmüş ve bu fikri alenen müdafâa cüretini gösteren bazı kimselerin mevcut olduğunu belirtmektedir. Ve intihâbât neticesinde ne şekilde olursa olsun bir meclis teşekkül edecek ise iyi veya kötü bu meclisin ancak bir mahal-i ictimâğı olabilir ki o da mahmiye-i Kostantiniye'dir. Bunun aksini iddia, eğer bir netice-i cinnet değilse mutlaka vatana karşı İslamlık ve Osmanlılık camiasına karşı bir ihanettir"*[153]. Kânun-i Esâsi'de payitaht-ı saltanatın İstanbul olduğu ve Milli Meclislerinde İstanbul'da toplanacağı maddesinin bulunduğu belirtilmektedir[154].

İrâde-i Milliye Gazetesinde; Vatanın mukadderatı hakkında en son ve en kati kararlar vermeyi göze alarak adaylığını ilan edip seçimlerde muvaffakiyet kazanmış bir milletvekilinin yegane arzusunun, altına girdiği mesuliyetten vicdanını rahatsız etmeden çıkabilmek olduğu, yüksek vazifeyi hakkıyla yerine getirip getiremeyeceği düşünülerek davranılması gerektiği belirtilmektedir. Vicdanı hür, düşüncesinde serbest ve bunlarla beraber kişi dokunulmazlığının olup olmadığını düşünmek lazımdır. İstanbul'da toplanacak milletvekillerinin oldukça mühim tehlikeler altında kalacağı fikride akıllardadır. Meclis-i Mebusân'ın orada toplandığında cereyan edecek görüşmelerin serbest olamayacağı ileri sürülmektedir. Ayrıca Kânun-i Esâsi'de Meclis-i Milli'nin toplanması lüzumuna dair bir kayıt ve ibarenin olmadığının altı çizilmektedir[155]

---

[152] *Yenigün Gazetesi*, No: 218, 17 Teşrîn-i Evvel 1335 (21 Ekim 1919), s. 1.
[153] *Alemdar Gazetesi*, No: 345, 25 Teşrîn-i Sâni 1335 (25 Kasım 1919), s. 1.
[154] *Alemdar Gazetesi*, No: 345, 25 Teşrîn-i Sâni 1335 (25 Kasım 1919), s. 1.
[155] *İrade-i Milliye Gazetesi,* No: 11, 24 Teşrîn-i Evvel 1335 (24 Kasım 1919), s. 2.

Ayrıca Salih Paşa'nın İstanbul Hükümeti adına Mustafa Kemal Paşa ile görüşmeleri sırasında vermiş olduğu sözlerden en önemlisi Meclis-i Mebusân'ın Anadolu'da her bakımdan güvenli bir yerde toplaması için Mustafa Kemal Paşa'ya yardımcı olacağıydı. Ancak Salih Paşa İstanbul'a dönünce bu sözünden anayasayı ileri sürerek caymıştır. Oysa Mustafa Kemal Paşa düşman işgali altında bulunan İstanbul'da meclisin rahat çalışamayacağını biliyor bu sebeple de meclisin İstanbul'da toplanmasını istemiyordu. Meclisin toplanma yeri Heyet-i Temsiliye'yi ve Mustafa Kemal'i oldukça uğraştırmıştır. İstanbul'da bulunan hükümet doğal olarak Meclis-i Mebusân'ın İstanbul'da toplanmasını istiyor, bu yönde çalışmalarda bulunuyordu. Çünkü meclisin Payitahtta değil de bir başka yerde padişahın iradesinden uzak olarak toplanması farklı manaları çağrıştırıyordu. İstanbul Hükümeti bu konuda hiç taviz vermemiştir. Ve hariçte toplanacak bir yere ayan'ın gelmeyeceğinin belirtilmesi üzerine meclisin milli olma özelliği kalmayacağından Meclis-i Mebusân'ın açılacağı yer konusu Mustafa Kemal'in yaptığı görüşmeler sonrası karar bağlanmış ve İstanbul olarak kabul görmüştür.

Hükümet Meclis-i Mebusân'ın açılışını müzakere yapmaya yetecek mebusânın İstanbul'da bulunması esasına bağlamış bulunmakta ve bunun için seçimi tamamlanmış olan yerlerin mebuslarının biran evvel buraya yetişmeleri için hergün tebligat-ı müekkede icra eylemektedir[156]. Payitaht düşman işgali altında bulunurken Meclisin burada toplanması mukadderat-ı milleti idare etmek olan görevi hiçbir kuvvetin etkisinde kalmayarak yerine getirmek tüm vazifelerden daha önemli sayılacaktır.

[156] *Yenigün Gazetesi*, No: 283, 29 Kânûn-i Evvel 1335 (29 Aralık 1919), s. 1.

b)Meclis'in Reisinin Seçimi

Yakında açılacağı ümit edilen Meclis-i Mebusân'da kim reis olacak? Gerek muhtelif fırkalar muhafilinde, gerek İstanbul'a gelen mebuslar arasında bu soru hayli münakaşaya sebep olmaktadır. Yenigün Gazetesi fikirler ve reyler şimdiye kadar en ziyade üç isim etrafında toplandığından; Aydın Mebusu Hüseyin Kazım Bey, İstanbul veya Erzurum Mebusu Celallettin Arif Bey, Van Mebusu Tahsin Bey'i öteden beri herkes tarafından hürmet ve muhabbet kazanmış isimler olarak göstermektedir. Meclis-i Mebusân, reis intihâbâtına başlanır başlanmaz reylerin en ziyade bu üç isim etrafında toplanacağından bahseder. Ve ekler bu zevattan hangisi seçilirse seçilsin sonuç iyi olacaktır[157] ifadesi yer alır.

Ayrıca Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'a gitmeyeceği halde Meclis-i Mebusân Reisi olmayı istiyordu. Amacı dağıtılan mebusları meclis başkanı sıfatı ve millet adına karar alınmasını sağmaktı. Bir bakıma meclisin çalışmaları ve mebusların, Anadolu hareketi aleyhine yaptıkları çalışmaları kontrol edecekti. Ancak bu gerçekleşmeyip Mustafa Kemal Paşa Meclis Başkanı seçilememiş yerine Reşat Hikmet Bey Meclis Başkanı olmuştur.

c) Meclis-i Mebusân'ın Açılması (12 Ocak 1920)

Ali Rıza Paşanın ikinci kez Padişahı ziyaret ederek meclisin açılmasını istemesi üzerine 12 Ocak 1920 de Meclis-i Mebusân açılmıştır. Meclis-i Mebusân padişah adına Sadrazam Paşa tarafından güşâd edilmiştir. Açılış sırasında 76 mebus mevcut idi.[158]. Padişah Hazretlerinin hastalıklarından dolayı katılamadıkları belirtilmişti. Meclisin açılışında Ser-kâtip Ali Fuat Bey ile Yaverandan Hafız İbrahim Paşa gelmişlerdir. Saat ikiye beş kala önde Sadrazam Paşa ve sırasıyla Şeyhülislam, Ayan Reisi Tevfik, Hariciye Nazırı Mustafa Reşit, Harbiye Nazırı Cemal Paşalar ve diğer Heyet-i Vükela erkanı salona dahil olmuşlar ve Başkatib Şehr-yârı tarafından Sadrazam Paşaya gönderilen nutku iletmiştir.

---

[157] *Yenigün Gazetesi*, No: 288, 3 Kânûn-i Sâni 1336 (3 Ocak 1920), s. 2.
[158] *Hakimiyet-i Milliye Gazetesi*, No: 3, 20 Kânûn-i Sâni 1336 (20 Ocak 1920), s. 1

Bunun üzerine aynı suretle Sadrazam Paşada Dahiliye Nazırı Damat Şerif Paşaya verilen nutuk kürsüde okunmuştur. Okunan Nutk-ı İftitâhî-i Hümâyûn Sûret-i Münîfesi:

Muhterem Âyân ve Mebûsân,

"Dördüncü devre-i intihâbiyenin birinci ictimâ'ını güşâd eylediğimden bu vesile ile de Dergâh-ı kibriyâya arz-ı hamd ü senâ eder ve cümlenize beyân-ı hoşâmedî eylerim. Eczâ-yı memâlik-i şâhânemden bulunduğu halde intihâb icrâ edilemeyen mahallerden mebûs çıkarılamadığı için izhâr-ı te'essüf ederim."

"Balkan Harbi'nden henüz çıkıldığı ve giriftâr olduğumuz zâyi'ât ve hasârâtı telâfi ve tazmîne çalışmak lâzım geldiği bir sırada zuhûr eden Harb-ı Umûmî'ye menâfi-i mülk ve millet hilâfında iştirâk edilmesiyle henüz yorgunluğunu alamayan bünye-i devletin ve mâtemini unutamayan milletin uğradığı âlâm ve mesâib, cümlenin gözü önündedir. Rüfekâ-yı mesâîsini bile haberdâr etmemek sûretiyle vesâil-i harbi ihdâs edenlerin hareket-i gayr-ı meşrûasından ve esnâ-yı harbde irtikâb olunan seyyiâtdan saltanat ve milletin berîü'z-zimme olduğu şüphesizdir."

"Düvel-i İ'tilâfiye ile akdolunan mütârekenin, tarihde emsâli olmadığı vechile, on dört mâhdan beri devam etmesi ve hal-i mütârekede bazı aksâm-ı memâlik-i şâhânemizin işgâl olunması memleketde ahvâl-i tabî'iyyenin avdetine mâni' olduğu gibi, Yunanîler tarafından vatanımızın bir cüz-i lâ-yenfekki bulunan İzmir'e tecâvüz vuku'u orada ahâli-i mahalliye hakkında revâ görülen mezâlim ve taaddiyât teessürât-ı kalbiyemizi teşdîd etmişdir."

"Efendiler! Şu an-ı mühimde vaz'iyyetimizin vehâmeti, muhtâc-ı ta'rîf değildir. Kiyâsetü bâsiret ve metânet ü hamiyet mûcib-i fevz ü selâmet ve müntic-i muvaffakiyetdir. Adâlet cem'iyyet-i beşeriyyenin üssü'l-esâsıdır. (El-hakku ya'lû ve yu'lâ aleyh) *bir kaziye-i müsellemedir.*

"Bir milletin harbde mağlûb olması, hakk-ı müktesebi olan mevcûdiyet-i siyasiyyesini haleldâr edemeyeceğinden, hukûk ve menâfi'-i devletin vikâyesinde Heyet-i Teşrî'iye ile vükelâmız tarafından müttehiden sarf-ı mesâî ve gayret ve hükümetce her türlü teşebbüsât-ı siyâsiye-yi ma'kulenin kemâl-i rü'yetle icrâsına

müdâvemet olunduğu ve bütün millet menâfi-i hayâtiye-i mukaddesesini muhâfaza hususunda yek-dil ve yek-vücûd bulunduğu halde, devletimizin vahdetini ve millet-i Osmâniyyenin şeref- ü haysiyetini te'mîn edecek bir sulhun müyesser olacağını ve vilâyât-ı meşgûlemizin kurtulacağını Eltâf-ı Sübhâniye'den ümîd ederim. Binâ'en-aleyh, her türlü tefrika ve şikâkdan tevâkkî edilerek bütün âmâl-i milliyenin felâh-ı vatan noktasında ittihâdı mertebe-i vücûbdadır."

Memâlik-i şâhânemizin hüsn-i idâresi zımnında vakit mevki'-i tatbîke konulmak istenilen ıslâhâtdan bir takım esbâb haylûletiyle tamâmen iktitâf-ı semerât olunamadığı gayr-ı münker olup halbuki, asrın icâbâtına tevfîkan memleketin muhtâc olduğu ma'mûriyeti ve teba'anın refâh ve emniyetini istihsâl için bi-hakkın müsmir olacak usûl ve kavâ'id dâiresinde ahkâm-ı cedîde ve esâsiye vaz'ı lâzımedendir. İşbu teşebbüsâtın hayyiz-i husûle vusûli için hükümetimizce gösterilecek azm-i kât'iye Heyet-i Teşrîiye tarafından da ilâve-i ihtimâmât olunması ve te'sîrât-ı harbiyenin pey-der-pey izâlesiyle teşîlât-ı idârenin bir fikr-i metîn-i teceddüd ile ez-ser-i nev tanzîm kılınması ve bu meyânda anâsır-ı Osmâniyeden ekalliyetlerin te'min-i hukuku misillu mevâdd-ı mühimmenin nazar-ı dikkatden dûr tutulmaması ahass-ı âmâlimizdir."

"Devletin ahvâl-i mâliyesi senelerden beri devam eden muhârebâtdan pek ziyâde müte'essir olarak, düyûn-ı atîkasına bir takım düyûn-ı cedîde inzimâm etdikden başka, dâhil-i memâlikde îkâ' olunan tahrîbâtın telâfîsi için de bir bâr-ı azîm daha tahammül edilmek îcâb edeceği cihetle ba'de-s-sulh memleketin kuvve-i istihsâliyesini tezyîd edecek esâslı bir takım tedâbîr ve teşebbüsât mevki'-i icrâya vaz' olunmak üzere bir yandan umûr-ı mâliyede tasarruf u ri'âyet ve müsmir olmayan masârifden mücânebet kılınmak elzemdir."

"Hükûmetimizin mesâ'îsini vatan ve milletin selâmeti esbâbını istihsâle masrûf olduğu gibi sizlerin de menâfi-i âlîye-yi memleketi her şeye takdîm ile mesûlliyet-i hükümeti deruhte edenlere karşı murâkıb ve müzâhir-i hakîkî olmanızı tavsiye eder ve kat'a ye's ü fütûra dûçâr olmayıb uhdenize terettüb eden müşkil

vazîfelerin îfâsında tevfîkât-ı ilâhiyeye mazhariyetinizi Cenâb-ı Vâcib-ül âmâlden niyâz ile Meclis-i Umûmîyi küşâd eylerim[159]*"*.

Ardından Sadrazam Paşa, mebusâna hitaben "*Efendiler, Kanun-i Esasiyyenin 46'ncı maddesi mucebince mebusanın tahlifleri icra olunacağından merasim-i tahlifiyeye ibtidar olunacaktır. İsmi okunan zevât kürsüye kadar gelerek tahlif suretini aynen karaid edeceklerdir. Daire-i intihabiyesinden henüz gelmemiş olan mebuslarda vürud ettikleri zaman riyaset huzurunda resmi* tahlifleri *icra olunacaktır*" dedikten sonra yemin merasimi başlamıştır.

Tahlif Sureti; *"Zat-ı Hazreti Padişaha ve vatana sadakat ve Kanun-i Esasi ahkamına ahdime tevdi' olunan vazifeye riayetle hilâfından (yalan) meccâniyyet eylemeyeceğime vallah*[160]" şeklinde ifade olunmuştur. Geçen sene Kanun-i Evvelin yirmi ikinci günü fesh suretiyle dağıtılan Meclis-i Umumi, Heyet-i Mebusan için iki üç aydan beri icra kılınmakta olan seçim neticesinde bu şekilde açılmıştır. Geçen sene Meclis-i Mebusân, Tevfik Paşa Hükümeti'nin getirdiği bir irade ile fesh edildiğinde, bu feshnâmede yeni seçimden bahsedilmemiş olması büyük bir noksan sayılmaktadır. Çünkü mütareke devirleri gibi en hayati meselelerini içeren bir zamanda meclissiz kalınmıştı[161].

Bir sene yirmi günlük bir meşrutiyet faslından sonra toplanacak olan Meclis-i Mebusân, memleket ve milleti gerek esasen umumi harbin ve gerek bu fasıldaki badirelerin hazin neticelerini temsil edecek olan bir meclistir. Vazifeleri memleketin ve milletin durumundaki güçlükler nispetinde ağırdır. Fakat ifa edilecek vazifelerin ağırlığı müdafaa olunacak hakların yüksekliği ile karşılaştırıldığında gayretle halledileceği ümit edilir.

---

[159] *Yenigün Gazetesi*, No: 298, 13 Kânûn-î Sâni 1336 (13 Ocak 1920), s. 1. Aynı bilgi için bkz. *İkdam Gazetesi*, No: 8233, 13 Kânûn-i Sâni 1336 (13 Ocak 1920), s. 1

[160] *Peyam-ı Sabah Gazetesi*, No: 10734, 13 Kânun-i Evvel 1335 (13 Ocak 1920), s. 1.

[161] *Yenigün Gazetesi*, No: 297, 12 Kânûn-i Sâni 1336 (12 Ocak 1920), s. 2.

Meclis'in açılmasının ardından (14-1-336) Anadolu ve Rumeli Müdaâfa-ı Hukuk Cemiyeti Heyet-i Temsiliyyesi namına Mustafa Kemal Paşanın göndermiş olduğu telgrafname:

"*Hâkimiyet-i Milliyenin en mühim bir devre-i hayatiyyemizde uzun bir müddet tecil ettirilmemiş olmasından mütevellid*, *muhterem Meclis-i Milli'nin güşâdıyla neticelerinden birini istihsal etmiş oluyor. Heyetimiz, mukadderat-ı milliyi en meşru ve en kanuni merci-i tetkik ve muhakemesi olan meclise tevdi' etmiş olmakla müftehir ve bahtiyardır. Anadolu ve Rumeli Müdâfaa-i Hukuk Teşkilatı altında kuvvetlerini, emellerini ve ruhlarını birleştirmiş olan millet, bugünden itibaren yalnız kendi iradesini temsil ve bi'l-fiil hakim kılacak olan meclisin nigehbanı vaziyetindedir. Ve istiklal ve mevcudiyetin sonuna kadar müdâfaası emrinde onun en fedakar bir istinadengahıdır*. *Heyetimiz bu itibar ile Meclis-i Milli'ye ma'tuf olan amil ve metalib-i milliyenin kuvvet ve mahiyeti hakkında olduğu gibi bugünden itibaren mebusan-ı muhteremenin dûş-i tahammülüne râci' kalacak olan mesuliyet-i tarihiyyenin derecesi hususunda da muhterem mümessillerimizin vukuf ve metanetinden emin ve mutmain olarak tebrikat-ı ihtiramkâranesini takdim ve heyet-i muhteremeye iblağını istirham eyler*[162]".

Heyet-i Temsiliye'den çekilen bu telgrafnâmeye cevap Sadrazam Ali Rıza Paşa ve Meclis-i Mebusân tarafından verilmiştir.

Ali Rıza Paşa'nın cevabı şöyledir; *"İnhiraf-ı mizac-ı hümayun münasebetiyle teessürâtı havi keşide olunan telgrafnemeleri menzûr-ı ali olarak mahzuziyete-i seniyye-i Hazreti Padişahîyi mucib olduğu tebliğ olunur"*

Meclis-i Mebusân'ın cevabı şu şekildedir; *"Meclis-i Mebusânın güşâdı münasebetiyle beyan-ı tebrigatı mutazammın keşide olunan telgrafnameniz Heyet-i Umumiyyeye tebliğ olundu. Vatan-ı muazzezimizin müdâfaası uğrundaki mücahedât-ı hüdâ-pesendânenizden pek ziyade mütehassis olan Meclis-i Mebusan temsil eylediği millet-i muazzamanın hukuk ve menafi'ini müdafaa hususundaki vazifesini tamamen müdrik olduğu halde bu babta izhar eylediğiniz hissiyat-ı*

[162] *Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi*, No: 3, 20 Kânûn-i Sâni 1336 (20 Ocak 1920), s.1.

vatanpervaraneye iştirak ve cümleye muvaffakiyet temenni eyler. (Meclis-i Mebusân Reis-i Muvakkati İlyas)[163].

Meclis-i Mebusân'ın açılmasının ardından İrâde-i Milliye Gazetesi sütunlarında; bir kısım İstanbul madbuatını ne derse desin millet mebusânlarının şimdiye kadar icra edilen intihâbâta benzemeyecek şekilde hür ve serbest şekilde seçildiği ifade edilmektedir. Ve şu cümleler ile devam edilmektedir. *"Bugün her ferd-i millet biliyor ki: tesir ve tehdit altında yapılan intihabat idi ki başımıza büyük felaketleri getirdi. Gazetelerle hitabelerle âlemi ifal ederek mebus olan ve sefere-i mahut inamdan nevale-çîn olarak İstanbul'un en sefil ve pejmürde muhitlerini kendilerine bir mahal-i zevk ve sefahat ittihaz eyleyen ve millet umuru yerine zevk-i şahsisini düşünen ve en nihayet şuradan buradan hatta her yerden bir menba-ı irat bularak keselerini dolduran mebuslarımız idi ki kendi heves ve arzuları uğruna bütün milleti felakete sürüklediler. İşte bütün şu altı senelik felaket ve sefalet altında ezilen millet emin olunuz ki bugün kendini idrak etmiş ve hiç kimsenin hatırıyla değil sırf menefi-i vataniyenin icabatıyla intihabını icra eylemiştir"*[164] ifadeleri yer almaktadır.

İrâde-i Milliye Gazetesinde; Milli vatani kaygılar içinde bulunan ve yekvücut olan milletin milletvekillerinden beklediği şeyin ise yalnız *İslamiyet'e yakışan bir asalet Türklüğe yakışan bir tevekkül ve temkinle Osmanlı milletinin hayat ve istiklalini müdafaa etmeleridir*[165] etmeleri olduğunu belirtilmiştir.

[163] *Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi,* No: 12, 2 Şubat 1336 (2 Şubat 1920), s 1.
[164] *İrâde-i Milliye Gazetesi*, No: 21, 19 Kânun-i Sâni 1336 (19 Ocak 1920), s. 1.
[165] *İrade-i Milliye Gazetesi*, No: 21, 19 Kânun-i Sâni 1336 (19 Ocak 1920), s. 1.

2. Meclis-i Mebusân'da Görev Dağılımı

a)Şube Reisi ve Kâtiplerin Seçimi

Kânun-i Esâsi mucibince Heyet-i Mebusân beş şubeye tefrik (ayırma) ve taksim olunduğundan kura ile 25 mebus bu iş ile meşgul olmak üzere seçilmiştir.

Birinci Şubeye Ayrılanlar: Ali Şükrü Bey (Trabzon), Atıf Efendi (Ankara), Kazım Efendi (Konya), Celal Nuri Bey (Gelibolu), Seyfullah Bey (Isparta), İsmail Hakkı Paşa (Yozgat), Fuat Bey (Karasi), Reşat Hikmet Bey (İstanbul), Bahattin Efendi (Kırkkilise), Müfik Bey (Saruhan), Rıfat Bey (Kayseri), Yunus Nadi Bey (Aydın), Celalettin Arif Bey (Erzurum), Hüseyin Kazım Bey (Aydın), Hüseyin Fehmi Bey (Bursa), Mehmet Emin Bey (Niğde), Rıza Nuri Bey (Sinop), Emin Efendi (Aydın), Osman Nuri Bey (Bursa), Hüsni Bey (Trabzon), Abdulrahmi Efendi(Eskişehir), Ahmet Münir Bey (Bursa), Faik Bey (Edirne), Rıfat Bey (Gümüşhane), Ethem Bey (Sivas), Ömer Lütfi Bey (Amasya), İlhami Bey (İzmir), İlyas Efendi (Bursa), Şefik Bey (Bayezid), Şerif Bey (Edirne), Hilmi Bey (Bolu).

İkinci Şubeye Ayrılanlar:

Muhittin Bey(Karasi), Hamdi Bey(İstanbul), Ali Rıza Bey(Kırşehir), Ata Bey(Niğde), Sami Fethi Bey(Sivas), Hakkı Bey(İzmit), Ali Bey(Karahisar), Hacı Ahmet Efendi(Canik), Mehmet Bey, Zeki Bey(Gümüşhane), Cami Bey(Aydın), Bekir Sami Bey(Amasya), Vasıf Bey(Sivas), Mehmet Vehbi Efendi(Konya), Ahmet Efendi(Tokat), Abdulaziz Mecdi Efendi(Karasi), Ali Efendi(Urfa), Nuri Efendi (Lazistan), Ali Şefik Bey (Trabzon), Rasim Bey (Karasi), Muhtar Bey (Trabzon), Kamil Efendi (İstanbul), Hüseyin Efendi, Şükrü Bey (İzmir), Talat Efendi (Antalya), Ömür Mümtaz Bey (Ankara), Ali Efendi (İçel).

Üçüncü Şubeye Ayrılanlar:

Numan Efendi (İstanbul), Münib Bey (Van), İsmail Hakkı Bey (Amasya), Rasih Efendi (Kütahya), Orhan Şemsettin Bey (Karasi), Doktor Suat Bey (Kastamonu), Resul Efendi (Bitlis), Emin Efendi (Denizli), Ziya Bey (Erzurum), Hüseyin Bey (Konya), Ömer Lütfü Bey (Karahisar), Ragıb Efendi (Kütahya), Hüsrev Bey (Trabzon), Cemal Paşa (Isparta), Ziya Bey (Sivas), Mehmet Ali Bey (Canik), Hacı Veli Efendi (Eskişehir), Sadi Efendi (Bitlis), Reşit Bey (Saruhan), Hüseyin Bey (Burdur), Umur Efendi (Konya), Rıza Bey (İstanbul), Rıfat Bey (İzmit), Emin Bey (Canik), Hilmi Bey (Ankara).

Dördüncü Şubeye Ayrılanlar:

Behçet Bey, Eşref Bey (Trabzon), Şevki Bey (Tokat), Şükrü Bey (Kastamonu), Adnan Bey (İstanbul), Yusuf Kemal Bey (Kastamonu), Cevat Bey (Bolu), Mustafa Hulusi Efendi (Karahisar), Celal Bey (Saruhan), Ali Bey (İzmit), Selahattin Bey (İstanbul), Muhittin Bey (Niğde), Asıf Bey (Hakkari), İsmail Bey (Trabzon), Ali Bey (Kütahya), Rauf Bey (Sivas), Mustafa Arif Bey (Kırkilise), Tahsin Bey (İzmir), Asım Bey (Lazistan), Mehmet Efendi (Bolu), Faik Bey (Denizli), Faik Bey (Tekfurdağı), Süleyman Bey.

Beşinci Şubeye Ayrılanlar:

Hacı Tevfik Efendi, Mustafa Efendi, Diyar Efendi (Bolu), Necat Bey (Erzurum), Galip Bahtiyar Bey (Edirne), Bekir Sadık Bey (Siverek), Hayrettin Bey (Çatalca), Mişon Efendi (İstanbul), Rahmi Bey (Tekfurdağı), Sezai Bey, Mustafa Kemal Paşa (Erzurum), Hakkı Bey (Van), Hacı Bekir Efendi (Konya), Hüseyin Bey (Erzurum), Şakir Bey (Gelibolu), Ahmet Bey, Mehmet Bey (Tokat), Şeyh Tayib Efendi (Ankara), Fazıl Efendi (Karahisar Şarki), Nuri Bey (İzmir), Haydar Bey

(Van), Şükrü Nasuh Bey (Edirne), Besim Bey (Kastamonu), İsmail Kemal Bey (Çorum), Halil Bey (Erzincan), Zihni Bey (Erzurum), Sırrı Bey (İzmit)[166].

Şube Reisleri

Her şube kendi arasında reislerini intihâb etmiştir.

Birinci şube – Reis: Celaleddin Arif Bey [167](İstanbul) Kâtip: Faik Bey (Edirne)

İkinci şube – Reis: Kamil Efendi (İstanbul) Kâtip: Ali Şefik Bey (Trabzon)

Üçüncü şube – Reis: Muhtar Bey (İstanbul) Kâtip: Kazım Hüsnü Bey (Konya)

Dördüncü şube – Reis: Mustafa Arif Bey (Kırkkilise) Kâtip: Hamdullah Suphi Bey (Antalya)

Beşinci şube – Reis: Yahya Sezai Bey (Çanakkale) Kâtip: Şakir Bey (Gelibolu)[168].

b)Başkanlık Seçimi

Meclis-i Mebusân Reisi: Reşat Hikmet Bey[169] (İstanbul), 65 oy

Reis Vekilleri: Hüseyin Kazım Bey (Aydın), 92 oy ile birinci, Abdülaziz Mecdi Efendi (Karasi), 72 rey ile ikinci[170].

---

[166] *Peyâm-ı Sabah Gazetesi*, No: 10734, 13 Kânun-i Evvel 1335 (13 Ocak 1920), s. 1.
[167] İdare Heyetince yapılan toplantıda başkanlık meselesinin düzenli hale getirilmesi kararlaştırılıp, seçimlerden en fazla oyu alan (58 rey) almış olan Celaleddin Arif Bey'in grup Başkanlığına getirilmesi kararı alınmıştır. Bu arada Meclis-i Mebusan Başkanı Reşat Hikmet Bey kanser nedeniyle ölünce, 4 Mart'ta Celaleddin Arif Bey Meclis Başkanlığına seçilmiştir. Bunun üzerine Felah-ı Vatan Gurubu 6 Mart'ta yenilenen seçimde Başkan olarak Cami Bey'i seçmiştir. Bkz. Sinan Akşin, "*İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*", c.1, İstanbul, 2004, s. 4001.
[168] *Yenigün Gazetesi*, No: 299, 14 Kânûn-i Sâni 1336 (14 Ocak 1920), s. 1.
[169] Mustafa Kemal Paşa Meclis Başkanı seçilememiş yerine Reşat Hikmet Bey Meclis Başkanı olmuştur.
[170] *Yenigün Gazetesi*, No: 317, 1 Şubat 1920, s. 1.

3. ALİ RIZA PAŞA KABİNESİNİN PROGRAMI

Ali Rıza Paşa Hükümette kaldığı sürece izleyeceği politikayı belirleyerek hazırladığı Hükümet Program Beyannamesini 9 Şubat 1336 (1920)da Meclis-i Mebusân'ın birinci oturumunda bizzat kendisi okumuştur. Program genel olarak iç politika, dış politika olmak üzere iki ana bölüme ayrılıyordu[171].

Beyannâmenin girişi kısmında *"Hükümet intihâbâta hemen mübaşeretle Meclis-i Mebusân'ın müsâraaten temin-i ictimâğı ve Hükümet-i Merkeziyye ile Anadolu arasında peyda olub inkıta'-ı muhaberat derecesine varan beynunetin izalesi gibi vezâif-i mühime karşısında bulunuyordu.*

Bu vezâifin ifâsına sarf-ı ikdâmât olunarak merkezle Anadolu'nun müraselât ve muhaberatı iade edildiği gibi leh-elhamd ve el-minne Meclis-i Aliyemizin burada ictimağı dahi müyesser olmuştur. Bundan böyle İrade-i Milliyenin Meclis-i Alinizde tecellisi hasebiyle artık kavaid-i meşrutiyete tamamen tevfik harekete hiçbir mani' tesvir olunamaz. Şeklindeki ifadenin ardından hükümetin izleyeceği iç politikada göz önünde bulundurulacak ilkeler şu noktada toplanmıştır;

Ülkede yapılacak ıslahatlar konusunda *"Taraf-ı hükümetten evvelce neşr olunan beyannamede teşrih edilen maksat, siyasi zümrelere karşı bi-taraflıktan ayrılmamış, kavanin-i mevcude ahkamına tamamiyle riayetkar olarak bila-tefrik-i cins ve mezhep herkesin kanunen mahfuz olan hukukunu masun tutmak, sükun ve asayişi halleden vikayeye ve intizam-ı idareyi mehma imkan-ı temine sarf-ı mahasal-ı istititaat eylemek, vatan-ı azizimizin saadet ve selameti etrafında bütün hissiyat ve temeyyülât-ı Milliyeyi cem' edebilmek, in'ikadına müntezir olduğumuz mesalihenin şeraitini tanzim edecek olan Mecliste saltanat ve millet ve hükümet yekdil ve yekcihet olarak temsil edilmektir. Islahatlar* üzerinde durulmuştur*. "İdare-i Devletin muhtac-ı ıslah olduğu müttefik-i aliye bir hakikattir. Bir asra karib bir müddetten beri zaman zaman devletçe tasavvur olunan ıslahatın tamami-i tatbiki ve semerâtının hakkıyla iktitafı müyesser olamamıştır.*

---

[171] Beyannamenin değerlendirilmesi için bkz. "Kabinenin Beyannamesi", *Yenigün Gazetesi*, No: 326, 10 Şubat 1336 (10 Şubat 1920), s.1.

Bunun dahili ve harici amil ve esbab-ı adidesi vardır. Bu cihetle hükümetçe ıslahatın tarz-ı tatbik ve tevsilini değiştirmek ve bu babta kavaid ve esasat-ı cedide vaz' olunmak mecburi görülmüştür: İdare-i vilâyâtta vas'-i mukayasda tevsi'-i mezuniyet usülü ihtiyar olunmak ve bu usül icabınca mecalis-i umumiyenin salahiyetini tevsi' ve hıdemât-ı mahalliyeyi uhdesine ihale ve tevdi' eylemek, nevahi teşkilatını biran akdem mevki-i icraya vaz' ile idarenin en küçük kısmı olan nahiyeyi memalik-i mütemeddinede merî usüllere mütevaffıken bir cüzu'-i tam şekline koyarak ona göre icâbât-ı hukukiye ve idariyesini tayin etmek, akalliyyetlerin hukukunu teminen mecalis-i umumiye ve belediyede temsil-i nısbi kaidesine tevassul olunmak, kavanin ve nizamat ne kadar mükemmel olursa olsun tamamıyla ve hakkıyla tatbik olunmadıkça semerat-ı mamule ve müntezireye dest-res olunamayacağı tahakkuk etmiş bir keyfiyyet olmakla umur-ı adliye ve maliye ve nafıa ve inzibatiyede ve hatta idare-i mülkiyede kavaninin tamamen tatbikini temin ve teftiş etmek üzere ecnebi erbab-ı vukufa müracaatla onlara emr-i teftişte salahiyet-i kâfiyye vermek. İşte kastettiğimiz ıslahatın esasları bunlardır. Bu esasatın tatbik ve icrası takarrür ettiği takdirde lazım gelen levaih-i kanuniyenin meclis-i alînize takdimi tabiidir".

Programın ikinci kısmını oluşturan dış politika bölümünde ise başlıca şu noktalar üzerinde durulmuştu.*"Tarafımızdan düvel-i mü'telife tarafından imza olunan mütareke mukavelenamesi ahkâmı her tarafça lazım-el-reaya bir vesika-i beynelmilel olduğundan ahkâm-ı mündericesinden inhiraf edilmemek hükümet-i seniyyece müttehim görülmekte ve fakat eyâm-ı mütarekenin temadisinden mütevellid kararsızlık dahil-i memlekette tereddüdatı tezyid ile sükun-ı kalbin hal-i tabiinin avdetine mani olmaktadır. İzmir ve havalisinin Yunanlılar tarafından işgal-i nagehanesi misüllü hadisât-ı elimenin aks-ül-amelleri memleketi serapa tehbic ve uruk-ı cemiyeti tahrik etmekte gecikmemiştir. Bu hal-i galeyan ve tezebzübe hitam verecek ancak sulh-i katiyedir. Davet olunacağımız konferans huzurunda Wilson prensipleri dairesinde hukuk-i sarihe ve meşruamızın muhafazasına bezl-i mukadderatı tamme kınanacaktır. Ümit ederiz ki kavaid-i muadelet-i hakkımızda payemal edilmeyerek âmâl-i milliyemiz husûl bulur".*

İzlenecek ekonomik politika konusunda da şöyle deniyordu: "*Senelerden beri mevcut olan muzayeka-i milliye esbab-ı muhtelifeden naşi mütareke bidayetinden itibaren her vakitkinden müşkül bir devreye girmiş ve maa-hazâ ıslahın akdiyle mesail-i milliyenin suret-i hali tayin ve devamlı bir hal tesis edinceye kadar her türlü müşkülata rağmen masarif-i zaruriye-i devletin devam-ı tesviyesi imkânının istihsali elzem bulunmuştur".*

Sonuçta da şöyle denilmişti: *"Vaziyetimizin vehameti, ma'ruz olduğumuz müşkülatın kesreti ve sizlerin ve bizim vazifemizin sakalleti muhta-ı tarif değildir, ancak azim ve basiretin aseri yesre tahvil edeceğine kanaat-i tammemiz vardır. Adaletin la-yetegayyer kavaninine istinad ettikçe tevfikât-ı aleyhiyenin bizim ile beraber olacağına şüphemiz yoktur"*[172].

4. Felâh-ı Vatan Gurubunun Oluşturulması

Hükümet ile meclisin suret-i resmiyede karşı karşıya gelmeden mebusların bir grup etrafında birleşmeleri dikkate alınmıştır. Devletin istiklalini, inkişaf-ı iktisadiyesini ve mevcudiyet-i milliyesini temin ve meydana çıkarmak maksadıyla bir Âhd-ı Milli vücuda getiren mebusların, bu hususstaki esaslarını oluşturup, onaylandıktan sonra Âhd-ı Milli'nin tespit edilmiş olan esaslarını talep ve müdafa için yeni bir grup teşkil etmişlerdir.

Felâh-ı Vatan adı verilen grubun[173] oluşturulmasındaki amaç; Âhd-ı Milli'nin esaslarını milletin arzusuna uygun olarak icra edecek olan devlet idaresine yardımcı olmak üzere oluşturulmuştur. Meclis-i Milli'de böyle bir ekseriyet mevcut olmadığında hiçbir zaman düzen oluşturmanın mümkün olmadığı belirtilir ve gurup bu noktayı son derece dikkate almaktadır.

---

[172] *Yenigün Gazetesi*, No: 326, 10 Şubat 1336 (10 Şubat 1920), s. 1.

[173] Milletvekillerinin maneviyatlarını güçlendirmek isteyen Mustafa Kemal Paşa, onlara bir amaç etrafında toplanmalarını, Meclis'te Kuva-yı Milliye ruhunu sürdürmek için bir Müdafaa-i Hukuk grubu kurmalarını ve kendisini de bu Meclis'e başkan seçmelerini istiyordu. Kendisi meclise katılmayacak olmasına rağmen, başkan seçilmeyi ve çoğunluğu Müdafaa-i Hukuk'a dayanan Meclis'in istediği kararı alacağını düşünüyordu. Meclis 12 Ocak 1920'de Padişah'ın beyannamesini okumasıyla açıldı. Fakat Mustafa Kemal Paşa Meclis Başkanlığına seçilmediği gibi, Müdafaa-i Hukuk gurubu da kurulamadı. Milliyetçi üyeler Rauf Bey'in başkanlığı altında Felah-ı Vatan Grubunu kurdular. Bu gurup Mustafa Kemal Paşa tarafından Sivas'ta hazırlanan Misak-ı Milli metni ile ilgili toplantı yaparak Misak-ı Milliyi kabul etmiştir. Bkz. Uluğ İğdemir, "*Sivas Kongresi Tutanakları*", Ankara 1986, s. 121.

Felâh-ı Vatan Gurubunun, milletten doğan duygularla bulunan yoldaşlardan oluşan bir kitle olduğunun altı çizilmektedir. Felâh-ı Vatan Gurubunun en büyük gayesi Âhd-ı Milli esaslarını talep ve müdafaadır. Felâh-ı Vatan gurubunun azalarının miktarı; gurubun esaslarını kabul ve imza edenler seksen dört kişidir. Bu esaslara iştirak eden on iki, on beş kişinin daha mevcut olduğu belirtilir. Bunlardan başka henüz taşrada ve yolda olan yakın zamanda İstanbul'a gelmeleri ümit olunan refikaya da gurubun esasları arz edilecektir. Bu suretle oluşturulan gurubun Meclis-i Milli'de büyük bir ekseriyet temin edeceği muhakkaktır. Gurubun heyet idaresi dokuz kişiden oluşmaktadır. İdarede yer alan isimler; Celalettin Arif, Selahattin, Hamit, Servet, Bekir, Sami Vasıf, Rauf, Ahmet ve Muhtar Beylerdir. Henüz başkan seçimi icra edilmemiş olmakla beraber en kısa zamanda Heyet İdare Başkanı seçimi gerçekleştirilecektir. Felâh-ı Vatan Gurubu, kabinede tasfiye icra etmek şartıyla hükümete itimad edecektir. Tasfiye edilmesi istenilen kişiler Dahiliye, Hariciye, Adliye, Harbiye Nazırlarıdır. Bu durum hükümete arz edilmiş olmakla beraber henüz cevap alınmış değildir[174].

a) Misâk-ı Milli'nin İlânı (28 Ocak 1920)

Misâk-ı Milli Âhdnâmesi ile ilgili bilgi almak için Mebusan-ı Kerâmdan biri ile yapılan mulakatta Âhdnâmenin içeriği hakkında verdiğ bilgiler; ahdnâmenin altı maddeden ibaret olduğu bu maddelerin bütün milletçe kabul-i müdâfaa edilmekte olan esaslardan tespit edildiği. Âhdnâmede Devlet-i Osmaniyye'nin istiklalinden fedakarlık yapılamayacağı, boğazların münâkalâ-ı aleme kişadı şartıyla ve Osmanlı Hükümetin başkenti olan İstanbul ile Marmara sahillerinin güvenliğini temin eylemek lazım geldiği, Garb Trakya ve garb vilayetlerinde arâyı umumiye müracaat edilmesi icap ettiği beyan olunmaktadır. Batum, Kars ve Ardahan livaları ahalisi, Rus işgalinin zevalinden sonra anavatana ilhak lehinde rey vermişlerdir. Bu reye kıymet verilmeme ihtimali olduğundan ahdnâmede bu livalarda arâyı umumiye ikinci defa olarak da müracaat edileceği kayd olunmaktadır.

---

[174] *İleri Gazetesi*, No: 751, 9 Şubat 1336 (9 Şubat 1920), s.2.

Milletvekilleri Trakya'nın devamlı bir sulhe mazhar olmak için edebileceği fedakarlığın ahdnâme mevadıyla tesrih etmiş oldukları kanaatindedir[175].

Yenigün Gazetesinde şöyle denilmektedir; "Meclis-i Mebusân azaları arasında vatanımızın el-yevm içinde bulunduğu vaziyet-i müşkülede hukuk-ı âliye-i milliyemizin suret-i iltizam ve müdafaasında takip olunacak hatt-ı harekete dair bir müddetten beri devam eden müzakeratın dün netice-pezîr-imuvaffakiyet olarak bil-umum vükela-yı milletin nukat-ı sabite-i esasiye üzerinde ittifak ettikleri ve bu Misâk-ı Milli etrafında bir kitle-i müttehide teşkil eyledikleri maa'l-memnuniyye ve mevsukan istihbar kılınmıştır"[176].

12 Ocak 1920'de toplanan Meclis-i Mebusân, 28 Ocak 1920 tarihindeki gizli oturumunda "Âhd-i Milli" olarak Misâk-ı Milli karalarını aldı ve kararlar bütün mebuslar tarafından imzalandı. Felâh-ı Vatan Grubu'nun 7 Şubat 1920'de kurulması ve ardından 9 Şubat'ta hükümetin, bildirisini okuyarak güvenoyu almasından sonra nihayet, içtima-ı fevkalâde şeklinde toplanan 17 Şubat 1920 toplantısının ikinci oturumunda, Edirne milletvekili Mehmet Şeref Beyin verdiği bir önerge ile Meclis-i Mebusân huzuruna gelen Misâk-ı Millî'nin ilânına karar verilmişti ve bütün yabancı parlamentolara bildirilmesi kararlaştırılmıştır. Daha sonra Şeref Bey tarafından Misâk-ı Millî metni okunarak oya sunulmuş ve *umumen ve müttefika* [177] kabul sesleri arasında oybirliği ile kabul edilmiştir[178]. Kabuledilen Misâk-ı Millî metninin maddeleri şunlardır;

---

[175] *Yenigün Gazetesi*, No. 333, 16 Şubat 1336 (16 Şubat 1920), s. 1.
[176] *Yenigün Gazetesi*, No: 314, 29 Kânûn-i Sâni 1336 (29 Ocak 1920), s. 1.
[177] Felah-ı Vatan Gurubuna dahil olmayan bazı mebusların bile bu ittifaka iştirakıyla Ahd-ı Milli adıyla bir sulh programı neşr edilmiştir. Bu program, Wilson Prensipleri neticesinde husule gelen vaziyetin mukadderatımıza ait meseleleri n tatbikinden başka bir şey değildir. İhtiva ettiği esaslar münakaşa kabul etmeyecek kadar tabidir şeklinde açıklamalara yer verilmiştir. Ayrıntılar için bkz. "Ahd-ı Milli" *Vakit Gazetesi*, No: 819, 18 Şubat 1920, s.1.
[178]Mustafa Kemal, 1907'de Kurmay Yüzbaşı iken arkadaşı Ali Fuat Cebesoy ile birlikte kafasında tasarladığı Misak-ı Milli fikirlerini Amasya Genelgesi ile devam eden kongreler döneminde kabataslak haline getirmiştir. Ardından Meclis-i Mebusan'ın açılmasını sağlayarak Misak-ı Milli'nin bu mecliste kabulünü gerçekleştirmiş ve bu fikri dünya çapında meşrulaştırmıştır. Misak-ı Milli, Amasya Tamiminde yer alıp, Erzurum ve Sivas Kongrelerinde devam eden millileşme yolunda alınan kararların sonucudur.

Birinci madde – Devlet-i Osmaniyenin münhasıran Arab ekseriyetiyle meskun olup 30 Teşrin-i Evvel 1918 (Mondros Mütarekesi) tarihli mütarekenin hıyn akdinde muhasım orduların işgali altında kalan aksamının mukadderatı, ahalisinin serbestçe beyan edecekleri araya tevfikan tain edilmek lazım geleceğinden mezkur hatt-ı mütareke dahil ve haricinde dinen, ırken, ehlen müthad ve yek diğerine karşı hürmet-i mütekabile ve fedakarlık hissiyatıyla meşhun ve hukuk-u ırakiyye ve ictimaiyeleriyle şerait-i muhitiyelerine tamamıyla riayetkar Osmanlı İslam ekseriyetiyle meskun bulunan aksamın heyet-i mecmuası hakikaten veya hakimen hiçbir sebeple tefrik (ayırma) *kabul etmez bir küldür.*

İkinci madde- Ahalisi ilk serbest kaldıkları zamanda arayı ammeleriyle ana vatana iltihak etmiş olan evliye-i selase (üç vilayet Kars, Ardahan, Batum) *için ledel icab tekrar serbestçe arayı ammeye müracaat edilmesini kabul ediyoruz.*

Üçüncü madde- Türkiye sulhuna taalluk edilen garbi Trakya vaziyet-i hukukiyesinin nübde-i sekenesinin kemâl-i hürriyetle beyan edecekleri araya tebian vaki olmalıdır.

Dördüncü madde- Mukar Hilafet-i İslamiyye ve Payitaht-ı Saltanat-ı seniyye ve merkezi Hükümet–i Osmaniye olan İstanbul şehriyle Marmara denizinin emniyeti her türlü halden masun olmalıdır. Bu esas mahfuz kalmak şartıyla Akdeniz ve Karadeniz boğazlarının ticaret ve münakalat-ı aleme güşâdı hakkında bizimle sair bil umum alakadar devletlerin müttefikan verecekleri karar muteberdir.

Beşinci Madde- Düvel-i İtilafiye ile muhasımları ve bazıları müşarikleri arasında tekrar eden esasat-ı ahdiye dairesinde aklanılır hukuku- mamalik mütecavizedeki Müslüman ahalinin de aynı haktan istifade etmeleri emniyesiyle-tarafımızdan teyid ve temin edilecektir.

Altıncı Madde- Milli ve iktisadi inkişafatımızda istiklal ve serbest-i tama mazhar olmamız esasılamaz hayat ve bekamızdır.

Bu sebeple siyasi, adli, milli vesair inkişafatımıza mani kuyuda muhalifiz. Tahkik edecek divanımızın şerait-i tesviyeside bu esasatta muğayir olmayacaktır[179].

Ayrıca Meclis-i Mebusân'da teşkil eden Âhd-ı Milli esasları meyanında mesullerin cezalandırılması hakkında da önemli bir madde bulunmaktadır. Bu madde; *"Harb-i umumiyyeyi tevlid eden buhranlardan başlayarak meclisin küşadına kadar harbe iştirak ve harbi sevk ve idarede ve alel umum siyaset-i dahiliye ve hariciye de basiret kiyasetle hareket etmeyerek devlet ve milletin menafi-i aliyesini izrar ve felaket-i hazırayı intac eden heyet-i vükela ile müşariklerinin mesuliyetlerini teharri, takip ve tecavüzüne suret-i katiye de matlubumuzdur"* şeklinde ifade edilmektedir[180].

Misâk-ı Milli bir Osmanlı Parlamentosu kararı idi. Ancak onu hazırlayanlar milletten aldıkları yetki ile bunu yapmışlardı. Misâk-ı Milli, kutsal bir yemin olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin de hedefi idi. O artık yeni Türk devletinin ülkesini belirleyen, sonuna kadar çalışacak olan milli bir ülkü ve hedef olmuştu. Başka bir ifade ile bu karar Misâk-ı Milli'nin Osmanlı hukuku açısından tartışmalı olan varlığını tam anlamıyla yasallaştırmış, milli devletin temellerini atmıştır. Misak-ı Milli böylece, T.B.M.M. tarafından yürütülen Milli Mücadele'nin çerçevesini çizmiştir. Misak-ı Milli ile Anadolu'da başlayan Milli Mücadele davasının esasları belirlenerek, Milli mücadelenin başarıya ulaşmasında önemli bir yeri vardır. Misâk-ı Milli'nin kabulü İngilizleri endişelendirecek ve Meclisi dağıtma yoluna götürecektir.

---

[179] Galip devletlere karşı Türk milletinin direneceğini gösteren bu belge ile işgalcilere karşı boyun eğme siyaseti güden Osmanlı geleneği ile bağların kesildiği de anlaşılmıştır. Bu altı madde ile her şeyden önce ulusal ve bölünmez bir Türk vatanının sınırlarını çizmiştir. Yine bu belge ile Kapitülasyonlar, mali ve ekonomik müdahaleler, siyasi dayatmalar reddedilmiş, tam bağımsız bir devlet öngörülmüştür. Bkz. Durmuş Yalçın (ve diğerleri), a.g.e, s. 187.

[180] *İleri Gazetesi,* No: 212, 17 Şubat 1920, s. 4

III. BÖLÜM

ALİ RIZA PAŞA HÜKÜMETİNİN İSTİFASIYLA YERİNE SALİH PAŞA HÜKÜMETİNİN KURULMASI VE İSTANBUL'UN İŞGALİ

A.Ali Rıza Paşa Hükümeti'nin İstifası ve Salih Paşa Kabinesi'nin Teşekkülü

1. Ali Rıza Paşa Hükümeti'nin İstifası

Ali Rıza Paşa Kabinesi 3 Mart'ta ani denilebilecek bir tarzda istifa etmiştir. Ali Rıza Paşa'nın riyasetinde toplanan Meclis-i Vükela'da hal ve vaziyet müzakere edilmiş, bunun üzerine Sadrazam Paşa Saray'a giderek Kabinenin istifanamesini Zât-ı Hazreti Şehriyariye takdim etmiştir. Padişah Hazretleri kabinenin emniyet-i hümayunlarına olduğu gibi Millet Meclisinin de güveni bulunduğunu beyan ve işlerin görülmesine devam edilmesi arzusunu izhar buyurmuşlardır. Bu gelişmelerin ardından Sadrazam Paşa Meclis-i Mebusân'a uğramış ve Saray-ı Hümayun'dan çıktıktan sonra Bab-ı Âlî'ye dönmüştü. Dördü çeyrek geçe arkadaşlarını yeni bir toplantıya davet etmişti. Tekrar cerayan eden tartışmalar neticesinde istifada ısrar etmek kararlaştırılmıştır. Bu defa Zat-ı Şahane de istifayı kabul buyurmuşlardı[181].

İtilaf Devletlerinin haberleşmeyi sansür ederek tüm cihana mağduriyetimizi ilan edip, hakkımızda yüklenen düşünce ve kara çalmaya karşılık vererek müsaade etmemelerini ve İzmir'de devam eden facia, yolsuzluklara engel olduklarını ve son zamanlarda aleyhimizdeki uydurmaları red red ederek milletin ve hükümetin masumiyetini göstermek için her türlü araştırmalara hazır bulunduğunu ispat etmiştir.

[181] *Yenigün Gazetesi*, No: 349, 4 Mart 1920, s. 1.

Burada neşri mümkün olamayan bu istifanâme suretini Avrupa ve Amerika'da neşr edilmek suretiyle harice gönderildiği haber alınmıştır[182].

Ali Rıza Paşa'nın istifasından üzüntü duymadıklarını bilakis istifa ile memlekete bir hizmet ifâ ettikleri kanaatinde olup bundan dolayı da kabineyi yeniden oluşturmak hususunda vuku bulacak bir teklifi katiyen kabul etmemek arzusunda olduğu belirtilmektedir. Yenigün gazetesinde Ali Rıza Paşa'nın istifası üzerine;

"Hükümet için iki mühim vazife vardır: biri teşekkül, diğeri istifa etmek. Aldığı vekalet üzerine bir kabine teşekkül edecek olan zatın ilk vazifesi kendisinin bu işi deruhte etmesi için lazım gelen ahval ve şerâidin mevcut olup olmadığını tedkik ise son vazifesi de gitmek zamanının gelip gelmediğine vaktinde karar vermektir. Ali Rıza Paşa'nın, hükümet mevkiinde bu son vazifesini hakkıyla yerine getirdiği, hatta en iyi yaptığı vazifelerden birinin de bu olduğunu söylersek mübâlağa etmiş olmayız" ifadeleri yer almaktadır. Ali Rıza Paşa'nın istifasının anlaşılamadığı belirtilmekle beraber, Ali Rıza Paşa hükümetinin gelişen olayları kuvvetli bir salahiyetle kavrayamayıp, hadiselere hakim olmaya çalışmaktan çok onun önünde sürüklenip gittiği ve bu sebeple de istifasının doğruluğunun altı çizilmektedir. Ancak, Ali Rıza Paşa'nın memleketine bağlı olduğu ve memleketinin sağdet ve selametini düşündüğü ve bundan başka bir düşüncesi olmadığı hususunda Ali Rıza Paşa Hükümeti'nin bütün arzuları tatmin ettiği belirtilmektedir. Ayrıca son dakikaya kadar kabinesini mevkiinde tutmaya çalışmış olan Ali Rıza Paşayı bu mevkiye bağlayan yalnız memlekete hizmet etmekten ibaret olduğu ve hayatının büyük bir kısmını Osmanlı memleketine hizmet ederek geçirdiği ve şimdi aynı hizmeti bir kere de istifasıyla yapmak gerektiğini görünce karar vermekte tereddüt etmediği belirtilmektedir. İtilaf Devletlerinin katlanılmaz bir duruma gelen müdahale ve baskılarından dolayı Ali Rıza Paşa Kabinesi 3 Mart'ta istifa etmiştir.

[182] *İrade-i Milliye Gazetesi*, No: 30, 15 Mart 1336, s. 1.

Ali Rıza Paşa'nın halefi belli olmakla beraber Sadr-ı esbak İzzet Paşa'nın Ali Rıza Paşa'nın yerine geçmesine kuvvetle ihtimal verilmekteydi. Ali Rıza Paşa istifasının sebebi hakkında bir malumatta bulunmamıştır. Rivayete göre yeni kabinin oluşturulması vazifesi Sadr-ı esbak Tevfik Paşa'ya teklif edilmiştir ancak Tevfik Paşa bu görevi kabul etmemiştir. Halef olarak gösterilen diğer adaylar; Hariciyye Nazır Vekili Salih Çürüksulu, Mahmut Paşalar ile Ahmet İzzet Paşadır. En kuvvetli ihtimaller Salih Paşanın etrafında toplanmaktadır. Vükelâ-yı Sabıka'nın Cumartesi gününe kadar vekaleten işlerin yürütülmesine devam etmeleri istenmiş ve bu hususta İrade-i Seniyye Ali Rıza Paşa Hazretlerine tebliğ olunmuştur[183].

2. Salih Paşa Kabinesi

Kabine buhranı, nihayet 4 Mart 1920'de öğleden sonra kaşıklığa bir hâl çare bulma yolunu tutmuş, hatta halledilmiştir diyebiliriz. Ali Rıza Paşa Kabinesinin istifasından sonra Sadâret adayı olarak ismi en kuvvetli ileri sürülen kişilerden Bahriye Nazır-ı sabıkı Salih Paşa Hazretleri 4 Mart 1920'de öğleden sonra Saray-ı Hümayuna davet edilmiş ve saat dörtte Huzur-ı Şahaneye dahil olarak yeni kabineyi oluşturması teklif edilmiştir. Salih Paşa bu teklifi kabul etmiş ve müteâkiben Bab-ı Âlî'ye gelerek Sadr sabık ve Nâzır Vekilleri ile görüşmeler yapmış. Salih Paşa saat altı sıralarına kadar Bab-ı Âlî'de kalmış ve kabinesinin ne şekilde oluşturulması gerktiği konusunda fikir alışverişinde bulunulmuştur.

Salih Paşanın, sadâret teklifini kabulettikten sonra Bab-ı Âlî'ye gelmesi üzerine kabinenin hemen teşkil oluşturulacağı tahmin edilmiş ise de bu tahmin doğru çıkmamış, kabinenin oluşturulması 5 Mart'ta kalmıştır. Salih Paşanın, kabinesini kimlerden oluşacağı hususunda pek muhtelif rivayetler vardır. Bir rivayete göre yeni Sadrazam, Ali Rıza Paşa Kabinesindeki mesai arkadaşlarından, Dahiliye, Harbiye, Hariciye, Mâliye Nâzırlarını aynı görevlerinde bırakacak. Diğer bir rivayete göre eski kabine azalarından bazıları yeni kabinede diğer görevlere getirilmekle beraber, mebuslardan birkaç kişiyi de kabinesine dahil edecektir. Bu ikinci rivayetin hakikate daha yakın olduğu görülür.

---

[183] *Yenigün Gazetesi*, No: 350, 5 Mart 1920, s. 2.

Meclis-i Mebusân Reisi Celalettin Arif Bey mevki' iktidara gelecek hükümetin nasıl bir hükümet olması lazım geleceği hususunda şu sözleri söylemiştir "*Misak-ı milli ortadadır. Milletvekilleri gayet büyük fedakarlıklar ederek bunu ihsâr ve tasdik etmişler ve ahkâmına riayat edeceklerine dair namusları üzerine söz vermişlerdir. Mebusanın gelecek kabineye beyan-ı itimat etmesi de şahısla değil programla kâbil-i kıyas olabilir. O zaman da âmâl-i milliyyemiz temin edilmiş olur*[184]".

Alemdar Gazetesi; Salih Paşa'nın yeni kabineyi teşkile muvaffak olduklarını belirterek, buna yeni bir kabine demenin çok zor olacağını çünkü eski kabineden yalnız Sadrazam Ali Rıza Paşa'nın çekilip diğer azalarının görevlerinde kaldıklarını, kabineye yeni olarak bir aza bile dahil olmadığını yazmaktadır.[185]

a)Salih Paşa Kabinesinin Oluşturulması (8 Mart 1920)

Felâh-ı Vatan Gurubunca, Salih Paşa'nın kabinesini oluştururken tamamen serbest bırakılmasının belirtilmesi üzerine bu işin süratle sonlanacağına muhakkak nazarıyla bakılmıştır ve öyle de olmuştur. Salih Paşa yoldaşlarını tamamen serbest olarak üzere ve tamamen meclis haricinden seçmiş ve kabinesini o suretle oluşturmuştur. Ayrıca yeni kabineye bazı mebuslarında dahil edilmesi fikri zaten meclis tarafından ileri sürülmüş değildir. Sadrazam Paşa, vekiller listesini Zât-ı Şahaneye arz etmeden önce, sabah erkenden Bâb-ı Âliye giderek haricinden kabineye dahil ettiği şahısları nezdine davet ve kendileriyle uzun müddet görüşmelerde bulunmuştur. Meclis-i Mebusan Reisi Celalettin Arif Bey'de Bâb-ı Âliye gelmiş, Sadrazam Paşaya ile görüşmüştür. Celalettin Arif Bey Bâb-ı Âli'den çıkarken gazete muhabirlerine; *"kabineye mebuslardan kimsenin girmeyeceğini"* söylemiştir[186].

---

[184] *Yenigün Gazetesi*, No: 352, 7 Mart 1920, s. 1.
[185] *Alemdar Gazetesi*, No: 485, 7 Mart 1920, s. 1.
[186] *Yenigün Gazetesi*, No: 354, 9 Mart 1920, s. 1.

Yeni Kabinenin oluşturulması üzerine üzerine padişahın Hâtt-ı hümâyunu şöyledir:

"*Vezîr-i maâl-i semîrim Salih Paşa*

Ali Rıza Paşa Kabinesinin vuku' istifasına ve sizin der-kâr olan reviyyet ve hamiyetinize bina-i müsned sadâret rütbe-i sâmiye vezâretve müşîri ile uhde-i istîhâlinize tevcîh ve Meşîhât–ı İslamiyy dahi Haydari Zade İbrahim Efendi uhdesinde ibkâ ve tekrîr kılınmıştır.

Kânun-i Esasiyye'nin 27'nci maddesi ahkâmına tevfikan teşekkül eylediğiniz Heyet-i Cedide-i Vükela tasdikimize iftirân etmiştir.

Emel-i yegânem mevrûs ecdâdım olan devletimin temin vahdet ve selametinden ibaret olup bütün efrâd-ı milletimin de aynı his ile mütehassis olarak menâfi' âlîye-i vataniyyeyi muhafaza için taht-ı saltanat ve hilafet etrafında müctemi' ve müttehid bulunacakları meczûm olunduğundan refîk-i mesâinizle bâlâ tefâki bu gayeyi istihsâle azim ve metânet ve i'tidâl ve basiretle sarf-ı makdur hukuki meşrûasını müdâfaya azim ve esâsât idâriyesini adâlet hakâniyet desturlarına ve icâbât asriyeye tevfiken suret-i ceddiyede ıslaha kader bir millet müttehide ve ... olduğumuzu inzâr fiilen isbat eylemeniz hamiyyet-i vataniyyenizden muntazırdır. Hemân Cenâb-ı Kadir metâlik tevfikât sübhâniyyesine mazhar buyursun amin .."

17 Cemâziye'l-âhir 337, 8 Mart 336

Mehmet Vahdettin

Salih Paşa Kabinesinde yer alan isimler şunlardır:

Sadrazam ve Bahriye Nâzır Vekili: Salih Paşa (Sabık Bahriye Nazırı)

Hâriciye Nâzırı: Safa Bey ibkaen (eski işine getirme)

Dâhiliye Nâzırı: Hazım Bey ibkaen

Hârbiye Nâzırı: Fevzi Paşa ibkaen

Marif Nâzırı: Abdurrahman Şerif Bey Sabık Şura-yı Devlet Reisi

Maliye Nâzırı: Ömer Hulusi Efendi (Şeyhülislam-ı esbak)

Nafıa Nâzırı: Tevfik Bey Sabık Maliye Nazırı

Ticaret ve Ziraat Nâzırı: Ziya Bey Defter-i hakanî Emini

Şura-yı Devlet Reisi: Cemil Molla Bey [187].

Salih Paşa Kabinesi, gazetelerde fevkalade bir memnuniyetle karşılanmamıştır. İrâde-i Milliye Gazetesi ise istifa haberini teessüfle kaydettikleri Ali Rıza Paşa Kabinesini Salih Paşa Kabinesi'nin yerine geçmesini şükran ve memnuniyetle karşıladıklarını yazmıştı[188]. Hemen hemen bütün gazeteler kabinenin oluşturuluş şeklini günün ihtiyaçlarını karşılacayacak şekilde oluşturulduğu fikrindedir[189]. Yenigün Gazetesinin 10 Mart 1920 tarihli makelesinde Oryent Niyoz'un Salih Paşa Kabinesi hakkında yazdıklarına yer verir; "*Yine Türk Kabinesi teşekkül etti. Teşkilât-ı Milliyye, memleketin menâfi'-i hakikiyyesine muvâfık, fakat kendi âmâline mugayyer bir tarzda tedvîr-i umur eyleyecek bir hükümetin mevki'-i iktidara gelmesine mâni' olacak kadar sahib-i kuvvet olduğunu gösterdi. Diğer cihetten, kendi taraftarlarından mürekkeb bir kabinenin teşkilini de Zât-ı Şahaneye tamamiyle kabul ettiremediler. Salih Paşa Kabinesinin teşkiliyle milliyet pervaranın vaziyeti daha ziyade takviye edilmiş oldu. Fakat bu muvaffakiyetlerini gizlemeye muvaffak oldular. Siyaset dahiliyede mevcut ihtilafâtın sabık kabine zamanındaki kadar olmadığı muhtemeldir.*[190]*"*

Meclis-i Mebusân'ın Salih Paşa Kabinesi hakkında düşüncellerine ele alacak olursak; 9 Mart'ta Meclis-i Mebusan'da Felah-ı Vatan Fırkası yaklaşık beş saat süren uzun bir celse akd ederek görüşmelerde bulunmuştur. Görüşmenin konusu yeni kabinenin Mecliste ne suretle karşılanacağına daha dorusu yeni gelen hükümete mebusanın itimad edip etmeyeceği idi.

---

[187] *İrâde-i Milliye Gazetesi*, No: 30, 15 Mart 1336, s. 1. Şurayı Devlet Riyasetine vekaleten Abdulrahman Şerif Bey seçilmiştir bkz. *Yenigün Gazetesi*, No: 354, 9 Mart 1920, s. 1.
[188] *İrâde-i Milliye Gazetesi*, No: 29, 8 Mart 1920, s. 1.
[189] *Yenigün Gazetesi*, No: 355, 10 Mart 1920, s. 2.
[190] *Yenigün Gazetesi*, No: 355, 10 Mart 1920, s. 2.

İstiklalimize nazaran celsede pek heycanlı dakikalar yaşamış ve meselenin leh ve aleyhinde birçok tartışmalar olmuştur. Her iki taraf da henüz bir ekseriyet kazanmamış olduğundan mebusanın hükümete güven veya güvensizliği meselesi kararlaştırılamamıştır. Hükümete karşı güven veya güvensizlik ancak hükümet mecliste beyannamesini okuduktan sonra belli olacaktır[191].

3. **İstanbul'un İşgali (16 Mart 1920)**

İstanbul'un işgali *Tâsvir-i Efkâr Gazetesinin* sütunlarında şu şekilde ifade edilmektedir: "*sekenesinin ekseriyetiyle, müessesât ve abidât-ı İslâmiyye ve Osmaniyesiyle, tarihi cevâmi, semâ-paye minareleri ve bütün şekil ve simâsıyla bir Türk ve İslam beldesi olan payitahtımız işgal edilmiştir*[192]".

Mustafa Kemal Atatürk'ün Samsun'a çıkmasıyla başlayan Milli Mücadele, Son Osmanlı Meclis-i Mebusan'ının toplanması ile birlikte Anadolu'daki işgalci güçlerin durumunu tehlikeye sokmuştur. Üstelik müstakil bir Türkiye'nin varlığını ilan eden Misâk-ı Milli'nin kabul edilmesi İtilaf Devletlerini hemen harekete geçirmiştir. Gerçekleştirdikleri işgallerin devamını sağlamak için de kendilerine karşı olan her türlü hareketi engellemeye çalışmışlardır. 15 Mart 1920 tarihinde İstanbul'daki İtilâf kuvvetleri 150 Türk aydınını yakalatmıştır. 8 Mart'ta da meclisi basıp Misâk-ı Milli'yi kabul eden milletvekillerinden bazılarını tutuklamış ve Malta'ya sürgüne göndermişlerdir. Bu hareketteki maksatları da Milli Mücadele'yi sindirmektir. Aslında İstanbul bir nevi Mondros Ateşkes Anlaşmasından (13 Kasım 1918) beri işgal altında sayılmakta idi. Bu sadece fiili bir işgal değildi. Osmanlı Hükümeti'nin her hareketi ve Meclis-i Mebusân'ın kararları yakından takip ediliyordu. İtilâf Devletleri çeşitli sebepler ve bahanelerle İstanbul'un işgalini olgun hale getirmişlerdi. Hatta Müttefik Devletleri, İzzet Paşa Kabinesinden beri iş başına gelen Osmanlı hükümetlerin, kendileri tarafından ileri sürülen her isteği kabule mecbur birer teşekkül olarak düşünmüşlerdir.

---

[191] *Alemdar Gazetes*i, No: 488, 10 Mart 1920, s. 1.
[192] Tasvir-i Efkâr Gazetesi, No: 2688, 22 Mart 1919, s. 1.

İtilâf Devletleri durumun düşündüklerinden farklı gelişmesi üzerine herhangi bir bahane ile Meclis-i Mebusan üyelerine ve kararlarına karşı harekete geçmeyi düşünmüşlerdir. Bu suretle çeşitli sebepler bahanelerle İstanbul'un işgalini olgun hale getirmişlerdir. 16 Mart'ta yayınlanan tebliğ bu nedenlerin görülmesi açısından önemlidir;

Teblîğ Resmi

Beş buçuk sene evvel memâlik-i Osmaniyye'nin mukadderatını her nasılsa elde etmiş olan İttihat ve Terakki Cemiyetinin rüesâsı Alman telkinâtına kapılarak Devlet ve Millet-i Osmaniyyeyi harb-i umumiyyeye iştirâk ettirdiler.

Bu haksız ve uğursuz siyasetin neticesi malumdur. Devlet ve Millet-i Osmaniyye bin türlü felaket geçirdikten sonra öyle bir mağlubiyete devçâr oldu ki İttihat ve Terakki Cemiyetinin rüesâsı bile bir mütârekenâme akd ederek firâr etmekten başka bir çare bulamadılar. Mütarekenâmenin akdini mütakıb Düvel-i İtilafiyye gayet ağır bir vazife tertib etti. İşbu vazife eski Memâlik-i Osmaniyye'nin bütün ahâlisinin bilâ tefrîk cins ve mezheb-i saadet-i müstakbelelerini inkişâflarını, hayat ictimâiye ve iktisadiyelerini temin edecek bir sulhun temellerini anmaktan ibaret idi.

Sulh Konferansı bu vazifenin ifâsıyla meşgul iken firari İttihat ve Terakki erkanının mervec efkarları bulunan bazı işhâs Teşkilat-ı Milliye nâm-ı müsteraı altında bir tertib teşekkül ederek ve padişah ile hükümet-i merkeziyye'nin o emrini hiç add etmekle harbin netâyic olmasından büsbütün tükenmiş olan ahaliyi askerlik için toplamış, anâsır muhalife meyanında nifâk çıkarmış, iâne-i milliye bahanesiyle ahaliyi savunmak gibi efâle cüret ettiler ve bu vecihle sulh değil adeta yeni bir muharebe devrini açmağa teşebbüs eylediler.

Bu teşvikât ve tahrikâna rağmen Sulh Konferansı vazifesine devam etti ve nihayet İstanbul'un Türk idaresine kalmasına karar vermiştir. İşbu karar kulûb-i Osmaniyyeyi müsterîh edecektir. Ancak bu kararlarını Bâb-ı Âliye tebliğ ettikleri zaman icrâsının ne gibi şeraide tâbi' olduğunu da ihzâr eylediler.

İşbu şerâid Vilayât-ı Osmaniyye'de bulunan Hıristiyanların hayatlarını tehlikeye maruz bırakmamak ve elyevm Düvel-i İtilafiyye ile müttefiklerinin Kuvâ-yı askeriyeleri aleyhine mütemadiyen vuku bulmakta olan hücumlara hitam vermekten ibaret idi. Hükümet-i Merkeziyye bu ihzâra karşı bir dereceye kadar hüsn-i niyet göstermiş ise de Teşkilat-ı Milliye nâm-ı müsteari altında hareket eden işhâs maalesef teşvikâta ve tahrikâtlarından vazgeçmek istemediler. Bilakis hükümeti kendi hareketlerine iştirak ettirmeğe teşebbüs eylediler.

Herkesin kemâl-i heves ile beklediği sulh için büyük bir tehlike teşekkül eden bu vaziyete karşı Düvel-i İtilafiyye yakında tahtı karara alınacak ahkam-ı sulhiyyenin tadbikini temin edebilmek üzere tedâbir lazimeyi temil eylemeğe mecbur oldular. Bunun için bir tek çare buldular bu da İstanbul'u mevkinen işgal etmek idi. İşbu karar bugün mevki' icrâya vâz' edildiğinden efkar-ı umumiye-i berâmı tenvir nekâd atiye tasrih olunur:

1-İşgal muvakkattır.

2-Düvel-i İtilafiyye'nin niyeti makam-ı saltanatın nüfuzunu kırmak değil bilakis idere-i Osmaniyye'de kalacak olan memâlikte o nüfuzu takviye ve tahkim etmektir.

3-Düvel-i İtilafiyye'nin niyeti yine Türkleri Dersaâdetten mahrum etmemektir. Fakat maazallah teali taşrada iğtişâş umumi veya kıtal-i amn gibi vukuat zuhur ederse bu kararın tâ'dili muhtemeldir.

4-Bu nazik zamanda Müslim olsun Gayr-i Müslim olsun herkesin vazifesi kendi işine gücüne bakmak, asayişin teminine hidmet etmek, Devlet-i Osmaniyye'nin enkazından yeni bir Türkiye'nin ihdânı için son bir ümidi cinnetleri ile mahvetmek isteyenlerin igfâlatına kapılmamak ve hala makarr-ı saltanat kalan İstanbul'dan itâ olunacak o emre itaat etmektir.

5-Bâlâda zikr olunan teşvikâta iştirak eden eşhâsın bazıları Dersaâdette derdest olunarak onlar tabii kendi ef'alinden bilahare o ef'alin neticesi olarak vukua melhuz ahvalden mesul tutulacaktır.

Beyannâme

Türkçe, İngilizce, Fransızca, Rumca ve Emenice lisanlarıyla ve hurûfât ile matbu' olup sureti harfiyen atiye nakl olunan bir beyanname sokak başlarına ta'lîk olunmuştur:

Dersaâdet Ahalisine

Dersaâdette bulunan İtilaf kuvvetlerinin vikayesi için atideki beyannamenin tamimi lüzumuna binaen: zirde vâzıh-el-imza, dersaâdet müttefikin kolu kumandanı ber-vech-i ati beyân ederim:

Ahalinin kemâl-i sükunetle hareketi mümkün olduğu kadar mu'tâd-ı zâtilerine devam etmesi icâb eder. Ahali bu suretle hareket ve İtilaf kuvvetlerine karşı hareket-i düşmanâneden ictinâb ederse cihet-i askeriye-i müttefikiye tarafından müdahaleye maruz kalmayacakları gibi hayatları hiçbir tehlikeye dûçâr olmayacak ve serbest-i şahsiyeleriyle emvallerine riayet edilecektir. Fakat, ahali bu hususiaki vazifesini ifâ etmediği taktirde icâbât-ı harb, ibret-i misal teşekkül edecek bir ceza istilzâ (gerektirme) *ettirecektir.*

Binaenaleyh her kim olursa olsun, o emrime muhalif veya kıtaât-ı müttefike (birleşmiş ülkeler) *veyahut mezkur müttefikin kıtaâtına mensup bir şahsa düşmanâne veya zararçuyane, veya asayiş-i umumiyyenin ihlalini intâc edecek veya düşmanlarına muavenet edebilir bir harekette veya hareket teşebbüsünde veyahut işbu beyannamenin ahkamına muhalif bir harekette bulunursa Divân-ı Harb tarafından muhakeme ve idam veya istilzam edeceği daha hafif bir ceza ile hükm edilecektir.*

Bâlâda zikr olunan muzır hareket her kimin olursa olsun demiryollarını, cadde, köprü, telgraf ve telefon tellerini, su veya ziya mahzen ve sistemlerini levazım-ı askeriyeyi şâmildir.

H.F Wilson General Müttefikin Kolu Kımandanı 16 Mart 1920

İstanbul Ahalisine İlan

Mademki İstanbul'da nizâm ve intizâm ı idâme için idare-i örfiyye ilanına lüzum görülmüştür. Ben zirde mümzî İstanbul'da bulunan Kuvâ-yı müttefike umumi kumandanı halinde ilan ederim ki:

Kuvâ-yı müttefike zabitân ve efradından yahud Düvel-i Mu'ttelife veya bitaraf hükümet sefârethanesinden mazbut vesikası olmayanlardan maada her hangi bir kimsenin kendi şahsi meskeni dairsinden hariç mahalde silah taşıması katiyen memnûadır. Bilcümle esliha-i nâriyye ve sekiz santimetreden uzun bıçak ve hançerler silah add olunacaktır. Bervech-i bâlâ tanzimâta muhalif hareket edenler Divân-ı Harb-i arfiyye verilip oradan karargir olacak idâm veya buna benzer mümâsil mecâzatla tecziye olunacaktır.

Herhagi nevi' ictimâ'katiyyen memnuaddır. Böyle bir ictimâğa mesul olanlar Divân-ı Harb-i Örfiyye verilip oradan karargir olacak idam veya buna mümâil mücâzatla tecziye olunacaktır. (16 Mart 1920)

Kuvâ-yı Mu'telife kumandanı General H.F. Wilson

Berây-i vazife ve matlub-ı hareket emrini haiz Kuvâ-yı mu'telife-i bahriye ve askeriye eşhâstan mâadâ hiçbir kimsenin Galata'da merkez rıhtım hanında itilafiyun pasaport dairesinde vize olunmazdan İstanbul'dan İstanbul vilayetinin Anadolu Fener-Pendik hattından şarka herhangi bir noktaya yolculuk etmesine müsaade olunmayacağı şimdiden itibâren ilan olunur.

16 Mart 1920 İtilafiyun Pasaport Dairesi

Hükümetin Tebliği Resmiyyesi

İtilaf Devletleri mümessil-i siyasiyyelerinin bu sabah hükümete verdikleri notada ve bu akşam gazetelerinde intişâr ettiği görülen "teblîg-i resmi"lerinde beyân olunduğu üzere İstanbul bugünden itibaren ve muvakkaten işgal-i askeri altına alınmış ve uhde-i hükümete tertib eden vezâif ifâ kılınmakta bulunmuş olduğundan cümlenin kemâl-i sükun ile iş ve güçleriyle meşgul olmaları tavsiye kılınır[193].

(16 Mart 1920)

Bu nota İstanbul'un İtilâf Devletleri tarafından askeri işgal altına alınmış olduğunu, açıkça beyân etmektedir. Tebliğte; Milli Teşkilatın kaçmış olan İttihat ve Terakki ileri gelenleri tarafından oluşturulduğu ve Padişah ile İstanbul Hükümeti'nin emirlerini hiçe sayarak, savaşın acı sonuçlarıyla büsbütün tükenmiş olan halkı askerlik için toplamak, çeşitli unsurlarında nifak çıkarmak, milli yardım bahanesiyle halkı soymak gibi işleri yapmaya yeltendikleri ve böylece barış değil, sanki yeni bir savaş devrimi açmaya çalıştıkları ifade edilmektedir. İstanbul'un Türk idaresine kalması da görüldüğü gibi şartlara bağlanmıştı. Bu şartlar da Osmanlı vilayetlerinde bulunan Hıristiyanların hayatlarını tehlikeye sokmamak, İtilaf Devletleri ile müttefiklerinin askeri kuvvetleri aleyhinde yapılmakta olan sürekli hücumlara son vermekti.

İstanbul Hükümetinin yukarıda açıklanan uyarıya karşı bir dereceye kadar iyi niyet göstermiş olduğu fakat *"Milli Teşkilat"* takma adıyla hareket edenlerin teşvik ve tahrikleriden vazgeçmeyip hükümetin de kendileriyle işbirliği yapmasını sağmaya çalıştıkları işgal'in gerekçeleri olarak ileri sürülmektedir[194].

---

[193] *Yenigün Gazetesi*, No: 361, 16 Mart 1920, s. 1

[194] İstanbul'un İngilizler tarafından işgalinin en önemli sebebi Mustafa Kemal'in önderliğinde yürütülmekte olan Milli Mücadele'nin giderek daha etkili hale gelmesidir. Maraş'ta ve Çukurova'da Fransızlara, Aydın'da Yunanlılara karşı elde ettiği başarılar, Anadolu'da milli mukavemet olduğu sürece barış şartlarını Türklere kabul ettirmenin güçlüğünü ortaya koymuştur. Memlekete hakim olabilmek, söz geçirebilmek ve milli harekatın gelişmesini zorlaştırmak için Hükümet merkezimiz olan İstanbul'u resmen işgal edilmiştir. Bkz. Bilal Şimşir, "*İngiliz Belgelerinde Atatürk*", C.I, Ankara, TTK Yayınları, 1992, s. 413-414

İtilaf Devletlerinin bu durumu çözüme kavuşturmak için buldukları çare de, İstanbul'u geçici olarak işgal etmekti. İşgalin geçici olduğu belirtilmekle beraber taşrada genel bir karışıklık veya katliam gibi olaylar çıkarsa bu karar değiştirilebilirdi. İtilaf Devletlerinin amaçlarının saltanatın nüfusunu kırmak olmadığı aksine Osmanlı idaresinde kalacak olan memleketlerde o nüfuzu güçlendirip sağlamlaştıracakları belirtilmekteydi. Ve ek olarak saltanat merkezi olarak kalan İstanbul'dan verilecek emirlere uyulması istenmektedir. İstanbul'dan verilen emirlerde de teslimiyetçilik kendini göstermektedir. Padişah, İtilaf Devletleriyle yapılan mütarekenin devlet, millet ve memleketin emniyeti ve selameti için lüzumluolduğunu, onlarla iyi ilişkiler kurmanın gerekliliğini ve onların memlekete medeniyet ve refah getireceklerini belirterek, işgal kuvvetlerine karşı bir tazyik içerisinde olmadan misafirperverlikle muamele edilmesini istemektedir[195].

İstanbul'un işgalinin ardından Mustafa Kemal Paşa'nın yayınladığı asayiş hakındaki tamimi şöyledir;

"Bugünkü vaziyete nazaran milletimiz cihan-ı medeniyetin hissiyatı insaniyetkârâne ile mütehassis vicdanlarından ve bütün Alem-i İslamın müşareket-i ruhiyyesinden emin olmakla beraber bir müddet için dost olsun düşman olsun bütün resmî alem-i harici ile muvakkaten temas edemeyecektir.

Bugünler zarfında vatanımızda yaşayan Hıristiyan ahali hakkında göstereceğimiz muamele-i insaniyetkârânenin kıymeti pek büyük olduğu gibi hiçbir hükümet-i ecnebiyyenin fiili veya zahiri himayesini görmeyen Hıristiyan ahalinin kemâl-i huzur ve sükunetle emrar-ı hayat etmeleri örfümüzün fıtraten mütehalli olduğu kabiliyet-i medeniyyeye en kati bir bürhan teşkil eyleyecektir.

Menâfi'-i vataniyyeye muğayir faaliyetleri meşhud olanlar ve huzur ve asayiş-i memleketi ihlal edenler hakkında ve milliyet mensubiyetine bakılmayarak ahkâm-ı kanuniyyenin siyânen ve şiddetle tatbiki ve[196] hükümet-i mahalliyyeye itaat vezaif-i tabiyeti ifada kusur etmeyenler hakkında da re'fet ve şefkatle muamele

[195] Ergün Aybars, *"Türkiye Cumhuriyet'i Tarihi I",* Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir 1996, s. 10
[196] *Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi*, No: 16, 18 Mart 1920, s. 2.

edilmesini ehemmiyet-i mahsusa ile arz ve bu hususâtın tekmil alakadarlara süratle tebliğini efrad-ı millete vesait-i münasebet ile tamimini rica ederiz efendim.

Anadolu ve Rumeli Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti

Heyet-i Temsiliyyesi Namına

Mustafa Kemal"

a) İstanbul'un İşgalinden Sonraki Vaziyet

İstanbul'un, İtilaf Devletleri tarafından işgal edilmesi, Osmanlı Devleti'nin fiili olarak bittiği anlamına geliyordu. İstanbul'un Müslüman Türk halkı "devlet-i edeb müddet" gördüğü devletlerinin artık nihayete erdiği düşüncesinde idi. İşgal, İstanbul halkının hissiyatında onarılmaz yaralar meydana getirmiştir. Bağımsız yaşayan bir milletin başkenti artık işgal edilmiş ve düşman kuvvetlerinin olta attığı mekan haline gelmişti. Özellikle yüzyıllardır birlikte yaşadıkları Rum, Ermeni ve Yahudi milletleri, İstanbul'un işgaliyle eski efendilerine karşı cephe almışlardır. İstanbul'da bulunan azınlıklar, özellikle Rumlar, işgal kuvvetlerinin ve Yunanistan'ın bayraklarını sallayarak, Boğazdaki Yunan gemilerinin etrafında sevinç gösterileri düzenlemişlerdir[197]. Rumlar kiliselerde gösteriler düzenliyor ve İstanbul'u "Yunan hükümetine rapt ve ilhâka" kalkışıyorlardı[198].

İstanbul'un işgalinin ardından yapılan değerlendirmeler basında farklı yansımalar oluşturmuştur. İşgal haberleri gazete sütunlarına şu şekilde yansımıştır;

[197] Mehmet Temal, *"İşgal Yıllarında İstanbul'un Sosyal Durumu"*, K.B.Y., Ankara 1998, s. 7.
[198] Tasvir-i Efkâr Gazetesi, No: 2684, 18 Mart 1919, s. 1.

1- *İngilizler Sivas mebuslarından Rauf ve Vasıf beyleri meclisi mebusan içinden cebren alarak götürmüşlerdir*[199].

2- *Mebuslar meclisi terk edip dağılmışlar ve vaziyet-i hazıra karşısında ifa ve vazife mümkün olmayacağını hükümete bildirmişlerdir. Harbiye Nâzır-ı sabık-ı Isparta Mebusu Cemal, Ayândan Çürüksulu Mahmut, Sabık Erkan-ı Harbiye Reisi Cevat ve İstanbul'da ki Milli Kongre Reisi Esat Paşalarla Edirne mebuslarından Şeref ve Faik Beyler ve İstanbul mebusu namına Numan Efendi ve mevki müstahkem kumandanı Miralay Şevket Bey mevkufun miyanında bulunmaktadır. İstanbul'dan Anadolu'ya seyahate ancak İngiliz pasaportuyla müsaade olunmaktadır.*

3- *İngilizlerin İstanbul'u işgali gerek İstanbul ve gerek mülhakatı ahalisi tarafından istihfâf ile karşılanmıştır. İngilizlerin göstermiş oldukları telaş ve büyük caddelerin ağzında, köprünün tarafında, yüksek mebani üzerlerinde top, mitralyöz, müsellah efrad ikamesi ve sefain-i harbiyyenin toplarını İstanbul'a çevirmek suretiyle aldıkları tertibat pek gülünç görülmüştür.*

4- *Ahâli-i müslimeden hain-i vatan olanlardan gayrısının kuvve-i maneviyeleri pek yüksektir. Anadolu'ya rabt-ı kalb ile atiye muntazırdırlar.*

5- *17 Mart 1336 tarihinde Hürriyet ve İtilaf Fırkası, Sadık Bey riyasetinde ictima ile şehri altmışar İngiliz lirası maaşla bazı insanı Anadolu'yu ifsada memur etmek kararını vermişlerdir.*

6- *Başta İngilizler olmak üzere itilaf devletlerinin bütün medeniyet ve insaniyet esasat-ı mukaddesesini yıkan hareket-i vakalarından dolayı kariben izhar-ı nedamet edeceklerine şüphe edilmemelidir. Tevfik Allahındır*[200].

---

[199] [199] Misak-ı Milli kararı alan mebuslardan Reis vekilleri Hüseyin Kazım Bey, Hoca Abdülaziz Mecdi Efendi, Rauf Bey ve Hoca Vehbi Efendi bu kararı Padişaha arz etmek üzere Saray'a gittiklerinde, İngliliz polisleri tarafından tevkif (durdurulma) edildiler. Rauf Bey, İngilizlerin bu tecavüzleri karşısında duyduğu üzüntüyü şu şekilde ifade etmiştir: "Muhterem arkadaşlarım, Bizi millet ifa-yı vazife için gönderdi. Cenab-ı Allah'a şükür sonuna kadar borcumuzu ifa eyledik. Ben İngilizlerin milletin ırz ve namusu olan bu mübarek binaya girmelerini asla görmek istemem, masum askerlerimizin de kan dökmesine razı değilim. Hayatım millete feda olsun. Millet sağ oldukça ve böylece birlik kaldıkça kendine hizmet edecek nice Rauflar bulur. Ben Vasıf Bey'le gidiyorum. Allah din ve milletimize zeval vermesin. Müslümanların halifesini bu felaketten halas buyursun" bkz. *Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi*, No: 22, 17 Nisan 1920, s. 1.

[200] *Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi*, No: 17, 23 Mart 1920, s. 4.

Bu bilgilerden başka İstanbul'da tutuklananlar arasında birçok tüccarın bulunduğu ve Şehzadelerden Abdülhalim ve Ömer Efendilerin de alıkonulduğu bildirilmiştir. İngilizlerin, İstanbul'da ki bölgelerimizden; Muhafızlık kıtasıyla İtfaiye alayının ve Bâb-ı Âli'nin muhafazasına memur nizâmiye kıtasının silahlarının süngü kollarını aldıkları ve depolardaki silahlar ve cephanelerde İngiliz tarafından alınmıştır. Geceleri Harbiye Nezâretindeki İngilizlerin öteye beriye silah atmakta ve bunu güya çevredeki Türk kıtaatı tarafından kendilerine atılan silaha karşılık yaptıklarını söylemektedirler. Yine İstanbul'da dahili ve harici telgraf ile posta haberleşmeleri iptal edilmiş ve Alman ihtilalinin devam ettiği belirtilmektedir[201].

b) İstanbul'un İşgalinin Neticesi ve Mahiyeti

İstanbul'un işgali birdenbire gerçekleşmemiştir. İşgal fikrine mütarekeden alışmış olan dimağlar için bu pek de fevkalade bir hadise değildir. Dahili düşmanlarımız sekiz, dokuz seneden beri hergün resmi, gayr-i resmi bin türlü vasıtalarla talep, temenni ve çabuklaştırmaya çalıştıkları felaket Osmanlı hakimiyetinin esâsını rehin almak düşünülerek tadbik edilmiş korkunç bir hadisedir. İstanbul herhangi sevkü'l-ceyş mıntıkasının muvakkit işgal-i askerisi mahiyetinde, bir tedbir-i askeri olarak işgal edilmiş değildir. Çünkü öyle olsaydı, idare-i mahalliyeye, efkâr-ı umumiye tecavüzü yapmamak gerekirdi. Ecnebi tebalarının hukukunu, malını, canını, ırz ve namusunu korumak gerekçesinin yersiz olduğu İstanbul'da mütarekeden beri kimsenin burnu bile kanamamıştır. İtilaf Devletleri hesabına çalışan ve onlara tabi olan onlar için çalışan vatansızların tehdidleri istisna edilirse İstanbul bir hayat-i sükun içinde idi.

[201] *Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi*, No: 17, 23 Mart 1920, s. 4.

İstanbul'da yalnız mevâki'-i resmiyyenin işgaliyle, Harbiye Nezaretinin kontrol altına alınması yeterli bulunmamıştı. Meclis-i Mebusân'a taaruz olunarak hukuk-i milliyeyi müdafaâda direnen milletvekilleri, sırf bu hareketleri suç sayılarak tutuklanmıştır[202]. İstanbul ve Devlet-i Osmaniyye, İrlanda gibi Mısır gibi senelerden, asırlardan beri İngiltere Devleti'nin tabi'yeti resmiye ve fi'liyesi altında bulunsaydı yine bundan fazla bir şey yapılamazdı. Nitekim Mısır'da bu kadar olmamış, İrlanda'da bu kadarına tahammül edilmemiştir. Bu hareketle İngiltere, milletin istiklalini yok saymış, kendi idaresi altına verilmiş bir memlekette hareket eder gibi en ağır tedbirlerle hedefine doğru yürüme hakkını kendisinde görmüştür. O kadar ki bir taraftan meclisi tatile mecbur ederek mukadderat-ı milliyeyi sahipsiz bıraktığı gibi diğer taraftan da basına ve gazetecilere hücum etmek suretiyle kendisine nahoş gelen sesleri boğmak istemiştir. Bugün İstanbul'da kendi parası ve kendi telkinâtıyla etrafına ihanet saçan paçavralardan başka bütün gazeteler, susmağa mecbur olmuştur.

Hâkimiyet-i Milliye Gazetesinde İstanbul'un İşgali ile ilgili olarak şu satırlar yer almaktadır; *"İstanbul'un işgali, İngiltere'nin herhangi bir müstemlekesinde bile nadiren tatbik edebildiği bir mahiyette vaki' olmuştur. Hür ve müstakil bir devlete, hakk-ı hayatına hürmet edilen bir millete bu tarzda muamele yapılması ne mümkün, ne mesbuk, ne de kabil-i devamdır. Asıl şayan-ı dikkat olan nokta, Osmanlı Milletini istiklal hissinden bu kadar bi-nasip add etmeye düşmanlarımızı sevk eden esbabtır. İngilizlere millet namına itaat vaad edenler, memleketi sanki senelerden beri onun mülk-i meşru add eyleyenler kimler olmalıdır ki milletin isyan ve kıyamına, Anadolu'nun ardı kesilmeksizin döktüğü kanlara rağmen Hâkimiyet-i Osmaniyyeye bu derece tecâvüz cüretini İtilaf Devletlerine verebilsin!.. İngiltere İstanbul'un işgalini bir emr-i vâki' suretinde tatbik ettirmiştir"*[203].

---

[202] *"Süngülü İngiliz askerleri tarafından evine girilerek cebren dışarı çıkarılan göz tabibi Esat Paşa yollarda kelepçelerle götürülürken pek çok dövülmüş ve bundan müteessir vefat etmiştir. İngiliz icraatına delalet etmek denaetinde bulunanlar tarafından memleketin bin kadar zevatının isimleri İngilizlere verilmiştir. İngilizler işbu zevatı peyderpey Tevfik ve hapsetmektedirler. Mebuslarımızdan yirmi sekiz mebus tevkif edildiği halde daha birçoklarının tevkif olunacakları haber alınmıştır"* Bkz. *İrade-i Milliye Gazetesi*, No: 34, 1 Nisan 1336 (1 Nisan 1920), s. 2.

[203] *Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi,* No:18, 26 Mart 1920, s. 1.

Hükümetin hiç olmazsa bir grev yaparak hanelerine çıkılıp akibete intizar etmeyi bile idrak edemeyen ve şaşkın bir siyasetle İngilizlerin elinde masum vatanperver bir hayli zavallıların teklifi için maşalık hizmetini göstermeye tenezzül eden bu şahısların artık bu milletle alakası olamayacağı belirtilir. Ancak İstanbul'da iş başında gördükleri birkaç numuneye bakarak hükmetmiş olan düşmanlarımızın, Kuvâ-yı Milliye'nin de aynı zihniyette hareket edeceklerini düşünmelerinin büyük yanılgı olduğunun altı çizilmelidir. Anadolu'daki milletin İsanbul'daki hain veya miskin birkaç numuneye nazaran mukayesesinin caiz olmayacağını ispat edeceklerini ve yıktıkları adalet ve insaniyetin enkazı üzerine basarak başlarını kaldıran düşmanlar, başlarının üzerinde Osmanlı hâkimiyet-i milliyesinin daha güçlü ve daha muhteşem yükseldiğini göreceklerdir[204].

İstanbul'un işgalini, Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'da kuvvetlenmesinin bir sonucu olarak da değerlendirmek mümkündür. Şöyle ki; Mebusan Meclisi'nin kapatılması üzerine Mustafa Kemal Paşa, 19 Mart 1920'de bütün illere, sancak ve kolordulara gönderdiği genelge ile olağanüstü yetkilere sahip bir meclisin Ankara'da toplanacağını ve bu meclise Mebusân Meclisi üyelerinin de katılabileceğini bildirmesi üzerine meydana gelen işgal olaylarından yaklaşık bir ay sonra 23 Nisan 1920'de Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi açılmış, böylece de Yeni Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluşu hızlanmıştır.

4. Salih Paşa Hükümeti'nin İstifası (2 Nisan 1920)

Damat Ferit Paşa 1 Ekim 1919'da ayrıldığı Sadaret görevine, yaklaşık yedi ay sonra 5 Nisan 1920'de yeniden tayin edilmiştir[205]. Bu tayin ile Damat Ferit Paşa dördüncü hükümeti kurmakla görevlendiriliyordu. Damat Ferit'in yeniden iktidara gelmesinde İngilizlerin Salih Paşa Hükümetini düşürmeye yönelik faaliyetleri ile İstanbul'daki Kuvâ-yı Milliye aleyhtarlarının çabaları önemli rol oynamıştır[206].

---

[204] *Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi*, No: 18, 26 Mart 1920, s. 1.

[205] Sadaret görevi Damat Ferit Paşa'ya tevcih edilmeden önce, Padişah Mehmet Vahdettin tarafından Tevfik Paşa'ya teklif edilmiş ancak Tevfik Paşa bu görevi kabul etmeyince Damat Ferit Paşa dördüncü defa bu göreve getirilmiştir.

[206] İstanbul'da oluşturulan Kuvâ-yı Milliye aleyhtarı cemiyetler ile İngilizlerin gizli bir plan hazırladıkları ve bu planı tatbike koymak için yoğun bir çabaya giriştikleri görülür. Mart 1920 başlarında hazırlanan bu plana göre; 1-Hükümet düşürülecek. 2-Ferit Paşanın başkanlığında veya onun emsali olacak bir kişinin başkanlığında yeni bir hükümet kurulacaktı. 3- Kuvâ-yı Milliye'nin

Özellikle Kuvâ-yı Milliye aleyhtarı olan Peyam-ı Sabah ve Alemdar gibi İstanbul gazetelerinin bu olayda çabaları büyüktür. Öyle ki; Peyâm-ı Sabah gazetesinde 25 Mart'ta "*Sadaret makamının Damat Ferit'e teklif edildiğine*[207]" dair yazılar yazılmıştır.

Hükümetin istifa edeceğine ilişkin haberlerin gazetelerde çıkması üzerine Kuvâ-yı Milliye yanlısı gazeteler de bu habere cevaben *"istifa etmedi ve etmeyecek"*[208]şeklinde yazılar yazmışlardır. Bu haberler üzerine Evkâf Nâzırı Ömer Hulusi Bey de bir demeç vererek *"Bir hükümet buhranının olmadığını, herkesin karşı fikirlerini söylemekte ve tahminlerde bulunmakta serbest olduğunu"*[209]söylemiştir. Maârif Nâzırı Adurrahman Şeref Bey de gazetelerde çıkan demecinde; *"Hükümet buhranı hakkında şimdiye kadar çıkarılan rivayetlere rağmen mevkilerini muhafaza ettiklerini, hükümetin kendi namus ve hakimiyetinden kuvvet alarak görevini sürdüreceğini"*[210] belirtmiştir.

İç ve dış baskılara daha fazla dayanamayan Salih Paşa Hükümeti 2 Nisan 1920'de istifa etmek zorunda kalmıştı. Damat Ferit Paşa 5 Nisan'da hükümeti kurmakla görevlendirilmiş ve aynı gün kurduğu hükümet Padişah tarafından tasdik edilmiştir. Bu yeni hükümetin kurulması İngiltere nezdinde büyük memnuniyet yaratmıştır.

---

ilgası sağlanacaktı. 4- İstanbul'da bir Şurâ-yı Saltanat teşkil edilecekti. Bu bilgi için bkz. Adnan Sofuoğlu, "*Kuvâ-yı Milliye Döneminde Kuzeybatı Anadolu (1919-1921*)" Genel Kurmay Basımevi, Ankara, 1994, s. 366.

[207] Peyâm-ı Sabah Gazetesi, No: 476, 25 Mart 1920, s. 1.

[208] Bkz. *Yenigün Gazetesi*, No: 325, 28 Mart 1920, s. 1.

[209] *Vakit Gazetesi*, No: 8432, 31 Mart 1920, s. 1.

[210] *Vakit Gazetesi*, No: 8434, 2 Nisan 1920, s. 1.

SONUÇ

Mondros Mütarekesi'nin imzalanması ve ülkenin işgale uğraması ile birlikte, genel ve sistemli olmaktan çok, tepkisel nitelikli direniş ve kurtuluş hareketleri de başlamıştı. Millî Mücadele hareketi boyunca millî iradeye dayanmayı şiar edinmiş olan Mustafa Kemal, egemenlik için Meclisin kurulmasını gerekli görmekteydi. Bu sebeple Meclis-i Mebusan'ın açılmasını istemiş ve İstanbul hükümetiyle görüşmelerde bulunarak 20-22 Ekim 1919 tarihli Amasya Görüşmesi'nde Meclisin açılmasını ve bunun için de seçimlerin yapılmasını İstanbul hükümetine kabul ettirmiştir.

Amasya Görüşmesi'nden sonra sıra alınan kararları uygulamaya gelmiştir. Bunun için ilk olarak Meclis-i Mebusan'ın açılması gerekmekteydi. Kamuoyu her şeyden önce Meclis'in toplanmasını istemiştir. Barış görüşmelerinde nasıl davranılacağı, yani Osmanlı topraklarının kaderini, hangi toprakların nereye ve kime ait olduğunun kararını, Türk halkının temsilcilerinin toplandığı meclisin hükümeti vermeli idi. Bu sebepledir ki hükümet, 7 Ekim'de bir emirname ile seçimlerin yapılacağını ilân etmiştir. 9 Ekim 1919'da da Mebuslar Seçimine Mahsus Kararname'yi yayınlayarak bu kararnameyi telgrafla illere duyurmuş ve seçimlere başlanılmasını emretmiştir. Mustafa Kemal Paşa, Samsun'a çıkması ve Amasya Tamimi'ni yayınlamasından itibaren Meclis'in açılarak, yasama ve denetleme işlerini yapması gerektiğini açıkça savunmuştur. Mebusan Meclisi'nin bilinen şartlarda açılması ve bilinen şekilde sona ermesi, B.M.M.'nin üzerinde kopabilecek tartışmaları son derece hafifletmiştir.

1919 seçimleri, bağımsızlık savaşı öncesinde, bu savaşı hazırlayan ve yürüten temel düşünce çevresinde tüm ülke halkının noksansız katılımını sağlama açısındanda önemli bir aşamadır. Seçimler ve seçim kampanyası konusunda ne söylenirse söylensin, 1919 seçimleri kurtuluştan yana olan güçlerin dayatmasıyla gerçekleşen ve Milli Mücadeledeki tüm kararlara yığınların katılımını sağlayan bir eylemdir Mustafa Kemal'in savaşlar kadar önemli bir başarısı olarak nitelenmesi gerekir.

Nitekim Osmanlı Mebuslar Meclisi, müstakil bir Türkiye'nin kabul edebileceği en son şartları tespit eden Misâk-ı Milli'yi kabul etmiştir. İtilaf Devletlerinin çok milli bir hareket olarak nitelendirdikleri, Mustafa Kemal Paşa'nın ise Müttefiklere kâfi derecede karşıt bulmadığı bu meclisin verdiği bazı kararları, Misâk-ı Milli adı altında yayımlanması büyük bir cürettir. Çünkü İzzet Paşa kabinesinden beri iş başına gelen Osmanlı hükümelerini Müttefik devletler, kendileri tarafından ileri sürülen her isteği kabule mecbur birer teşekkül olarak düşünmüşlerdir. Halbuki Meclis-i Mebusân bu kararı ile istenilenleri değil, ancak kendi istediklerini yapmıştır. Onun için İtilaf Devletleri'nin bu meclise karşı tutumları, 28 Ocak'ta İstanbul'a gelen İstanbul milletvekili Reşat Hikmet Beyi tutuklayacak kadar sert olmuştur. İtilaf Devletleri bu suretle, çeşitli sebepler ve bahanelerle İstanbul'un işgalini olgun bir hale getirmişlerdir. İstanbul'un işgali Meclis-i Mebusân'ın kapanması gibi olumsuz sonuçlarla beraber Millî Mücadele açısından faydalı bir takım sonuçları da beraberinde getirmistir. Mebusan Meclisinin kapatılması üzerine Mustafa Kemal Paşa 19 Mart 1920'de bütün illere, sancak ve kolordulara gönderdiği genelge ile Olağanüstü Yetkilere Sahip bir meclisin Ankara'da toplanacağını ve bu meclise Mebusân Meclisi üyelerinin de katılabileceğini bildirmiştir. Bu suretle meydana gelen işgal olayından yaklaşık bir ay sonra 23 Nisan 1920'de Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi açılmış, böylece de Yeni Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ninm kuruluşu hızlanmıştır.

Demokrasi bir anlayış ve ruh meselesidir. Cumhuriyet rejimlerinin işleyiş şeklidir. Günümüzde bu manaya gelen demokrasi, Millî Mücadele döneminde millî hâkimiyet, millî egemenlik, millî irade ve halkçılık kavramlarıyla eşdeğer olarak kullanılmış, halka benimsetilerek Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması sağlanmıştır. 1920'li yılların insanları içinde bulundukları tüm kötü şartların mevcudiyetine rağmen bu ilkelerin ruhu ile Ortadoğu'da Cumhuriyet kurmasını bilmişler ve bunu günümüze kadar getirmişlerdir. Tez konusu olarak belirlenen süreç demokrasi tarihinin en hareketli sürecini içermektedir. Bahsedilen konular dönemin basın organlarının bakış açısıyla aktarılmıştır.

İncelenen Yenigün, Alemdar, Hâkimiyet-i Milliye, İrâde-i Milliye gazeteleri koleksiyonları basın tarihi ve Milli Mücadele tarihi itibariyle önemli olmanın ötesinde dönemin siyasi tarihi için belge niteliği taşıdığından son derece önemlidir. Devletlerin dış politika hedeflerine ulaşmasında, çıkar ve beklentilerinin gerçekleşmesinde önemli bir araç olan basın, 19. Yüzyılda etkili bir kamuoyu oluşturma aracısır. Bu sayede dönemdeki siyasi gelişmelerin halka farklı görüşler çerçevesinde nasıl yansıtıldığı, 1919 seçimlerinden son Osmanlı Mebusan Meclisi'nin kapatılmasına kadar geçen sürecin hangi safhalardan geçtiği üzerinde durulmuştur.

KAYNAKÇA

Gazeteler:

Alemdar Gazetesi

Hakimiyet-i Milliye Gazetesi

İleri Gazetesi

İrade-i Milliye Gazetesi

Peyâm-ı Sabah Gazetesi

Tasvir-i Efkâr Gazetesi

Vakit Gazetesi

Yenigün Gazetesi

Kitaplar:

Adnan SOFUOĞLU, *"Kuvâ-yı Milliye Döneminde Kuzeybatı Anadolu (1919-1921)"*, Genel Kurmay Basımevi, Ankara, 1994

Bilal ERYILMAZ, *"Belediyelerde Demokrasi Geleneği ve Değişim İhtiyacı"*, *Çağdaş Yerel Yöenetimleri,* c. 11, Ankara, 2002

Bülent TANÖR, *"Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri: 1789-1980"*, Der Yayınları, İstanbul, 1995

Cihat AKÇAKAYIOĞLU, *"Atatürk Komutan, İnkilapçı ve Devlet Adamı Yönleriyle"*, ATASE Yayınları, Ankara, 1998

Coşkun ÜÇOK – Ahmet MUMCU, *"Türk Hukuku Tarihi"*, AÜHF, 1982

Durmuş YALÇIN (vd), *"Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I"*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2005

Ergün AYBARS, *"Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*", Ege Üniversitesi, Basımevi, İzmir, 1996

İlber ORTAYLI, *"Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880)"*, Ankara, 2000

Kemal GÖZLER, *"Türk Anayasa Hukuku"*, Ekin Kitapevi Yayınları, Bursa, 2000

Mehmet TEMAL, *"İşgal Yıllarında İstanbul'un Sosyal Durumu"*, K.B.Y, Ankara 1998

Selahattin TANSEL, "*Mondras'tan Mudanya'ya Kadar"*, c. III., MEB Yayınları, İstanbul, 1991

Taha Niyazi KARACA, *"Son Osmanlı Meclis-i Mebusan Seçimleri"*, TTKY, Ankara, 2004

Tarık Zafer TUNAYA,*"Devrim Hareketleri İçinde Atatürk ve Atatürkçülük"*, Turhan Kitapevi, Ankara, 1981

Dergiler:

Mustafa ÖKMAN - Abdullah YILMAZ, *"Klasik Dönemden Tanzimat'a Osmanlı Kenti ve Yerel Yönetimler"*, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, s. 23, Nisan 2009

Tuncer BAYKARA, *"Atatürk ve Seçim"*, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, s. 12, c. IV, Temmuz 1998

EK: 1

انتخابات اطرافنده

داخليه ناظرينك بياناتى ـ انتخابات قرارنامه‌سى ـ دونكى اجتماع ـ متفرق حوادث

داماد فريدپاشا حكومتنك آراى مليه‌يى دريش ايتمه‌مك صورتيله خودسرانه ادارهٔ مملكته دوام ايتمك سياسى، قانون اساسى‌يه توفيقاً مالك كندى مقدراتنك ادارهسنه اشتراك ايتمك حق مشروعى برخيلى زمان اهالى أيله‌مش و انتخابات مسئله‌سنى ايت‌لعل‌الله كچيشديرمك ايستهمشدى. تشكيلات مليه‌نك عزم خداپسندانه‌سى نتيجه‌سى اولارق بومنحوس ادارهٔ قبيحه بالطبيعه يكى حكومتك اك اول نظر دقته آلاجغى مسئله انتخابات مسئله‌سى اولاجق ايدى. زيرا غلبان ملى حقوق مشروعهٔ اساسيه‌يى تأمينه قطعياً عازم ولونيوردى. ايشته بوندن دولايى حكومت جديده پاشانامه‌سنده انتخابات امرينك اقصر طريق الله حلنى التزام أيله‌مش وداماد فريدپاشا قابينه‌سنك اوزون آيلردن برى سوروكله‌ديكى انتخابات قرارنامه‌سنك رادهٔ سنيه‌سنى استحصال ايله نشر ايتمشدر.

دون بومسئله حقنده معلومات آلمق اوزره داخليه ناظرى شريف‌پاشايه مراجعتله كندىلرندن بويله تفصيلات ايستديك. داخليه ناظرى پاشانك بياناتنه نظراً حكومتجه ولايانه لازم كلن هرتورلو تبليغات ايفا ايدلمش اولوب انتخاباتك برآن اول اجراسى خصوصى‌ده تنبيه يدلمشدر. مع‌مافيه بعض برلرده كى معاملاتك اساس اولاجق دفترلر مسائلندن دولايى انتخاباتك نه‌زمانه‌قدر اكمال اولونه‌جغى قطعيتله بيان ايتمك قابل دكلدر. بودفعه كى انتخاباتك اجراسنده‌ده اسكى نسبت محافظه ايديله‌جكندن مبعوثلرك عددى اوكا كوره اولاجقدر. انتخاباته دائر حكومتجه اخيراً نشر اولونان قرارنامه‌يى اهميتنه بناءً بروجه آتى درج ايديبورز:

داماد شريف‌پاشا

انتخابات حقنده محرر يوزه بياناتده بولونان داخليه ناظرى

١ نجى ماده — اشبو قرارنامه موجبنجه انتخاباتك اجراسنه مباشرت ايچون وقوع بولهجق تبليغ تاريخندن اعتباراً نهايت اون بش كون ظرفنده مرعى الانتخاب مبعوثان قرارنامه‌سنك اون برنجى ماده‌سنه توفيقاً حق انتخابى حائز هر عثمانلى تذكرهٔ عثمانيه‌سنى حاملاً منتخب ثانى انتخابانى ايچون منسوب اولدينى شعبهٔ انتخابيه يه دعوت اولنه‌جقدر. يه‌مذكور قرارنامه‌نك يكرمى برنجى ماده‌سنه توفيقاً اعلان اولنه‌جق يوم اجتماعده اثبات وجود ايدن منتخبلر ايكنجى درجه‌ده منتخبلرك انتخاباتنه باشلاياجقلردر.

٢ نجى ماده — هرشعبهٔ انتخابيه‌نك ايكنجى درجه منتخبلرى عدديله دوائر انتخابيه‌نك مبعوثلرى عددى اكسوك انتخابه‌كى منتخب ثانى ومبعوثلر مقدارينك عينيدر.

٣ نجى ماده — منتخبلر ناحيه مركزينه ورودلرنده عتيق انتخاب مبعوثان قرارنامه‌سنده كوسترىلن هيئت مخصوصه‌يه تذكرهٔ عثمانيه‌لرينى ارائه ايتمكه مجبوردرلر. تذكره‌لرينى ارائه ايتدكلرينه هيئتجه ويرىله‌جك مختوم پوصله‌لره رأيلرينى تحرير وصندوقه وضع ايدرلر. منتخبلر پوصله تودعى متعاقب ارائه ايتدكلرى تذكره‌لر هيئتجه محفالانير، اسملرى مادهٔ آتيه‌ده كوسترىلن دفتره قيد اولونور.

٤ نجى ماده — شعبه‌لره مأمور اولان هيأتلر رأى ويرن منتخبلرك اسملرينى مبين بردفتر طوتمغه وبودفترى منتخب ثانيلر انتخابى متعاقب حكومت سليمه‌يه تودىع ايلهمه‌يه مجبوردر.

٥ نجى ماده — برقضايه مربوط شعبات انتخابيه‌ده ايكنجى درجه‌ده منتخب اولانلر تعيين ايتدكدن صوكره نهايت بش كون ظرفنده بونلر مبعوثلرى انتخاب ايتمك اوزره رأس قضا اولان قصبه‌يه دعوت ايديله‌جكلردر.

٦ نجى ماده — عتيق انتخاب مبعوثان قرارنامه‌سنك اشبو مواد ايله تعارض ايتمين احكامى كاكان معمول به اولاجقدر.

٧ نجى ماده — اشبو قرارنامه‌نك احكامى يو دفعه اجرا قلنه‌جق انتخاباته منحصردر.

٨ نجى ماده — اشبو قرارنامه تاريخ نشرينك فرداسندن اعتباراً مرعى الاجرادر.

استانبولده انتخابات

شهرامينى جميل پاشا نه‌ديبور؟

دون جميل پاشايه ملاقى اولان برمحررمزه پاشا آتيده‌كى بياناتده بولونمشدر:

— يكى انتخابات قرارنامه‌سى رسماً بزه دها بوكون تبليغ ايدلدى. شمدى يه‌قدر بزاسكى قانونه توفيقاً دفاتر اساسيه تنظيمنه وجمعيت عمومية بلديه انتخابه متفرع معاملاتك اكمايله اشتغال ايديورايدك.

— پاشا حضرتلرى، معلوم عاليكز اولدينى اوزره هيئت تفتيشيه جمعيت عمومية بلديه اعضاسى آراسنده انتخاب اولنيور. بوكون جمعيت بلديه منفسخدر بوخصوصده نه‌كبى برقرار اتخاذ اولوندى؟

— بونى بوكون تلفون نظارتدن صوردم. دها هنوز برجواب آلمدم. انتخابات سرعتله اجراسى آرزو ايدلمكده اولمسنه نظراً برصورت تسويه بولونه‌جغى شبهه‌سزدر.

* * *

محلاته بلديه‌لر طرفندن انتخابات ايچون تعليق ايديلن اساس دفترلرينه حق انتخابى حائز ذواتك اسامىسنك ادخال ايدلديكندن شكايت ايدلمش اولغله شهرامانتنجه دوائره بولسز حركته ميدان ويرلمه‌مسى لزومى تبليغ ايدلمشدر.

انتخابات ايچون شهرامانتنه ويريلن بش بيك ليرانك متباقيسنك ده سرعت اعطاسى شهرامانتنجه داخليه نظارتندن طلب ايدلمشدر.

ازميرده انتخابات

مجلس مبعوثان انتخاباتنك اجراسى ايچون بلديه‌جه صرفنه لزوم كوريلن بيك ليرا تخصيصاتك ولايجه ماليه نظارتندن ايسته‌نلمش اولديغى ازمير غزته‌لرنده اوقونمشدر.

211

[211] "İntihâbât Kararnâmesi", *Yenigün Gazetesi*, No: 205, 12 Teşrîn-i Evvel 1335 (12 Ekim 1919), s. 1.

EK: 1'in Transliterasyonu

İNTİHÂBÂT ETRAFINDA

Dâhiliye Nazırının Beyanatı – İntihabat Kararnamesi – Dünkü İçtima' – Müteferrik Havadis

Damat Ferit Paşa Hükümetinin ârâyı milliyeyi derpiş etmemek suretiyle hod-ser-ane idare-i memlekete devam etmek siyaseti, Kanun-i Esasiye tevfikan milletin kendi mukadderatının idaresine iştirak etmek hakk-ı meşruunu bir hayli zaman ihmal eylemiş ve intihâbât meselesini leyte laalle geçiştirmek istemişti. Teşkilat-ı Milliye'nin azm-i hüdapesendanesi neticesi olarak ve menhus idare yıkılınca bit-tabi' yeni hükümetin en evvel nazar-ı dikkatte alacağı mesele intihâbât meselesi olacak idi. Zira galeyan-ı milli hukuk-ı meşrua-i esasiye namına katiyen azim bulunuyordu. İşte bundan dolayı hükümet-i cedide beyannamesinde intihabat emrinin asker-i tarik ile halini iltizam eylemiş ve Damat Ferit Paşa kabinesinin uzun aylardan beri sürüklediği intihabat kararnamesinin irade-i seniyyesini istihsal ile neşr etmiştir.

Dün bu mesele hakkında malumat almak üzere Dâhiliye Nazırı Şerif Paşa'ya müracaatla kendilerinden bu babta tefsilat istedik. Dâhiliye Nazırı Paşa'nın beyanatına nazaran hükümetçe vilayete lazım gelen ter türlü tebligat ifâ edilmiş olup intihâbâtın bir an evvel icrası hususu da tenbîh edilmiştir. Ma'mafiye bazı yerlerde ki muamelata esas olacak defterler mesailinden dolayı intihabatın ne zamana kadar ikmal olunacağını kat'iyyetle beyan etmek kabil değildi. Bu defaki intihabatın icrasında da eski tesbît muhafaza edileceğinden mebusların addi ona göre olacaktır. İntihâbâta dair hükümetçe ihtiyaren neşr olunan kararnameye ehemmiyetine binaen ber-vech-i atide derc ediyoruz:

Birinci Madde – İş bu kararname mucibince intihabatın icrasına mübaşerat için vuku' bulacak tebliğ tarihinden itibaren nihayet on beş gün zarfında mer'î-i intihab mebusan kararnamesinin on birinci maddesine tevfikan hak itihaba haiz her Osmanlı Tezkere-i Osmaniyyesine hamilen müntahib-i sâni intihabat için mensup olduğu şube-i intihabiyeye davet olunacaktır.

Yine mezkur kararnamenin yirmi birinci maddesine tevfiken ilan olunacak içtimaata esbat vücud eden müntehibler ikinci derece müntahiblerin intihâbâtına başlayacaklardır.

İkinci Madde – Şube-i intihâbiyenin ikinci derece müntehebları adediyle devâir intehabının mebusları adedi en son intehabattaki müntahib-i sâni ve mebuslar miktarının adedidir.

Üçüncü Madde – Müntahibler nahiye merkezlerine vürûdlarındaatik intihâb-ı mebusan kararnamesinde gösterilen hey'et-i mahsûsaya Tezkere-i Osmaniyelerini irâe etmeğe mecburdurlar. Tezkerelerini irâe edenler yedlerine heyetçe verilecek mahtûm pusulalara reylerini tahrir ve sandığa vaz' ederler. Müntahibler pusula tevdiğini müteâkıb irâe ettikleri tezkereler heyetçe tamgalanıyor. İsimleri madde-i atiyede gösterilen deftere kayd olunur.

Dördüncü Madde – Şubelere memur olan heyetlere oy veren müntahiblerin isimlerini mübin bir defterde tutmağa ve bu defteri müntahib-i sâniler inhayı mütehakib Hükümet-i mahalliyyeye tedi' eylemeye mecburdur.

Beşinci Madde – Bir kazaya merbût şuabât inhabiyede ikinci derecede müntehab olanları tayin ettikten sonra nihayet beş gün zarfında bunlar mebusları intehab etmek üzere reisi kaza olan kasabaya davet edileceklerdir.

Altıncı Madde – Âtik inhâb mebusan kararnamesinin işbu mevâd ile teâruz etmeyen ahkâmı kema-kemâ-kân ma'mûlün bih olacaktır.

Yedinci Madde – İşbu kararnamenin ahkamı bu defa icra kılınacak intihâbâta münhasırdır.

Sekizinci Madde – işbu kararname tarihi neşrinin ferdasından itibaren mer'î-ül-icradır.

İSTANBUL'DA İNTİHÂBÂT

Şehr-Emîni Cemil Paşa Ne diyor?

Dün Cemil Paşaya malik olan bir muhabirimize Paşa atideki beyanatta bulunmuştur:

-Yeni intihâbât kararnamesi resmen bize daha bugün tebli' edildi. Şimdiye kadar biz eski kanuna tevfîkan defater esasiye tanzimine ve Cemiyeti Umûmiye-i Belediyye intihâbâ münferih muamelatın kemaliyle iştigal ediyor idik.

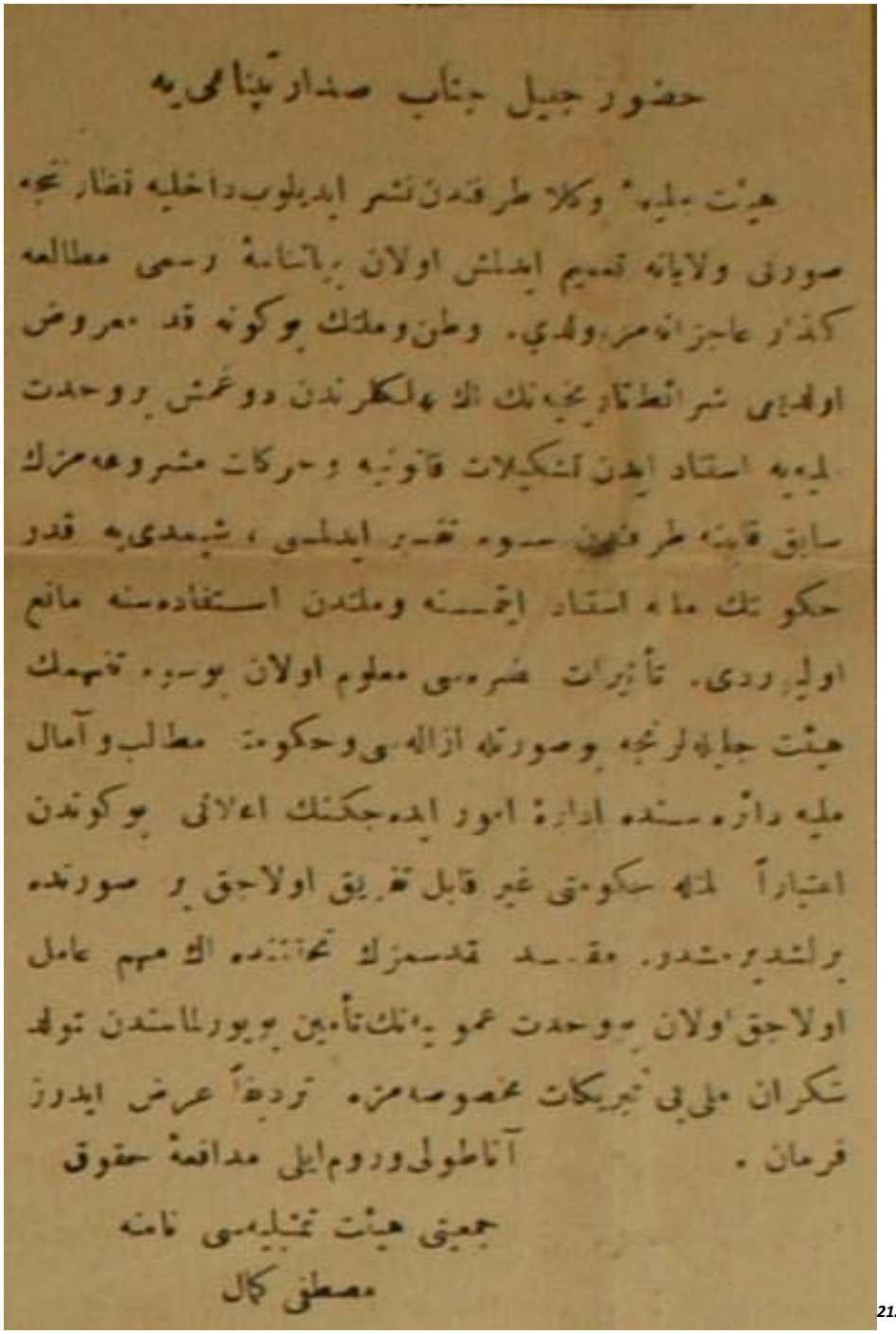
-Paşa Hazretleri, ma'lûm âliyeniz olduğu üzere Hey'et-i Teftişiyye Cemiyeti Umumiye-i Belediyye azası arasında intihâb olunuyor. Bugün Cemiyet-i Belediyye münfesihtir. Bu hususta ne gibi bir karar ithâz olundu?

-Bunu bugün telefon nezaretten sordum. Daha henüz bir cevap alamadım. İntehabatın süratle icrası arzu edilmekte olmasına nazaran bir sûret-i tesviye tesviye bulunacağı şüphesizdir.

Mahallatta belediyeler tarafından intihâbât için tahlik edilen esasi defterlerine hak intihâba haiz zevatın esâmiyyesinin idhal edildiğinden şikayet edilmiş olmakla Şehr- emanetince devâire yolsuz harekete meydan verilmemesi lüzumu teblih edilmiştir.

İntihabat için şehremanetine verilen beş bin liranın mütebâkıyeinin sür'at itâsı Şehr- emanetince dahiliyye nezaretinden taleb edilmiştir.

EK: 2

حضور جلیل جناب صدارتپناهیه

هیئت ملیه وکلا طرفندن نشر ایدیلوب داخلیه نظارتجه
صورتی ولایاته تعمیم ایدلش اولان بیانامهٔ رسمی مطالعه
کدار عاجزانه مز اولدی. وطن وملتك بوکونه قدر معروض
اولدیغی شرائط تاریخیه نك اك بهلکه لرندن دوغمش بروحدت
ملیه یه استناد ایدن تشکیلات قانونیه و حرکات مشروعه مزك
سابق قابنه طرفندن سوء تعبیر ایدلمسی، شیمدیه قدر
حکومتك ماه استناد ایچسنه وملتدن استفادهسنه مانع
اولیوردی. تأثیرات ضرریسی معلوم اولان بوسوء تفهمك
هیئت جلیه لرنجه بوصورتله ازاله سی وحکومت مطلب وآمال
ملیه دائره سنده ادارهٔ امور ایدهجکنك اعلانی بوکوندن
اعتباراً ملته حکومتی غیر قابل تفریق اولاجق بر صورتده
برلشدیرمشدر. مقصد تقدسمزك تحققنده اك مهم عامل
اولاجق اولان بروحدت عمومیه نك تأمین بیوریلماسندن تولد
ایدن تشکرات ملی بی تبریکات مخصوصه مزه تردیداً عرض ایدرز
فرمان. آناطولی وروم ایلی مدافعهٔ حقوق
جمعیتی هیئت تمثیلیهسی نامنه
مصطفی کمال

212

[212] *İrâde-i Milliye Gazetesi*, No:8, 12 Teşrîn-i Evvel 1335, (12 Ekim 1919), s. 3.

EK: 2'nin Transliterasyonu

HUZÛR-I CEMİL-İ CENAB SADÂRET-PENÂHİYE

Heyet-i Milliye-i Vükela tarafından neşredilip Dahiliye Nezaretince sureti vilayâta tamim edilmiş olan beyânnâme-i resmî mütalaa-güzar-ı acizanemiz oldu. Vatan ve milletin bugüne kadar maruz olduğu şerâit-i tarihiyyenin en tehlikelilerinden doğmuş bir vahdet-i milliyeye istinad eden teşkilat-ı kanuniye ve harekât-ı meşruamızın sabık kabine tarafından su-i tefsir edilmesi, şimdiye kadar hükümetin millete iskâd etmesine ve milletten istifâdesine mani' oluyordu. Te'sirât-ı zarresi malum olan bu su-i tefehhümüm heyet-i celîlelerince bu suretle izâlesi ve hükümete mutâlib ve âmâl-i milliye dairesinde idare-i umûr edeceğinin ilanı bugünden itibaren … hükümeti gayr-i kabil tefrîk olacak bir surette birleştirmiştir. Maksad-ı mukaddesemizin tehannününde en mühim amil olacak olan bir vahdet-i umumiyenin temin buyurulmasından tevellüd şükrân-ı milliyi tebrîkât-ı mahsusamıza terdifen arz ederiz ferman.

Anadolu ve Rumeli Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti

Heyet-i Temsiliyyesi Namına

Mustafa Kemal

EK: 3

موسویلر وانتخابات :

موسوی جماعتك انتخاباته صوزت اشترا كنه دائر برچوق روایتلر دوران ایدییور . دونده قسماً قید ایتدیکمز وجهله خاخامخانه محافلی انتخاباتده تمثیل نسبی اصولنك ترویجنی طلب ایدرکن دیکر طرفدن موسوی وطنداشلرمز انتخابات اثناسنده موسویلره رهبرلك ایتمك اوزره معتبر ذواتدن مرکب برجمعیت تأسیس ایلهمشلردر. بواعتبارله،

شهریمز موسوی محافلنده نه دوشو- نولدیکنی آکلامق اوزره دون محرر- مزدن برینی خاخا- مخانه یه کوندردك. سابق استانبول واسبق سلانیك مبعوثی اماثل قره صو افندی مجلس جسمانی رئیسی صفتی وخاخام باشی وکیلی خاخامخانه نك تمثیل نسبی اصولنی ایضاح ایتمك ترویج ایتدیکنی بیان ایدن حضوری ایله محر- رمزه بیانات آتیه ده بولنمشدر :

اماثوئل قره صو افندی

— خاخامخانه ، موسویلرك مبعوثان انتخاباتنه اشترا کنی اساس اعتباریله قبول ایدییور . فقط مجلس مبعوثانده جماعت اعتباریله و تمثیل نسبی اصولنه توفیقاً تمثیل ایدلمسی شرط اساسی تلقی ایدییور. تعبیر آخرله خاخامخانه ملت موسویه نك مبعوثان مجلسنده جماعت موسویه یی تمثیل ایده جك اوصافی حائز کندی طرفندن تعیین وارائه ایدیله جك مبعوثلر بولندیرمسنی بر دستور اوله رق وضع ودرمیان ایدییور .

بز بوطرزی موسویلك منافع مخصوصه سی نقطهٔ نظرین موافق بولدیغمز کبی جامعهٔ عثمانیه نك منافع عمومیه سی اعتباریله ده صحیح بولویورز . زیرا مادامکه بورك ملتی حقوق حاضره سنی تملکنده بحق حائز اولدیغی اکثریتی یاز واغیار عندنده درجهٔ ثبوته ایصال ایتمك سایه سنده تسلم ایتدیره بیله جکدر ، اوحالده بو اکثریت عددیه نك ثبوت وتحققنه مدار اولاجق طریق ده آنجاق بوطرز انتخابدر . شیمدیه قدر جاری اولان اصول انتخابده عناصر سائره نك رأیلری آرای عمومیه یه قاریشدیغندن تورك عنصرینك حائز اولدیغی اکثریت میومیتدن وارسته قالامایوردی. حالبوکه تکلیف ایتدیکمز طرزده واقع اولاجق انتخابات نتیجه سنده هر عنصرك نسبت عددیه سی وبومیانده تورك عنصرینك اکثریتی میدانه چیقاجقدر.

بوندن باشقه اولمق اصول انتخابده ملت طرفندن
انتخاب اولونمایان موسوی مبعوثلری، جماعتی دکل جامعهٔ
عثمانیه‌یی تمثیل ایتدکلری جهتله بونلرك اقوال
وافعالندن جماعته بر مسئولیت ترتب ایتدیکی کبی
عثمانلیلق نام ومنفعتنه واقع اولان بیسانلری ایله
منسوب اولدقلری جماعتك آرزوی حقیقیسنی ودولت
متبوعه‌لرینه قارشی پرورده ایتدکلری حسیات
صمیمانه‌یی دکل ، بلکه کندیلرینی انتخاب ایتدیرن
اکثریتك افکارینی افاده ایتدکلرندن عثمانلیلق
نقطهٔ نظرندن قیمتی جای اشتباهدر ، حالبوکه
تکلیف ایتدیکمز طرزده انتخاب ایدیلهجك بر
موسوی مبعوثی مملکتك منافع عمومیه‌سی نامنه
سوز سویله‌دیکی زمان جماعتك حسیات وافکارینه
ترجمان اولدیغندن قیمت واهمیتی درکاردر .

محرر رمزك بو طرز انتخابك قانون اساسینك
احکام عمومیه‌سیله قابل تألیف اولوب اولدیغنی
سؤالنه قارشی قره‌صو افندی شو یولده مقابله‌ده
بولنمشدر :

— قانون اساسیده مبعوثان اصول انتخاباتنه داثر
بر قید یوقدر . انتخابات عمومیه ، ایجابنه کوره
حکومتجه نشر ایدیلن قرارنامه‌لره توفیقاً یاپلمقده‌در ،
نته کیم بودفعه حکومت انتخابات عمومیه‌یی کوردیکی
لزوم اوزرینه بعض تعدیلاتی متضمن بر قرارنامه
اصداری صورتیله اجرایه تشبث أیله‌مشدر .
بناءً علیه ملت موسویه‌نك آمالنه موافق صورتده
وبیان ایتدیکمز طرزده انتخاب یاپلسنده‌دخی بر
محذور اولمامق لازم کلیر .

رومانك اشتراکی :

روم پاطریقخانه‌سنك مبعوثان انتخاباتنه عدم
اشتراکه قرار ویرمش اولماسنه رغماً ولایتده‌کی
روم مشهورلرینك بیوك برقسمنك انتخاباته اشتراك
ایتمك فکرنده بولوندیغنی استخبار قلنمشدر .

213

[213] *Yenigün Gazetesi*, No: 211, 18 Teşrîn-i Evvel 1335, (1 8Ekim 1919) , s. 1.

EK; 3'ün Transliterasyonu

MUSEVİLER VE İNTİHÂBÂT

Musevi Cemiyyetinin intihâbâta sûret-i iştirakına dair birçok rivayetler devran ediliyor. Dün de kısmen kaydettiğimiz vecihle hahamhane muhafili intihâbâtta temsil nesebî usulünün tervîhcini talep ederek diğer taraftan Musevi vatandaşlarımız intihâbât esnasında Musevilere rehberlik etmek üzere muhtebir zevattan mürekkeb bir cemiyyet tesis edilmiştir. Bu itibarla şehrimiz Musevi muhafilinde ne düşünüldüğünü anlamak üzere dün muaririmizden birini hahamhaneye göndererek sabık İstanbul ve esbak Selanik mebusu Emanuel Karasu Efendi meclis-i cismani reisi Safti ve hahambaşı vekili İsak Ariel Efendinin huzuru ile muhabirimize beyanatı atiyede bulunmuştur:

-Hahamhane, Musevilerin mebusan intihâbâtına iştirakını esas itibariyle kabul ediyor. Fakat Meclis-i Mebusan'da cemaat itibariyle ve temsil nesbi usulüne tevfiken temsil edilmesini şart esası telakki ediyor. Tâ'bir âhirle hahamhane milleti Museviye'nin mebusan meclisinde Cemiyyet-i Museviyye temsil edecek ve o sâfi hâiz kendi tarafından tayin ve irâe edilecek mebuslar bulundurmasını bir destur olarak dermiyan ediyor.

Biz bu tarzı Musevilik menâfi-i mahsusası nokta-i nazarına muvâfık bulduğumuz gibi Câmia-i Osmaniye'nin menâfi' umumiyesi itibariyle de mercûh bulunuyoruz. Zira madem ki Türk Milleti hukuk-u aliyyesini memlekette bi-hakkın hâiz olduğu ekseriyeti yâr ve ağyar indinde derece-i sübûta îsâl etmek sayesinde teslim ettirebilecektir, o halde bu ekseriyeti adediyyenin sübût ve tahakkukuna medâr olacak tarîk de ancak bu tarz intihâbtır. Şimdiye kadar cari olan usu-i intihâbta anasır-ı sâirenin re'yleri ârâ-yı umûmiyeye karıştığından Türk unsurunun haiz olduğu ekseriyet mübhemiyyetten vareste kalamıyordu. Halbuki teklif ettiğimiz tarzda vâki' olacak intihâbât neticesinde her unsurun nisbet-i adediyesi ve bu meydanda Türk unsurunun ekseriyeti meydana çıkacaktır.

Bundan başka evvelki usul intihâbta millet tarafından intihâb olunamayan Musevi mebusları, cemati değil Camia-ı Osmaniyyeyi temsil ettikleri cihetle bunların akvâli ve ef'âlinden cemaate bir mesuliyet tertib etmediği gibi Osmanlılık nam ve menfatine vakî' olan beyanatları ile mensub oldukları cematin ârzu-ı hakikiyesine ve devlet medbûalarına karşı perverde ettikleri hissiyyât sâmim-âneye değil, belki kendilerini intihâb ettiren ekseriyetin efkarını ifade ettiklerinden Osmanlılık nokta-ı nazarından kıymeti cây-i iştibahtır, halbuki teklif ettiğimiz tarzda intihâb edilecek bir Musevi mebusan memlektin menâfi' umumiyesi namına söz söylediği zaman cemaatin hissiyat ve efkârına tercüman olduğundan kıymet ve ehemmiyeti der-kârdır.

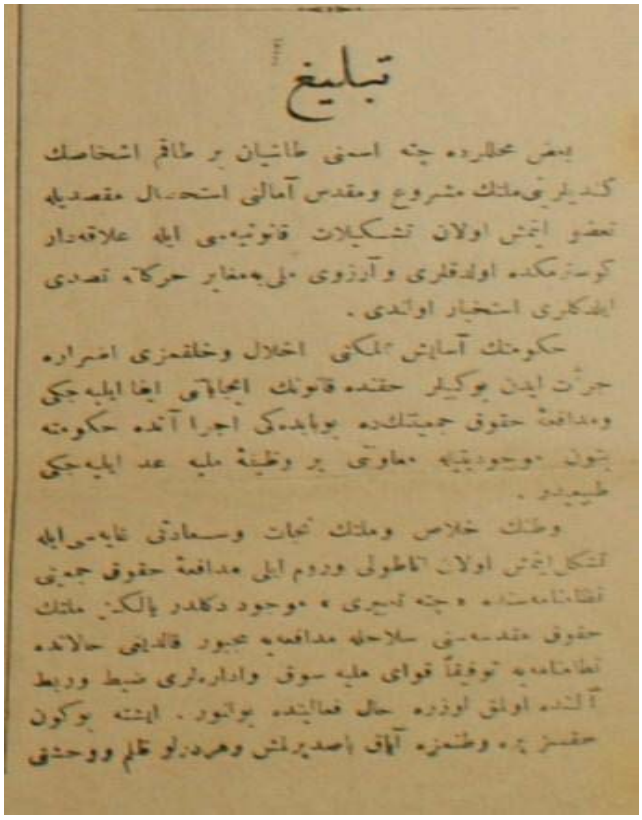
Muharirimizin bu tarz intihâbın Kanuni Esasiye'nin ahkâm-ı umumiyyesiyle kabil te'lif olup olmadığı sualine karşı Karasu Efendi şu yolda mukabelede bulunmuştur:

Kanuni Esasi'de mebusan usûl intihâbâtına dair bir kayıt yoktur. İnthâbât umûmiyye, icabına göre hükümetçe neşr edilen kararnamelere tevfikan yapılmaktadır.Nitekim bu defa hükümet intihâbât umûmiyyeye gördüğü lüzum üzerine bazı tadilatı mutazammın bir kararname ısdar-ı suretiyle icraya teşebbüs eylemiştir. Binaen aleyh Millet-i Museviyyenin emeline muvafık surette ve beyan ettiğim tarzda bir intihâb yapılmasında dahi bir mahzur olmamak lazım gelir.

Rumların İştirakı:

Rum Patrikhanesinin mebusan intehâbâtına adim iştiraka karar vermiş olmasına rağmen vilayetteki Rum mümaşirlerimizin büyük bir kısmının intehâbâta iştirak etmek fikrinde bulunduğu istihbâr kalınmıştır.

EK: 4

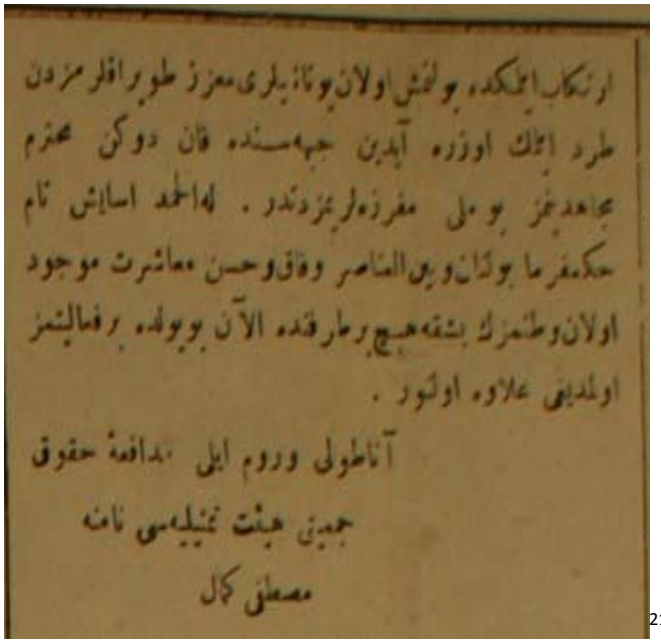

تبليغ

بعض محللرده چته اسمنی طاشیان بر طاقم اشخاصك
كندیلرینی ملتك مشروع ومقدس آمالنی استحصال مقصدیله
تعضو ایتمش اولان تشكیلات قانونیه‌نی ایله علاقه‌دار
كوسترمكده اولدقلری وآرزوی ملی‌یه‌مغایر حركاته تصدی
ایتدكلری استخبار اولندی .

حكومتك آسایش عمكی اخلال وخلقمزی اضراره
جرأت ایدن بوكیلر حقنده قانونك ایجابانی ایفا ایلیه‌جكی
ومدافعهٔ حقوق جمیتك‌ده بولنمدكی اجرا آتده حكومته
بتون موجودیتیله معاونتی بر وظیفهٔ ملیه عد ایلیه‌جكی
طبیعیدر .

وطنك خلاص وملتك نجات وسعادتی غایه‌سی ایله
تشكل ایتمش اولان ناطولی وروم ایلی مدافعهٔ حقوق جمعیتی
نظامنامه‌سنده « چته تشكیلی » موجود دكلدر بالكز ملتك
حقوق مقدسه‌سنی سلاحله مدافعه‌یه مجبور قالدیغی حالاتده
نظامنامه‌یه توفیقاً قوای ملیه سوق وادارهلری ضبط وربط
آلتنده اولق اوزره حال فعالیتده بولنور . ایشته بوكون
حقسز ، وطنمزه آیاق باصدیرلمش وهردیرلو ظلم ووحشتی

ارتکاب ایلمکده بولندقلری اولان یونانیلری معزز طویر اقلرمزدن
طرد ایتك اوزره آیدین جبهه سنده قان دوکن عسکرم
مجاهدینمز بو مل مفرزه لریمزدندر . لهالحمد اسایش تام
حکمفرما بولنان ویلایتلرده وفاق وحسن معاشرت موجود
اولان وطنمزك بشقه هیچ بر مارقده الآن بو یوقدر . رفعالیتمز
اولدیغی علاوه اولنور .

آناطولی وروم ایلی مدافعهٔ حقوق
جمعیتی هیئت تمثیلیه سی نامنه
مصطفی کمال

[214]

[214] Mustafa Kemal, "Tebliğ", *İrâde-i Milliye Gazetesi*, No:9, 19 Teşrîn-i Evvel 1335 (19 Ekim 1919), s. 3.

EK: 4'ün Transliterasyonu

TEBLİĞ

Bazı mahallerde çete ismini taşıyan bir takım eşhasın kendilerini milletin meşru ve mukaddes âmâline istihsâl maksadıyla taazzuv etmiş olan Teşkilat-ı Kanuniyyesi ile alakadâr göstermekte oldukları ve arzu-yu milliye mugayir harekete tasaddi eyledikleri istihbâr olundu.

Hükümetin aşayiş-i memleketi ihlal ve halkımızı ısrara izrâra cüret eden bu gibiler hakkında kanunun icâbatını ifa edeceği ve Müdâfaa-ı Hukuk Cemiyetinin'de bu babtaki icraatta hükümete bütün mevcudiyetiyle muaveneti bir vazife-i milliye add eyleyeceği tabidir.

Vatanın halâs ve milletin necât ve saadeti gayesi ile teşkil etmiş olan Anadolu ve Rumeli Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti nizamnamesinde "çete tabiri" mevcut değildir yalnız milletin hukuk-i mukaddesesini silahla müdâfaya mecbur kaldığı halâtta nizamnameye tevfîkan Kuvayı Milliye sevk ve idareleri zabt ü rabt altında olmak üzere hal-i faaliyette bulunur. İşte bugün haksız yere vatanımıza ayak bastırmış ve her türlü zulüm ve vahşete irtikâb eylemekte bulunmuş olan Yunanlıları muazzez topraklarımızdan tard eylemek üzere Aydın cephesinde kan döken muhterem mücahidimiz bu milli müfrezelerimizdendir. Leh-el-hamd asayişi tam hakimfermâ bulunan ve beyn-el-anasır-ı vifâk ve hüsn-i muaşeret mevcut olan vatanımızın başka hiçbir tarafında elan bu yolda bir faaliyetimiz olmadığı ilave olunur.

Anadolu ve Rumeli Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti

Heyet-i Temsiliyyesi Namına

MUSTAFA KEMAL

EK: 5

تسریع انتخابات تعلیماتنامه‌سی

انتخابات ناصل یاپیله‌جق ؟ ـ کیملر رأی ویره‌جك ؟ ـ انتخاب مضبطه‌لری ـ عسکرلر ومأمورلر .

انتخاباتك سریعاً اجراسی ایچون حکومت طرفندن قبول وموقع مرعیته وضع ایدیلن قرارنامه‌نك صور تطبیقیه‌سی حقنده داخلیه نظارتجه احضار اولونان تعلیماتنامه اخیراً اکمال ایدیله‌رك تعمیماً ولایاته تبلیغ ایدلمشدر. مذکور تعلیماتنامه‌یی عیناً بروجه آتی درج ایدییورز :

انتخابانه مباشرت :

ماده ۱ — بیك اوچیوز اوتوزبش سنه‌سی میبوثان انتخابانه مخصوص ۱۱ محرم ۱۳۳۸ و ۷ تشرین اول ۳۳۵ تاریخلی امرنامه موجبنجه انتخاباتك اجراسنه مباشرت ایچون قرانامه‌نك تقویم وقایعله یوم لشرینك فردا سی اولان ۱۳۳۵ سنه‌سی تشرین اولنك اونندن اعتباراً نهایت اون بش کون ظرفنده ۱۲۹۳ تاریخلی انتخاب میبوثان قرارنامه‌سنك (۱۰، ۲۰، ۲۵، ۲۶، ۲۷، ۲۸، ۲۹، ۳۰، ۳۱، ۳۲، ۳۹) نجی ماده‌لرنده محرر معاملات ایفا واکمال ویوم اجتماع تعیین ایدیله‌جکدر .

منتخب اولمرك تجمعی :

ماده ۲ — یوم اجتماعده تذکرهٔ عثمانیه‌سنی ابراز ایدن هر عثمانلینك زیرده درجنجی ماده‌ده محرر حق انتخابی حائز اولدیغی امام، پاپاس، خاخام وهیئت اختیاریه‌لرله سائر ایجاب ایدنلردن بالتحقیق آکلاشیلدقدن واوصافیله اسمی دفتر مخصوصه قید ایدیلدکدن صوکره یدینه هیئت تفتیشیه‌نك مهریله مختوم پوصله‌لردن برعددی ویریلوب ناحیه ویا محله‌سی ایچنده انتخاب سابقده نه‌مقدار منتخب ثانی انتخاب ایدلش ایسه اهمیت ایتدیکی کسانك اوقدرینك اسملرینی پوصله سنه یازه‌جغی ویازیسی اولیانلر اهمیت ایتدیکی آدمه یازدیره‌جغی وشاید پوصله‌ده منتخب ثانی اوله‌جق مقدارلردن زیاده اسم یازلر ایسه یازدیغی اسملرلر ابتداسندن باشلانوب صره ایکنجی درجه‌ده منتخب اولمق ایچون طلب

اولونان مقداری بد اولونه رق زیاده سی کأن لم یکن حکمنده طوتوله جق واو سنجی درجه منتخب اولمقلرك عددندن دها آز اسم یازارسه یازدیغی اسملرك قبول وقید اولونه جق واکر بر ناحیه ده ایکنجی درجه ده اوچ منتخب اولق لازم کلیرکن بو صله سنك اوسننه بر آدمك اسمی اوچ دفعه یازارسه یالکز بر اسم اعتبار ایدیله جکی ویازیلان اسملر اوقونه مش صورتده ایسه کأن لم یکن حکمنده بولونه جغی وبو صله یه امضا وضع ایدیله جکی تمکن مرتبه تفهیم اولونه جق وبو صله نك تودیعی متعاقب تذکره نك ظهری تمغا اولونه جغی کی یوصله لرك صدوقه القاسندن صوکره ده حق انتخابی استعمال ایله دیکنی مشعر تذکره عثمانیه یه براشارت مخصوصه وضع اولنه جقدر .

دعای پادشاهی :

ماده ۳ — ۱۲۹۳ تاریخلی مبعوثان قرارنامه سنك اوتوز دردنجی ماده سی موجبنجه یوصله لرك صندوغه وضعندن مقدم امام، پاپاس وخاخام طرفندن ذات حضرت پادشاهینك دعای عمر وشوکت شاهانه لری قرئت ایدیله جکدر .

حق انتخابدن ساقط اولانلر :

ماده ٤ — ۱۲۹۳ تاریخلی مبعوثان قرارنامه سنك اون برنجی ماده سنده محرر اولدیغی وجهله یکری بش یاشنی اکمال ایتمیان وحقوق مدنیه دن ساقط بولونان وتابعیت اجنبیه ده ویا او ادعاده بولونان ویا موقتاً خدمت اجنبیه امتیازنی حائز بولونان ویا نظاماً افلاس ایله محکوم اولوب اعادهٔ اعتبار ایتمامش ویا محجوزیتنه حکم لاحق اولوبده حجزدن قورتلامامش اولانلر ویاطوغریدن طوغری یه دولتله آز چوق ویرکو ویرمیه نلر انتخاب حقندن ساقطدر .

منتخب ثانیلر ایله مبعوثلرك ویرکو ایله مکلفیتلری مشروط دکلدر . املاك وتیمار ویرکولری کی اعتبار اغنام رسومی وطریق یدلی ویرکودن معدوددر . بو ماده موجبنجه انتخابدن ساقط اولانلر انتخاب دفترینه قید ایدیله جکدر .

منتخب ثانی انتخاباتی :

ماده ٥ — منتخب ثانیلرك صورت وکیفیت انتخابلری وآرانك تصدقی وصندوقلرك محافظه سی وانتخاب مضبطه لرینك تنظیم وتحریری کی خصوصات سالف الذکر ۱۲۹۳ تاریخلی انتخاب قرارنامه سنك ۱۹، ۲۲، ۳۱، ۳۲، ۳۵، ۳۶، ۳۷، ۳۸، ۳۹، ٤۰، ٤۱، ٤۲، ٤۳، ٤٤ نجی ماده لرنده محرر اصول وقواعده توفیقاً اجرا اولونور .

منتخب ثانیلرك نجمی :

ماده ٦ — مواد سالفه احکامنه توفیقاً انتخاب ایدیلن منتخب ثانیلر انتخابلرینك ختامی تاریخدن اعتباراً نهایتی یوم کون ظرفنده مبعوثلری انتخاب ایتمك اوزره رأس قضا اولان قضبه یه دعوت ایدیله رك مذکور ۱۲۹۳ تاریخلی قرارنامه نك ۱۷، ٤٥، ٤٦، ٤۷، ٤۸، ٤۹، ٥۰ نجی ماده لری احکامنه توفیقاً مبعوثلرا نتخاب ایدیله جك وبو معاملاتك ختامنی متعاقب ٥۱، ٥۲، ٥۳، ٥٤، ٥٥، ٥٦ نجی ماده لرنده بیان وارائه ایدیلن معاملات ایفا اولونه جقدر .

مبعوثلك اعلانی :

ماده ۷ — هیئت تفتیشیه ورقهٔ مخصوصه لر ایله انتخاب اولونه جق مبعوثلك مقدارینی اعلان ایده جکدر .

انتخاب مضبطه لری :

ماده ۸ — ۱۲۹۳ تاریخلی مبعوثان قرارنامه سنك دفاتر انتخابیه سنك تنظیم وتصحیحنه وبونلره عائد معاملاتك ایفاسنه ومنتخب ثانیلرك تعیین مقدارینه متعلق ۳، ٤، ٥، ٦، ۷، ۸، ۹، ۱۰، ۱۱، ۱۲، ۱۳، ۱٤، ۱٥، ۱٦، ۱۸ نجی ماده لری احکامی ۲۱، ۲۳، ٥۸، ٥۹، ٦۰، ٦۱ نجی ماده لری احکامی اشبو ۱۳۳٥ سنه سی انتخابنده نظر اعتباره آلنمیه جق وبو مواده ده بحث اولنان دفترلر برینه بالاده ۲ نجی ماده ده کوسترلدیکی وجهله برری منتخب اولانلرك اوصاف واسامیسنی ودیکری منتخب ثانیلره عائد مضابط انتخابیه یی قیده مخصوص اولق اوزره یالکز ایکی دفتر طوتوله جقدر .

اعزام ایدیله جك مأمورلر :

ماده ۹ — مجلس مخصوص وکلاسنك ۱۸ ایلول ۲٤ تاریخلی قرارنده مصرح اولدیغی وجهله انتخاباته متعلق معاملاتك اجرا وا کمالی ایچون قرا دنواحی یه اعزاملری ایجاب ایدن مأمورین وکشیه یه وبریله جك اجورانك اول امرده قضا وباخود لوا مجلس اداره لرنجه مقدارلری تقدیر وتعیین اولنه رق وبریله جك مضبطه اوزرینه اشبو اجورات واردات بلدیه سی مساعد اولان برلرده محاری دائرهٔ بلدیه سی مساعد وباخود موجود اولیان برلرده دخی محللرك مال صندوقلرندن اعطا ایدیله جکدر .

مبعوث نامزدلری :

ماده ۱۰ — منتخبلر ثانیلر وصاف مطلوبه یی حائز هرعثمانلی یی مبعوث انتخاب ایده بیلورلر . آنجق برکیسه نك اوچدن زیاده دائرهٔ انتخابیه ده نامزدلکنی وضع ایده مز . نامزدلر یازیسه آلنرجمه نامزدلکلرینی قید ایتدیره جکلر وباخود مبعوثلغه اهل اولدقلرینی مصدق انتخابه صالح اولدقلردن لااقل اوچیرز کیشی یه پروزهٔ تحقیق ابتدیره رك بالواسطه تبلیغ ایدیله جکلردر . مبعوثلغه نامزدلکلرینی وضع ایدن ذوات وبالفعل خدمت دولته بولونان مأمورین هیئت تفتیشیه یه کیره مز .

موقت شعبات انتخابیه :

ماده ۱۱ — بالاده ذکر اولنان قرارنامه نك اوتوز طقوزنجی ماده سی حکمنه توفیقاً هیأت تفتیشیه نك نصبی ایله ایجاب ایدن محللرده موقت شعبات انتخابیه تشکیل ایدیله جکدر .

ضابطان وعسکرلرك حق رأیی :

ماده ۱۲ — برّی وبحری ارکان وامرا وضابطان ایله کوچوك ضابطان وژاندارمه امرا وضابطان وافراد اینك رتبهٔ عسکریه یی حائز واونیفورمه یی لابس وبالجمله منسوبین عسکریه نك خدمت عسکریه ده بولوندقلری مدتجه کرك منتخب اول وکرك منتخب ثانی صفتیله حق انتخابلرینی استعمال ایده میه جکلری ۲۵ ایلول ۳۲۸ تاریخلی قانون موقت اقتضاسندن اولوب بو کبیلر انتخابه ادخال ایدیله جك ویالکز اردو خدمتنده بولنانلرله موم متقاعدین بریه وبحریه وسلاح آلتنده بولونمیان احتیاط ضابطان وافرادی ایله قرادریه ومستحفظ حق انتخابلرینی استعمال ایده بیله جکلردر .

مأمورلرك حق انتخابی :

ماده ۱۳ — مأمورین دن اولان منتخب اولانلرك منتخب ثانیلر ایچون رأی ویره جکلری کون وظیفه لری باشنه کیچ کلمکه مساعده ایدیله جکدر .

هیئت تفتیشیه :

ماده ۱٤ — هیأت تفتیشیه ۱۲۹۳ تاریخلی انتخاب مبعوثان قرارنامه سنك اونجی ماده سی موجبنجه مجالس اداره نك اعضای منتخبه سیله مجالس بلدیه اعضاسندن ترکیب اولونه جقدر . معاملات انتخابیه یی تدقیق وتعقیب ایتمك اوزره درسعادت ایچون مقتضی هیئت تفتیشیه مجلس وکلا قرارینه مستنداً اوچیوز یکری درت سنه سی انتخاباتی اجرا ایدیله جکی وجهله مجلس اداره ولایت اعضای منتخبه سیله الیوم شهر اماتی شعبات اداریه سنده انتخابات ایله مشغول اولان انتخاب انجمنلری اعضاسندن قانونك تعیین ایتدیکی مقدارك شهر اماتجه تعریفی صورتیله تشکیل اولونه جق وبرشعبهٔ اداریه داخلده جمعیت عمومیه اعضالغنه متعلق انتخابك انتاجی متعاقب اشبو اعضای منتخبه هیئت تفتیشیه یه آلنه رق انتخاب انجمنلرندن وکالهٔ آلنمش اولان اعضای موقته نك وکالتلرینه نهایت وبریله جکدر . طشره لردن مجالس بلدیه سی هنوز تشکل ایتمیوب دائما بلدی انجمنلری متشکل بولونان برلرده هیئت تفتیشیه لردرسعادتده یاپیلدیغی وجهله بلدی انتخاباتنك انتاجنه قدر اشبو بلدیه انجمنلری اعضاسندن تشکیل ولونه رق انتخابات بلدیه نك انتاجندن صوکره بنه وکالتله آلنمش اولان اشبو اعضای موقته نك وکالتلرینه نهایت وبریله جك وبلدیه انجمننك تشکل ایلامش بولونان برلرده ده هیئت تفتیشیه لرجه یالکز مجلس اداره اعضا منتخبه سندن تشکیل قلنه جقدر .

مواد جزائیه :

ماده ۱۵ — مبعوثان انتخاباتنده مخالف قانون معامله لرنده بولونانلر حقنده ۱۲۹۳ تاریخلی قرارنامه نك ٦۲، ٦۳، ٦٤، ٦٥، ٦٦، ٦۷، ٦۸، ٦۹، ۷۰، ۷۱، ۷۲، ۷۳، ۷٤، ۷٥ نجی ماده لرنده محرر عقوبات تطبیق ایدیلیر وبو معاملاتدن برسنه یه قدر حبسی مستلزم اولانلر فضا و برسنه دن زیاده حبسی ایجاب ایدنلر لوا محاکم عدلیه سنده رؤیت اولونور .

215

[215] "Tesrî-i İntihâbât Talimatnâmesi", *Yenigün Gazetesi*, No: 213, 20 Teşrîn-i Evvel 1335 (20 Ekim 1919), s. 2.

EK: 5'in Transliterasyonu

TESRÎ'-İ İNTİHÂBÂT TALİMATNÂMESİ

İntihâbât Nasıl Yapılacak? – Kimler Rey Verecek? – İntihâb Mazbataları

Askerler ve Memûrlar.

İntihâbâtın serîan icrası için hükümet tarafından kabul ve mevki'-i mer'iyete vaz' edilen kararnamenin suret-i tatbikiyesi hakkında Dahiliyye Nezaretince ihzar olunan talimatname âhiren ikmal edilerek tamamen vilâyata tebliğ edilmiştir. Mezkur talimatnameyi ber-vech-i ati derç ediyoruz.

İntihâbâta Mübâşeret:

Madde 1 – Bin üç yüz otuz beş senesi mebusan intihâbâtına mahsus 11 Muharrem 1338 ve 7 Teşrin-i Evvel 335 tarihli emirname mucibince intihâbâtın icrasına mübâşeret için kararnamenin Takvim-i Vakayi ile neşrinin ferdâsı olan 1335 senesi Teşrin-i Evvelinin onundan itibaren nihayet on beş gün zarfında 1293 tarihli İntihâb Mebusan Kararnamesinin (10, 20, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 39) uncu maddelerinde muharir muamelatı ifâ' ve ikmal ve yevm ictimâ' tayin edilecektir.

Müntahib Olanların Tecemmu'u:

Madde 2 – Yevm-i ictimağda Tezkire-i Osmaniyesini ibrâz eden her Osmanlının zirde dördüncü maddede muharrer hakk-ı intihâbâta haiz olduğu imam, papaz, haham ve Heyet-i İhtiyariyelerle sair icap edenlerden bit-tahkik anlaşıldıktan ve evsafıyla ismi Defter-i Mahsusa kayd edildikten sonra yedine Hey'et-i Teftişiyenin mührüyle mahtûm pusulalardan bir adedi verilip nâhiye veya veya mahallesi içinde intihâb-ı sâbıkta ne miktar müntahib-i sâni intihâb edilmiş ise emniyet ettiği kesândan o kadarının isimlerini pusulasına yazacağı ve yazısı olmayanlar emniyet ettiği adama yazdıracağı ve şayet pusulada müntahib-i sâni olacak miktardan ziyade isim yazar ise yazdığı isimlerin ibtidasından başlanıp sıra ikinci derecede müntahib olmak için talep olunan miktarı kayd olunarak ziyadesi ke-en-lem-yekün hükmünde tutulacağı ve ikinci derece müntahib olacakların adedinden

daha az isim yazsa yazdığı isimlerin kabul ve kayd olunacağı ve eğer bir nahiyede ikinci derecede üç müntahib olmak lazım gelirken pusulasının üstüne bir adamın ismini üç defa yazarsa yalnız bir isme itibar edileceği ve yazılan isimler okunamaz surette ise ke-en-lem-yekün hükmünde bulunacağı ve pusulaya imza vaz' edilmeyeceği mümkün mertebe tefhîm olunacak ve pusulanın tevdiini müteakib tezkerenin zuhuru damga olunacağı gibi pusulaların sandığa ilkasından sonra da hakk-ı intihâb isti'mâl eylediğini müş'ir-i tezkere-i Osmaniyeye bir işaret-i mahsûsa vaz' olunacaktır.

Dua-yı Padişahî:

Madde 3 – 1293 tarihli mebusan kararnamesinin otuz dördüncü maddesi mucibince pusulaların sandûğa vaz'ından mukaddem imam, papaz ve haham tarafından Zat-ı Hazret-i Padişahînin duayı ömr ve şevket-i şahaneleri kıraat edilecektir.

Hakk-ı İntihâbtan Sâkıt Olanlar:

Madde 4 – 1293 tarihli Mebusan Kararnamesinin on birinci maddesinde muharer olduğu vecihle yirmi beş yaşını ikmal etmeyen ve hukuk-u medeniyyeden sâkıt bulunan ve tâbiiyet-i ecnebiyede veya o iddada bulunan veya mevkiten hîdmet-i ecnebiye imtiyâzına hâiz bulunan vaya nizâmen iflâs ile mahkum olup iâde-i i'tibâr etmiş veya hâkim lâhik olup da hacizden kurtulamamış olanlar veya doğrudan doğruya devlete azıcık vergi vermeyenler intehâb hakkından sâkıttir.

Müntahib-i sâniler ile mebusların vergi ile mükellefiyetleri meşrût değildir. Emlâk ve temti' vergileri gibi a'şâr agnâm rüsûmu ve tarik bedeli vergiden maduddur. Bu madde mucebince intihâbtan sâkıd olanlar intihâb defterine kayd edilmeyecektir.

Müntahib-i Sâni İntihâbâtı:

Madde 5 – Müntahib-i sânilerin suret ve keyfiyet-i intihâbları ve ârânın tasnifi ve sandukların muhafazası ve intihâb mazbatalarının tanzim ve tâhriri gibi hususât

sâlifû'zikr 1293 tarihli İntihâb Kararnamesinin 19, 22, 31, 32, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44 üncü maddelerinden muharer usul-i vukuada tevfîkan icra olunur.

Müntahib-i Sânilerin Tecemmu'u:

Madde 6 – Mevâdd-ı sâlife ahkâmına tevfîkan ithâb edilen müntahib-i sâniler intİhâblarının hitâm tarihinden itibaren nihayet beş gün zarfında mebusları intİhâb etmek üzere re's-i kaza olan kasabaya davet edeilerek mezkur 1293 tarihli kararnamenin 17, 45, 46, 47, 48, 49, 50 inci maddeleri ahkâmına tevfîkan mebuslar intehâb edilecek ve bu muamelâtın hitâmını müteakib 51, 52, 53, 54, 55, 56 ıncı maddelede beyan ve irâe edilen muamelât ifâ olunacaktır.

Mebusanın İlanı:

Madde 7 – Hey'et-i Teftişiyye varaka-i mahsusalar ile intihâb olunacak mebusanın miktarını ilan edecektir.

İntihâb Mazbataları:

Madde 8 – 1293 tarihli Mebusan Kararnamesinin defâtir-i intihâbiyesinin tanzim ve tashîhine ve bunlara ait muamelâtın ifâsına ve müntahib-i sânilerin tayin miktarına müteallik 3, 4, 5, 65, 7, 8, 9, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 21, 23,, 58, 59, 60, 61 inci maddeleri ihkâmı işbu 1335 senesi intihâbının nazar-ı itibara alınmayacak ve bu mevâdd de bahs olunan defterler yerine balada 2 inci maddede gösterildiği vecihle biri müntahib olanların evsâf ve esâmisini ve diğeri müntahib-i sânilere ait mezâbıt-ı intihâbiyeye kayda mahsus olmak üzere yalnız iki defter tutulacaktır.

İgtiram Edilecek Me'murlar:

Madde 9 – Meclis-i Mahsusa vükelanın 18 Eylül 24 tarihli kararında musarrah olduğu vecihle intihâbâta müteallik muamelatın icra ve ikmali için kurâ ve nevahiye igramları icab eden me'murîn ve ketebeye verilecek ücûrâtın ol-emrde kaza veyahud Liva Meclis İdarelerince mikdarları takdir ve tayin olarak verilecek mazbata üzerine işbu ücûrât varirâdât-ı belediyesi müsait olan yerlerde mahalleri Daire-i Belediyyesi müsait veyahut mevcut olmayan yerlerde dahi mahalleri mal sandıklarından i'tâ edilecektir.

Mebus Nâmzedleri:

Madde 10 - Müntahibler sâniler evsaf-ı matlubeye haiz her Osmanlı mebusu intihâb edebilirler. Ancak bir kimse üçten ziyade Daire-i İntihâbiyede nâmzedliğini vaz' edemez. Nâmzedler yarısı … bil-merci'e nâmzedliklerini kayd ettirecekler veyahud mebusluğa ehil olduklarını musaddak-ı intihâbâ salih olanlardan lâ-akall üçyüz kişiye bir varaka tahtim ettirerek bil-vasıta tebliğ edeceklerdir. Mebusluğa nâmzedliğini vâz' eden zevat bi'l-fi'l hidmet-i devlet bulunan me'murîn Hey'et-i Teftişeyye'ye giremez.

Muvakkat Şuabât-ı İntihâbiye:

Madde 11 – Bâlâda zikrolunan kararnamenin otuz dokuzuncu maddesi hükmüne tevfîkan Heyet-i Teftişiyyenin tensibi ile icab eden mahallerde muvakkat şuabât-ı intibahiye teşkil edilebilecektir.

Zâbitân ve Askerlerin Hakk-ı Reyi:

Madde 12 – Berrî ve Bahri erkan ve ümera ve zâbitân ile küçük zâbitân ve jandarma ümera-i zâbitân ve efradının rütbe-i askeriyeye hâiz ve üniformayı lâbis ve bilcümle mensubun askeriyenin hidmet-i askeriyyede bulundukları müddetçe gerek müntehib evvel ve gerek müneahib-i sâni sıfatıyla hak intihâblarını isti'mâl edemeyecekleri 25 Eylül 328 tarihli kanun mevkit iktizâsından olup bu gibiler intihâba idhâl edilecek ve yalnız ordu hidmetinde bulunan bil-umum mütekaidîn-i berriye ve bahriye ve silah altında bulunmayan ihtiyad-ı zâbitân ve efradı ile firâd-ı redîfe ve müstahfaza hakk-ı intihâblarına isti'mâl edebileceklerdir.

Me'murların Hakk-ı İntihâbı:

Madde 13 – Me'murinden olan müntahib-i evvellerin müntehib-i sâniler için rey verecekleri gün vazifeleri başına geç gelmeğe müsaade edilecektir.

Heyet-i Teftişiyye

Madde 14 – Hey'et-i Teftişiyye: 12993 tarihli İntihâb Mebusan Kararnamesinin onuncu maddesi mucibince mecâlis idarenin a'zâ-yi müntahibesiyle mecâlis belediyye a'zâsından terkib olunacaktır. Muamelât-ı İntihâbiyeyi tetkik ve tâkib etmek üzere dersaadet için muktezi Hey'et-i Teftişiyye Meclis Vekili kararına müsteniden üç yüz yirmi dört senesi intihâbât icra edildiği vecihle Meclis İdare-i Vilayet a'zâyı müntahbesiyle el-yevm Şehr-i emaneti şuâbât idariyesinde intihâbât ile meşgul olan İntihâb Encümenleri A'zâsından kanunun tayin ettiği miktarın Şehr-emanetince tefriki suretiyle teşkil olunacak ve bir şu'be-i idariye dahilinde cemiyet-i umumiye a'zâlığına mütealik intihâbın intâcını müteâkıb işbu a'zâ-ı müntahibe Hey'et-i Teftişiyye alınarak İntihâb Encümenlerinden vekaleten alınmış olan a'zâyı mevkitenin vekaletlerine nihayet verilecektir.

Taşralardan Mecalis Belediyyesi henüz teşkil etmeyib daima Belediyye Encümenleri müteşekkil bulunan yerlerde Hey'et-i Teftişiyyelerdir Dersadette yapıldığı vecihle belediye intehâbâtının intâcından sonra yine vekalete alınmış olan işbu a'zâyı mevkitenin vekaletlerine nihayet verilecek ve belediyye encümeninin teşkil edilmiş bulunan yerlerde de Hey'et-i Teftişiyyeler yalnız meclis idare az'â müntehibesinden teşekkil kalınacaktır.

Mevâdd-ı cezâiye:

Madde 15 – Mebusan intihâbâtında muhalif kanun ma'mûlâtında bulunanlar hakkında 1293 tarihli kararnamenin 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75 inci maddelerinde mücâzat tatbik edilir ve bu muamelâttan bir seneye kadar hepsi müstelzim olanlar kaza ve bir seneden ziyade hepsi icab edenler liva muhakem adliyesinde rüyet olunur.

EK: 6

آناطولیده کی خرستیانلر

مصطفی کمال پاشانك برتلغرافی

آناطولی وروم ایلی مدافعهٔ حقوق جمعیتی هیئت تمثیلیه‌سی نامنه مصطفی کمال پاشا طرفندن دورمطبعه‌مزه وارد اولان تلغرافنامه‌نك صورتی بروجه آتی درج ایدیورز:

ارمنی بطریقی زاده‌ن افندی اجیاً تشو لوغوس عزتمسنده منتشر بر نطقنده برچوق ارمنی عائله‌لرینك حرکات ملیهٔ اخیره‌دن متوحشاً ارزنجان ، ارضروم صاموسون واذمیت آطه‌بازاری کبی آناطولی حوالیسنده مهاجرت ایتمکده اولدقلرینی درمیان ویو صورتله ملت صرف حقوق ملیه‌سی مدافعه ایلی ایله وجوده کتوردیکی وحدتی برارمی وباعث صرف غیرمسلمه علیهدارلیی ایله شائبه‌دار ایتمك ایستیور بونك ایچون حقیقتی برکرده آیروجه توضیحه مجبوریت کورلمشدر اولا ارزنجان وارضروم حوالیسندن هجرت ایدن قطعیاً هیچ برارمی عائله‌سی یوقدر ثانیاً اذمیت اط بازاری وصاموسون حوالیسنده اولدیغی کبی بتون آناطولیدن اسایش وبین‌العناصر حسن آمیزش الحمدلله هر زمانده کندن بك زیاده بارز وشایان تشکر بردرجه‌ده‌در حتی صحنا وسائر محلر رؤسای روحانیه‌سی واماسیه طوقات وسائر لوالرك اعالی خرستیانیه‌سی طرفندن حرکات ملیه‌نك تماماً مروجی بولندیغی تلغرافلر ایله داخلیه نظارتنه واجنبی ممثلرینه بیلدیرلمشدر. ثالثاً خلاف حقیقت اولهرق آناطولی حرکات ملیه‌سی بولشویزم دیه اعلان ایدن بومملکتی دائما اتحادچی حرکاتیله شورش منادی ایچنده کوروب وکوسترمك ایسته‌ین فرید پاشا قابینه‌سنك بیاناتندن اوکدرك احتمال برقاچ زنکین عائله کندیلرینجه امین کوردکلری برطرفه نقل خانه ایتملرایسه بوده متارکه‌دن بری اطنه وحوالیسنده ومستقبل ارمنستانده‌کی اکثریتی تأمین ایچون ارمنی قومیته‌لری ایله بالذات بطریقخانه‌نك تشویقاتیله قابیلان عائله‌لردر .

مصطفی کمال

[216]

[216] Mustafa Kemal, "Anadolu'daki Hristiyanlar", *Alemdar Gazetesi*, No: 312, 23 Teşrîn-i Evvel 1335 (23 Ekim 1919), s. 1

EK: 6'nın Transliterasyonu

ANADOLU'DAKİ HIRİSTİYANLAR

Mustafa Kemal Paşanın Bir Telgrâfı

Anadolu ve Rumeli Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Temsiliyyesi namına Mustafa Kemal Paşa tarafından dün madbuamıza orada olan telgrafnamenin sureti ber-vechi-atidir:

Ermeni Patriği Zaven Efendi ahiren (Neologos) Gazetesinde neşr ettiği bir mektubunda birçok Ermeni ailelerinin Harekat-ı Milliyye-i ahireden … Erzincan, Erzurum, Samsun, İzmit ve Adapazarı gibi Anadolu havalisinden muhâceret etmekte olduklarını der-miyân ve bu suretle milletin sarf hukuk milliyesini müdafaa emeliyle vücuda getirdiği ve hatta bir Ermeni veya anâsır gayr-i Müslim aleyhdarlığı ile şaibedâr etmek istiyor. Bunun için hakikati bu kere ayrıca tevzih-i mecburiyet görülmüştür. Evvela Erzincan ve Erzurum havalisinden hicret eden katiyen hiçbir Ermeni ailesi yoktur. Sâniyen İzmit, Adapazarı, Samsun havalisinde olduğu gibi bilcümle Anadolu'da asayiş ve beyn-el-anâsır hüsn-âmiziş el-hamdü lillâh her zamankinden pek ziyade bariz ve şayan-ı teşekkür bir derecededir. Hatta cebhane vesair mahaller rüesa-yı ruhâniyyesi ve Amasya, Tokad vesair livaların ahâli-i hırıstiyaniyesi tarafından Harekât-ı Milliyyenin tamamen müruci bulunduğu telgraflarla Dahiliyye Nezaretine ve Ecnebi Mümessillerine bildirilmiştir. Sâlisen hilâf-ı hakikat olarak Anadolu Harekat-ı Milliyyesini Bolşevizm diye ilan eden, bu memleketi daima İttihâtçı hareketiyle şûriş-i mütemadi içinde görmek ve göstermek isteyen Ferit Paşa Kabinesinin beyanatından ürkerek birkaç zengin aile kendilerince emin gördükleri bir tarafa nakl-i hane eylemişler ise de buda mütarekeden beri Adana ve havalisinde ve müstakil Ermenistan'daki ekseriyeti temin için Ermeni Komisyonları ile bizzat Patrikhanenin teşvikatına kabilen ailelerdir.

MUSTAFA KEMAL

EK: 7

مجلس ملی دون مراسم مخصوصه ایله کشاد ایدلدی

صدر اعظم پاشا نام‌نامیٔ حضرت پادشاهی یه مجلسی کشاد وداخلیه ناظری نطق همایونی قرائت ایلدی

مجلس ملینك دردنجی دورهٔ انتخابیه‌سنك برنجی اجتماعنك کشادی مناسبتیله ایرادبیوریلان نطق همایون:

۱۹ ربیع الاخر ۱۳۳۸ ۱۲ کانون ثانی ۱۳۳۶

« محترم اعیان ومبعوثان »

« دردنجی دورهٔ انتخابیه‌نك برنجی اجتماعی کشاد ایلدیکمدن بووسیله ایله‌ده‌درگاه کبریایه عرض »
« حمد وثنا ایدر وجله‌کزه سیان خوش آمدی ایلرم . اجزاء ممالك شاهانه‌مدن بولندیغی حالده »
« انتخاب اجرا ایدیله‌میان محلردن مبعوث چیقاریله‌مدیغی ایچون اظهار تأسف ایدرم . »
« بالقان حربندن هنوز چیقلدیغی وکرفتار اولدیغمز ضایعات وخساراتی تلافی وتضمینه چالیشمق »
« لازم کلدیکی برصره‌ده ظهور ایدن حرب عمومی یه منافع ملك وملت خلافنده اشتراك ایدلمسیله »
« هنوز پورغونلغی آله‌میان بنیهٔ دولتك ومامنی اولوتمیان ملتك اوغرادیغی آلام ومصائب جله‌نك »
« کوزی اوکنده‌در . رفقای مساعیسنی بیله خبردار ایتمك صورتیله وسائل حربی احداث ایدلرك »
« حرکت غیرمشروعه‌سندن وانثنای حربده ارتکاب اولنان سیئاتدن سلطنت وملتك بری الذمه اولدیغی »
« شهه‌سزدر . »

« دول ائتلافیه ایله عقد اولنان متارکه‌نك تاریخنده امثالی اولدیغی وجهله اون درت ماهدن بری دوام ایتمکده وحال متارکه‌ده بعض اقسام ممالك شاهانه‌مزك »
« اشغال اولنمسی مملکتده احوال طبیعیه‌نك عودتنه مانع اولدیغی کبی یونانیلر طرفندن وطنمزك برحزه لاینفکی بولنان ازمیره تجاوز وقوعی مشکلاتی »
« وهلیان عامیی برقاتدها تزیید واوراده اهالیٔ محایه حقنده روا کوریلان مظالم وتعدیات تأثرات قلبیه‌مزی تشدید ایتمکدر . »

« افندیلر ! شوآن مهمده وضعیتمزك وخامتی محتاج تعریف دکلدر . کیاست وبصیرت ومتانت وحمیت موجب فوزوسلامت ومنتج موفقیتدر . عدالت »
« جمعیت بشریه‌نك اساسیدر . « الحق یعلو ولایعلی علیه » برقضیهٔ مسلمه‌در . »

« برملتك حربده مغلوب اولمسی حق مکتسبی اولان موجودیت سیاسیه‌سنی خلدار ایدمیه‌جکندن حقوق ومنافع دولتك وقایه‌سنده هیئت تشریعیه »
« ایله وکلامز طرفندن متحداً صرف مساعی وهیرت وحکومتجه هردرلو تدبیرات سیاسیهٔ معقوله‌نك کمال روبتله اجراسنه مداومت اولندیغی وثوق مات »
« منافع حیاتیهٔ مقدسه‌سنی محافظه خصوصنده یکدل ویکوجود بولندیغی حالده دولتمزك وحدتی وملت عثمانیه‌نك شرف وحیثیتی تأمین ایده‌جك برصلحك »
« میسر اولدیغی وولایات مشغوله‌مزك قورتولدیغی الطاف سبحانیه‌دن امید ایدرم . بناءً علیه هردرلو تفرقه وشقاقدن وقایه ایدیلدیغی بتون آمال ملیه‌نك »
« فلاح وطن نقطه‌سنده اتحادی مرتبهٔ وجوبده‌در . »

« ممالك شاهانه‌مزك حسن اداره‌سی ضمننده وقت وقت موقع تطبیقه قونلغی ایستهنیلن اصلاحاتدن بر طاقم اسباب حیلولتیله تماماً اقتطاف ثمرات »
« اولنه‌مدیغی غیر منکر اولوب حال بوکه عصرك ایجاباتنه توفیقاً مملکتك محتاج اولدیغی معموریتی وتبعه‌نك رفاه وامنیتی استحصال ایچون بحق مشمر »
« اولهجق اصول وقواعد دائره‌سنده احکام جدیده واساسیه وضعی لازمدندر . اشبو تدبیراتك حیز حصوله وصولی ایچون حکومتمزجه کوسترلهجك »
« عزم قطعی یه هیئت تشریعیه طرفندن علاوهٔ اهتمامات اولنمسی وتأثیرات حربیه‌نك بی‌دریغ ازاله‌سیله تشکیلات اداره‌نك برفکر متین تجدد ایله ازسرنو »
« تنظم قلنمسی وبومیانده عناصر عثمانیه‌دن اقلیتلرك تأمین حقوق مثللو مواد مهمه‌نك نظر دقتدن دور طوتلمامسی اخص آمالمزدر . »

« دولتك احوال مالیه‌سی سنه‌لردنبری دوام ایدن محاربه‌لر ایله زیاده متأثر اولهرق دیون عتیقه‌سنه برطاقم دیون جدیده انضمام ایتدکدن بعده داخل »
« ممالکده ایقاع اولنان تخریبات تلافیسی ایچون‌ده بربار عظیم دها تحمیل ایدلمك ایجاب ایده‌جکی جهتله بعدالصلح مملکتك قوهٔ استحصالیه‌سنی تزیید »
« ایده‌جك اساسلی بر طاقم تدابیر وتشبثات موقع اجرایه وضع اولنمق اوزره بریاندن امور مالیه‌ده اسراف والقصاده رعایت وثمر اولیان مصارفدن »
« مجانبت قلنمق الزمدر . »

« حکومتمزك مساعیسی وطن وملتك سلامتی اسبابنی استحصاله مصروف اولدیغی کبی سزلرلده منافع عالیهٔ مملکتی هرشیئه تقدیم ایله مسئولیت حکومتی »
« درعهده ایدیلره قارشی مراقب ومظاهر حقیقی اولمکزی توصیه ایدر وقطعیاً یأس وفتوره دوچار اولیوب عهده‌کزه ترتب ایدن مشکل وظیفه‌لرلك »
« ایفاسنده توفیقات الهیه‌یه مظهریتکزی جناب واهب الآمالدن نیاز ایله مجلس عمومی یی کشاد ایلرم . »

217

[217] "Meclis-i Milli Dün Merâsim-i Mahsusa İle Kişâd Edildi", *Yenigün Gazetesi*, No: 298, 13 Kânun-i Sâni 1336 (13 Ocak 1920), s. 1.

EK: 7'nin Transliterasyonu

MECLİS-İ MİLLİ DÜN MERÂSİM-İ MAHSUSA İLE KİŞÂD EDİLDİ

Meclis-i Milli'nin dördüncü devre-i intihâbiyesinin birinci ictimâ'ının kişâdı münasebetiyle ibrâd buyrulan Nutk-ı Hümâyûn

Muhterem Âyân ve Meb'ûsân,

"Dördüncü devre-i intihâbiyenin birinci ictimâ'ını küşâd eylediğimden bu vesile ile de Dergâh-ı kibriyâya arz-ı hamd ü senâ eder ve cümlenize beyân-ı hoşâmedî eylerim. Eczâ-yı memâlik-i şâhânemden bulunduğu halde intihâb icrâ edilemeyen mahallerden mebûs çıkarılamadığı için izhâr-ı te'essüf ederim."

"Balkan Harbi'nden henüz çıklıdığı ve giriftâr olduğumuz zâyi'ât ve hasârâtı telâfi ve tazmîne çalışmak lâzım geldiği bir sırada zuhûr eden Harb-ı Umûmî'ye menâfi-i mülk ve millet hilâfında iştirâk edilmesiyle henüz yorgunluğunu alamayan bünye-i devletin ve mâtemini unutamayan milletin uğradığı âlâm ve mesâib, cümlenin gözü önündedir. Rüfekâ-yı mesâîsini bile haberdâr etmemek sûretiyle vesâil-i harbi ihdâs edenlerin hareket-i gayr-ı meşrûasından ve esnâ-yı harbde irtikâb olunan seyyiâtdan saltanat ve milletin berîyü'z-zimme olduğu şüphesizdir."

"Düvel-i İ'tilâfiye ile akdolunan mütârekenin, tarihde emsâli olmadığı vechile, on dört mâhdan beri devam etmesi ve hal-i mütârekede bazı aksâm-ı memâlik-i şâhânemizin işgâl olunması memleketde ahvâl-i tabî'iyyenin avdetine mâni' olduğu gibi, Yunanîler tarafından vatanımızın bir cüz-i lâ-yenfekki bulunan İzmir'e tecâvüz vuku'u müşkülâtı ve galeyân-ı âmmeyi bir kat daha tezyîd ve tecâvüz vuku'u müşkülâtı ve galeyân-ı âmmeyi bir kat daha tezyîd ve orada ahâli-i mahalliye hakkında revâ görülen mezâlim ve ta'addiyât teessürât-ı kalbiyemizi teşdîd etmişdir."

“Efendiler! Şu an-ı mühimde vaz’iyyetimizin vehâmeti, muhtâc-ı ta’rîf değildir. kiyâset ü bâsiret ve metânet ü hamiyet mûcib-i fevz ü selâmet ve müntic-i muvaffakiyetdir. Adâlet cem’iyyet-i beşeriyyenin üssü’l-esâsıdır. (El-hakku ya’lû ve yu’lâ aleyh) bir kaziye-i müsellemedir.”

“Bir milletin harbde mağlûb olması, hakk-ı müktesebi olan mevcûdiyet-i siyasiyyesini haleldâr edemeyeceğinden, hukûk ve menâfi’-i devletin vikâyesinde Heyet-i Teşrî’iye ile vükelâmız tarafından müttehiden sarf-ı mesâî ve gayret ve hükümetce her türlü teşebbüsât-ı siyâsiye-yi ma’kulenin kemâl-i rü’yetle icrâsına müdâvemet olunduğu ve bütün millet menâfi-i hayâtiye-i mukaddesesini muhâfaza hususunda yek-dil ve yek-vücûd bulunduğu halde, devletimizin vahdetini ve millet-i Osmâniyyenin şeref ü haysiyetini te’mîn edecek bir sulhun müyesser olacağını ve vilâyât-ı meşgûlemizin kurtulacağını Eltâf-ı Sübhâniye’den ümîd ederim. Binâ’en-aleyh, her dürlü tefrika ve şikâkdan tevâkkî edilerek bütün âmâl-i milliyenin felâh-ı vatan noktasında ittihâdı mertebe-i vücûbdadır.”

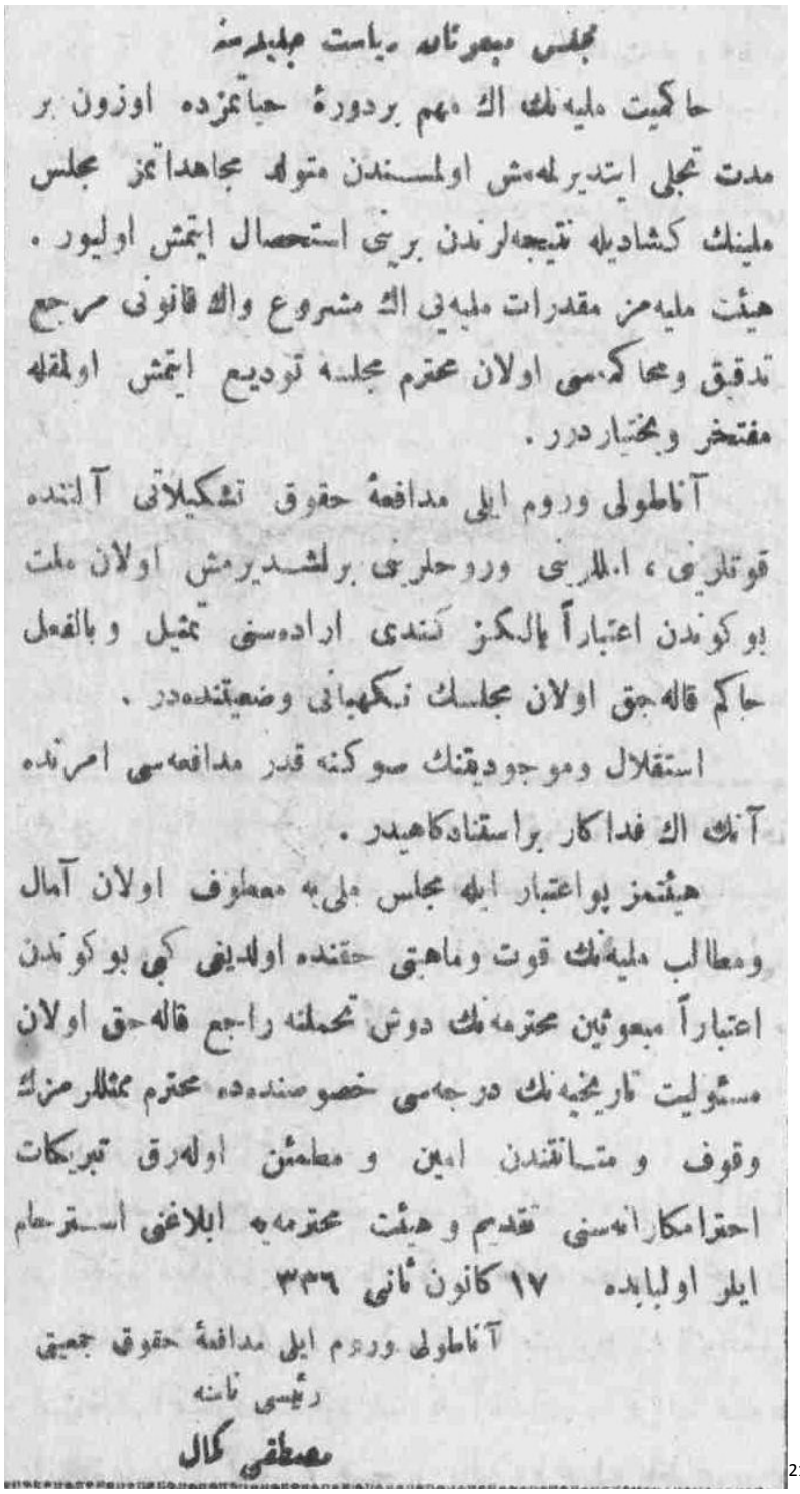
Memâlik-i şâhânemizin hüsn-i idâresi zımnında vakit mevki’-i tatbîke konulmak istenilen ıslâhâtdan bir takım esbâb haylûletiyle tamâmen iktitâf-ı semerât olunamadığı gayr-ı münker olup halbuki, asrın icâbâtına tevfîkan memleketin muhtâc olduğu ma’mûriyeti ve teba’anın refâh ve emniyetini istihsâl için bi-hakkın müsmir olacak usûl ve kavâ’id dâiresinde ahkâm-ı cedîde ve esâsiye vaz’ı lâzımedendir. İşbu teşebbüsâtın hayyiz-i husûle vusûli için hükümetimizce gösterilecek azm-i kât’iye Heyet-i Teşrîiye tarafından da ilâve-i ihtimâmât olunması ve te’sîrât-ı harbiyenin pey-der-pey izâlesiyle teşîlât-ı idârenin bir fikr-i metîn-i teceddüd ile ez-ser-i nev tanzîm kılınması ve bu meyânda anâsır-ı Osmâniyeden ekalliyetlerin te’min-i hukuku misill’u mevâdd-ı mühimmenin nazar-ı dikkatden dûr tutulmaması ahass-ı âmâlimizdir.”

“Devletin ahvâl-i mâliyesi senelerden beri devam eden muhârebâtdan pek ziyâde müte’essir olarak, düyûn-ı atîkasına bir takım düyûn-ı cedîde inzimâm etdikden başka, dâhil-i memâlikde îkâ’ olunan tahrîbâtın telâfîsi için de bir bâr-ı azîm daha tahammül edilmek îcâb edeceği cihetle ba’de-s-sulh memleketin kuvve-i istihsâliyesini tezyîd edecek esâslı bir takım tedâbîr ve teşebbüsât mevki’-i icrâya

vaz’ olunmak üzere bir yandan umûr-ı mâliyede tasarruf u ri’âyet ve müsmir olmayan masârifden mücânebet kılınmak elzemdir.”

Hükûmetimizin mesâ’îsini vatan ve milletin selâmeti esbâbını istihsâle masrûf olduğu gibi sizlerin de menâfi-i âlîye-yi memleketi her şeye takdîm ile mesûlliyet-i hükümeti deruhte edenlere karşı murâkıb ve müzâhir-i hakîkî olmanızı tavsiye eder ve kat’a ye’s ü fütûra dûçâr olmayıb uhdenize terettüb eden müşkil vazîfelerin îfâsında tevfîkât-ı ilâhiyeye mazhariyetinizi Cenâb-ı Vâcib-ül âmâlden niyâz ile Meclis-i Umûmîyi güşâd eylerim.”

EK: 8

مجلس مبعوثان رياست جليلهسنه

حاكميت مليه‌نك اك مهم بردورهٔ حياتمزده اوزون بر مدت تجلي ايتديرلهمش اولمسندن متولد مجاهداتمز مجلس مليمزك كشاديله نتيجه‌لرندن برينى استحصال ايتمش اوليور . هيئت مليه‌مز مقدرات مليه‌يى اك مشروع واك قانونى مرجع تدقيق ومحاكمهسى اولان محترم مجلسه توديع ايتمش اولمقله مفتخر وبختياردر .

آناطولى وروم ايلى مدافعهٔ حقوق تشكيلاتى آلتنده قوتلرينى ، املرينى وروحلرينى برلشديرمش اولان ملت بوكوندن اعتباراً بالكز كندى ارادهسنى تمثيل وبالفعل حاكم قاله‌حق اولان مجلسك نكهبانى وضعيتنده‌در .

استقلال وموجوديتمزك سوكنه قدر مدافعهسى امرنده آنك اك فداكار براستقادكاهيدر .

هيئتمز بواعتبار ايله مجلس مليه معطوف اولان آمال ومطالب مليه‌نك قوت وماهيتى حقنده اولديغى كبى بوكوندن اعتباراً مبعوثين محترمه‌نك دوش تحمله راجع قاله‌حق اولان مسئوليت تاريخيه‌نك درجهسى خصوصنده‌ده محترم ممثللرمزك وقوف و متانتلرندن امين و مطمئن اولهرق تبريكات احترامكارانهسنى تقديم و هيئت محترمه‌يه ابلاغى استرحام ايلر اولبابده ١٧ كانون ثانى ٣٣٦

آناطولى وروم ايلى مدافعهٔ حقوق جمعيتى
رئيسى ثانيه
مصطفى كمال

[218]

[218] Mustafa Kemal, “Meclis-i Mebusan Riyaset Milliyesine”, *İleri Gazetesi*, No: 731, 20 Kânun-i Sâni 1919 (20 Aralık 1919), s.1.

EK: 8'in Transliterasyonu

MECLİS-İ MEBUSÂ RİYÂSET MİLLİYESİNE

Hakimiyet-i Milliye'nin en mühim bir devre-i hayatımızda uzun bir müddet tecil ettirilmemiş olmasından mütevellid mücâhedâtımız Meclis-i Millinin kişâdıyla neticelerinden birini istihsâl etmiş oluyor. Heyet-i Milliyemiz mukadderât-ı milliyeyi en meşruh ve en kanuni merci' tedkik ve muhakemesi olan muhterem meclise tevdi' etmiş olmakla müftehir ve bahtiyardır.

Anadolu ve Rumeli Müdâfaa-i Hukuk Teşkilatı altında kuvvetlerini, emellerini ve ruhlarını birleştirmiş olan millet bugünden itibaren yalnız kendi iradesini temsil ve hakim kılacak olan meclisin …vaziyetindedir.

İstiklal ve mevcudiyetinin sonuna kadar müdafası emrinde en fedakar istinâd-gâhıdır.

Heyetimiz bu itibar ile Meclis-i Milliye matuf olan âmâl ve metâlib-i milliyenin kuvvet ve mahiyeti hakkında olduğu gibi bugünden itibaren mebusan muhteremenin … kalacak olan mes'uliyyet-i tarihiyyenin derecesi hususunda muhterem mümessillerimizin vukuf ve metanetinden emin olarak tebrigat-ı ihtirâm-kârânesini takdim ve ve Heyet-i Muhteremeye iblağını istirham eyler olbabta 17 Kânun-i Sâni 336

Anadolu ve Rumeli Müdâfaa-ı Hukuk Cemiyeti Reisi Namına

MUSTAFA KEMAL

EK: 9

عهد ملی اساسلری

عرب اکثریتیله مسکون ممالکدن - الویهٔ ثلثده آرای عمومیه مراجعت - غربی تراکیانك وضعیتی - پایتخت و بوغازلر مسئلهسی - اقلیتلرك تأمین حقوقی - اصول محاکمات و دیپلوماتیك مسئلهسی

مجلس مبعوثانده متشکل (فلاح وطن) غروپی ، دون اوکله‌دن صوکره ساعت ایکیده مقدماجتماع ایتمش و (عهد ملی) اساسانی حقنده مذاکراتده بولونمقدره آلدیغمز معلوماته کوره (عهد ملی) اساساتی ناطق اولق اوزره تنظیم ایدیلن بیاننامه بروجه آتیدر :

مجلس مبعوثانی عثمانی اعضالری ، استقلال دولت و استقبال ملتك ، حقلی ودواملی بر صلحه نائلیت ایچون اختیار ایده‌بیله‌جکی فداکارلغك حد اعظمیسنی متضمن اولان اساسات آتیه‌یه تمامیله رعایته ممکن التأمین اولدیغنی واساسات مذکوره خارجنده پایدار بر عثمانلی سلطنت وجمعیتنك دوام وجودی غیرممکن بولندیغنی قبول وتصدیق ایلشلردر :

برنجی ماده — دولت عثمانیه‌نك منحصراً عرب اکثریتیله مسکون اولوب ۳۰ تشرین اول ۱۹۱۸ تاریخلی متارکه‌نك حین عقدنده مخاصم اردولرك اشغالی آلتنده قالان اقسامنك مقدراتی ، اهالیسنك سربستجه بیان ایده‌جکاری آرایه توفیقاً تعیین ایدلمك لازم ایله‌جکندن مذکور خط متارکه داخل وخارجنده دیناً ، عرقاً ، أملاً متحد ویکدیگرینه نارشی حرمت متقابله وفداکارلق حسیاتیله مشحون وحقوق عرقیه واجتماعیه‌لریله شرائط محیطیه‌لرینه تمامیله رعایتکار عثمانلی اسلام اکثریتیله مسکون بولنان اقسامك هیئت مجموعه‌سی حقیقةً ویاحکماً هیچ برسبیله تفریق قبول ایتمز برکلدر.

ایکنجی ماده — اهالیسی ایلك سربست قالدقلری زمانده آرای عامه‌لریله آنا وطنه التحاق ایتمش اولان الویهٔ ثلثه ایچون لدی الایجاب تکرار سربستجه آرای عامه‌یه مراجعت ایدلمسنی قبول ایده‌رز .

اوچنجی ماده — تورکیا صلحنه تعلق ایدیان غربی تراکیا وضعیت حقوقیه‌سنك تثبیتی ده سکنه‌سنك کامل حریتله بیان ایده‌جکاری آرایه تبعاً واقع اولمایدر .

دردنجی ماده — مقر خلافت اسلامیه وپای تخت سلطنت سنیه ومرکز حکومت عثمانیه اولان استانبول شهریله مرمره دکزینك امنیتی هردرلو خلدن مصون اولمالیدر . بواساس محفوظ قالمق شرطیله آق دکز وقره دکز بوغازلرینك تجارت ومناقلات عالمه کشادی حقنده بزمله سائر بالعموم علاقه‌دار دولتلرك متفقاً وبره جکاری قرار معتبردر .

EK: 9'un Transliterasyonu

ÂHD-I MİLLİ ESASLARI

Meclizi Mebusânda müteşekkil (Felâh-ı Vatan) gurubu, dün öğleden sonra saat ikide ictima etmiş ve (Âhd-ı Milli) esasatını natık olmak üzere tanzim edilen beyanname bir veche atidir:

Meclis-i Mebusân-ı Osmâni azâları, istiklal-i devlet ve istikbal-i milletin, haklı ve devamlı bir sulha nailiyet için ihtiyar edileceği fedakarlığın haddi azamisini mütezammın olan esasat müzakere haricinde payidar bir Osmanlı Saltanat ve ve cemiyetinin devam-ı vücudu gayrı mümkün bulunduğu kabul ve tasdik eylemişlerdir.

Birinci madde – Devlet-i Osmaniyenin münhasıran Arab ekseriyetiyle meskun olup 30 teşrini evvel 1918 tarihli mütarekenin hıyn akdinde muhasım orduların işgali altında kalan aksamının mukadderatı, ahalisinin serbestçe beyan edecekleri araya tevfiken tain edilmek lazım geleceğinden mezkur hatt-ı mütareke dahil ve haricinde dinen,ırken,ehlen müthad ve yek diğerine karşı hürmet-i mütekabile ve fedakarlık hissiyatıyla meşhun ve hukuk-u ırakiyye ve ictimaiyeleriyle şerait-i muhitiyelerine tamamıyla riayetkar Osmanlı İslam ekseriyetiyle meskun bulunan aksamın heyet-i mecmuası hakikaten veya hakimen hiçbir sebeple tefrik kabul etmez bir küldür.

İkinci madde- Ahalisi ilk serbest kaldıkları zamanda arayı ammeleriyle ana vatana iltihak etmiş olan evliye-i selase için ledel icab tekrar serbestçe arayı ammeye müracaat edilmesini kabul ediyoruz.

Üçüncü madde- Türkiye sulhuna taalluk edilen garbi Trakya vaziyet-i hukukiyesinin nübde-i sekenesinin kemal-i hürriyetle beyan edecekleri araya tebian vaki olmalıdır.

Dördüncü madde- mukar hilafet-i islamiyye ve payitaht-ı saltanat-ı seniyye ve merkezi hükumet–i Osmaniye olan İstanbul şehriyle Marmara denizinin emniyeti her türlü halden masun olmalıdır.Bu esas mahfuz kalmak şartıyla ak deniz ve Karadeniz boğazlarının ticaret ve münakalat-ı aleme küşadı hakkında bizimle sair bil umum alakadar devletlerinmüttefikan verecekleri karar muteberdir.

Beşinci Madde- Düvel-i itilafiye ile muhasımları ve bazıları müşarikleri arasında tekrar eden esasat-ı ahdiye dairesinde aklanılır hukuku- mamalik mütecavizedeki Müslüman ahalininde aynı haktan istifade etmeleri emniyesiyle-tarafımızdan teyid ve temin edilecektir.

Altıncı Madde- Milli ve iktisadi inkişafatımızda istiklal ve serbest-i tama mazhar olmamız esasılamaz hayat ve bekamızdır. Bu sebeple siyasi, adli, milli vesair inkişafatımıza mani kuyuda muhalifiz. Tahkik edecek divanımızın şerait-i tesviyeside bu esasatta muğayir olmayacaktır.

MESULLERİN TECZİYESİ

Hakkında (Ahd-ı Milli) nin bir maddei müstakilesi

Mevsufen aldığımız malumata göre meclis-i mebusanda teşkil eden (Ahd-ı Milli) esasatı meyanında mesullerin tecziyesi hakkındada gayet mühim bir madde mevcut bulunmaktadır. Bu madde-i müstakilenin sureti bir veche atidir:

Harb-i umumiyyeyi tevlid eden buhranlardan başlayarak meclisin küşadına kadar harbe iştirak ve harbi sevk ve idarede ve alel umum siyaset-i dahiliye ve hariciye de basiret kiyasetle hareket etmeyerek devlet ve milletin menafi-i aliyesini izrar ve flaket-i hazırayı intac eden heyet-i vükela ile müşariklerininmesuliyetlerini teharri, takip ve tecavüzüne suret-i katiye de matlubumuzdur.

EK: 10

صالح پاشا قابينه‌سنك تشكلى ـ خط همايون صورت منيفه‌سى

« وزير معاليسميرم صالح پاشا

« على رضا پاشا قابينه‌سنك وقوع استعفاسنه وسنك دركار اولان رويت وحميتكزه بناء مسند صدارت رتبهٔ سامیه وزارت ومشيرى ايله عهدهٔ استيهالكزه »

« توجيه ومشيخت اسلاميه دخى حيدرى زاده ابراهيم افندى عهده‌سنده ابقا وتقرير قلنمشدر . قانون »

« اساسينك ٢٧ نجى ماده‌سى احكامنه توفيقاً تشكيل ايديلكز هيئت جديدهٔ وكلا تصديقمزه اقتران »

« ايتمشدر . أمل يكانهم موروث اجدادم اولان دولتمك تأمين وحدت وسلامتندن عبارت اولوب بونون »

« افراد ملتمزده عين حس ايله متحسس اولدرق منافع عاليهٔ وطنيه‌يى محافظه ايچون تخت سلطنت وخلافت »

« اطرافنده مجتمع ومتحد بولونه‌جقلرى مجزومم اولديغندن رفقاى مساعيكزله بالاتفاق بوغايه‌يى استحصاله »

« عزم ومتانت واعتدال وبصيرتله صرف‌مقدور ايدرك‌حقوق مشروعه‌سنى مدافعه‌يه عازم واساسات اداريه‌سنى »

« عدالت وحقانيت دستورلرينه وايجابات عصريه‌يه توفيقاً صورت‌جديده‌ده اصلاحه قادر برملت متحده ومتمدنه »

« اولديغندن انظار عامه‌ده فعلاً اثبات ايلكز حميت وطنيه‌كزدن منتظردر. همان جناب قادر مطلق توفيقات »

« سبحانيه‌سنه مظهر بيورسون آمين بحرمة السيد المرسلين »

١٧ جمادى الاخر ٣٣٨ ، ٨ مارت ٣٣٦

محمد وحيدالدين

219

[219] Mehmed Vahdeddin, “Hatt-ı hümayûn Sureti Menifesi”, *Yenigün Gazetesi*, No: 354, 9 Mart 1336 (9 Mart 1920), s. 1.

EK: 10'nun Transliterasyonu

SALİH PAŞA KABİNESİNİN TEŞEKKÜLÜ – HATT-I HÜMÂYÛN SÛRET-İ MÜNİFESİ

Vezir-i Muallismirim Salih Paşa

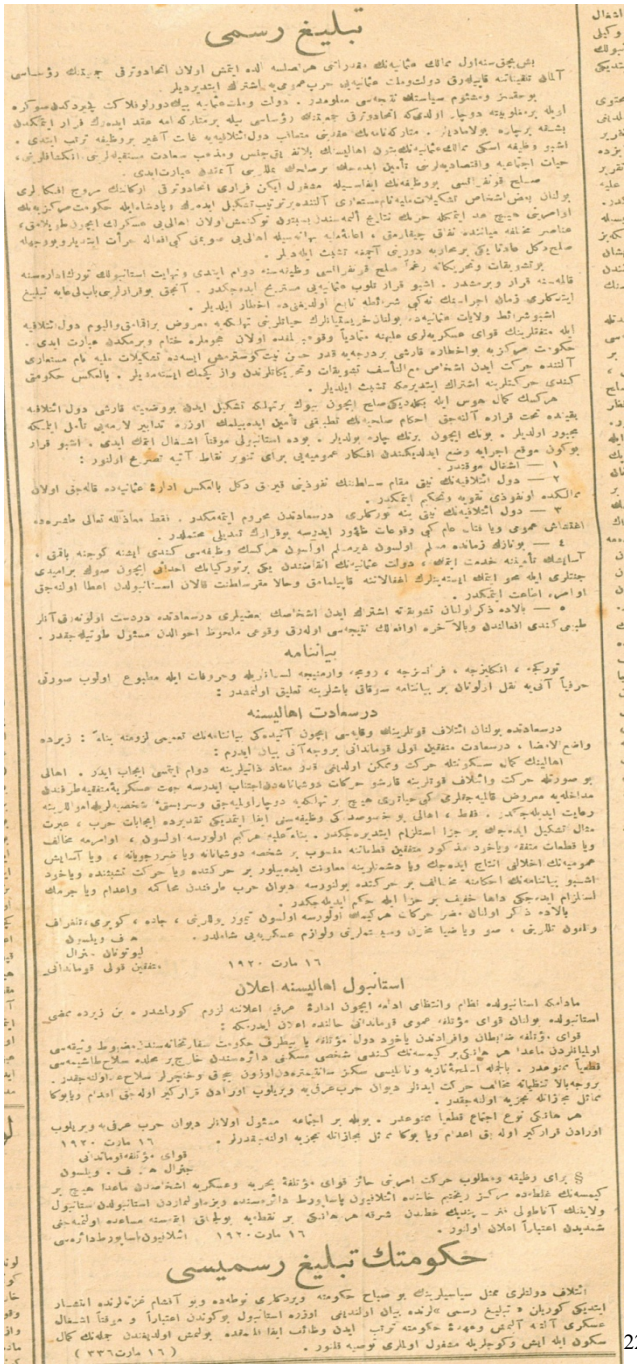
"Ali Rıza Paşa Kabinesinin vuku'-ı istifasına ve sizin der-kâr olan reviyyet ve hamiyyetinize binaen müsned-i Sadâret rütbe-i sâmiyye ve vezâret ve müşîri ile uhde-i istîhâlinize"

"Tevcih ve meşihat-i İslamiyye dahi Haydarizade İbrahim Efendi uhdesinde ibkâ ve takrir kılınmıştır Kanun-i Esasinin 27 inci maddesi ahkâmına tevfikan teşkil eylediğiniz Heyet-i Cedide-i Vükela tasdikimize iftiran etmiştir. Âmâl-i yeganem mevrûs-ı ecdadım olan devletimin temin-i vahdet ve selametinden ibaret olup bütün efrad-ı milletimin de aynı his ile mütehassis olarak menâfi' âliye-i vataniyyeyi muhafaza için taht-ı saltanat ve hilafet etrafında müctemi' ve müttehid bulunacakları meczumum olduğundan rüfekayı mesainizle bil-ittifakbu gayeyi istihsâle azm ve metânet ve itidâl ve basiretle sarf-ı makdur ederek hukuki meşrûâsını müdafayı azim ve esâsât-ı idariyyesini adalet ve hakkâniyyet düsturlarına ve icâbât-ı asriyeye tevfikan suret-i ciddiyede ıslaha kadar bir millet-i müttehide ve mütemeddine olduğumuzu inzâr-ı amede filen isbat eylemeniz cemiyet-i vataniyyenizden müntezirdir. Hemen Cenâb-ı Kadir mutlak tevfikat-ı süphaniyesine mazhar buyursun Amin ***mürselin"

17 Cemâziye'l-evvel 338, 8 Mart 336

Mehmet Vahdettin

EK: 11

تبليغ رسمى

بش يجى سنه اول ممالك عثمانيه‌نك مدرسانى هر نصلسه لده اجتمع اولان اتحاد وترقى جمعيتك رؤساسى آلمانك تشجيعاتنه قابيله‌رق دولت وملت عثمانيه‌يى حرب عمومى يه اشتراك ايتديرديلر .

بو حقسز وشئوم سياستك نتجه‌سى معلومدر . دولت وملت عثمانيه بيك دورلو فلاكت چكرك سوكره اوليه برمدويته دوچار اولدقدن صكره اتحاد وترقى جمعيتك رؤساسى بيله برمتاركه نامه عقد ايدرك قرار اجتكدن بشقه برچاره بولامادلر . متاركه نامه‌نك مدرجى متصالب دول ائتلافيه‌يه غايت آغير بروظيفه ترتب ايتدى . اشبو وظيفه اسكى ممالك عثمانيه‌نك بتون اهاليسنك بالطبع باى جلس ومذهب سعادت مستفيدلرى انكشافلرنى ، حيات اجتماعيه واقتصاديه‌لرى تأمين ايدهجك برصلحك نظارتى آغزندن چيقمش ايدى .

صلح قونفرانسى بروظيفه‌نك ايفاسيله مشغول ايكن فرادى اتحاد وترقى اركانك مروج افكارلرى بولنان بعض اشخاص تشكيلات مليه‌نام مستعارى آلتنده‌رتوتيب اتمكله برابر دها پادشاهيله حكومت مركزيه‌نك اوامرينه هيچ بر صورتله اجتكل حركتك نتائج آغيه‌سنه دلالت ايدهجك بتون توكنمش اولان اهالى بى عسكرك اجبارى طرفلرى ، عناصر مخالفه مياننده نفاق چيقارمق ، اهاليه‌يه بيهوده سيله اهالى بى سوءنيتى كوسترمك افعاله جرأت ايتديرووجهله صلح وكل عادتا بكى برمحاربه دورنى آچمه تشبث ايلهلرى .

برتشويقات وتحريكاته رغماً صلح قونفرانسى وظيفه‌سنه دوام ايتدى ونهايت استانبولك تورك اداره‌سنه قالمه‌سنه قرار ويرمشدر . اشبو قرار قلوب عثمانيه‌يى مسترح ايدهجكدر . آنجق بوراداركى بابالى جايه تبليغ ايتكلرى زمان اجرا ايتك نه‌كبى شرائطه تابع اولدقلرى‌ده اخطار ايلديلر .

اشبو شرائط ولايات عثمانيه‌ده ، بولنان خريستيانلرك حياتلرنى تهلكه‌يه معروض براقانى واليوم دول ائتلافيه ايله متفقلرينك قواى عسكريه‌لرى ملينه تماماً وقوعه لمدده اولان مجموعه ختام ويرمكده بولنان حكومت مركزيه بواخطاره قارشى بردرجه‌يه قدر حسن نيت كوسترمشدى ايسه‌ده تشكيلات مليه نام مستعارى آلتنده حركت ايدن اشخاص مع التأسف تعويقات وتحريكاتلرندن واز كچمك ايستمه‌ديلر . بالعكس حكومتى كندى حركتلرينه اشتراك ايتديرمك تشبث ايلديلر .

هركسك كال هوس ايله بكلديكى صلح ايچون سوك برتهلكه تشكيل ايدن بووضعيته قارشى دول ائتلافيه بقيه‌ده تحت قراره آلنه‌جق احكام صلحيه‌نك تطبيقى تأمين ايدهبيلمك اوزره تدابير لازمه‌يى تأمل ايلمكه مجبور اولديلر . بونك ايچون برتك چاره بولديلر . بوده استانبولى موقتاً اشغال ايتك ايدى . اشبو قرار يوكون موقع اجرايه وضع ايدلديكندن افكار عموميه‌يى براى تنوير نقاط آتيه تصرح اولنور :

١ — اشغال موقتدر .

٢ — دول ائتلافيه‌نك بيق مقام سلطنتك تفوذنى قيرمق وكل بالعكس ادارهٔ عثمانيه‌ده قابه‌يى اولان عالكده اونفوذى تقويه وتحكم ايتمكدير .

٣ — دول ائتلافيه‌نك بيق بنه كوركسى درسعادتدن محروم ايتمكدر . فقط معاذالله تعالى مأمور ، اهتشاش عمومى ويا قتل عام كبى وقوعات ظهور ايدرسه بوقرارك تبديلى محتملدر .

٤ — بوتارك زمانده مسلم اولسون غيرمسلم اولسون هركسك وظيفه‌سى كندى ايشنه كوچنه باقمق ، آسايشك تأمينه خدمت ايتمك ، دولت عثمانيه‌نك اقتضاسندن بيق برتوركيانك اصحابى ايچون صولح برامريدى چتلرى ايله صوقاق ايشنه بتون اهاليسنك قابيليتسزلك افعالاتنه قابيلياماغى وحالا مقرراتمز قالان استانبولدن اعطا اولنه‌جق اوامره اطاعت ايتمكدر .

٥ — بالاده ذكر اولنان تصويقاته اشتراك ايدن اشخاصك بعضلرى درسعادتده دوشت اولونه‌رق آثار طبيعى كندى افعالندن وبالآخره اوفعالك نتيجه‌سى اولهرق وقوعى ملحوظ احوالدن مسئول طوتيله‌جقدر .

بيانناميه

تورکچه ، انكليزجه ، فرانسزجه ، روسجه ، وارمنيجه لسانلرينه وحروفات ايله مطبوع اولوب صورتى حرفياً آتى يه نقل اولونان بر بيانناميه سرتاقى باشلرينه تعليق اولنمشدر :

درسعادت اهاليسنه

درسعادتده بولنان ائتلاف قوتلرينك وظيفه‌سى ايچون آتيده‌كى بيانناميه‌نك تعميى لزومنه بناءً : زيرده واضح لاعضا ، درسعادت متفقين اولى قوماندانى بروجه آتى بيان ايدرم :

اهاليمك كال سكونتله حركت وممكن اولديغى قدر معتاد داثيلرينه دوام ايتمى ايجاب ايدر . اهالى بو صورتله حركت وائتلاف قوتلرينه قارشو حركات دوشمانانه‌دن اجتناب ايدرسه جمله عسكريه متفقيه طرفندن مداخله‌يه معروض قاليه‌جقلرى كى حياتلرى هيچ بر تهلكه‌يه دوچار اوليه‌جق وسربستى شخصيه‌لرينه اموالرينه رعايت ايدهلمكده‌در . فقط ، اهالى بو خصوصدكى وظيفه‌سنى ايفا ايتمديكى تقديرده اجبارات حرب ، حيرت مثالى تشكيل ايدهجك بر جزا استلزام ايتديره‌جكدر . بناءً عليه هركم اولورسه اولسون ، اوامرمه مخالف ويا قطعات متفقه ويا خود مدكور متفقين قطعاتنه مضوب بر شخصه دوشمانانه ويا ضرر جويانه ، ويا آسايش عموميه‌نك اخلالنى انتاج ايدهجك ويا دشمنلرينه معاونت ايدهبيلور بر حركتده بولنورسه ويا خود اشبو بيانناميه‌نك احكامنه مخالف بر حركتده بولنورسه بولنورسه ديوان حرب عرفيه‌ده محاكمه واعدام ويا جرمك استلزام ايدهجكى داها خفيف بر جزا ايله حكم ايدهلمكدر .

بالاده ذكر اولنان ضرر حركات هركيمك اولورسه اولسون تيوز يولنى ، جاده ، كوپرى ، تلغراف وتلفون نظارتى ، سو ويا ضيا محلرى وسيه تعرضى ولوازم عسكريه‌يى شاملدر .

هف ويلسون
ايوتونان . خوال
متفقين قول قوماندانلرى

١٦ مارت ١٩٢٠

استانبول اهاليسنه اعلان

مادامكه استانبولده نظام وانتظامى ادامه ايچون ادارهٔ عرفيه اعلانه لزوم كوراشدر ، بن زيرده مقضى استانبولده بولنان قواى مؤتلفه صوى قوماندانى حائزه اولدغى صلاحيتدن استفاده ايدرك :

قواى مؤتلفه ضابطان وافرادندن ياخود دول مؤتلفه يا بيطرفى حكومت سفارتخانه‌سندن مضبوط ونيته‌سى اولياندردن ماعدا هر هانكى بر كيمسه‌نك كندى شخصى مسكنى داثره‌سندن خارج بر محله سلاح طاشيمه‌سى قطعياً منعوعدر . بالجمله اسلحه ناريه وناليسى سكز ساعت مدتله تسليم اولونجه‌يه قدر اوزون بچاق وخنجر كبى سلاح صوقلرى بروجه‌بالا تنظيمات مخالف حركت ايدنلر ديوان حرب عرفيه ويريلوب اورادهٔ قرار كير اوله‌بى اعدام ويا بوكا مماثل بجزاءله مجازات اولنه‌جقدر .

هر هانكى نوع اجتماع قطعياً منعوعدر . بوله بر اجتماعه مشغول اولانلر ديوان حرب عرفيه ويريلوب اورادن قرار كير اوله‌بى اعدام ويا بوكا مماثل بجزاءله مجازات اولنه‌جقدر .

١٦ مارت ١٩٢٠

قواى مؤتلفه اومانداني
جنرال هرف . ويلسون

§ براى وظيفه وسطوب حركت اميني سائر قواى مؤتلفه بحريه وعسكريه اشغاصدن ماعدا هيچ بر كيمسه‌نك غلطه‌ده مركز ريختم خانسه ائتلافيون پاسابورط دائره‌سنده ويزه‌اولنمازدن استانبولدن ستانيول ولايتنك آتاملرى خط سرينه‌يك خطدن شرقه هر هانكى بر نقطه‌يه بولنان اغنسه مساعده اولنه‌جغى شمديدن اعتباراً اعلان اولنور .

١٦ مارت ١٩٢٠ ائتلافيون پاسابورط دائره‌سى

حكومتك تبليغ رسميسى

ائتلاف دولتلرى محل سياسيلرينك بو صباح حكومته ويردكلرى نوطه‌ده وبو آخشام غرته‌لرنده انتشار ايتميكى كوريلن « تبليغ رسمى » لرنده بيان اولندغى اوزره استانبول يوكوندن اعتباراً و موقتاً اشغال عسكرى آلتنه آلينمش ومعهذا حكومته ترتب ايدن وظائف ايفا ايتمكده بولنديغندن جله‌نك كال سكون ايله ايش وكوچلريله مشغول اولمارى توصيه قلنور .

(١٦ مارت ٣٣٦)

220

[220] “Tebliğ”, *Yenigün Gazetesi*, No: 361, 16 Mart 1336 (16 Mart 1920), s. 1.

EK: 11'in Transliterasyonu

TEBLÎĞ RESMİ

Beş buçuk sene evvel memâlik-i Osmaniyye'nin mukadderatını her nasılsa elde etmiş olan İttihat ve Terakki Cemiyetinin rüesâsı Alman telkinâtına(öğretme) kapılarak Devlet ve Millet-i Osmaniyyeyi harb-i umumiyyeye iştirâk ettirdiler.

Bu haksız ve uğursuz siyasetin neticesi malumdur. Devlet ve Millet-i Osmaniyye bin türlü felaket geçirdikten sonra öyle bir mağlubiyete devçâr oldu ki İttihat ve Terakki Cemiyetinin rüesâsı(başkanları) bile bir mütârekenâme akd ederek firâr etmekten başka bir çare bulamadılar. Mütarekenâmenin akdini mütakıb Düvel-i İtilafiyye gayet ağır bir vazife tertib etti. İşbu vazife eski Memâlik-i Osmaniyye'nin bütün ahâlisinin bilâ tefrîk cins ve mezheb-i saadet-i müstakbelelerini inkişâflarını, hayat ictimâiye ve iktisadiyelerini temin edecek bir sulhun temellerini anmaktan ibaret idi.

Sulh Konferansı bu vazifenin ifâsıyla meşgul iken firari İttihat ve Terakki erkanının mervec efkarları bulunan bazı işhâs Teşkilat-ı Milliye nâm-ı müsteârı altında bir tertib teşekkül ederek ve padişah ile hükümet-i merkeziyye'nin o emrini hiç add etmekle harbin netâyic olmasından büsbütün tükenmiş olan ahaliyi askerlik için toplamış, anâsır muhalife meyanında nifâk çıkarmış, iâne-i milliye bahanesiyle ahaliyi savunmak gibi efâle cüret ettiler ve bu vecihle sulh değil adeta yeni bir muharebe devrini açmağa teşebbüs eylediler.

Bu teşvikât ve tahrikâna rağmen Sulh Konferansı vazifesine devam etti ve nihayet İstanbul'un Türk idaresine kalmasına karar vermiştir. İşbu karar kulûb-i Osmaniyyeyi müsterîh edecektir. Ancak bu kararlarını Bâb-ı Âliye tebliğ ettikleri zaman icrâsının ne gibi şeraide tâbi' olduğunu da ihzâr eylediler.

İşbu şerâid Vilayât-ı Osmaniyye'de bulunan Hıristiyanların hayatlarını tehlikeye maruz bırakmamak ve elyevm Düvel-i İtilafiyye ile müttefiklerinin Kuvâ-yı askeriyeleri aleyhine mütemadiyen vuku bulmakta olan hücumlara hitam vermekten ibaret idi.

Hükümet-i Merkeziyye bu ihzâra karşı bir dereceye kadar hüsn-i niyet göstermiş ise de Teşkilat-ı Milliye nâm-ı müsteari altında hareket eden işhâs maalesef teşvikâta ve tahrikâtlarından vazgeçmek istemediler. Bilakis hükümeti kendi hareketlerine iştirak ettirmeğe teşebbüs eylediler.

Herkesin kemâl-i heves ile beklediği sulh için büyük bir tehlike teşekkül eden bu vaziyete karşı Düvel-i İtilafiyye yakında tahtı karara alınacak ahkam-ı sulhiyyenin tadbikini temin edebilmek üzere tedâbir lazimeyi temil eylemeğe mecbur oldular. Bunun için bir tek çare buldular bu da İstanbul'u mevkinen işgal etmek idi. İşbu karar bugün mevki' icrâya vâz' edildiğinden efkar-ı umumiye-i berâmı tenvir nekâd atiye tasrih olunur:

1-İşgal muvakkattır.

2-Düvel-i İtilafiyye'nin niyeti makam-ı saltanatın nüfuzunu kırmak değil bilakis idere-i Osmaniyye'de kalacak olan memâlikte o nüfuzu takviye ve tahkim etmektir.

3-Düvel-i İtilafiyye'nin niyeti yine Türkleri Dersaâdetten mahrum etmemektir. Fakat maazallah teali taşrada iğtişâş umumi veya kıtal-i amn gibi vukuat zuhur ederse bu kararın tâ'dili muhtemeldir.

4-Bu nazik zamanda Müslim olsun Gayr-i Müslim olsun herkesin vazifesi kendi işine gücüne bakmak, asayişin teminine hidmet etmek, Devlet-i Osmaniyye'nin enkazından yeni bir Türkiye'nin ihdânı için son bir ümidi cinnetleri ile mahvetmek isteyenlerin igfâlatına kapılmamak ve hala makarr-ı saltanat kalan İstanbul'dan itâ olunacak o emre itaat etmektir.

5-Bâlâda zikr olunan teşvikâta iştirak eden eşhâsın bazıları Dersaâdette derdest olunarak onlar tabii kendi ef'alinden bilahare o ef'alin neticesi olarak vukua melhuz ahvalden mesul tutulacaktır.

Beyannâme

Türkçe, İngilizce, Fransızca, Rumca ve Emenice lisanlarıyla ve hurûfât ile matbu' olup sureti harfiyen atiye nakl olunan bir beyanname sokak başlarına ta'lîk olunmuştur:

Dersaâdet Ahalisine

Dersaâdette bulunan İtilaf kuvvetlerininvikayesi için atideki beyannamenin tamimi lüzumuna binaen: zirde vâzıh-el-imza, dersaâdet müttefikin kolu kumandanı ber-vech-i ati beyân ederim:

Ahalinin kemâl-i sükunetle hareketi mümkün olduğu kadar mu'tâd-ı zâtilerine devam etmesi icâb eder. Ahali bu suretle hareket ve İtilaf kuvvetlerine karşı hareket-i düşmanâneden ictinâb ederse cihet-i askeriye-i müttefikiye tarafından müdahaleye maruz kalmayacakları gibi hayatları hiçbir tehlikeye dûçâr olmayacak ve serbest-i şahsiyeleriyle emvallerine riayet edilecektir.

Fakat, ahali bu hususstaki vazifesini ifâ etmediği taktirde icâbât-ı harb, ibret-i misal tşkill edecek bir ceza istilzâm ettirecektir.

Binaenaleyh her kim olursa olsun, o emrime muhalif veya kıtaât-ı müttefike veyahut mezkur müttefikin kıtaâtına mensup bir şahsa düşmanâne veya zararçuyane, veya asayiş-i umumiyyenin ihlalini intâc edecek veya düşmanlarına muavenet edebilir bir harekette veya hareket teşebbüsünde veyahut işbu beyannamenin ahkamına muhalif bir harekette bulunursa Divân-ı Harb tarafından muhakeme ve idam veya istilzam edeceği daha hafif bir ceza ile hükm edilecektir.

Bâlâda zikr olunan muzır hareket her kimin olursa olsun demir yollarını, cadde, köprü, telgraf ve telefon tellerini, su veya ziya mahzen ve sistemlerini levazım-ı askeriyeyi şâmildir.

H.F Wilson General Müttefikin Kolu Kumandanı 16 Mart 1920

İstanbul Ahalisine İlan

Mademki İstanbul'da nizâm ve intizâm ı idâme için idare-i örfiyye ilanına lüzum görülmüştür. Ben zirde mümzî İstanbul'da bulunan Kuuva-yı müttefike umumi kumandanı halinde ilan ederim ki:

Kuva-yı müttefike zabitân ve efradından yahud Düvel-i Mu'ttelife veya bitaraf hükümet sefârethanesinden mazbut vesikası olmayanlardan maada her hangi bir kimsenin kendi şahsi meskeni dairsinden hariç mahalde silah taşıması katiyen memnûadır. Bilcümle esliha-i nâriye ve … sekiz santimetreden uzun bıçak ve hançerler silah add olunacaktır. Bervech-i bâlâ tanzimâta muhalif hareket edenler Divân-ı Harb-i arfiyye verilip oradan karargir olacak idâm veya buna benzer mümâsil mecâzatla tecziye olunacaktır.

Herhagi nevi' ictimâ'katiyyen memnuaddır. Böyle bir ictimâğa mesul olanlar Divân-ı Harb-i Örfiyye verilip oradan karargir olacak idam veya buna mümâil mücâzatla tecziye olunacaktır. (16 Mart 1920)

Kuvâ-yı Mu'telife kumandanı General H.F. Wilson

Berây-i vazife ve matlub-ı hareket emrini haiz Kuvâ-yı mu'telife-i bahriye ve askeriye eşhâstan mâadâ hiçbir kimsenin Galata'da merkez rıhtım hanında itilafiyun pasaport dairesinde vize olunmazdan İstanbul'dan İstanbul vilayetinin Anadolu Fener-Pendik hattından şarka herhangi bir noktaya yolculuk etmesine müsaade olunmayacağı şimdiden itibâren ilan olunur.

16 Mart 1920 İtilafiyun Pasaport Dairesi

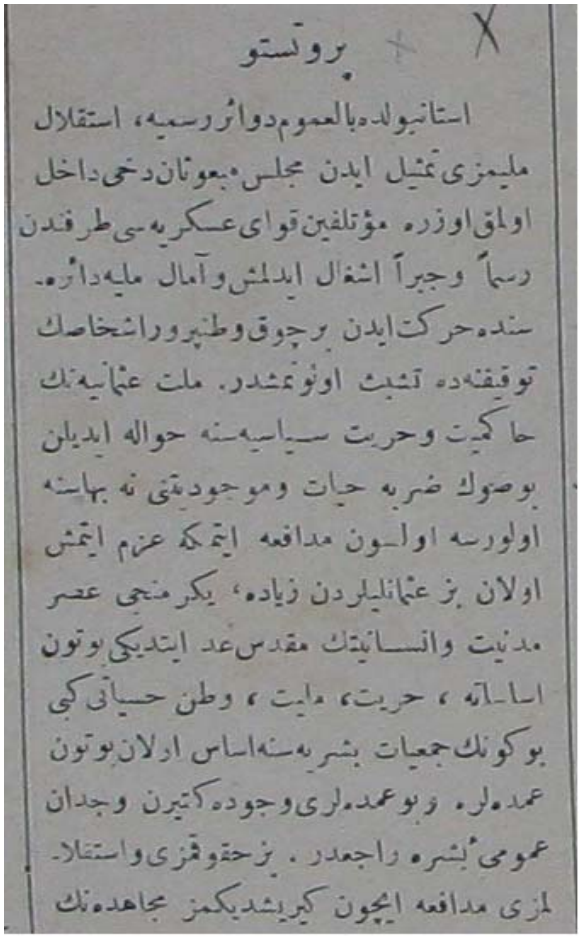
Hükümetin Tebliği Resmiyyesi

İtilaf Devletleri mümessil-i siyasiyyelerinin bu sabah hükümete verdikleri notada ve bu akşam gazetelerinde intişâr ettiği görülen "teblîg-i resmi"lerinde beyân olunduğu üzere İstanbul bugünden itibaren ve muvakkten işgal-i askeri altına alınmış ve uhde-i hükümete tertib eden vezâif ifâ kılınmakta bulunmuş olduğundan cümlenin kemâl-i sükun ile iş ve güçleriyle meşgul olmaları tavsiye kılınır[221].

(16 Mart 1920)

[221] *Yenigün Gazetesi*, No: 361, 16 Mart 1920, s. 1

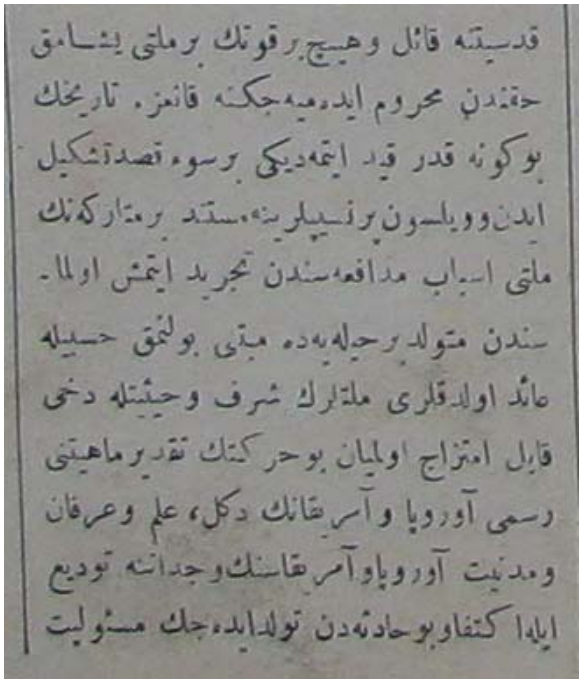
EK: 12

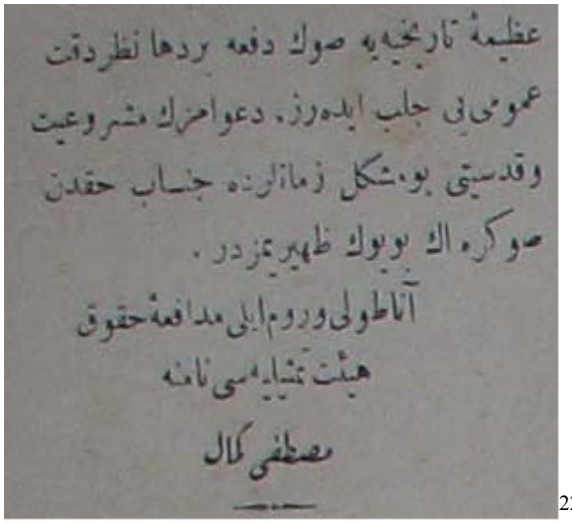
X

پروتستو

استانبولده بالعموم دوائر رسمیه، استقلال
ملیمزی تمثیل ایدن مجلس مبعوثان دخی داخل
اولمق اوزره مؤتلفین قوای عسکریه سی طرفندن
رسماً وجبراً اشغال ایدلمش و آمال ملیه دائره-
سنده حرکت ایدن برچوق وطنپرور اشخاصك
توقیفنده تشبث اولونمشدر. ملت عثمانیه نك
حاکمیت وحریت سیاسیه سنه حواله ایدیلن
بوصوك ضربه حیات وموجودیتی نه بهاسنه
اولورسه اولسون مدافعه ایتمکه عزم ایتمش
اولان بز عثمانلیلردن زیاده، یکرمنجی عصر
مدنیت وانسانیتك مقدس عد ایتدیکی بوتون
اساساته، حریت، مایت، وطن حیاتی کبی
بوکونك جمعیات بشریه سنه اساس اولان بوتون
عمده لره وبو عمده لری وجوده کتیرن وجدان
عمومی بشره راجعدر. بز حقوقمزی واستقلا-
لمزی مدافعه ایچون کیریشدیکمز مجاهده نك

قدسیته قائل وهیچ برقوتك برملتی یشاتمق
حقندن محروم ایده‌میه‌جکنه قانعز. تاریخك
بوکونه قدر قید ایتمه‌دیکی برسوء تصدآتشکیل
ایدن وویلسون پرنسیپلرینه مستند برمتارکه‌نك
ملتی اسباب مدافعه‌سندن تجرید ایتمش اولما-
سندن متولد برحیله‌یه‌ده مبتنی بولنمق حسیله
عائد اولدقلری ملتلرك شرف وحیثیتله دخی
قابل امتزاج اولمیان بوحرکتك تقدیر ماهیتی
رسمی آوروپا وآمریقانك دکل، علم وعرفان
ومدنیت آوروپاوآمریقاسنك وجدانته تودیع
ایلیا کتفاوبوحادثه‌دن تولدایده‌جك مسئولیت

عظیمهٔ تاریخیه‌یه صوك دفعه بردها نظردقت
عمومیی جلب ایده‌رز. دعوامزك مشروعیت
وقدسیتی بوشکل زمانلرده جناب حقدن
صوکره‌اك بویوك ظهیر تمزدر.

آناطولی وروم ایلی مدافعهٔ حقوق
هیئت تمثیلیه‌سی نامنه

مصطفی کمال

222

222 Mustafa Kemal, “Protesto”, *Hakimiyet-i Milliye Gazetesi*, No: 15, 17 Mart 1336 (17 Mart 1920), s. 1

EK: 12'nin Transliterasyonu

PROTESTO

İstanbul'da bilumum devair-i resmiye, istiklal-i milliyemizi temsil eden Meclis-i Mebusan dahi dahil olmak üzere mu'telifin Kuvâ-yı Askeriyyesi tarafından resmen ve cebren işgal edilmiş ve âmâl-i milliye dairesinde hareket eden birçok vatanperver eşhasın tevkifine de teşebbüs olunmuştur. Millet-i Osmaniyye'nin hakimiyet ve hürriyet-i siyasiyyesine havale edilen bu son darbe hayat ve mevcudatını ne pahasına olursa olsun müdâfaa etmeğe azm etmiş olan biz Osmanlılılardan ziyade, yirminci asır medeniyet ve insaniyetin mukaddes add ettiği bütün esasata, hürriyet, milliyet, vatan hissiyatı gibi bugünün cemiyât-ı beşeriyyesine esas olan bütün umdelere ve bu umdeleri vücuda getiren vicdan umumi-i beşere racidir. Biz hukukumuzu istiklalimizi müdâfaa için giriştiğimiz mücâhedenin kudsiyyetine kail ve hiçbir kuvvetin bir milleti yaşamak hakkından mahrum edemeyeceğine kani'iz. Tarihin bugüne kadar kayd etmediği bir suikasd teşkil eden ve Wilson Prensiplerine müstenid bir mütârekenin milleti esbab-ı müdâfaasından tecrid etmiş olmasından mütevellid bir hileye de mübteni bulunmak hasebiyle ait oldukları milletlerin şeref ve haysiyetle dahi kabil-i imtizac olmayan bu hareketin takdir-i mahiyetini resmi Avrupa ve Amerika'nın değil, ilim ve irfan ve medeniyet Avrupa ve Amerikası'nın vicdanına tevdi' ile iktifâ ve bu hadiseden tevellüd edecek mesuliyet-i azime-i tarihiyyeye son defa bir daha nazar-ı dikkat-i umumiyi celb ederiz. Davamızın meşruiyet ve kudsiyyeti bu müşkil zamanlarda Cenâb-ı Haktan sonra en büyük zahirimizdir..

Anadolu ve Rumeli Müdâfaa-i HukukHeyet-i Temsiliyyesi Namına

MUSTAFA KEMAL

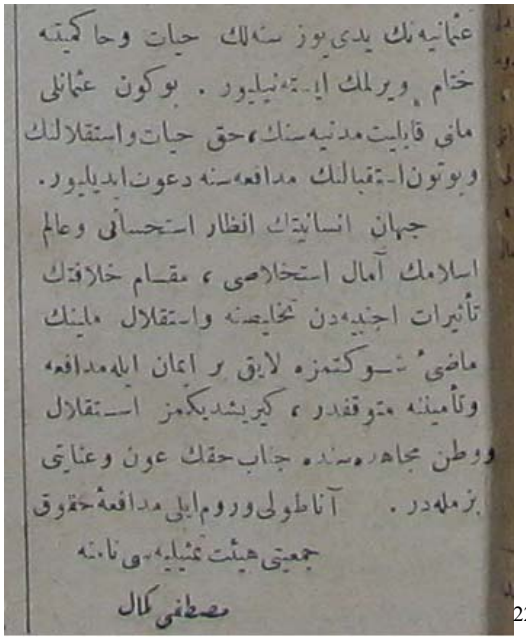
EK: 13

بیاننامه

۱۶ مارت ۳۲۶

ائتلاف دولتلرینك شمدیه قدر مملکتمزی تقسیمه یول بولمق ایچون توسل ایتدکلری مختلف تدابیر معلومدر. اولا فرید پاشا ایله بالائتلاف ماتی مدافعه سنه برحالده اجنبی اداره سنه امیر ایتمك و مملکتك مختلف اقسام مهمه سنی غالب دولتلر مستملکاتنه علاوه ایلهمك دوشونولمشدی. قوای ملیه نك مظاهرت عمومیهٔ ملیه ایله مدافعهٔ استقلال خصوصنده کوسترديکی عزم و متانت بو تصوری آلت اوست ایتدی. ثانیاً قوای ملیه یی اغفال واونك مساعده سیله شرقده بر رجحان یاستی تعقیب ایتمك ایچون هیئت تمثیلیه یه مراجعت ایدلدی. هیئت، ملتك استقلالنی و مملکك تمامیتنی تأمین ایتمدکجه وخصوصیله اشغال ماحه لرینك تخلیه سنه تشبث اولنمدنجه هیچ

برنوع مذاکره یه بناشمادی. ثالثاً — قوای ملیه ایله توحید حرکات ایدن حکومتلرك اجراآتنه مداخله ایتمك صورتیله وحدت ملیه یی صارصمق وخائنانه مخالفتلری تشویق و تزید جرأته سوق ایلمك طریقی تعقیب اولوندی. وحدت ملیه نك تشکیل ایتدیکی متانت وتساندقارشو سنده بوصولتلرده أریدی. رابعاً — مقدرات مملکتمز حقنده اندیشه آور قرارلر ویرلمه یکندن بحث اولونمق صورتیله افکار عمومیه نك تضییقنه باشلاندی. مدافعهٔ ناموس و مملکت اوغرنده هرفداکارلغی کوزه آلمش اولان ملت عثمانیه نك عزم واراده سی اوکنده بو تهدیدات دخی فائده ویرمدی. نهایت بوکون استانبولی جبراً اشغال ایتمك صورتیله دولت

عثمانیه‌نك یدی یوز سنه‌لك حیات وحاکمیته
ختام ویرلمك ایسته‌نیلیور . بوکون عثمانلی
ملی قابلیت مدنیه‌سنك، حق حیات واستقلالنك
وبوتون استقبالنك مدافعه‌سنه دعوت ایدیلیور.
جهان انسانیتك انظار استحسانی وعالم
اسلامك آمال استخلاصی ، مقام خلافتك
تأثیرات اجنبیه‌دن تخلیصنه واستقلال ملینك
ماضی شوکتمزه لایق بر ایمان ایله مدافعه
وتأمینه متوقفدر ، کیریشدیکمز استقلال
ووطن مجاهده‌سنده جناب حقك عون وعنایتی
بزمله‌در . آناطولی وروم ایلی مدافعهٔ حقوق
جمعیتی هیئت تمثیلیه‌سی نامنه
مصطفی کمال

223

[223] Mustafa Kemal, “Beyannâme”, Hâkimiet-i Milliye Gazetesi, No: 16, 18 Mart 1336 (18 Mart 1920), s. 1.

EK: 13'ün Transliterasyonu

BEYANNÂME

İtilaf devletlerinin şimdiye kadar memleketimizi taksime yol bulmak için tevessül ettikleri muhtelif tedabir malumdur. Evvela Ferid Paşa ile bil itilaf milleti müdafaasız bir halde ecnebi idaresine esir etmek memleketin muhtelif aksam-ı mühimmesini galip devletler müstemleketine ilave eylemek düşünülmüştü. Kuvayı milliyenin … umumiyyei milliye ile müdafaai istiklal hususunda gösterdiği azim ve metanet bu tasviri alt üst etti. Saniyen Kuvayı milliyeyi iğal ve onun müsaadesiyle şarkda bir cihan siyaseti takip etmek için Heyet-i Temsiliyyeye müracaat edildi. Heyet, milletin istiklalini ve milletin tamamiyetini temin etmedikçe ve hususiyle işgal sahalarının tahliyesine teşebbüs olunmadıkça hiçbir nevi müzakereye yanaşmadı. Salisen kuvayı milliye ile tevhid harekat eden hükümetlerin icraatına müdahele etmek suretiyle vahdet-i milliyeyi sarsmak ve hainane muhalefetleri teşvik ve tezyid … sevk eylemek tariki takip olundu. Vahdet-i milliyenin teşkil ettiği metanet ve …. karşısında … eridi. Rabian mukadderat-ı memleketimiz hakkında endişe ….kararlar verildiğinden bahs olunmak suretiyle efkar-ı umumiyenin tazyikine başlandı. Müdafaa-i namus ve memleket uğrunda her fedakarlığı göze almış olan millet-i Osmaniyenin azim ve iradesi o günde bu tehdidat dahi faide vermedi. Nihayet bu gün İstanbul'u cebren işgal etmek suretiyle devlet-i Osmaniyenin yedi yüz senelik hayat ve hakimiyetine hitam verilmek isteniliyor. Bu gün Osmanlı milleti kabiliyet-i medeniyesinin , Hakk-ı hayat ve istiklalinin bütün istiklalinin müdafaasına davet ediliyor. Cihan insaniyetin inzar-ı istihsanı ve alem-i islamın amal-i istihlası, makam-ı hilafetin tesirat-ı ecnebiyeden

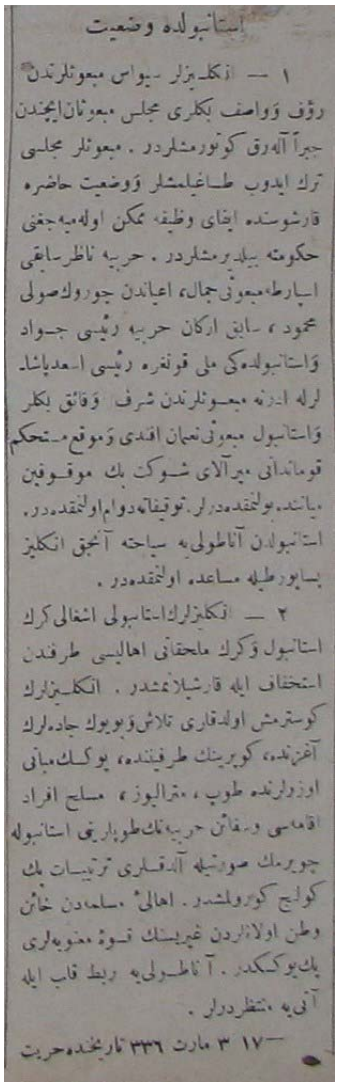
Tahlisine ve istiklal-i millinin mazi-i şevketimize layık bir iman ile müdafaa ve teminine mütevakkıftır. Giriştiğimiz istiklal ve vatan mücahedesinde Cenab-ı hakkın avn ve inayeti bizimledir.

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyeti

Temsiliyesi Namına

MUSTAFA KEMAL

EK: 14

استانبولده وضعیت

۱ — انکلیزلر سیواس مبعوثلرندن رؤف وواصف بکلری مجلس مبعوثان ایچندن جبراً آلهرق کوتورمشلردر . مبعوثلر مجلسی ترك ایدوب طاغیلمشلر ووضعیت حاضره قارشوسنده ایفای وظیفه ممکن اولهمیه جغنی حکومته بیلدیرمشلردر . حربیه ناظر سابقی اسپارطه مبعوثی جمال، اعیاندن چوروکصولی محمود ، سابق ارکان حربیه رئیسی جواد واستانبولده کی ملی قوتلره رئیسی اسعدپاشا لرله اون مبعوثلرندن شرف وقائق بکلر واستانبول مبعوثی نعمان افندی وموقع مستحکم قوماندانی میرآلای شوکت بك موقوفین میانسده بولنمقدهدرلر. توقیفلرهدوام اولنمقدهدر. استانبولدن آناطولیه سیاحت آنجق انکلیز پاسپورطیله مساعده اولنمقدهدر .

۲ — انکلیزلرك استانبولی اشغالی کرك استانبول وکرك ملحقاتی اهالیسی طرفندن استخفاف ایله قارشیلانمشدر . انکلیزلرك کوستردکلری اولدقاری تلاش وتهیوك جاده لرك آغزنده، کوپرینك طرفینده، پوسته بنالری اوزرلرنده طوپ ، متراليوز ، مسلح افراد اقامه سی وسفائن حربیه نك طوپارینی استانبوله چویرمك صورتیله آلدقاری ترتیبات بك کولیج کورولمشدر . اهالی مسلمه دن خائن وطن اولانلردن غیریسنك قوهٔ معنویه لری پك یوکسکدر . آناطولیه ربط قاب ایله آنی یه منتظردرلر .

۱۷ — ۳ مارت ۳۳۶ تاریخلی حریت

واتلاف فرقه سی، صادق بکك ریاستنده اجتماع ایله شهری آلتمشر انکلیز ایرادی معاشله بعض کسانی آناطولیی افساده مأمور ایتمك قرارینی ویرمشلردر .

٤ — باشده انکلیزلر اولق اوزره اتلاف دولتلرینك بوتون مدنیت وانسانیت اساسات مقدسه سنی بیفان حرکات واقعه لرندن طولانی قریباً اظهار ندامت ایده جکلرینه شبهه ایدلهمیلدر . توفیق اللهدندر .

224

[224] Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi, No: 17, 23 Mart 1336 (23 Mart 1920), s. 1

EK: 14'ün Transliterasyonu

İSTANBUL'DA VAZİYET

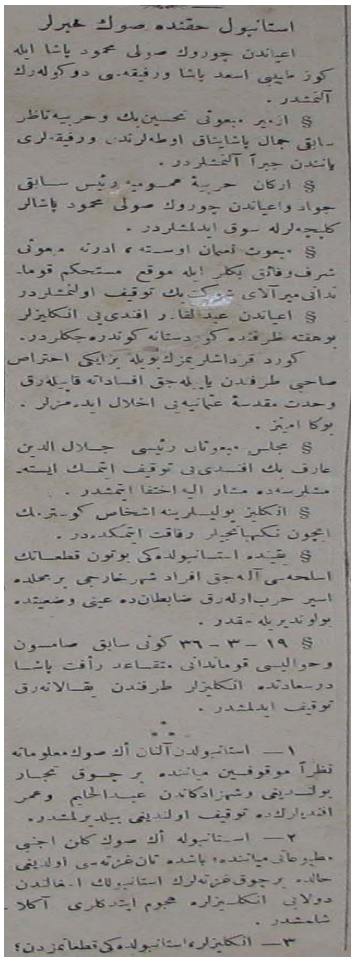
1- İngilizler Sivas mebuslarından Rauf ve Vasıf beyleri meclisi mebusan içinden cebren alarak götürmüşlerdir. Mebuslar meclisi terk edip dağılmışlar ve vaziyet-i hazıra karşısında ifa ve vazife mümkün olmayacağını hükümete bildirmişlerdir. Harbiye nazır-ı sabık-ı Isparta mebusu Cemal, ayandan Çürüksulu Mahmut, Sabık Erkan-ı harbiye reisi Cevat ve İstanbul'da ki milli kongre reisi Esat Paşalarla Edirne mebuslarından Şeref ve Faik Beyler ve İstanbul mebusu namına Numan Efendi ve mevki müstahkem kumandanı Miralay Şevket Bey mevkufun miyanında bulunmaktadır. İstanbul'dan Anadolu'ya seyahate ancak İngiliz pasaportuyla müsaade olunmaktadır.

2- İngilizlerin İstanbul'u işgali gerek İstanbul ve gerek mülhakatı ahalisi tarafından istihfaf ile karşılanmıştır. İngilizlerin göstermiş oldukları telaş ve büyük caddelerin ağzında, köprünün tarafında, yüksek mebani üzerlerinde top, mitralyöz, müsellah efrad ikamesi ve sefain-i harbiyyenin toplarını İstanbul'a çevirmek suretiyle aldıkları tertibat pek gülünç görülmüştür.Ahali-i müslimeden hain-i vatan olanlardan gayrısının kuvve-i maneviyeleri pek yüksektir.Anadolu'ya rabt-ı kalb ile atiye muntazırdırlar.

3- 17 Mart 1336 Tarihinde Hürriyet ve itilaf fırkası, Sadık Bey riyasetinde ictima ile şehri altmışar İngiliz lirası maaşla bazı insanı Anadolu'yu ifsada memur etmek kararını vermişlerdir.

4- Başta İngilizler olmak üzere itilaf devletlerinin bütün medeniyet ve insaniyet esasat-ı mukaddesesini yıkan hareket-i vakalarından dolayı kariben izhar-ı nedamet edeceklerine şüphe edilmemelidir. Tevfik Allahındır.

EK: 15

استانبول حقنده صوك خبرلر

اعياندن چوروك صولى محمود پاشا ايله كوز مايى اسعد پاشا ورفيقه‌سى دوكولەرك آلمشدر .

§ ازمير مبعوثى تحسين بك وحربيه ناظر سابق جمال پاشا پاشاق اوطه‌لرندن ورفيقه‌لرى پاتندن جبراً آلمشلردر .

§ اركان حربية عموميه رئيس سابق جواد واعياندن چوروك صولى محمود پاشالر كليجه‌لرله سوق ايدلمشلردر .

§ مبعوث امين اوسته ، ادرنه مبعوثى شرف وفائق بكلر ايله موقع مستحكم قومانداى ميرآلاى تركى بك توقيف اولنمشلردر

§ اعياندن عبدالقادر افندى‌يى انكليزلر بوحقته ظرفنده كزدستانه كوندرمه‌جكلردر .

كورد قرداشلرمزك بويله برايكى احتراص صاحبى طرفندن يابيلەجق افساداته قابيلەرق وحدت مقدسة عثمانيه‌يى اخلال ايدەمزلر .

بوكا امينز .

§ مجلس مبعوثان رئيسى جلال الدين عارف بك افندى‌يى توقيف اتمك ايستەمشلرسەده مشار اليه اختفا اتمشدر .

§ انكليز بوليسلرينه اشخاص كوستەرمك ايچون نكهايتجيلر رفاقت اتمكدەدر .

§ بقيه استانبولده‌كى بوتون قطعاتك اسلحه‌سى آلەجق افراد شهر خارجى برمحلده اسير حرب اولەرق ضابطاندە عينى وضعيتده بولوندير يلەجكدر .

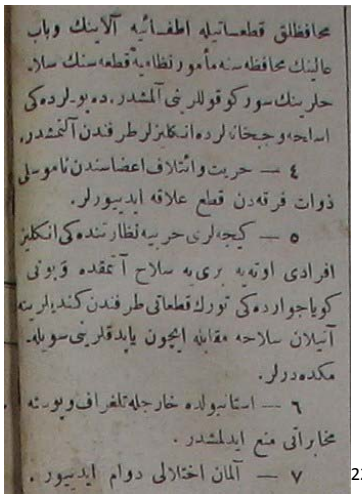
§ ١٩ — ٣ — ٣٦ كونى سابق صامسون وحواليسى قومانداى متقاعد رأفت پاشا درسعادتده انكليزلر طرفندن يقالانەرق توقيف ايدلمشدر .

***

١ — استانبولدن آلنان آك صوك معلوماته نظراً موقوفين مابنده برجوق تجار بولنديغى وشهزادەكاندن عبدالحليم وعمر افندىلرك‌ده توقيف اولنديغى بيلديرلمشدر .

٢ — استانبوله آك صوك كلن اجنبى مطبوعاتى مابنده باشده تان غزته‌سى اولديغى حالده برجوق غزته‌لرك استانبولك اشغالدن دولايى انكليزلره هجوم ايتدكلرى آكلاشلمشدر .

٣ — انكليزلر استانبولده‌كى قطعاتى نزدن؟

محافظلق قطعاتيله اطفائيه آلايينك وباب عاليك محافظه‌سنه مأمور نظامية قطعه‌سنك سلاح لرينك سوركوقولرينى آلمشدر . ده بولرده‌كى اسلحه وجبخانلرده انكليزلر طرفندن آلنمشدر .

٤ — حريت وائتلاف اعضاسندن ناموسلى ذوات فرقه‌دن قطع علاقه ايديورلر .

٥ — كيجه‌لرى حربيه نظارتنده‌كى انكليز افرادى اوتەيه برى يه سلاح آتمقده وبونى كويا جواردەكى تورك قطعاتى طرفندن كندىلرينه آتيلان سلاحه مقابله ايچون ياپدقلرينى سويلەمكده‌درلر .

٦ — استانبولده خارجله تلغراف ومراسله مخابراتى منع ايدلمشدر .

٧ — آلمان اختلالى دوام ايديور .

225

[225] Hakimiyet-i Milliye Gazetesi, No: 17, 23 Mart 1920, s.4.

EK: 15'in Transliterasyonu

İSTANBUL HAKKINDA SON HABERLER

Ayandan Çürüksulu Mahmut Paşa ile Göz Tabibi Esad Paşa ve refikası dövülerek alınmıştır.

İzmir mebusu Tahsin Bey ve harbiye nazırı sabık Cemal Paşa yatak odalarından refikaları yanından cebren alınmışlardır. Erkan-ı harbiye-i umumiye reisi sabık Cevad ve ayandan Çürüksulu Mahmut Paşalar kelepçelerle sevk edilmişlerdir. Mebus Numan usta, Edirne mebusu Şerif Faik beyler ile mevki müstahkem kumandanı miralay Şevket Bey tevkif olunmuştur. Ayan Abdülkadir Efendiyi İngilizler bu hafta zarfında Kürdistana gönderecekler. Kürd kardeşlerimizin böyle bir iki ihtiras sahibi tarafından yapılacak ifsadata kapılarak vahdet-i mukaddese-i Osmaniyeyi ihlal edemezler buna eminizdir. Meclisi mebusan reisi Celaleddin Arif Bey ifsadı bi tevkif etmek istemişlerse de müşarün-ileyh ihtifa etmemiştir.

İngiliz polislerine eşhas göstermek için nigehbancılar refakat etmektedir. Yakında İstanbul'da ki bütün kıtaatın eslahası alınacak. Efrad-ı şehir harici bir mahalde esir-i harb olarak zabıtanda aynı vaziyette bulundurulacakdır.19-3-1336 Günü sabık Samsun ve havalisi kumandanı mütekaid Refet Paşa dersaadette İngilizler tarafından yakalanarak tevkif edilmiştir.

1- İstanbuldan alınan en son malumata nazaran mevkufun meyanında bir çok tüccar bulunduğu ve şeh-zâdegândan Abdülhalim ve Ömer Efendilerinde tevkif olunduğu bildirilmiştir.
2- İstanbula en son gelen ecnebi matbuatı meyanında başta Tan gazetesi olduğu halde bir çok gazetelerin İstanbul'un işgalinden dolayı İngilizlere hücum ettikleri anlaşılmıştır.
3- İngilizler, İstanbul'da ki kıtaatımızdan; Muhafızlık kıtasıyla itfaiye alayının ve bab-ı Alinin muhafazasına memur nizamiye kıtasının silahlarının sürgü kollarını almıştır.Depolardaki esliha ve cephanelerde İngilizler tarafından alınmıştır.

4- Hürriyet ve itilaf azasından namuslu zevat fırkadan kati alaka ediyorlar.
5- Geceleri harbiye nazaretindeki İngiliz efradı öteye beriye silah atmakta ve bunu güya çevredeki Türk kıtaatı tarafından kendilerine atılan silaha mukabele için yaptıklarını söylemektedirler.
6- İstanbul'da hariç ile telgraf ve posta muhaberatı men edilmiştir.
7- Alman ihtilali devam ediyor.

EK: 16

مجلس مبعوثان عثمانی رئیسی جلال الدین عارف

بك طرفندن

انکلتره، فرانسه، ایتالیا وجامیع متفقهٔ امریقا دولتلر

بنك استانبولدهکی فوق العاده نمایندهلری ایله قومندو واسج

سفیرلرینه کوندریلان پروتستو نامه صورتیدر :

« مجلس مبعوثان عثمانی رئیسی صفتیله ذات اعلیلرینی

تردنده استانبول شهرینك ولوکه موقت امیریله اولسون

اشغالی وقانون اساسی عثمانی ایله متلرك حاکمیتلری دستور

لری پایمال ایدلك صورتیله عثمانی مجلس مبعوثانك سلامت

ومصونیته ایندیرلش اولان ضربهیی کمال شدتله پروتستو

ایدرم.

حرکات واقعهنك هر درلو حق وعدالت فکری ایله

تضاد تام تشکیل ایتدیکی تقدیردن مستغنی منافع مشروعه سیله

حق موجودیتی مدافعه ایتمك مجبوریتنده بولنیور . بوتون

آناطولی وروم ایلی مسلمانلری اسلامك مقر ابدیسی اولان

مرکز خلافته حواله ایدلش اولان بوضربهٔ مشئومه نتیجه

سنده محترم خلیفه وخلافلرینی ائتلاف دولتلری الده اسیر

وحاکمیت ملیهلرینك یالنز آلتنده ذلیل وحقیر قالمش اولدیلرینه

قانع بولندقلری جهتله بوغیر محق حرکتی پروتستو خصو

صندن بشقه تماماً مشارك ومتحد اولدقلری کبی وضعیتك

استلزام ایتدیکی تدابیری اتخاذ و تنفیذه عازم بولنیورلر .

اشبو پروتستو نامهنك تلی اولدیغکز حکومتك سمع اطلاعنه

ایصالی رجاسنه احترامات مخصوصه می تردیف ایلرم افندم .

مجلس مبعوثان رئیسی

جلال الدین عارف

226

[226] *İrâde-i Milliye Gazetesi*, No: 35, 8 Nisan 1920, s. 2.

EK: 16'nın Transliterasyonu

MECLİS-İ MEBUSÂN-I OSMANÎ REİSİ CELALETTİN ARİF BEY TARAFINDAN

İngiltere, Fransa, İtalya ve cemahir-i müttefika-i Amerika Devletlerinin İstanbul'daki fevkalade, mümessilleri ile Flemenk ve İsveç sefirlerine gönderilen protestoname suretidir:

"Meclis-i Mebusan-ı Osmanî Reisi sıfatıyla zat-ı asilaneleri nezdinde İstanbul şehrinin velev ki muvakkat tabiriyle olsun işgalini ve Kanun-i Esasi-i Osmanî ile milletlerin hâkimiyetleri düsturları payemâl edilmek suretiyle Osmanlı Meclis-i Mebusanının selamet ve masuniyetine indrilmiş olan darbeyi kemal-i şiddetle protesto ederim.

Harekât-ı vakıanın her türlü hak ve adalet fikri ile tezad-ı tam teşkil ettiği takdirden milletimiz menafi-i meşruasıyla hakk-ı mevcudiyetini müdâfaa etmek mecburiyetinde bulunuyor. Bütün Anadolu ve Rumeli Müslümanları İslamın makarr-ı abidisi olan merkez-i hilafete havale edilmiş olan bu darbe-i meşume neticesinde muhterem halife ve hakanlarını itilaf devletleri elinde esir ve hakimiyeti-i millilerinin ayanlar altında zelil ve hakir kalmış olduğuna kani bulundukları cihetle gayr-i mahakk hareketi protesto hususundan bahisle tamamen müşarik ve müttehid oldukları gibi vaziyetin istilzam ettiğini tedabiri ittihaz ve nefazda azim bulunuyorlar. İşbu protestonamenin mümessili olduğunuz hükümetin sem-i ıtlaına isali ricasına ihtirâmât-ı mahsusamı terdif eylerim efendim.

Meclis-i Mebusân Reisi

Celalettin Arif

DİZİN

A

Abuk Ahmet Paşalar, 10
Adana, 8, 33, 34, 37, 128
Ahal-i İktisat Fırkası, 27
Alemdar Gazetesi, 11, 12, 13, 14, 18, 20, 26, 28, 32, 41, 44, 46, 47, 52, 55, 56, 58, 59, 63, 65, 86, 89, 105, 127
Ali Rıza Paşa, 7, 8, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 25, 38, 71, 76, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 139
Amasya, 16, 28, 34, 40, 73, 74, 80, 102, 128
Ankara, 1, 2, 3, 7, 9, 11, 21, 27, 37, 42, 73, 74, 78, 94, 96, 100, 101, 103, 105, 106

B

Batum, 38, 40, 79, 81

C

Celalettin Arif Bey, 27, 28, 48, 53, 60, 61, 73, 86

Ç

Çiftçiler Derneği, 27, 49, 50, 52

D

Düvel-i İtilafiye, 81

E

Ermeni, 30, 33, 34, 96, 128
Erzurum, 14, 15, 16, 33, 40, 51, 61, 67, 73, 74, 80, 128

F

Felâh-ı Vatan, 78, 79, 80, 86, 136
Ferit Paşa, 7, 10, 11, 12, 13, 15, 28, 34, 38, 63, 100, 101, 108, 128

H

Hâkimiyet-i Milliye, 71, 72, 95, 97, 98, 99, 100, 104, 152
Hey'et-i Teftişiyye, 23, 24, 110, 124, 126
Heyet-i Temsiliyye, 8, 13, 15, 16, 34, 38, 39, 47, 64
Hürriyet ve İtilaf Fırkası, 7, 10, 26, 27, 30, 43, 57, 63, 97

İ

İfham Gazetesi, 57, 62
intihâbât, 17, 24, 25, 46, 65, 108, 110, 115, 116, 126
İrâde-i Milliye, 13, 15, 58, 64, 65, 72, 88, 104, 111, 118, 157
İstanbul, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 13, 15, 16, 17, 19, 20, 26, 27, 28, 29, 30, 32, 37, 39, 43, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 58, 59, 60, 61, 63, 64, 65, 66, 67, 72, 73, 74, 75, 79, 81, 89, 90, 91, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 102, 103, 105, 106, 115, 137, 141, 142, 144, 145, 148, 151, 153, 155, 156, 158
İSTANBUL, 38, 45, 83, 110, 153, 155
İttihat Terakki, 11, 57
İzmir, 8, 27, 32, 35, 36, 44, 68, 73, 74, 77, 83, 95, 106, 130, 155

K

Kânun-i Esâsi, 38, 63, 65, 73
Kilikyalılar Cemiyeti, 37
Kuvâ-yı Milliye, 14, 16, 100, 101, 105

L

Lütfi Fikri Bey, 28, 58, 59, 60, 61

M

Meclis-i Mebusân, 4, 6, 9, 13, 14, 16, 25, 28, 31, 37, 38, 40, 56, 58, 59, 63, 64, 65, 66, 67, 70, 71, 72, 73, 75, 76, 80, 82, 83, 86, 88, 89, 99, 103, 136, 158
Milli Ahrar Fırkası, 26, 27, 48, 49, 54
Milli Ahrar ve Çiftçi Fırkaları, 26

Milli Kongre Cemiyeti, 30
Milli Teşkilat, 94
Milli Türk Fırkası, 8, 46, 49, 54, 57
Misâk-ı Milli, 8, 79, 80, 82, 89, 103
Musevi, 31, 32, 115, 116
Mustafa Kemal, 8, 11, 13, 14, 15, 16, 33, 34, 37, 40, 64, 66, 67, 71, 74, 75, 78, 80, 89, 94, 95, 96, 100, 102, 103, 112, 118, 127, 128, 133, 147, 150
Mühendis Cemiyeti, 28

O

Osmanlı, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 17, 21, 24, 27, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 53, 72, 79, 81, 82, 84, 89, 94, 95, 96, 98, 99, 100, 102, 103, 104, 105, 106, 108, 125, 136, 151, 158

R

Rum, 27, 30, 32, 33, 59, 96, 116

S

Sait Bey, 10, 48, 51
Salih Paşa, 12, 16, 66, 83, 85, 86, 87, 88, 100, 101, 139
Seçim, 6, 7, 8, 17, 19, 20, 21, 25, 31, 32, 33, 39, 46, 54, 55, 60, 61, 106
Sulh ve Selamet Fırkası, 28, 49, 51, 54

T

Türkiye Büyük Millet Meclisi, 82, 100, 103
Türkiye İşçi Derneği, 28

V

Vahdeddin, 64, 138
Vakit Gazetesi, 10, 14, 15, 20, 29, 33, 80, 101, 105

Y

Yenigün Gazetesi, 19, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 38, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 57, 59, 60, 61, 62, 63, 65, 66, 67, 70, 75, 76, 78, 80, 83, 85, 86, 88, 94, 101, 105, 107, 114, 121, 129, 138, 140, 145
Yunan, 8, 34, 35, 36, 96